

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

107463

A. Janežičeva
Slovenska slovnica.

Priredil in predelal
dr. Jakob Skel
c. hr. profesor.

Cena 3 krone.

1/2 31

2 1/2 05

204

A. Janežičeva Slovenska slovnica.

Za srednje šole

priredil

d r. J a k o b S k e t,

c. kr. profesor.

Osma, predelana izdaja.

Cena 2 kroni 60 vinarjev.

V Celovcu 1900.

Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.

107463

107463

D 2009/1952

Prvi del.

Glasoslovje.

Slovensko pismo.

§ 1. Vsak govor se sklada iz stavkov, stavki iz besed, besede iz zlogov in zlogi iz glasov, katere suje človek s sapo iz pljuč.

Znamenja posameznim glasovom z ozirom na izreko so glasniki, z ozirom na pisavo pa pismena ali črke. Vsej vrsti pismen pravimo ~~abeceda~~ ^{abeceda}.

Slovenščini rabi ~~latinska~~ ^{latinska} abeceda ali latinica, ki šteje, prirojena za slovenske glasove, tá-le pismena:

a, b, c, č, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, t, u,
v, z, ž.

Opomba. Pismena qu, x, y in ch, ph, rh, th ne rabijo slovenski pisavi; nadomeščamo jih s kv, ks, i in s k(h), f, r, t, na pr. Kvarec: Quarz; Ksenofont: Xenophon; ritem: Rhythmus; Chrisam: krizma.

Glasnik, ki stoji spredaj v besedi, imenujemo sprednjik; v sredi mu pravimo srednjik, na koncu pa končnik.

§ 2. Glasniki so z ozirom na izreko samoglasni ali soglasni. Samoglasni imajo že sami ob sebi svoj razločni glas, soglasni pa ga še le dobé, kadar jih zvežemo s samoglasnimi; prvi so torej samoglasniki (vokali), drugi pa soglasniki (konsonanti).

Samoglasniki so: a, e, i, o, u.

Soglasniki so: b, c, č, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, š, t, v, z, ž.

A. Samoglasniki.

§ 3. Samoglasniki so po svojem bistvu kratki ali dolgi in se ločijo v mehke: e, i, in v trde: a, o, u.

Dvoglasnikov (diftongov) slovenščina nima.

B. Soglasniki.

§ 4. Soglasniki so po glasu z ozirom na govorila, ki sodelujejo pri njih izgovoru:

- a) jezikovci **l, n, r, s** topljencema **lj, nj**;
- b) zobnika **t, d**;
- c) ustniki **p, b, v, m, f**;
- d) goltniki **k, g, h**;
- e) sičniki **c, z, s**;
- f) šumniki ali nebnički **č, ž, š, j**.

§ 5. Po izreki so mehki: **c, č, ž, š, j** (**lj, nj, rj**); drugi so trdi.

Hipni so: **t, d, p, b, k, g, c, č**, drugi so trajni.

Nemi (tenues) so: **t, p, f, k, h, c, č, s, š**; zvaneči (mediae): **d, b, v, g, z, ž, m, n, l, r, j**.

Veljava in izreka glasnikov.

A. Samoglasniki.

§ 6. Po glasu so samoglasniki polnoglasni, katere tako-rekoč na polna usta izgovarjamo, ali polglasni, ki imajo zamolkel, le napol slišen glas, kakor na pr. e v besedi: dober, kratek.

§ 7. Pismenka **a**, izmed vseh samoglasnikov najtehtnejša, ima vselej in povsod svoj čisti in polni glas; na pr. *brazda, glava, klada, žaba, trata, kača*.

Opomba. V ljudski govorici se izrekuje **a** večinoma bolj zamolklo, blizu kakor med **a** in **o** stoječ samoglasnik; na pr. zdrav nam. čistega: zdrav, prov nam. prav, moslo nam. maslo, boba nam. baba.

§ 8. Pismenka **e** nadomešča štiri glasnike; **e** je tedaj po svojem glasu četvéri; izrekuje se namreč:

a) kot namestnik navadnega **e** s svojim lastnim glasom, kakor v drugih jezikih, na pr. četa, pepel, večer, žena, berem, pletem.

b) kot namestnik dvoglasnika **ě**, kakor bi mu bil **i** ali **j** pritrpljen; navadno se izgovarja z zaglasnim **j** ali s predglasnim **i**, na pr. brég = brejg ali brieg; déte = dejte ali diete; mésto = mejsto ali miesto; mléko = mlejko ali mlieko; svét = svejt ali sviet (die Welt).

c) kot namestnik starega nosnika **en**, kadar ima naglas, prav globoko in razteglyo, na pr. *pêta, svêt* (heilig), *vêzati, pêt, jêza, lêca, srêca*.

Opomba. V slovenskih narečjih se dvoglasni **ě** (**é**) in globoko raztegli **ê** razločujeta natanko; primerjaj domačo izreko sledečih besed: *brég, lép, déte, répa, mêsto, klét, snég* z besedami: *pêta, kêpa, lêca, jêza, rêsa, jêca, jêtra, srêca*.

d) kot polglasnik v končnicah **-ec, -ek, -el, -em, -en, -er, -et, -ev** in pred samoglasniškim **r**, če je še drug soglasnik za njim; izgovarja se prav zamolklo in le napol slišno; na pr. *pevec, kratek, svetel, kosem, truden, bister; bízda, srna, trs, zérno, vrt, žrd, trd*.

Opomba. 1. V novejši pisavi se polglasni **e** pred **r** opušča, ker taka pisava olajšuje pravo izreko; zato pišemo: brdo, brzda, krst, smrt, srna, trs namesto: berdo, berzda, kerst, smert, serna, ters.

2. V korenskih zlogih in priponah se govori polglasni **e** kot namestnik starih polglasnikov, na pr. *vês, pês, têsč, dêž, dêska, težek* itd.; v nekaterih besedah in priponah se ojači celó v **a**, kakor *den* in *dan*, *ves* in *vas*, *menj* in *manj*, *krepék* in *krepák*.

§ 9. Pismenka **i** se izrekuje polnoglasno, na pr. *čist, mîr, hiša, sin, pîla, žîla, mîlost*.

Bolj zamolklo se glasi posebno v kratkih in breznaglasnih zlogih, na pr. *nît, mîš, mîmo, mêsiti, hváiti*.

Opomba. Kot sprednjik se nahaja **i** v besedah: igla, igo (Joch), igra, ilovica, ime, in, iskati, iskra, isti, iti, iz, in še v nekaterih drugih, zlasti tujih besedah. Preprosto ljudstvo mu rado dodeva **j** in govori: jigla, jigo, jigra itd., česar pa v pisavi ne posnemamo.

§ 10. Pismenka **o** nadomešča dva glasnika; **o** je tedaj dvojen:

a) navadni, ki se glasi kakor v drugih jezikih; le v zatezi se bliža sem ter tja nekaj samoglasniku **u**; na pr. *okó, gosspód, dóm, vóz; nôž, ôkno, grôzd, prôst, smôla*.

b) kot namestnik starega nosnika **on**, ki se govori večjidel široko, kakor bi bil v njem **a** vtopljen; v nekaterih krajih pa se glasi kakor navadni dolgi **o** z zaglasnim **u**; na pr. *gôba = gôaba* in *gôuba; môka, tôča, pôt, môž, rôka*.

Opomba. Kot sprednjik nam služi **o** v besedah: o, ob, oba, od, ogenj, oje, okno, oko, ol, on, orel, osa, osel, ost, in še v nekaterih drugih. V domačem govoru ima večkrat v pred seboj, na pr. voje, vokno, vosa, von itd., kar se pa v čisti izreki in v pisavi ne posnema.

§ 11. Pismenka **u** se glasi polnoglasno kakor v drugih jezikih, na pr. *luža, ruda, ud, ul, sluga*, ali bolj zamolklo, zlasti v breznaglasnih in kratkih zlogih, na pr. *izgubiti, varuh, kmalu, kùp, krùh, kùga*.

Opomba. 1. Spomina vredna je posebnost štajerskega narečja okoli Radgone, Ljutomera in Ptuja, vse dolenjščine in notranjščine ob Krasu, kjer govorijo v koreninah *ü* namesto *u*, na pr. *küp* = kup, *büča* = buča, *brüno* = bruno, *tüdi* = tudi, *küpiti* = kupiti.

2. Kot sprednjik se nahaja *u* v besedah: *uđ*, *uho*, *ujec*, *uk*, *ul*, *ulica*, *um*, *up*, *usnje*, *usta*, *uzda*, in še v nekaterih drugih, zlasti s predpono *u* sestavljenih besedah. V domačem govoru devajo radi predenj *v*, na pr. *vud*, *vuk*, *vum*, *vusta* itd., kar se pa opušča v pisavi in v lepi izreki.

B. Soglasniki.

§ 12. Jezikovec *r* je dvojen: samoglasniški in soglasniški.

Samoglasniški ali zlogotvorni *r* se govori prav trdo in tvori zloge kakor samoglasnik; pa pr. *vr̥t* = *v-r-t*; *tr̥d*, *gr̥d*, *sk̥rb*, *br̥do*, *br̥zda*, *vr̥tnár*, *čvr̥stev*, *oskr̥bník*.

Soglasniški *r* se izgovarja kakor *v* drugih jezikih, na pr. *riba*, *reka*, *roka*, *ruda*, *drevo*, *pero*, *dober*, *bistra*, *gospodar*.

Jezikovec *l* je trojen:

1. trdi, poljskemu *ł* odgovarjajoči *l*, kateri se kakor *v(u)* izrekuje, in sicer:

a) v koreniki pred soglasniki, na pr. *dolg* = *dovg*, *polt* = *port*, *volk* = *vovk*, *žolna* = *žovna*. Po Štajerskem proti hrvatski meji govoré: *dug*, *put*, *vuk*, *žuna* itd. — Jednako se glasi tudi pred polglasnim *e* v obrazilih *-ec*, *-en*; na pr. *tkalec* = *tkavec*, *poslušalec* = *poslušavec*, *redilen* = *rediven*, *rodilnik* = *rodivnik*.

b) na koncu besed (skoro po vsem Slovenskem), na pr. *dal* = *dav*, *igral* = *igrav*, *delal* = *delav*, *jel* = *jer*, *trpel* = *trpev*, *ljubil* = *ljubiv*, *rekel* = *rekev* (*rekov*, *reku*).

Opomba. Na Koroškem in Gorenjskem govorijo trdi *l* tudi pred trdimi samoglasniki kot *v(u)*, na pr. *puátno*, *másuo*, *dáca*, *guáva*, *uč*, nam. *platno*, *maslo*, *dala*, *glava*, *luč*.

2. navadni srednji *l*, ki odgovarja nemškemu *l*, na pr. *leto*, *lipa*, *cvetlica*, *moliti*, *mleti*.

3. mehki *l*, ki ga pišemo z *lj*, na pr. *ljub*, *zemlja*, *kralj*, *Ljubljana*, *boljše*, *hvaljen*.

Opomba. V olikanem govoru se trdi *l* izgovarja navadno kakor srednji, t. j. nemški ali latinski *l*; na pr. *dolg*, *žolna*, *jabolko*; *tkalec*, *poslušalec*; *dal*, *bil*, *sul*, *nesel*, *rekel*; *topel*, *mrzel*.

Jezikovec *n* je trd in se izgovarja kakor *v* drugih jezikih: *nesti*, *nov*, *naš*, *nimam*, — ali je mehek in kot tak se piše z *nj*: *njiva*, *knjiga*, *njen*, *hranjen*, *konj*, *ogenj*.

§ 13. Zobnika **t** in **d** imata vselej in povsod svoj čisti glas, naj nam rabita kot sprednjika, srednjika ali končnika. Zveneči **d** se naj vselej natanko loči od nemega **t**, na pr. *brod*, *dom*, *rod*, *red*, *peta*, *pot*, *trud*, *grad*, *strd* — *strdi*, *strt* — *strto*, *trda*, *trta*.

§ 14. Ustniki **p**, **b**, **m** imajo sploh svoj čisti glas; samo **v** je veliko mečji kakor **v** drugih jezikih in v ostalih slovanskih narečjih ter se bliža **v** izreki samoglasniku **u** in nemškemu **m**. Na pr. *brada*, *riba*, *grob*, *pivo*, *slep*, *mamilo*; *veha*, *volna*, *voda*, *mavrica*, *krov*, *žetev*, *veter*.

Opomba. 1. Le-sèm spada tudi tujka **f** v tujih in nekaterih domačih, naravni glas posnemajočih besedah; ohranila je svoj glas tudi v slovenščini, na pr. *Filip*, *fant*, *fleten*, *frfoleti*, *flafotati*; češče pa jo zamenjamo z domačim **b**, na pr. *bakla* = *Fackel*, *barva* = *Farbe*, *birma* = *firmatio*.

2. Kakor si Slovenec glas **f** v tujkah rad zamenjava v **b**, jednako nadomeščajo tudi Nemci naš **b** s svojim **f** ali **v**, kadar si po svoje krojijo besede slovenske, na pr. *Bled* = *Veldes*, *Bistrica* = *Feistritz*, *Borovlje* = *Ferlach*, *Žabnice* = *Saifnitz*, *Beljak* = *Villach*.

§ 15. Goltnika **k** in **g** se glasita v pravilni izreki tako kakor v drugih jezikih, **h** pa kakor nemški **ch**, na pr. *grom*, *glava*, *blag*, *krotek*, *rokavica*; *muha*, *duh*, *hrast*, *hlapec*.

Opomba. 1. Na Koroškem in Gorenjskem govorijo **g**, zlasti v začetku in na koncu besed, prav po češki navadi, kakor latinski ali nemški **h**, na pr. *hora* = *gora*, *hoz*d = *goz*d, *snéh* = *snég*, *drah* = *drag*, *huáva* = *glava*, *brieh* = *breg*.

2. V nekaterih krajih na Koroškem, zlasti v Rožni dolini, govorijo pred **e** in **i** namesto **k** umehčani **č**, na pr. *čita* = *kita*, *čepa* = *kepa*. Pred trdimi samoglasniki in pred soglasniki pa nadomeščajo v tem narečju **k** z jedva slišnim goltniškim nastavkom; na pr. *'aj* = *kaj*, *'a'ó* = *kakó*, *'u'avica* = *kukavica*.

§ 16. Sičniki se glasé: **c** kakor nemški **z**, **s** kakor ostri **ß** ali **ff**, **z** pa prav rahlo kakor nemški **j** med samoglasniki (*Rose*, *Wesen*); na pr. *cena*, *raca*, *stric*; *sestra*, *kosa*, *rosa*, *les*; *zima*, *koza*, *mraz*, *voz*.

§ 17. Šumniki ali nebniki se izrekujejo: **č** kakor nemški **tch**, **š** ostro kakor nemški **sch**, **ž** pa prav rahlo kakor francoski **j** v „*Journal*“; na pr. *čast*, *moč*, *meča*; *šega*, *veša*; *žena*, *veža*, *mož*.

Semkaj spada tudi **j**, vseh soglasnikov najmečji, pa vendar največje moči, ker mnogovrstno preobraža druge soglasnike; glasi se tako kakor v drugih jezikih, na pr. *jezik*, *meja*, *žeja*, *tukaj*.

Glasniki po njih izpreminjavi.

§ 18. Prečudni in mnogovrstni so potje, po katerih se gibljejo in preminjajo glasovi, da postane njih zveza lahko izrekljiva in lepoglasna. Karkoli se upira mehjemu in glatkemu jeziku, vse to se pretopi in omeči, oteše in olika, da se prikaže v ličnejši podobi. Podvrženi so tej premembi samoglasniki, ki pretekajo in oživljajo kakor kri in duh trdnjše in stanovitnejše jezikove dele — soglasnike; mnogovrstno pa se preminjajo tudi soglasniki, ki so takorekoč grodi ali rebra vsakega jezika. Na te premembe v glasovih se opira mehkota in milina, pa tudi moč in sila našega jezika.

A. Izpreminjava samoglasnikov.

§ 19. I. Samoglasniki se stopnjujejo ali na glasu ojačujejo (Lautstärkung), t. j. manj tehtni se preminjajo v tehtnejše glasove. Po tehtnosti se vrste samoglasniki: a, ô, o, u, é, i, e; a in ô kot najtehtnejša samoglasnika se ne vikšata na glasu.

e se jači v	{	i: <i>berem — pobirati, steljem — postiljati, derem — podirati, za-prem — zapirati.</i>
		é: <i>grebem — ogrébati, ležem — polégati, pletem — oplétati, tečem — otékati.</i>
		o: <i>bredem — broditi, grebem — grob, pletem — plot, vezem — voziti, zveneti — zvon.</i>
		a: <i>lezem — <u>laziti</u>, grebem — grabiti, sedem — saditi, vlečem — vlačiti, strežem — stražiti.</i>
i se jači v	{	é: <i>sijem — obsévati, zijem — zévati, visim — vésiti.</i>
		oj: <i>bijem — boj, po-čijem — pokoj, gnijem — gnoj, lijem — loj, pijem — pojiti, vijem — zavoj.</i>
		av, va, ov: <i>biti (sem) — zabava, kis — kvas, kriti — krov.</i>
o se jači v	{	a: <i>goniti — poganjati, nov — ponavljati, pojiti — napajati, sopsti — sapa, sloveti — slava, slaviti; stvoriti — stvarjati, topiti — potapljati, ustanoviti — <u>ustanavljati</u>, močiti — namakati.</i>
u se jači v	{	av: <i>pluti — plavati, <u>truti</u> (sättigen) — trava.</i>
		ov: <i>kujem — kovati, slujem — sloveti, <u>otruti</u> (vergiften) — otrov (Gift).</i>

§ 20. II. Samoglasniki se prispodabljaajo soglasnikom (Assimilation), t. j. se njim podobne, bolj jednake delajo. Tako se za mehкими soglasniki trdi samoglasniki preminjajo v mehke (mehčanje).

Za mehкими soglasniki se preobraža:

- o v e** {
- a) v samostalniških sklonilih: *om, oma, ov*, na pr. *mečem nam. mečom, srcem nam. srcem, nožema nam. nožoma, kraljev nam. kraljov.*
 - b) v jedninskem imenovalniku in tožilniku srednjih samostalnikov in njih pridevnikov, na pr. *cvetoče lice nam. cvetočo lico, vroče poletje nam. vročo poletjo, morje nam. morjo.*
 - c) v nedoločnikovi sponi: *-ova*, na pr. *kraljevati nam. kraljovati, posvečevati nam. posvečovati.*
 - d) pri pridevnikih na *-ov* in v sestavljenih besedah, na pr. *stričev nam. stričov, zemljevid nam. zemljovid.*

Opomba. Samoglasnik **o**, ki je nastal iz prvotnega nosnika **on** (gl. § 10. b), se ne mehča v **e**; tako v jedn. tožilniku in orodniku ženskega spola: *cvetočo rožo, z gorečo svečo*, in v sed. deležniku: *plešoč, kažoč*.

§ 21. III. Samoglasniki se vstavljajo med soglasnike (vrinek), da mecé pretrdo izreko.

- Vstavlja se e** {
- a) v množinskem rodilniku ženskih in srednjih samostalnikov, da se ne snideta dva (razen *lj, nj, st, šč, zd* itd.) ali še več soglasnikov; na pr. *iskra — isker nam. iskr, zgodba — zgodob nam. zgodb, okno — oken nam. okn.* — Ako se vrinjeni **e** naglaša, se izpremeni v **á**, na pr. *ovca — ovec ali ovác nam. ovc; treska — tresek ali tresák nam. tresk.*
 - b) v tvorno-preteklem deležniku, na pr. *rekel, v ženskem spolu: rekla; padel — padla, padlo; nesel — nesla, neslo.*
 - c) pri pridevnikih in samostalnikih v končnicah na *-ec, -ek, -el, -em, -en, -er, -et, -ev*, na pr. *dober iz dobr, žen. dobra; svetel iz svetl, žen. svetla; misel iz misl, bolezen iz bolezni, rod. misli, bolezni.*

§ 22. IV. Samoglasniki včasih odpadajo ali izpadajo (odpad — izpad), da se prikaže beseda v kračji obliki.

a) V navadnem govoru se čestokrat besede v začetku ali na koncu obrusijo, na pr. *spod nam. izpod, spred nam. izpred,*

zgubiti nam. *izgubiti*, *spolniti* nam. *izpolniti*, *rálo* nam. *orálo*; *tak* nam. *tako*, *bliz* nam. *blizu*, *zarad* nam. *zaradi*, *zavolj* nam. *zavoljo*.

b) V navadnem govoru samoglasnik sredi besede večkrat izpade, na pr. *bčela* nam. *bučela*, *djati* nam. *dejati*, *nadjati se* nam. *nadejati se*, *sjati* nam. *sejati*; *kamen* — rod. *kamna* nam. *kamena*; *mesec* — rod. *mesca* nam. *meseca*; *tovariš* — rod. *tovarša* nam. *tovariša* itd.

V pisavi se rabijo v obeh primerih popolnejše, prvotne oblike.

c) Korenski samoglasnik (polglasni e) izpada v besedah: *pès* — rod. *psa*, *daj. psu*; *sèl* — *sla*; *posel* — *posla*; *sèn* — *sna*; *šev* — *šva* (die Naht).

B. Izpreminjava soglasnikov.

§ 23. I. Soglasniki se pretapljajo v sorodne (Lautwandel), in sicer:

1. jezikovci.

l s sledečim i v lj: *piljen* iz *pilien*, *pili-ti*; *soljen* iz *solien*, *soli-ti*; *voljen* iz *volien*, *voli-ti*.

n s sledečim i v nj: *gonjen* iz *gonien*, *goni-ti*; *menjen* iz *menien*, *meni-ti*; *plenjen* iz *plenien*, *pleniti*.

r s sledečim i v rj: *umorjen* iz *umorien*, *umori-ti*; *stori-jen* iz *storien*, *stori-ti*; *širjen* iz *širien*, *širi-ti*.

n pred ustnikom b v m: *bramba* iz *branba*, *brani-ti*; *hlimba* iz *hlinba*, *hlini-ti*; *prememba* iz *premenba*, *premeni-ti*.

2. zobniki.

d s sledečim j (i) v j: *graja* iz *gradja*; *grajen* iz *gradjen* (*gradien*), *gradi-ti*; *klaja* iz *kladja*; *sojen* iz *sodjen*, *sodi-ti*.

t s sledečim j (i) v č: *ječa* iz *jetja*, *jetnik*; *mačeha* iz *matjeha*, *mati*; *mlačen* iz *mlatjen* (*mlatien*), *mlati-ti*; *piča* iz *pitja*, *pi-ti*.

st s sledečim j (i) v šč: *puščén* iz *pustjen* (*pustien*), *pusti-ti*; *puščava* iz *pustjava*; *rašča* iz *rastja*, *rast-em*. — Gorenjščina izpušča č v tej skupini in govori: *goša* nam. *gošča*, *pušava* nam. *puščava*, *grobiše* nam. *grobišče*, kar ni, da bi posnemali.

d pred t v s: *jesti* iz *jedti*, *presti* iz *predti*, *pasti* iz *padti*, *daste* iz *dadte*, *vest* iz *vedt*, *slast* iz *sladt*.

t pred t v s: *cvesti* iz *cvetti*, *plesti* iz *pletti*, *mesti* iz *metti*.

Opomba. Včasih nahajamo te premembe na videz tudi pred **I**, na pr. *gosli* od *godem*, *gosti*; *jasli* od *jem*, *jesti*; *veslo* od *vedem*, *vesti*; *číslo* od *čtejem*: *čit-a-ti*. Ta prememba pa se tako tolmači, da stoji pripona **-lo** nam. prvotnega **-tlo**; tedaj *gosli* iz *gos-tli*, *god-tli*; *číslo* iz *čis-tlo*, *čit-tlo*.

3. ustniki.

b, m, p, v { *grabljen* iz *grabjen* (*grabien*), *ljubljen* iz *ljub-*
se topijo s { *jen*, *zibljen* iz *zibjem*; *dremljen* iz *dremjem*,
sledočim **j(i)** { *mamljen* iz *mamjen*; *hripljen* iz *hripljem*,
v blj, mlj, { *topljen* iz *topjen*; *devljen* iz *devjem*; *zemlja*
plj, vlj: { iz *zemja*; *globlje* iz *globje*.

4. goltniki.

g pred obrazilom **i v z**: *drag* — *drazi*; *strižem* (*strig*) — *strizi*; *pomorem* (*pomog*) — *pomozi*.

h pred obrazilom **i v s** (pa le bolj redkoma): *Vlah* — *Vlasi*; *na rjusi* nam. *na rjuhi*.

k pred obrazilom **i v e**: *otrok* — *otroci*; *travnik* — *travnici*; *roka* — *na roci*; *pečem* (*pek*) — *peci*; *rečem* (*rek*) — *reci*.

g s sledočim **j (i) v ž**: *leža* iz *legja*, *Pražan* iz *Pragjan*, *stržem* iz *strgjem*, *teža* iz *tegja*.

h s sledočim **j (i) v š**: *duša* iz *duhja*, *pišem* iz *pihjem* (*pihati*), *dišete* iz *dihjete*.

k s sledočim **j (i) v č**: *meča* iz *mekja*, *seča* iz *sekja*, *jočem* iz *jokjem*, *mičem* iz *mikjem*.

V sklanjatvi, spregatvi in v besedotvorju se mehčajo goltniki pred

sledočim e in i v šumnike:	{	g se mehča v ž : <i>igo</i> — <i>ižesa</i> ; <i>strižem</i> — <i>strigel</i> , <i>strigla</i> ; <i>ubožica</i> — <i>ubog</i> ; <i>družē</i> , <i>družeta</i> , <i>družica</i> — <i>drug</i> ; <i>blažiti</i> — <i>blag</i> .
		k prehaja v č : <i>oko</i> — <i>očesa</i> ; <i>rečem</i> — <i>rekó</i> ; <i>tečem</i> — <i>tekel</i> ; <i>otročē</i> , <i>otročeta</i> — <i>otrok</i> ; <i>očit</i> — <i>okó</i> .
		h se preminja v š : <i>uho</i> — <i>ušesa</i> ; <i>sušiti</i> , <i>sušica</i> — <i>suh</i> ; <i>strašiti</i> — <i>strah</i> .
		gt in kt se topita v č : <i>streči</i> iz <i>stregti</i> , <i>striči</i> iz <i>strigti</i> , <i>peči</i> iz <i>pekti</i> , <i>reči</i> iz <i>rekti</i> .

Radi lepoglasja se preminjata **g** in **k** v **h**, kakor *lahēk* nam. *lagek*; *mehēk* nam. *mekēk*; *nohet* nam. *noget*; *h kruhu* nam. *k kruhu*; *h gospodu* nam. *k gospodu*.

5. sičniki.

e s sledečim **j** (**i**) v **č**: *kličem* iz *klicjem*.

s s sledečim **j** (**i**) v **š**: *brišem* iz *brisjem*, *pišem* iz *pisjem*, *brušen* iz *brusjen* (*brusien*), *nošen* iz *nosjen*, *noša* iz *nosja*.

z s sledečim **j** (**i**) v **ž**: *režem* iz *rezjem*, *vežem* iz *vezjem*, *vožen* iz *vozen*, *griža* iz *grizja* (*grizem*).

sk, st s sledečim **j** (**i**) v **šč**: *iščem* iz *iskjem*; *puščen* iz *pustjen* (*pustien*), *češčen* iz *čestjen*.

§ 24. II. Soglasniki se vstavljajo, da zatikajo **zév** v glasovih (Hiatus), ker se izreka dveh zaporednih samoglasnikov (razen v sestavah) ustom sploh upira, lepoglasje pa krha. **Zév** se zatika na več načinov:

1. Med dva samoglasnika se vtikajo soglasniki: **j**, **n**, **v**.

a) **j**: *pijača* iz *pi-ača*; *pajek* iz *pa-enk* (staroslov. *paonkŭ*); *Azija* iz *Azia*; *dijak* iz *diaconus*; *ideja* iz *idea*.

b) **n** pri zaimek **i** (on) v vseh odvisnih sklonih, na pr. *k njemu* iz *k jemu*; *do njega* iz *do jega*; *pri njem* iz *pri jem*; *pred njim* iz *pred jim*.

c) **v**: *zavec* zraven *zajec* iz starosl. *zajenci*; *rokovet* iz *rokojet* (glagol: *jamem*, *jeti*); *prevor* iz *pre-or* (Brachacker); *Jovan* in *Ivan* iz *Joannes*.

2. Samoglasnik **u** se razveže v **ov** (ev), na pr. *kovati* iz *ku-ati*; *kupovati* iz *kupu-ati*; *sloveti* iz *slu-eti*; *kraljevati* iz *kralju-ati*. — V sestavi se **u** izpremeni v **v**, **i** pa v **j**, na pr. *medved* iz *medu-ed*; *pojdem* iz *po-idem*.

3. V tujkah preobrazimo dvoglasnik **eu** in **au** v **ev** in **av** (ov), na pr. *Evropa* iz *Europa*; *evfonija* — *Euphonic*; *Avstrija* — *Austria*; *Pavel*, *Pavla* — *Paul*; *Lorrenc* — *Laurentius*; *avtomat* — *Automat*.

§ 25. Včasih se vrine kak soglasnik med druge soglasnike, da dela njih trdo zvezo laže izrekljivo in bolj lepoglasno.

Tako vtikamo:

a) **d** ali **t**, da kak sičnik z **r** v zvezo ne pride, na pr. *mezdra* iz *mezra* (*Häutchen*); *nozdr*i (*Nüstern*) iz *nozr*i (*nos*); *oster* iz *oser*; *pester* iz *peser* (glagol: *pis-ati*); *struja* iz *sruja*, *struga* iz *sruja*, *ostrov* iz *osrov*, kor. *sru*, grški *ôv*.

b) **s** med skupino **bt** in **pt** v nedoločniku, na pr. *dolbsti* iz *dolbti*, *grebsti* iz *grebti*, *tepsti* iz *tepti*, *sopsti* iz *sopti*.

§ 26. III. Soglasniki odpadajo ali izpadajo (Abwerfung — Ausstoßung), in sicer:

1. jezikovec **r** izpada za šumniki, pa le na Kranjskem razen Dolenjskega in na Goriškem; drugje se govori **r** za šumniki razločno in sedaj tudi dosledno piše; na pr. *čreda* — *čeda*, *črešnja* — *češnja*, *črevo* — *čevo*, *črez* — *čez*, *črevelj* — *čevelj*, *žrebe* — *žebe*, *žrebelj* — *žebelj*.

2. zobnika **d** in **t** izpahujemo:

- a) pri glagolih II. vrste pred pripono: *-niti*, *-nem*, na pr. *veniti*, *venem* iz *vedniti*, *vednem*; *vrniti*, *vrnem* iz *vrtniti*, *vrtnem*; *kreniti*, *krenem* iz *kretniti*, *kretnem* (*kret-ati*); dalje pri glagolih: *vém* iz *vedm*, *dám* iz *dadm*, *jém* iz *jedm*.
- b) pred obrazilom *-ski* in *-stvo*, zlasti: *gospodski* nam. *gospodski*, *soseska* nam. *sosedska*, *bogastvo* nam. *bogatstvo*; pri pridevniki: *prazen* nam. *prazden*, *pozen* nam. *pozden*; včasih tudi: *brezno* nam. *brezdno*.
- c) pred deležnikovo pripono **l**, toda le po vzhodnih in južnih krajih jezikovega obsega, na pr. *cvel*, *cvela* = *cvetel*, *cvetla*; *pal* = *padel*, *plel* = *pletel*, *bol* = *bodel*, *kral* = *kradel*.

Tako tudi: *moliti* iz *modliti*, *šilo* iz *šidlo*, *selo* iz *sedlo* (Ansiedlung, Dorf); **d** ostane v besedi: *sedlo* (Sattel).

3. ustniki izpadajo ali odpadajo:

- a) pri glagolih II. vrste pred pripono: *-niti*, *-nem*, na pr. *treniti*, *trenem* iz *trepniti*, *trepnem* (*utrip-ati*); *zakleniti*, *zaklenem* iz *zaklepniti*, *zaklepnem* (*zaklep-ati*); *ganiti*, *ganem* (prim. *gib-ati*).
- b) za predlogom *ob*, na pr. *oblak* nam. *obvlak*, *oblečem* nam. *obrvlečem*, *obleka* nam. *obrvleka*, *obesiti* nam. *obrvesiti*, *oblast* nam. *obrvlast* (*vladati*).
- c) včasih pred **t** in **l**, na pr. *tica* zraven *ptica*, *last* nam. *vlast* (*vladati*), *las* nam. *vlas*, *lat* nam. *vlat*, *pleti* nam. *pleviti*.
- d) včasih v predlogu **vz**, na pr. *zbuditi* = *vzbuditi*, *zdihniti* = *vzdihniti*, *zgled* = *vzgled*, *zdramiti* = *vzdramiti*.
- e) še v nekaterih drugih besedah, kakor: *že* iz *vže*, *uže*; *storiti* iz *stvoriti*, *hoja* iz *hvoja*, *zagozda* zraven *zagvozda*, *srab* iz *svrab*, *sraka* iz *svraka*.

4. goltnik **k** izpada kakor **b**, **d**, **p** in **t** pred pripono: *-niti*, *-nem*, na pr. *brsniti*, *brsnem* zraven *brskniti*, *brsknem* (*brsk-ati*); *prasniti*, *prasnem* zraven *praskniti*, *prasknem* (*prask-ati*);

plusniti, plusnem zraven pluskniti, plusknem (plusk-ati); stisniti, stisnem iz stiskniti, stisknem (stisk-ati).

§ 27. IV. Soglasniki se menjavajo (Lautwechsel):

1. jezikovci med seboj in z drugimi soglasniki, na pr. *goltanec — grtanec, klik — krik, kora — koža, karati — kazen, renem — ženem, uboren — ubožen, morem iz možem (mogó = morejo); blagor iz blago-že; vendar iz vem da že; kdor iz kto-že.*

2. zobniki med seboj in z drugimi soglasniki, na pr. *bridek — britek, kdo — kto, ped — peta, kodelja — koželj, sladčica — slaščica, teden — keden.*

3. ustniki med seboj in z drugimi soglasniki, na pr. *bramor — mramor, prača — frača, drobtina — droftina, medved — medjed, svoboda — stoboda.*

4. goltniki med seboj, na pr. *gavran — kavran, grb — hrbet, gruška — hruška, laket — lahet, gora — hora.*

Večkrat se čredi **g** z **z**, na pr. *migati — meziti se, drgati — drzati, obsegati — obsezati, spregati — sprezati, ustregati — ustrezati, dregati — drezati.*

5. sičnik **z** z **s**, posebno pred **t**, na pr. *mazati — maslo (iz maz-tlo), lezem — lestvica, vezati — poveslo (iz povez-tlo); lesti, gristi, mlesti iz lez-ti, griz-ti, mlez-ti; zmisel zraven smisel.*

§ 28. V. Soglasniki se prestavljajo (Metathesis) zlasti z ozirom na sorodne besede v drugih jezikih:

1. da se razdruži pretrda zveza soglasnikov, posebno jezikovcev pred zobniki, na pr. *brada — Bart, breg — Berg, brod — Furt, grad — Garten, kratek — curtus, kriv — curvus, mramor — marmör, red — ordo, rabota — Arbeit, rama — Arm, tretji — tertius; slama — Halm.*

2. še v nekaterih drugih besedah, ki so nam v obeh oblikah navadne, na pr. *čveteri iz četveri, gomila iz mogila, kropiva in kopriva, čebela, čbela iz bučela, bčela itd.*

Zlogi in naglaševanje.

A. Zlogi in besede.

§ 29. Iz samoglasnikov in soglasnikov, skladno med seboj zvezanih, sestajajo zlogi in besede.

Zlog je glas, ki ga v jedni sapi ali enkrat zinivši izrečemo, in kateri še nič ne pomenja, na pr. *bra, kra, ple, pro* itd. Zlogu, ki se končuje na samoglasnik, pravimo odprt, tistemu, ki ga zapira soglasnik, zaprt zlog.

Besede so glasovi, ki imajo že določen pomen, na pr. *vol, hiša, bučela* itd. Besede so jednozložne (jednozložnice), dvozložne (dvozložnice) ali večzložne (večzložnice).

V vsaki besedi se izgovarja jeden zlog krhkeje mimo drugih. Ta zlog ima tedaj naglas ali poudarek.

B. Naglas in naglaski.

§ 30. Naglas ni drugega kakor glavni poudarek ali povzdig kakega samoglasnika v izreki. Nekatere samoglasnike izgovarjamo bolj na dolgo, zateglo ali mehko, druge zopet bolj urno, krhko ali ostro. Povzdig ali poudarek samoglasnikov je tedaj dvojen: počasen in mehek, ali pa nagel in oster. Pri počasni izreki glasove zategujemo, pri nagli pa predtegujemo. Zató pravimo počasni in mehki izreki sploh zateza, nagli in ostri pa predteza. V predtezi naglas pada, v zatezi se pa vzdiguje.

Samoglasniki so po naravi dolgi (—) ali kratki (—). Zatorej jih delimo z ozirom na naglas ali težo in z ozirom na mero ali dolžino na četvero. Oni so namreč:

- predtegli (ostri) dolgi: grād = gráad, mēd, žīv, lōj.
- predtegli (ostri) kratki: rād = rād, kmēt, sīt, krūh.
- zategli (mehki) dolgi: krāl̄j = kraáalj, križ, rōka, kljūč.
- zategli (mehki) kratki, ki ne stojé nikdar na koncu, ampak samo sredi ali na početku besede: lāza = làza, sklēpa, bōba, kōnja, — ki so roditelji od predtegljih kratkih lāz = làz, sklēp, bōb, kōnj.

§ 31. Kadar hočemo predtezo ali zatezo, dolžino ali kratčino posameznih glasov zaznamovati v pisavi, postavljamo nad dotične samoglasnike posebna naglasna znamenja, katera imenujemo naglaske.

Za natančno zaznamovanje predtegljih (ostrih) in zategljih (mehkih) glasov so nam potrebni, kakor v hrvatsčini in srbščini, prav za prav štirje naglaski, namreč:

a) zavijalec $\wedge$ za predteglo-dolge glasove, na pr. Bôg, brâmba, brîтва, dôrn, dûša, grâd, jôk, kôst, kûp (kupiti), mladôst, môst, pâst, pēti, pôtn (znoj), rôp, strûp, sûša, svēt, zlâto, zvêst, žâba, želva.

b) podvojeni krativec '' za predteglo-kratke glasove, na pr. băt, bôb, brăt, drgēt, dnô, kăr, kmēt, krôp, kûp (gomila), mōj, năš, pēkel, rād, ropôt, sît, slăb, sôva, srēbro, tvôj, văš.

c) ostrivec ' za zateglo-dolge glasove, na pr. dām, dôga, gospá, hrást (dob), hvála, kljúč, králj, kríž, národ, násad, péta, pôtn (steza), róka, sádje, sósed, zíma.

d) krativec ' za zateglo-kratke glasove, na pr. bèrem, gôra, gûmno, igra, jèzik, kôga, mètla, nèsem, pèrem, pšeno, žena, — mène, tèbe, sēbe, bôba, kmēta, pēkla.

§ 32. Navadni pisavi služita prav za prav samo dva naglasaka, namreč:

1. ostrivec ' kot znamenje predteglo- in zateglo-dolгих glasov, na pr. *dûh*, *grâd*, *jók*, *méd*, *živ*, — *kljúč*, *králj*, *kríž*, *sádje*, *stēna*.

2. krativec ' kot znamenje predteglo- in zateglo-kratkіh glasov, na pr. *kônj*, *kmēt*, *otrôk*, *rād*, *slăb*, — *čelo*, *igra*, *kôsa*, *ôsa*, *vôda*.

Zavijalec ali strešica $\wedge$ nam rabi samo tedaj, kadar hočemo posebej zaznamovati globoko-raztegli, široki ê in ô, na pr. *jêd*, *lêča*, *rôka*, *med pôtem*; *môra* (der Alp), *móra* (er muss); *gospôda* (die Herrschaft), *gospôda* (den Herrn).

Opomba. 1. Sedaj pišemo sploh brez naglasnih znamenj. Naglaske stavimo le tedaj, kadar hočemo pomen kake besede in torej tudi nje izreko natančneje označiti; na pr. *dà* (ja), *dú* (er gibt), *môra* (der Alp), *gospôda* (die Herrschaft); *potém* (dann), *s pôtem* (unterwegs), *rekó* (sie sagen), *učé* (sie lehren), *gredé*, *mimogredé* (vorübergehend), *moléé* (schweigend), *kupujé* (kaufend), *vzdihujé* (seufzend); *svēt* (der Rath), *svēt* (die Welt), *môž* (der Männer), *otrôk* (der Kinder).

2. Naglaski se morajo staviti, kadar besedo drugače naglašamo, kakor je v obče navadno. To se godi zlasti v pesmih zaradi pevske mere, na pr. njegà, komûr, dalêč, žalôst, pekêl, danès; pretežkó, brídkó, pómlad, íma itd.

§ 33. Znamenito je v slovenskem naglaševanju odskakovanje ali premikanje naglasa in njegove vsled tega povzročene premembe in pa ritem ali mera.

Naglas se premiče od začetka proti koncu, ali pa od konca proti začetku besede in postaja, čim bliže je koncu, tem ostrejši, in čim dalje je od njega, tem mečji. Tako postane naglas, ki je na zadnjem zlogu oster (predtegel), na predzadnjem mehek (zategel), naglas pa, ki je na predzadnjem oster (predtegel), na tretjem od konca mehek (zategel). Na pr. dájem, dáješ, dáje, ali dajëm, dajëš, dajë. Tako govorimo: gòra, grènka, kòsa, mène, mòje, ròsa, tèbe, ali gorà, grenkà, kosà, menè, mojè, rosà, tebè itd.

Jednako postaja iz zateglega naglasa predtegel, ako se premakne za jeden zlog proti koncu. Tako postane na pr. iz nedoločnikov: pèči, rèči, plèsti, ako končni i odbijemo: pëč, rëč, plëst, in v namenilniku celó: pëč, plëst, prëst.

Ritem ali jednakomerna menjava dolgih in kratkih zlogov je nekak doglas, ki daje besedam v govoru po pesemskem načinu neko stanovitno glasovno razmerje. V slovenščini imamo dvojen ritem: trohejski in jambski; prvi stopa pred naglas, drugi pa zanj. Jambski ritem se čuje po severno-zahodnih straneh, najčisteje po gornjem Kranjskem, trohejski pa je v navadi po južnih in vzhodnih krajih.

Trohejski ritem se loči od jamskega samo v ostro-kratkih in mehko naglašanih besedah, v ostrih dolgih sta si pa obadva jednaka. Tako na pr.

a) ostre kratke besede: butara, delati, lipa, izgovarja trohejec, kakor da je: buttara, dellati, lippa; — jambovec pa deva nekak doglas še na sledeči zlog, kakor da je: búta-ra, déla-ti, líp-a, in zato naglašeni zlog manj ostro izrekuje.

b) v besedah mehko naglašanih, naj so dolge ali kratke, izgovarja trohejec drugo polovico naglašene zloga ostro, kakor da je: glaáva (gláva), greéh (gréh); jambovec pa mehko, kakor da je: glaáva, greéh.

c) ostre dolge besede izgovarjata oba jednako, na pr. grád, sùm, zrâven.

§ 34. Po svojem izviru je teža in mera slovenskih besed povsod jednaka; razloček je samo v tem, da naglas, ki odskakuje povsod po istih pravilih, ne odskakuje vsekod v istih besedah. Tako govore nekateri: pòmôč, pòslal, drugi pa: pomôč, poslâl, in večkrat se govori v jednoistem kraju oboje.

Kateri zlog se naj v slovenščini naglaša, to se sploh ne dá določiti; slovenski jezik je v tem zelo gibčen in svoboden. V nekaterih krajih devajo naglas skoro v obče na predzadnji zlog, in z neko pravico bi lahko rekli, da se jezik le malokdaj upira takemu naglaševanju.

§ 35. Sploh se naj pomni o naglasu:

a) Jednozložnice se predteglo ali zateglo naglašajo, na pr. *klîn, strôp, konj, kmⁿt; dîh, strûp, krâlj, kljûč, lûč*.

b) Dvozložnice in večzložnice imajo naglas na koreniki ali na obrazilih, na pr. *grâja, úzda, gîbati, pokóren, pokórščina, — tečaj, voznik, vezîlo, kraljîca, obrazîlo, milostljîv, potrpežljîv*.

c) S predlogi *na-, o-, pre-, pred-, raz-, so-, za-* itd. sestavljeni samostalniki in pridevniki pomaknejo naglas radi na predlog, na pr. *nârod, nâroden, ôgrada, prêlaz, prêdmet, pristava, râzred, sôsed, zâmet, zâstava, zâvod*.

Vendar ostaja naglas po mnogih krajih tudi na koreniki, na pr. *ogrâda, pristâva, sotêska, prelâz, zastâva*.

d) Pri sklanjatvi in spregatvi ostaja naglas sploh ondi, kjer je bil v imenovalniku ali v prvi osebi, če ga splošna raba ne potisne na kak drug zlog; na pr. *trâvnik, trâvnika; gospôd, gospôda; plêtem, plêteš, plête, plêteca, plêtemo, plêtejo — pletó*.

e) Prednost se naj daje tistemu naglasu, ki se opira na najimenitnejši besedni del, na koreniko, kar se tudi najboj ujema z ostalimi slovanskimi narečji; a vendar le tedaj, kadar splošna ljudska raba ne zahteva naglasa na kakem drugem zlogu. Jako poučno in zanimivo je torej, da naglaševanje domačega narečja primerjamo z določenim naglasom pisne slovenščine.

Pravopisje.

A. Splošna vodila.

§ 36. Glavno pravopisno vodilo nam bodi: Piši po glasu z vednim ozirom na izpeljavo. Kjer sta si izreka in izpeljava navzkriž, ondi naj razsodi izpeljava; pisava po izpeljavi je imenitnejša od pisave po sami izreki.

Pomni si še:

1. Kolikor zlogov, toliko samoglasnikov; ne piši torej ne več, ne manj samoglasnikov, kakor je zlogov, na pr. *ce-na, tr-ta, si-ro-ta, gra-di-vo, mi-lo-sr-čen*.

2. Na koncu besed se pisme **l** češče po domače izrekuje kakor **v** (**u**), piše se pa vedno le **l**.

Opomba. 1. Ako dvomiš, ali bi pisal **l** ali **v**, podaljšaj besedo s kakim samoglasnikom, in brž se ti pokaže, kaj je prav. Če si torej na pr. **v** zadregi pri besedah: vesev, delav, gorev, prav, pritakni jim samoglasnik, na pr. veseli, delala, gorelo, pravo, in pokaže se ti prava pisava: vesel, delal, gorel, prav.

2. Kadar si **v** zadregi med **l** in **lj**, piši vselej **lj**, kadar ima pred drugim soglasnikom ali kot končnik (razen nekaterih ženskih roditeljk itd.) med ljudstvom svoj čisti glas, na pr. *kralj*, *postelj*, *zadovoljnost*. Sploh pa se piše **lj**:

- za ustniki: **b**, **m**, **p**, **v** namesto **j** (**i**), na pr. *ljubljenec*, *spremljevalec*, *konoplja*, *lovljen*, *mrvlja*;
- v končnicah: *-ljam*, *-ljaj*, *-ljem*, *-ljen*, *-ljiv*, *-elj*, na pr. *mahljam*, *streljaj*, *gibljem*, *ljubljen*, *dobrotljiv*, *prijatelj*.
- še v nekaterih drugih besedah, katere je pisala že stara slovenščina z **lj**, na pr. *ključ*, *ljub*, *ljudje*, *bolj*, *zemlja* itd.

3. Lastnim imenom, vzetim iz drugih slovanskih narečij ali iz grščine in latinščine, dajemo v končnicah po navadi slovensko lice; tujim lastnim imenom iz novejših jezikov pa rajši puščamo njih obliko in pravopis; samo v knjigah, preprostemu ljudstvu namenjenih, jih kaže včasih podomačiti. Na pr. *Hellas* = *Helada*, *Cicero* = *Ciceron*, *Kragujevac* = *Kragujevec*; vendar *Schiller*, *Goethe*, *Shakespeare* sploh tudi v slovenščini.

Dvoglasnike: **au**, **ei**, **eu** itd. pišemo z **av**, **ej**, **ev** itd., na pr. *Aurelius* = *Avrelij*, *Paulus* = *Pavel*, *Poseidon* = *Pozejdon*, *Eugenius* = *Evgenij*.

Opomba. V slovanskih lastnih imenih pišemo za srbski gibliji **a** naš **e**, za češki **h** naš **g**, za češki in poljski **ch** naš **h**, dalje za poljski **ł** naš **l**, za poljski in češki **rz** in **ř** naš **r**, za poljski **cie** naš **te**; na pr. *Praha* = *Praga*, *Cheb* (*Eger*) = *Heb*, *Požarevac* = *Požarevec*, *Přemysl* = *Premisel*, *Cieszyn* = *Tešin*.

B. Raba velikih pismen.

§ 37. Slovenščini služijo v obče mala pismena. Velika pismena nam rabijo:

1. v začetku govora, na pr. *Vera je največji zaklad*. (Met.)

2. za piko, pa za klicajem in vprašajem, kadar stavkovo misel sklepata kakor pika; na pr. *Od Boga izvira edinost, od vraga prepir. Zakaj neki to? Bog je eden sam, vragov pa veliko*. (Bl.)

3. za dvopičjem, kadar svoje lastne ali besede koga drugega neizpremenjene zapišemo; na pr. *Večni mojster ukazuje: Prid', zidar, se lès učiti*. (Vodn.)

4. iz početka vsake vrstice v pesmih, na pr.

Jablane, hruške

In druge cepé

Cepi v mladosti

Za stare zobé. (Vodn.)

5. pri vseh lastnih imenih, na pr. *Koseski, Vodnik, Ljubljana, Holm, Dolenjec, Krško, Sv. Jakob (kraj), sv. Jakob (svetnik).*

Včasih dajemo tudi njim pridevnikom veliko začetnico, to pa:

a) kadar ima pridevnik pomen lastnega imena, na pr. *Avstrijsko = Avstrija, Gorenjsko, Dolenjsko, na Štajerskem, po Goriškem in Notranjskem; na Nemškem = v Nemčiji.*

b) kadar se končuje pridevnik osebnih lastnih imen na -ov, -ova, -ovo ali -in, -ina, -ino, ki določeni osebi kaj prisvojuje; na pr. *Vidova meglica, Vukova pisava, Prešernove pesmi, Talvina prestava srbskih narodnih pesmij, Marijina podoba, Nežina peča;*

c) kadar se je združil pridevnik s kakim občnim samostalnikom v zaznambo krajnega imena, ker bi bil pravi pomen dvomljiv, če pridevniku velikega pismena ne damo; na pr. *Novo mesto, Bela cerkev, Zlati rog, Črno morje, Sladka gora, Slovenske gorice, Križni vrh, Kranjska gora.*

6. za besedo *Bog* (t. j. pravi, nasproti poganskim bogovom) in za *Gospod* (*Gospodov, Gospodnji*), če se rabi namesto *Bog*.

7. v pismih pri zaimkih, ki se nanašajo na osebe, katerim pišemo, na pr. *Vi, Vam, Vaš, Tebi, Tvoj.*

8. pri naslovih visokih oseb; na pr. *Vaše Veličanstvo; Njegovo Veličanstvo, naš presvetli cesar.*

C. Razzlogovanje.

§ 38. Vsaka beseda ima jeden ali več zlogov. V pisavi je večkrat potreba, da delimo besede po zlogih.

Prvo pravilo pri razzlogovanju je: Loči zloge v pisavi tako, kakor jih ločiš v govoru, namreč:

1. izpeljane ali sestavljene besede deli po njih izpeljavi ali sestavi, na pr. *iz-i-dem, ko-lo-vrat, ob-last, po-mlad, na-uk.*

2. soglasnik med dvema samoglasnikoma se jemlje k naslednjemu zlogu, na pr. *go-vor, pi-sa-va, ro-go-vi-la, u-ži-tek.*

3. kadar sta med dvema samoglasnikoma dva ali je več soglasnikov, tedaj se jemlje prvi (oziroma prva dva) navadno k prvemu, drugi k drugemu zlogu, kakor jih ločimo v govoru;

topljenecv *lj* in *nj* ter skupine *st* in *šč* pa ne delimo. Na pr. *meg-la*, *ges-lo*, *is-kra*, *sed-lo*, *soln-ce*, *voj-vo-da*, *mi-lo-srč-nost*, *mrav-lja*, *deja-nje*, *sa-nje*, *me-sto*, *lu-ščina*, *og-nji-šče*. — Vendar si pomni razzlogovanje v sledečih skupinah: *groz-dje*, *poo-stri-ti*, *bi-strost*, *čvr-ster*, *boga-stvo*, *gospodar-stvo*, *kri-stjan-stvo*, *člove-štvo*, *sin-čki*.

Opomba. Razzlogovanje po izreki je svojstvu našega jezika primernejše od razzlogovanja, po tujščini posnetega, gledé na ločljivost in neločljivost soglasnikov, po katerem bi morali gori navedene besede razzlogovati: *ge-slo*, *i-skra*, *me-gla*, ker skupine *sl*, *skr*, *gl* lahko začenjajo druge besede in se imenujejo neločljive.

D. Ločila.

§ 39. Ločila so znamenja, katera stavimo v pisavi, da ločimo stavek od stavka. Ločila nam jasni govor in kažejo, kje se je treba dalje ali manj časa oddahniti.

Najnavadnejša ločila so: a) vejica, b) pika, c) dvopičje, d) podpičje, e) vprašaj in f) klicaj.

§ 40. Vejica (,) nam rabi le sredi stavka, in sicer:

a) loči več brez veznika priredno-zvezanih besed ali stavkov; na pr. *Polje, vinograd, gora, morje, ruda, kupčija tebe redé.* (Vodn.) — *Težko, težko mi po vas je, mati!* — *O Vrba, srečna, draga vas domača!* (Preš.) — *Človek namerja, Bog naredi.* (N. pr.) — *Lan je lan, z njim je posel leto in dan.* (N. pr.) — *Lahko dobljeno, skoro zapravljeno.* (N. pr.)

Opomba. Ako stoji pred samostalnikom več pridevnikov, jih loči vejica le tedaj, kadar jih moremo zvezati z veznikom *in*; na pr. *Široka, rodovitna polja se razprostirajo okoli lepe, prijazne vasi* (= *Široka in rodovitna polja se razprostirajo okoli lepe in prijazne vasi*). — Toda: Mnogi znameniti vojaški poveljniki so nam vzor hrabrosti in prave domovinske ljubezni. — Grki imajo slavne lirske, epske in dramske pesnike. — Vodnik je prvi znamenit slovenski pesnik.

b) loči glavne stavke drug od drugega, če so tudi zvezani po prirednih veznikih med seboj; na pr. *Vzglede očetov ti bodi pred očmi, in dika domovini boš enkrat.* (Strit.) — *Vali se, in hrka, in vre, in kipi.* (Kos.) — *Tolažba moja Bog je sam, ter upanje le vánj imam.* (Levst.) — *Molite, in delajte pridno!* Toda: *Moli in delaj!*

c) loči glavne stavke od odvisnih, naj so celotni ali skrajšani, ter odvisnike od odvisnikov; na pr. *Čas je veter, ki pleva razpihava in le zrno pušča.* (Levst.) — *Koder se neó razpenja, grad je pevca brez vratarja.* (Preš.) — *Ura, enkrat zamujena, ne pride nobena.* (N. pr.) — *Dela, ki ga danes lahko storiš, ne odlagaj na jutri.* (N. pr.) — *Ko začne sneg kopneti, in ko se prikaže*

spomladi prva cvetlica iz zemlje, tedaj sili tudi človeški duh v pomladnji cvet. — Veselite se z menoj, ker našel sem ovco, ki sem jo bil izgubil. — Marsikdo prehitro obupa, videč, da njegov trud ni dosegel zaželenega uspeha. — Vse, kar plava, in kar leze, vse, kar hodi, kar leti, plugu venec podeli. (Vilh.) — Vpliv godbe se kaže v tem, da odganja ljudem kalne misli, in da povzdiguje potrto dušo proti nebu.

Opomba. Ako sta dva odvisnika priredno zvezana med seboj, ju loči vejica le tedaj, kadar podredni veznik ali oziralni zaimek ponavljamo v drugem odvisniku; na pr. Vse, kar plava, in kar leze, plugu venec podeli. — Ko začne sneg kopneti, in ko se prikaže spomladi prva cvetlica... Kadar pa v drugem odvisniku podredni veznik ali oziralni zaimek opustimo, tedaj stavek ni več samostojen, in vejice ne pišemo pred veznikom in; na pr. Vse, kar plava in leze, plugu venec podeli. — Ko začne sneg kopneti in se prikaže spomladi prva cvetlica... — Vpliv godbe se kaže v tem, da odganja ljudem kalne misli, kroti neugnane njih strasti in povzdiguje potrto dušo proti nebu.

d) loči istovrstne člene skrčenega stavka, ki so zvezani po vezalnih veznikih ne le — ampak tudi, ali — ali, zdaj — zdaj, niti — niti itd., ali ki stojé v nasprotju med seboj; na pr. *Pametni se pri ognju ogreje, nespametni opeče.* (N. pr.) — *Ne smrt, ne grob ne more pogasiti prave ljubezni božje.* (Met.) — *Niti sebi, niti drugim se ne laži!* — *Bog na visokem sedi, pa na široko gleda.* (N. pr.) — *Majhen sem ptiček, toda slaviček.* (N. pr.) — *Dan je jasen, sicer mrzel, toda krasen.* — *Velik ni, pa je širok, toda tukaj je od rok.* (Levst.) — *Volk dlako izpremeni, a naravi nikdar.* (N. pr.) — *Kakor ogoror, tako odgovor.* (N. pr.)

Opomba. Pred primerjalnimi členicami *kakor, ko, kot, nego* stoji vejica le tedaj, kadar ima primerjani predmet kak daljši prilastek pri sebi; na pr. Kje je boljše, nego med ljudmi, ki nas imajo radi? — Toda: Nič ni lepšega ko strah božji.

e) loči pristavek (apozicijo) od imena, katero pojasnjuje, ako ni zvezan z njim v jeden pojem; na pr. *Radecki, slavní avstrijski vojskovodja, je živel nekaj časa v Ljubljani; toda brez vejice: Slavní avstrijski vojskovodja Radecki je živel nekaj časa v Ljubljani.*

f) loči zvalnike, samostojne medmete in vzklike od stavka; na pr. *Ti moj dom, ti raj svetá jedini si!* — *Pomisli, človek, da si sad prahu.* (Led.) — *Hej, rojaki, opasujmo uma svetle meče!* (Cegn.) — *Gorje, kdor pohujšanje daje!* — *Oh, nepremišljena prisega!* (Greg.)

Opomba. Za medmeti, ki se ne poudarjajo, zlasti pred ogovorom in vzklikom, ne pišemo vejice; na pr. Oj ptičji glas, oj šum vode in tvoj šepet, oj gozd, to dviga lovčevno srce. — Usliši me, o Bog! — Oj z Bogom, domovinski svet, nebeški čuvaj te vladar! (Greg.) — Oj sijaj, sijaj, solnce, oj solnce rumeno! (N. ps.)

g) loči nedoločnik, kadar ima kako dopolnilo ali prislovno določilo pri sebi, od pridevnika ali samostalnika, od katerih je zavisen; na pr. *Kdo ti je dal pravico, meni zapovedovati?* — Toda: *Kdo ti je dal pravico zapovedovati?*

Ravno tako loči vejica nedoločnik kot osebek od svojega dopovedka tedaj, kadar ima kako dopolnilo ali določilo pri sebi; na pr. *Razumeti resnice božje, je dar božji.* (Met.) — *Koga drugega dobro poznati, se pravi, poznati sebe samega.* — Toda: *Dajati je slajše nego jemati.* — *Z mnogimi težavami smo prisiljeni se boriti.* — *Videla je dva angelja v belem oblačilu sedeti.* (Met.)

h) stoji pred besedami: *kakor, zlasti, posebno, in sicer, in to, na pr.,* kadar kaj naštevamo ali natančneje pojasnujemo; na pr. *Pesnik Prešeren je uvedel v slovensko pesništvo glavne pesniške oblike, kakor (in sicer:) romanco, balado, elegijo, satiro.* — *V slovenske pokrajine, zlasti na Gorenjsko in Koroško, prihaja poleti, in sicer v šolskih počitnicah, mnogo tuje gospode na letovišče.*

§ 41. Pika (.) se stavi:

a) na koncu samostojnega, popolnoma končanega stavka, izvzemši glavne vprašalne in klicalne stavke; na pr. *Čič ne da nič.* (N. pr.) — *Potrpljenje železne duri prebije.* (N. pr.) — *Okleni se predrage domovine, posveti v blagor srce ji in dušo.* (Cegn.)

b) po napisih in podpisih, pri okrajšanih besedah in za vrstilnimi števniki; na pr. *Slovo od mladosti. Pesem. Zložil Fr. Prešeren.* — *sv. = sveti; itd. = in tako dalje; 1. = prvič; 2. dan = drugi dan.* — *L. 1849. dne 8. sveč. je umrl pesnik Fr. Prešeren.*

§ 42. Dvopičje (:) se jemlje v rabo:

a) kadar svoje lastne ali besede koga drugega neizpremenjene zapišemo; na pr. *To ti povem: Kdor materin jezik zaničuje, tudi matere ne spoštuje.* (N. pr.) — *Naš pregovor pravi: Boljši je dober glas kot srebrn pas.* (N. pr.) — *Krpan odgovori: „Vsak delavec je vreden svojega plačila.“* (Levst.)

b) kadar se kaj našteva, ali kadar se kaj dodaje v pojasnilo prejšnjega reka; na pr. *Najboljši pesniki slovenski so: Vodnik, Prešeren, Koseski, Levstik, Stritar, Gregorčič, Aškerc.* — *Jedna se tebi je*

želja spolnila: v zemlji domači da truplo leži. (Preš.) — Ne hčere, ne sina po meni ne bo; dovolj je spomina: me pesmi pojó. (Vodn.)

c) v sestavju ali v perijodah, dá se loči prorek od poreka; na pr. Če rije rudar kot krt žalostno v zemlje globočino, ne vedé, kdaj bo dan, kdaj noč: tebe, vrli kmetovalec, tiho vzdrami jutrnja zarja, solnce ti kaže in sveti pri delu, dokler se na večer milo ne zamakne. (Vrt.)

§ 43. Podpičje (;) se stavi:

a) med prirednimi stavki, ako niso tesno zvezani med seboj; na pr. Mladina živi brez vse skrbi; vsako nedolžno veselje z radostjo in popolnoma uživa; po veselju hrepeni in ga išče pri svoji enakosti; na nje obličju je izražen mir srcá in up vsega dobrega; mladina le srečne in vesele prihodnosti pričakuje. (Vrt.)

b) med daljšimi stavki, ki drug drugega potrjujejo, ali ki drug drugemu nasprotujejo, t.j. v večjem vzročnem, protivnem, pa tudi v sklepalnem priredju; na pr. Mehkušnost davi mladost in mori starost vsakega stanu in spola; zakaj skoro vse bolezni ona zaraja in jih strašno dalje plodi. (Vrt.) — Odprta noč in dan so groba vrata; al' dneva ne pové nobena praťka. (Preš.)

§ 44. Vprašaj (?) nam rabi namesto pike v glavnih vprašalnih stavkih; na pr. Kje bratoljubja si videl oltarje? (Preš.) — Kje iskrena ljubezen gospoduje? (Lev.)

§ 45. Klicaj (!) se stavi:

a) za medmeti in vzkliki, kadar te besede same stojé; na pr. Oh! Gorje! Gori, gori!

b) kadar se kdo pokliče ali nagovori, ali kadar se kaj prav čvrsto pové; na pr. Čujte, otroci! — Dragi prijatelji! Naše dejanje bodi vselej plemenito! — Kaj znancev je zasula že lopata! (Preš.)

c) navadno tudi, kadar kaj želimo ali velevamo; na pr. Pozdravljen, Rim, mi bodi zadnjikrat! Na svojem potu solnce naj nikdar ne gleda nič na zemlji lepšega! (Strit.) — Pomozi ti Bog!

§ 46. Razen teh ločil rabijo slovenščini še naslednja ločilna znamenja:

a) vezaj (-), ki veže zloge in besede; na pr. mo-to-vi-lo, slovensko-nemški slovar; pedanj-človek.

b) oklepaj (), kadar kako besedo ali kak rek v pojasnilo vmes vtaknemo; na pr. Dober prijatelj (pa prijatelj ni vsak, ki se ponuja) in pa star-denar sta veliko vredna. (Slom.)

c) pomišljaj (—), kadar se beseda ali rek zamolči, ali pa kadar se kaj nepričakovanega pové; na pr. *Mislite li, da sem —?* — *Grob je meni rosnata livada, gaj zeleni — usahla puščava.* (Cegn.)

d) opuščaj ('), kadar se kako pisme v pisavi opusti; na pr. *tak' = tako, bliz' = blizu, al' = ali, č'mu = čemu?*

e) opominjaj (zvezdica * ali križec †), ki kaže na kako opombo, večjidel pod črto postavljeno;

f) narekovaj („“), kadar hočemo imena, naslove ali posamezne stavke in besede posebno zaznamovati ali dobessedni govor označiti; na pr. *Črtomir in Bogomila sta glavni osebi v „Krstu pri Savici“.* — *Kristus pravi: „Ljubite svoje sovražnike.“* — *„Bes te lopi,“ reče jeden in drugi, „majhno kljuse, velika moč.“* (Levst.)

g) jednačaj ali znamenje enakosti (=), in

h) odstavljaj ali znamenje odstavka (§).

E. Kratice.

§ 47. Včasih krajšamo navadne, prav znane besede v pisavi, da hitreje pišemo, ali da kaj prostora prihranimo.

Najnavadnejše slovenske kratice so:

<i>c. kr.</i> = cesarski kraljev;	<i>prim.</i> = primerjaj;
<i>dr.</i> = doktor;	<i>po Kr.</i> = po Kristusu;
<i>g.</i> = gospod;	<i>po Kr. r.</i> = po Kristusovem rojstvu;
<i>gld.</i> = goldinar;	<i>pred Kr.</i> = pred Kristusom;
<i>i. dr.</i> = in drugi;	<i>pred Kr. r.</i> = pred Kristusovim rojstvom;
<i>itd.</i> = in tako dalje;	<i>str.</i> = stran;
<i>l. l.</i> = lanskega leta;	<i>sv.</i> = sveti;
<i>l. r.</i> = lastnoročno;	<i>t. j.</i> = to je;
<i>na pr. (n. pr.)</i> = na primer;	<i>t. l.</i> = tega (tekočega) leta;
<i>nam.</i> = namesto;	<i>t. m.</i> = tega (tek.) meseca.

Jednako se krajšajo krstna imena, na pr. *A. = Anton, Jos. = Josip, Fr. = France.* Druge slične kratice so same ob sebi umljive; na pr. *štev.* = številka; *prof.* = profesor.

Drugi del.

Oblikoslovje.

O govornih razpolih.

§ 48. Besede našega govora ločimo v imena, glagole in členice. Pod imena vrstimo samostalnike, pridevnike, števnik in zaimke; členice se ločijo v prislove, predloge, veznike in medmete. Po tem takem rabi slovenščini devetero govornih razpolov ali besednih plemen, namreč:

1. samostalnik	} imena	5. glagol		6. prislov	} členice.
2. pridevnik				7. predlog	
3. števnik				8. veznik	
4. zaimek				9. medmet	

Opomba. Spolnika ali člena (Artikel), kakor ga ima nemščina ali grščina, nima slovenščina, pa ga tudi ne pogreša, ker je slovenski samostalnik že sam ob sebi dosti bogat v končnicah za vse raznotere pregibe. Vrh tega ji služi v napoved tanje določnosti oziralni zaimek *i*, ki se dodeva pridevniku na koncu, na pr. *lep-i, der schöne; dobr-i, der gute*.

§ 49. Imena in glagoli se mnogovrstno pregibljejo v govoru, členice pa ne; zató pravimo imenom in glagolom pregibni, členicam pa nepregibni govorni razpoli.

Imena se sklanjajo, pridevniki se tudi stopnjujejo, glagoli se pa spregajo. Pregibanje je torej trojno:

1. sklanjatev (deklinacija) za imena,
2. stopnjevanje (komparacija) za pridevnike in pridevne prislove, in
3. spregatev (konjugacija) za glagole.

Sklanjatev.

S a m o s t a l n i k.

Kaj in kolikér je samostalnik?

§ 50. Samostalno ime ali samostalnik (Substantiv, Hauptwort) imenuje osebe in reči, ali pa njih dejanja in lastnosti. Prvo je stvarno (konkretno), to pa pojmovno (abstraktno) ime; na pr. *Vodnik, pesnik, slavec, gora, — lepota, čednost, vodilo, žetev.*

Stvarno samostalno ime je:

1. lastno, ki imenuje posamezne osebe ali reči; le-sèm gredó imena oseb, narodov, dežel, mest, rek, gorá itd.; na pr. *Kopitar, Slovenec, Ljubljana, Drava, Triglav;*

2. občno, ki gre vsem stvarjem jednega rodú ali razpola; na pr. *cesar, kmet, vojak, vas, mesto;*

3. skupno, ki že v jednini kaže množino oseb ali rečij; na pr. *gospoda, deca, živad, trsje, grmovje;* ali

4. snovno, katero kaže kako snov ali tvarino, ki ohranja tudi v najmanjšem delu svoje ime; na pr. *mleko, vino, pesek.*

Pri samostalniku je treba gledati: 1. na spol, 2. na število, 3. na sklon in 4. na sklanjatev.

A. Spol.

§ 51. Spol (Genus, Geschlecht) je naraven (prirojen) ali slovničen (gramatičen). Naravni spol se razodeva po pomenu, slovnični pa po končniku samostalnih imen.

Naravni spol ima vselej prednost pred slovničnim.

1. Spol po pomenu.

§ 52. Spol po pomenu je že po sami naravi določen. Brez ozira na končnik so:

a) **moškega** spola imena moških oseb in samcev v živalstvu, na pr. *brat, oče, sin, mož, starejšina, vodja, sluga, pastir; golob, orel, oven, vol;*

b) ženskega spola imena ženskih oseb in samic v živalstvu, na pr. *žena, mati, teta, hči, dekla; golobica, kokoš, kobila, košuta*.

Opomba. Mnogim živalim, zlasti pticam, ribam in lezérčini je lastno samo jedno ime za obojni spol, na pr. *slavček, metulj, sova, senica, postrv*. — Pri teh in enakih samostalniki se določuje spol vselej slovnično po končniku; torej pravimo: *slavček, metulj* itd. so moškega, *sova, senica, postrv* ženskega spola. Zato se veli obojni spol takih samostalnikov občni spol.

c) srednjega spola imena večjidel mladih bitij, katerih spola prav za prav še v misel ne jemljemo; končujejo se na e, na pr. *dete, jagnje, tele, ščene, žrebe*.

Opomba. Skupna imena, bôdosi moških ali ženskih oseb, so slovnično ženskega spola, na pr. *deca, družina, mladina, živad*.

2. Spol po končniku.

§ 53. Z ozirom na končnik so:

1. moškega spola:

a) samostalniki na soglasnik, ki privzemajo v jedninskem rodilniku a ali ú; na pr. *duh, grad, potok, travnik, vinograd, tovor, ponos, stan, um*; v rod. *duha, grada ali gradú* itd.

b) imena posameznih pismen, na pr. *veliki A, mali e, ostri c, samoglasniški r*.

2. ženskega spola:

a) samostalniki na a, na pr. *gomila, groza, meča, ruda, zvezda, nedelja, senca, duša, trta, cerkva, setva*. — Samostalniki na -va se končujejo tudi na -ev, na pr. *cerkev, setev, britev = britva, breskev = breskva*.

b) samostalniki na soglasnik, ki dobivajo v jedninskem rodilniku i, namreč:

a) dvozložnice in večzložnice na obrazila: -ast, -est, -ist, -ost, -ust, -azen, -ezen; na pr. *oblast, obrest, posest, korist, modrost, čeljust, kazen, golazen, bolezen*;

β) skupna imena na -ád, na pr. *gnílád, suhljád, črvád*;

γ) mnoge jednozložnice in dvozložnice na razne soglasne končnike. Najnavadnejše so: *basen, brst, brv, cev, čast, čer, četrt, dlan, druhal, gaz, globel, gnjat, gos, izpoved, jablan, jed, jesen, kad, kal, klet, klop, kokoš, kopel, kost, krv (kri), last, laž, ljubav, luč, mast, mēd (ruda), mer, misel, miš, moč, motvoz, nit, noč, nárav, os, ost, pamet, past, peč, ped*,

perot, pesem, pest, piščal, polt, pomlad, pomoč, postelj, postrv, pošast, porodenj, prst (zemljina), praprot, rast, raván, reč, red (vrsta), rez, rž, seč, senožet, skrb, slast, smet, smrt, snov, sol, stran, strast, strd, strn, stvar, ščet, vas (selo), vest, vez, vigréd, vrv, vrzel, zabel, zapoved, zavist, zel, zev, zibel, zmes, zver, žival, žrd, in še nekaj drugih.

3. **srednjega** spola so samostalniki s končnikom **o** in **e**, ako ne pomenjajo kake moške osebe; na pr. *bedro, dleto, sito, žito, mesto; lice, solnce, plemo, vreme.*

§ 54. Samostalnikom, le v množini navadnim, se do-
ločuje spol tudi po končniku.

Končnik **i** kaže sploh na moški, **e** na ženski in **a** na srednji spol; na pr. *možgani, otrobi, senci* itd. so moškega, *bukve, grablje, toplice* itd. ženskega, *drva, pljuča, vrata* itd. srednjega spola.

Med samostalniki na **i** so vendar ženskega spola tisti, ki imajo v rodilniku *-ij* (namesto moškega *-ov, -ev*); na pr. *cepi, rod. cepij; duri, rod. durij; gosli, rod. goslij* itd.

B. Število.

§ 55. Število (Numerus, Zahl) je v slovenščini trojno, namreč:

1. **jedninsko** ali **jednina** (Singular, Einzahl), za jedno osebo ali reč, na pr. *brat, sestra, mesto.*

2. **dvojinsko** ali **dvojina** (Dual, Zweizahl), za dve osebi ali reči, na pr. *brata, sestre, mesti.*

3. **množinsko** ali **množina** (Plural, Mehrzahl), za več oseb ali rečij, na pr. *bratje, sestre, mesta.*

C. Sklon.

§ 56. Sklonov (Causus, Biegungsfall) ima slovenščina šest, namreč:

1. imenovalnik (nominativ) na vprašanje: kdo ali kaj?
2. rodilnik (genitiv) " " koga ali česa?
3. dajalnik (dativ) " " komu ali čemu?
4. tožilnik (akuzativ) " " koga ali kaj?
5. mestnik (lokal) na vprašanje: kje ali pri kom (čem)?
6. orodnik (instrumental) na vprašanje: s kom ali s čim?

Opomba. 1. Zvalnik (vokativ) je izgubil svojo prvotno obliko v sedanji slovenščini. Ostanke njegovi se nahajajo le še v jednini moškega spola; na pr. *brate! sine! striče! Bože! človeče! Pavle! Tine! Kriste! Kristofe!* itd. Tudi samostalni *oče* je najbrž zvalnik besede *otec*. — Sicer nam rabi v vsej sklanjatvi imenovalnik namesto zvalnika.

2. Mestnik in orodnik se rabita dandanes le malokdaj sama ob sebi, t. j. brez predloga.

D. Sklanjatev.

§ 57. Sklanjati se pravi imena pregibati po spolu, številu in sklonih. Vse te premembe se godé po posameznih glasnikih ali zlogih, ki jih pritikamo deblu za razne pregibe.

Pri sklanjatvi moramo tedaj paziti na deblo in na končnice. Deblo (Stamm) je stanovitni, nepremeljivi del besede, končnice (Endungen) so pa premenljiva obrazila, katera pritikamo deblu za razne sklone; pravimo jim torej sklonila (Casusendungen).

Sklonila se vežejo ali naravnost z deblom, ali pa se mu priklepajo po prirastkih, ki jih devamo med deblo in med sklonila; na pr. *brat* — *brat-a*, *brat-u* itd., *grad* — *grad-ov-i*, *grad-ov-e* itd.

§ 58. Slovenščina ima četrero sklanjatev:

I. sklanjatev ženskih samostalnikov na -a (<i>a</i> -debla);	
II. sklanjatev moških samostalnikov	} (<i>o</i> -debla);
III. sklanjatev srednjih samostalnikov	
IV. sklanjatev ženskih <i>i</i> -debel.	

I. Sklanjatev ženskih samostalnikov na -a.

	Jednina.	Dvojina.	Množina.
§ 59. <i>Im.</i>	<i>rib-a</i> ,	<i>rib-i</i> ,	<i>rib-e</i> ,
<i>rod.</i>	<i>rib-e</i> ,	<i>rib</i> ,	<i>rib</i> ,
<i>daj.</i>	<i>rib-i</i> ,	<i>rib-ama</i> ,	<i>rib-am</i> ,
<i>tož.</i>	<i>rib-o</i> ,	<i>rib-i</i> ,	<i>rib-e</i> ,
<i>mest.</i>	<i>pri rib-i</i> ,	<i>pri rib-ah</i> ,	<i>pri rib-ah</i> ,
<i>orod.</i>	<i>z rib-o</i> ,	<i>z rib-ama</i> ,	<i>z rib-ami</i> .

Splošne opombe.

§ 60. Razen ženskih samostalnikov na -a se ravnaajo po sklanjalu *riba* tudi:

a) samostalniki, kateri izhajajo po nekaterih krajih v imenovalniku na *-ev*, po drugih na *-va*; na pr. *molitev* in *molitva*, *cerkev* — *cerkva*, *britev* — *britva*, *breskev* — *breskva*, *pletev* — *pletva*, *setev* — *setva*, *žetev* — *žetva* itd. V sklanjatvi je jedninski tožilnik v prvem primeru jednak imenovalniku, orodnik pa dobiva *-ijo* namesto *-o*, namreč: 1. *molitev* ali *molitva*, 2. *molitve*, 3. *molitvi*, 4. *molitev* ali *molitvo*, 5. pri *molitvi*, 6. z *molitvijo*, bolj redkoma: z *molitvo*.

b) skupna imena: *gospoda*, *deca*, *družina* (das *Ge-sinde*), *žlahta* in še drugih nekaj, ki se sklanjajo samo v jednini; na pr. *Gospoda se spogledajo*. (N. ps.) — *Milostljiva mati grintavo deco češe*. (N. pr.) — *Deci se daje mlečnati močnik, težakom pa žganci in močni kruh*. (Slomš.).

c) pogostoma moški samostalniki z žensko končnico *-a*, kakor *starejšina*, *vodja*, *vojvoda*, *sluga*, *oproda*, *vladika*, *glavina*, *aga*, *paša*; na pr. *Vsak vojak ima svojega slugo*. (N. ps.) — *Glej ga no glavino!* (N. r.)

§ 61. a) Beseda *gospá* (skrčena oblika iz *gospoja*) se sklanja z naglašenim sklonilom takó-le:

Jednina.

1. *gospá*, 2. *gospé*, 3. *gospé*, 4. *gospó*, 5. pri *gospé*, 6. z *gospó*.

Dvojina.

1. 4. *gospé*, 2. *gospá*, 3. 6. *gospéma*, 5. pri *gospéh*.

Množina.

1. 4. *gospé*, 2. *gospá*, 3. *gospém*, 5. pri *gospéh*, 6. z *gospémi*.

b) Besede ženskega spola, ki imajo po nekaterih krajih ostri naglas na korenu, po drugih pa na končnici, kakor *gõra* — *gorã*, *võda* — *vodã*, *kõsa* — *kosã*, *kõza* — *kozã*, *nõga* — *nogã*, *õsa* — *osã*, *rõsa* — *rosã* itd., se pregibljejo naj-češče pravilno po sklanjalu *riba*; včasih pa se sklanjajo z naglašenim sklonilom, in tedaj tvorijo množinski roditeljski in mestniški po vzgledu *gospá*. Na pr. *Debele kapljajo solzé* kakor *vinske jagode*. (N. ps.) — *Konj je uren ko vrh gorã postojna*. (N. ps.) — *Bog vas ohrani devet sestrá*. (N. ps.) — *Izpod podkvá mu jasna iskra sije*. (N. ps.) — *Na rokéh držati, v nogéh močen biti*. (N. r.) — *V željá bridkosti nobena me ne bo premogla sila*. (Preš.)

§ 62. Besedi *mati* in *hči* se sklanjata s prirastkom *-er* v množini in dvojini po sklanjalu *riba*, kakor *im. matere*, *hčere*, *rod. mater*, *hčer* (tudi *hčera* in *hčerij*) itd., v jednini pa se ločita v tožilniku in orodniku od navadne sklanjatve.

Im. mati, *hči*, *rod. matere*, *hčere*, *daj. in mest. materi*, *hčeri*, *tož. mater*, *hčer*, *orod. z materjo*, s *hčerjo*.

Na pr. *Kdor matere ne uboga, tega tepe nadloga.* (N. pr.) — *Ko v beli grad prideta, hčer mrtvo zagledata.* (N. ps.) — *Žlahtni gospod, žlahtna gospá, devet hčera imela sta.* (N. ps.) — *Gospod mlad, mlada gospá imata devet gradov, devet hčerij.* (N. ps.)

Opombe k posameznim sklonom.

§ 63. Goltniki *k*, *g*, *h* prehajajo pred *i* v dajalniku in mestniku večkrat v sorodne sičnike *c*, *z*, *s*; kakor roka — v roci; knjiga — v knjizi; rjuha — na rjusi. Na pr. *Bog pomozi k naši slozi.* (N. r.) — *Še prsti na roci si niso jednaki.* (N. pr.)

Opomba. Tej premembi se upirajo goltniki, ki imajo še drug soglasnik pred seboj, kakor mačka — mački, puška — na puški.

§ 64. Po sklonilu se v pisavi jedninski tožilnik ženskih samostalnikov na *-a* ne loči od orodnika, vendar je razlika med njima po glasu.

Tožilnik samostalnikov s kratkim samoglasnikom v korenu (§ 61. b) se sploh predteza, orodnik pa zateza; na pr. *im. gôra*, *kôsa*, *vôda*: *tož. v gôro* (redkeje *gôro*) ali *gorô*, *koso* ali *kosô*, *vôdo* ali *vodô*; *orod. za goró*, *kosó*, *vodó*. Samostalnikom z dolgim samoglasnikom pa je ravno nasprotno tožilnik večidel zategel, orodnik predtegel; na pr. *im. kráva*, *lîpa*, *rîba*: *tož. krávo*, *lîpo*, *rîbo* — *orod. krávo*, *lîpo*, *rîbo*.

Opomba. Štajerski Slovenci govoré še dandanes *-oj* v jedninskem orodniku, na pr. *Z bradoj giblje, z nogoj ziblje.* (N. ps.)

§ 65. O dvojniskem in množinskem rodilniku naj se pomni tó-le:

a) Ženski samostalniki z dvema ali s tremi končnimi soglasniki vstavljajo, kadar se njih skupna izreka ustom upira, na koncu breznaglasni *e* pred poslednjim soglasnikom, pred *j* pa *i* oživi; če zatikata *lj*, *nj* deblo, tedaj se vrine *e* pred topljenca. Na pr. *sestra* — *sester*; *iskra* — *isker*; *naredba*

— naredeb; pripovedka — pripovedek; kaplja — kapelj; prošnja — prošenj; skorja (iz skorija) — skorij; škarje — škarij itd.; na pr. *Toliko je Turka na terišču, kakor mravelj na mravljišču.* (N. ps.) — *Lepih zarij šest in dva dni.* (Vodn.)

b) neločljive so soglasniške skupine **lj, nj, st, zd, šč** in tudi **jk, lk, nk, mk, sk, vk, mb, vb**; na pr. želja — želj, sanje — sanj, cesta — cest, zvezda — zvezd, klešče — klešč, vojska — vojsk, znanka — znank, znamka — znamk, zajka — zajk, bilka — bilk, pevka — pevk, opomba — opomb, stavba — stavb; a vendar tudi: goska — gosek, treska — tresek. Oveca ima v množinskem rodilniku ovec, ovác in tudi ovčá (§ 61.).

II. Sklanjatev moških samostalnikov.

	Jednina.	Dvojina.
§ 66. Im.	travnik, konj,	travnik-a, konj-a,
rod.	travnik-a, konj-a,	travnik-ov, konj-ev,
daj.	travnik-u, konj-u,	travnik-oma, konj-ema,
tož.	travnik, konj-a,	travnik-a, konj-a,
mest.	pri travnik-u, konj-u (-i),	pri travnik-ih, konj-ih,
orod.	s travnik-om, konj-em,	s travnik-oma, konj-ema,
	Množina.	
Im.	travnik-i, konj-i,	
rod.	travnik-ov, konj-ev,	
daj.	travnik-om, konj-em,	
tož.	travnik-e, konj-e,	
mest.	pri travnik-ih, konj-ih,	
orod.	s travnik-i, konj-i.	

Splošne opombe.

§ 67. Moška imena oseb in drugih živih ali poosebljenih stvari imajo v jednini tožilnik jednak rodilniku; tožilnik neživih rečij pa je enak imenovalniku. Na pr. *Lenuha dan straši.* (N. pr.) — *Strežek naznanja snežeki.* (N. pr.) — *Denar ima polzek rep.* (N. pr.) — *Glej ga štora!* (N. r.)

§ 68. a) Samostalniki s polglasnim e v končnici izpahujejo e po vseh sklonih, kadar jim priraste kak glasnik na koncu; pravimo mu zató gibljivi polglasnik. Na pr. pevec — pevca,

pevcu; mutec — mutca, mutcu; glušec — glušca, glušcu; kupec — kupca; zajec — zajca; orel — orla, oven — ovna; nohet — nohta; semenj — semnja; deček — dečka; ogenj — ognja; sinek — sinka; starček — starčka; ubožček — ubožčka.

Navadno se *e* ne izpahuje v besedah: mesec — meseca, kamen — kamena; nikdar v besedah: človek — človeka, koren — korena, jelen — jelena, kremen — kremena, plamen — plamena.

b) Korenski *e* izpada v besedah: *pes* — *psa*, *psu*, *psom*; *sel* — *sla*; *posel* — *posla*; *sen* — *sna*; *šev* — *šca* (die Naht). Ohranil se je pa v besedi: *lev* — *leva*, *meč* — *meča*.

c) Ako bi se po izpahnjem giblјivcu združilo preveč soglasnikov v nesoglasno celoto, ostane polglasnik v besedi; na pr. *jazbec* — *jazbeca*; *jezdec* — *jezdeca*; *mislec* — *misleca*; *mrtvec* — *mrtveca*; *tekmec* — *tekmeca*; *izmislek* — *izmisleka*.

Tako ohranijo svoj *e* tudi vse domače besede na *-telj*, kakor *prijatelj* — *prijatelja* (ne: *prijatlja*); *učitelj* — *učitelja*; *rešitelj* — *rešitelja*; *voditelj* — *voditelja*.

d) Pravilno se izpahuje *e* v domačih in tujih besedah na *-elj*, kakor *črevelj* — *črevlja*, *kašelj* — *kašlja*, *krhelj* — *krhlja*, *rogelj* — *roglja*, *šapelj* — *šaplja*, *žrebelj* — *žreblja*, *brencelj* — *brenclja*, *rabelj* — *rablja*, *parkelj* — *parklja*, *krempelj* — *kremplja*, *škratelj* — *škratlja*, *tempelj* — *templja* itd.

Opomba. 1. Krivo je govoriti in pisati: *krempelj* — *krempeljna*, *brencelj* — *brencljna*, *tempelj* — *tempeljna*. Namesto: *apostelj* — *aposteljna* govori in piši *apostelj* — *apostelja* ali *apostol* — *apostola*. Tako tudi: *evangelij* — *evangelija* ali *evangelj* — *evangelja*, *angelj* — *angelja*.

2. Samoglasnik *i* se ne izpahuje; zato se piše: *ribič* — *ribiča* (ne *ribča*); *tovariš* — *tovariša*; *mladenič* — *mladeniča*.

§ 69. a) Dvozložni in večzložni samostalniki na *r* vstavljajo po vsej sklanjatvi *j* pred sklonilom, da *r* mečé; na pr. *gospodar*, rod. *gospodarja*, orod. *z gospodarjem*; *cesar* — *cesarja*; *vodir* — *vodirja*; *pastir* — *pastirja*; *mehur* — *mehurja*; *bramor* — *bramorja*; *doktor* — *doktorja*. Na pr. *Uma mnogo*, *denarjev malo*. (N. pr.) — *Brez vinarja ni goldinarja*. (N. pr.)

b) Imena neživih stvari na *-or* ne privzemajo *j*, kakor *govor*, *javor*, *lavor*, *prapor*, *prizor*, *prostor*, *šator*, *tabor*, *tovor*, *razor* — rod. *govora*, *javora* itd. — Vendar: *sladkor* — *sladkorja*, *lapor* — *laporja* (Mergel).

Brez mehčalnega **j** se sklanjajo še sledeči samostalniki: *okvir* — *okvira*; *prepir* — *prepira*; *biser* — *bisera*; *ivér* — *ivéra*; *ljudožér* — *ljudožéra*; *pazdér* — *pazdéra*; *sever* — *severa*; *stožér* — *stožéra* (Thürangel); *večer* — *večera*.

Steber, *sveder*, *veter* izpahujejo **e**: rod. *stebra*, *svedra*, *vetra*.

Dež vtika navadno **j**: rod. *dežja*, daj. *dežju*.

§ 70. Več jednozložnih samostalnikov dobiva v jedninskem roditelju zraven **-a** tudi naglašen **-ú**. Taki samostalniki se pregibljejo v dvojini in množini s prirastkom **-ov**; na pr. *grad* — *gradu* ali *grada*. Množina: 1. *grad-ov-i*, 2. *grad-óv* (nikdar: *gradovor*), 3. *grad-ov-om*, 4. *grad-ov-e*, 5. *pri grad-ov-ih*, 6. *z grad-ov-i*.

Najčeseje dobivajo v jedninskem roditelju naglašen **-ú**: *cvet* — *cvetú*, *med* — *medú*, *klas* — *klasú*, *rod* — *rodú*, *tat* — *tatú*, *sin* — *sinú*, *glas* — *glasú*, *dar* — *darú*, *dolg* — *dolgú*, *stan* — *stanú*, *sad* — *sadú*, *zid* — *zidú*, *most* — *mostú*, *val* — *valú*, *zvon* — *zvonú*, in še nekaj drugih.

Dan, rod. *dneva*, se glasi v množini: *dnevi* in *dnovi*, rod. *dnevov* in *dnov* itd. (gl. § 89.).

Na pr. *Brez potú ni medú*. (N. pr.) — *Iz sadú se drevó spozná*. (Met.) — *Domačega tatú se je težko ubraniti*. (N. pr.) — *Lanovi Slovincem cekine nesó*. (Vodn.) — *Tiha voda mostove pobira*. (N. pr.) — *Suhi panjevi lahko netilo*. (N. pr.) — *Odločeni so roži kratki dnovi, ko v cvetju jo zapadejo snegovi*. (Preš.)

Opomba. V jednini se nahaja prirastek **-ov** le redkoma v roditelju, dajalniku in mestniku (v zadnjih dveh sklonih navadno s sklonilom **-i**). Na pr. *Slišat tudi ni zvonova*. (N. ps.) — *Šel je k svojemu tastovi*. (Dalm.) — *Po dnevi; proti dnevi; k dnevu*.

§ 71. Po moški sklanjatvi pregiblujemo radi tudi moške samostalnike na **-a**, kakor *oproda*, *sluga*, *starejšina*, *vodja*, *vojvoda* itd., namreč: 1. 2. 4. *sluga*, *vodja*, *vojvoda*; 3. *slugu*, *vodju*, *vojvodu*; 5. *pri slugu*, *vodju*, *vojvodu*; 6. *s slugom*, *vodjem*, *vojvodom* itd. Na pr. *Zbrani njegovi vojvodi so se potopili*. (Ravn.) — *Ide truma vojvodov junaških*. (Levst.)

Opomba. Boljše je in svojstvu našega jezika prikladnejše, sklanjati take samostalnike po ženski sklanjatvi, kakor se tu pa tam še sedaj govori med ljudstvom (gl. § 60. c); na pr. *Natoči oči starejšini*. (N. ps.) — *Dve nedelji bodi zdrava, da jo s pašo zaigra*. (N. ps.)

§ 72. Beseda *oče* se sklanja v pisni slovenščini s prirastkom **-et**, kakor 1. *oče*, 2. 4. *očeta*, 3. 5. *očetu*, 6. *z očetom*.

Opomba. Mimo imenovalnika oče je sploh navadna oblika oča, ki jo pregibljejo po Štajerskem popolnoma po ženski sklanjatvi, drugje pa v jednini takó-le: 1. oča, 2. oča, 3. oču, 4. oča, 5. pri oči, 6. z očem. Na pr. *Nimam oča, matere.* (N. ps.) — *Po sinku, oči, možu jokala.* (N. ps.)

Opombe k posameznim sklonom.

§ 73. Samostalniki s končnim goltnikom izpreminjajo včasí svoj k v množinskem imenovalniku in mestniku v sorodni e, redkoma g v z in h v s. Otrok se glasi vedno v množ. imen. otroci, v mest. pri otrocih ali otrokih, v orod. z otroki (ne: z otroci). Na pr. *Otroci in stari ljudje kmalu jok stresejo.* (N. pr.) — *Turci so imeli gosti.* (N. ps.) — *Bog pošlja darove pridnim otrokom po angeljih, kateri jih prinašajo na zlatih oblacih.* (Cegn.) — *Vojaci, rozi, Vlasi so redke oblike zraven navadnih: vojaki, rogi, Vlasi.*

Opomba. 1. V jedninskem mestniku se je pisal včasí -i namesto -u, zlasti po mehkih soglasnikih, kakor na *kraji, pri krojači, pri sosedí, po sveti.* V pisni slovenščini so zdaj obče v navadi oblike na -u, kakor na *kraju itd.*

2. Redkeje se nahaja sičnik namesto goltnika v jedninskem mestniku z naslednjim -i; na pr. *Paša stopa ob potoci, grmeč boben nosi v roci.* (N. ps.) — *V našem jezici.* (Levst.)

3. Koroški in nekateri dolenski Slovenci govoré v mestniku še dandanes prav po starem, na pr. v Belacé, v mracé, na potocé, v lozé.

§ 74. V množinskem imenovalniku dobivajo navadno -je namesto -i samostalniki, ki izhajajo na t, d, b, f, kakor očetje, bratje, gostje, kmetje, nohtje, svatje, zetje, fantje, tatje; gospodje, sosedje; golobje, zobje; škofje.

Vendar imajo rajši i: narodi (redko: narodje), zavodi, gozdi, grozdi, židi, grofi itd.

Volk ima v množinskem imenovalniku: volki, volkovi in volcéj.

Imena na -an (zlasti imena prebivalcev) se glasijo na -i in -je, na pr. kristjani in kristjanje; Rimljani in Rimljanje; Celjani in Celjanje; vaščani in vaščanje; meščani in meščanje.

§ 75. Množinski rodilnik je pri nekaterih jednozložnih in dvozložnih samostalnikih še dandanes, kakor v stari slovenščini, brez sklonila -ov ter se loči po dvojni zatezi od jedninskega imenovalnika, kakor konj — kônj, las — lâs; lonec — lônec, mož — môž, otrok — otrôk, penez — pênez,

stremèn — stremên, voz — vòz, zob — zôb. Na pr. *Zima je bela ko golob, pa je volčjih zôb.* (N. pr.) — *Polno dvorišče je njih kônj, polna hiša črnih môž.* (N. ps.) — *To je sapa turških kônj meglena.* (N. ps.) — *Njih je več ko mojih lâs na glavi.* (Dalm.)

Opomba. Zraven kratkih oblik nam rabi tudi navadni roditelj, na pr. konjev, loncev, zobov itd., nikdar pa: otrokov zraven jedino pravihnega roditelja otrok.

§ 76. Stara zvalnikova oblika v jednini na -e se je ohranila še v posameznih izrekih; na pr. *Kaj ti pravim, sine ti!* (N. ps.) — *O, kaj ti pravim, Krištofe!* (N. ps.) — *Kriste, usliši nas!* — *Aj ti brate!* (Levst.)

III. Sklanjatev srednjih samostalnikov.

§ 77. Samostalniki srednjega spola se končujejo po trdih soglasnikih na -o, po mehkih na -e. Prvi se sklanjajo po sklanjalu *mesto*, drugi po sklanjalu *polje*.

Jednina.			Dvojina.	
<i>Im.</i>	mest-o,	polj-e,	mest-i,	polj-i,
<i>rod.</i>	mest-a,	polj-a,	mest,	polj,
<i>daj.</i>	mest-u,	polj-u,	mest-oma,	polj-ema,
<i>tož.</i>	mest-o,	polj-e,	mest-i,	polj-i,
<i>mest.</i>	pri mest-u,	polj-u (-i),	pri mest-ih,	polj-ih,
<i>orod.</i>	z mest-om,	polj-em,	z mest-oma,	polj-ema,

Množina.

<i>Im.</i>	mest-a,	polj-a,
<i>rod.</i>	mest,	polj,
<i>daj.</i>	mest-om,	polj-em,
<i>tož.</i>	mest-a,	polj-a,
<i>mest.</i>	pri mest-ih,	polj-ih,
<i>orod.</i>	z mest-i,	polj-i.

Splošne opombe.

§ 78. Nekateri srednji samostalniki na -o podaljšujejo deblo po vsej sklanjatvi s prirastkom -es, sicer pa se sklanjajo po sklanjalu *mesto*; kakor črevó — črev-és-a, drevó — drevésa, koló — kolésa, okó — očésa, peró — perésa, slovó — slovésa, teló — telésa, uhó — ušésa. Na pr. *Kar je ljubo očesu, to je tudi ušesu.* (N. pr.) — *On slovesa ne*

jemlje. (N. ps.) — *Desno roko brez skrbi daj k prijaznemu slovesu.* (Preš.)

Nebó se sklanja v jednini brez prirastka: rod. neba, mest. na nebu; v množini pa s prirastkom -es: im. nebesa, rod. nebes, mest. v nebesih. Na pr. *Noč na nebu zvezdice prižiha.* (Tom.) — *Bog je v nebesih domá.*

Opomba. Včasi sklanjamo imenovane samostalnike tudi brez prirastka, a tedaj imajo nekateri drugačen pomen; na pr. kolesa — kola (voz), črevesa — čreva (drobje), drevesa — drva (netivo). Na pr. *Vi cepite drva, k nam pa treske leté.* (N. pr.) — *Sila kola lomi.* (N. pr.) — *Za kapo je tri pera d'jal.* (N. ps.) — *On se je dotaknil njegovega uha.* (Dalm.)

§ 79. Srednji samostalniki, ki se končujejo na -me, dobivajo po vsej sklanjatvi prirastek -en; sicer je njih sklanja pravilna. Taki samostalniki so: breme — brem-en-a, ime — imena, pleme — plemena, rame — ramena, seme — semena, sleme — slemena, teme — temena, vime — vimena, vreme — vremena. Na pr. *V prihodnjost svojo seme sejemo.* (Cegn.) — *Ali nisi dobrega semena vsejal na svojo njivo?* (Met.) — *Na temenu cvete prijazna pomlad.* (Vilh.)

Opomba. Krivo je, pisati v im. in tož. jedninskem: bremen, plemen, semen itd., kakor govoré sem ter tja v narečju.

§ 80. a) Imena mladih živalij in drugih stvari na -e privzemajo razen jedninskega imenovalnika in tožilnika v vseh sklonih prirastek -et; sicer se pregibljejo pravilno po sklanjalu *mesto*. Taki samostalniki so: dekle, dete, jagnje, junče, kozle, kljuse, mače, pišče, prase, ščene, tele, vnuče, žrebe itd. ter imajo v rod. dekl-et-a, deteta, jagnjeta, junčeta, kozleta itd. — v daj. dekletu, detetu, jagnjetu, kozletu itd. — Le-sèm spada tudi: kolče — kolčeta, pleče — plečeta, srce — srceta (pogača jednake podobe) in še nekaj manjšalnih besed, na pr. otroče, hlapče, človeče.

b) Prirastek -et dobivajo tudi nekateri moški samostalniki na -e, na pr. oče — očeta (§ 72.), družé — družeta, zaspane — zaspaneta, fante — fanteta, lene — leneta, revše — revšeta, Jože — Jožeta. Na pr. *Družé dični moj, sem nad'jala se nujno te.* (N. ps.) — *Kar se fantè nauči, starček še stori.* (N. pr.) — *Lenetu je zatrnjena pot.* (Ravn.)

Tako tudi domača lastna imena, kakor Francè — Francéta, Smolè — Smoléta, Starè — Staréta.

Pri tujih lastnih imenih vtikamo navadno **j**, kakor Goethe — Goetheja, Jefte — Jefteja, Linné — Linnéja.

Krivo je pisati: Marko — Markota, Jenko — Jenkota, Metelko — Metelkota, Matija — Matijeta, Luka — Luketa, namesto pravilnega rod. Marka, Jenka itd.

Opomba. 1. Razen pravih množin: piščeta, praseta, teleta, ščeneta itd. govorimo in pišemo tudi: piščanci in piške, prasci in prašiči, telci in teliči, ščenci, žrebci itd., ki si jih izposojamo moškim samostalnikom: piščanec, prasec — prašič, telec — telič. N. pr. *Vsaka koklja pred svoje piške (piščance) brska.* (N. pr.)

2. Besedi dete rabi namesto množine deteta skupno ime deca, ki se sklanja le v jednini kot ženski samostalni na -a; na pr. deca, dece, deci itd.

Opombe k posameznim sklonom.

§ 81. Po mehkih soglasnikih se izpreminja, kakor v jedninskem imenovalniku, tudi v drugih sklonih **o** v **e**, na pr. mestom — poljem; letoma — srcema. Krivo govorijo tu pa tam: srcem, solncem, namesto: srcem, solncem.

Opomba. 1. V jedninskem mestniku se je pisal včasih **-i** namesto **-u**, zlasti po mehkih soglasnikih, kakor na polji, po leti. Zdaj se pišejo navadno oblike na **-u**: na polju, ob letu.

2. Na več krajih se v množ. im. krivo govori: lete, meste, telete namesto leta, mesta, teleta. Sliši se tudi večkrat množ. rod. na **-ov**: teletov, prasetov, žrebetov, nam. pravih oblik: telet, praset, žrebet, katere nam jedine smejo rabiti v pisni slovenščini.

§ 82. Kadar stoji na koncu srednjih samostalnikov več soglasnikov, katerih skupna izreka se ustom upira, tedaj se vstavlja v dvojinskem in množinskem rodilniku zavoljo lepoglasja, kakor pri ženskih imenih (§ 65.), e pred poslednjim soglasnikom, pred **j** jim pa **i** oživi. Na pr. bedro — beder, kraljestvo — kraljestev, okno — oken, sedlo — sedel; kopje (iz starega kopije) — kopij, predmestje (iz predmestije) — predmestij. Na pr. *Nima oken, nima vrat.* (N. ps.) — *Kolovrat bitij vedno se vrti.* (Led.)

Neločljive so soglasniške skupine **lj**, **nj**, **st**, **zd**, **šč** (gl. § 65. b), kakor polje — polj, mesto — mest, gnezdo — gnezd, učilišče — učilišč.

IV. Sklanjatev ženskih i-debel.

§ 83. Ženski samostalniki, na soglasnik se končujoči, dobivajo v jedninskem rodilniku nenaglašen ali naglašen **i**. Prvi se pregibljejo po sklanjalu *nit*, drugi po sklanjalu *gos*.

	Jednina.		Dvojina.	
<i>Im.</i>	nit,	gos,	nit-i,	gos-í,
<i>rod.</i>	nit-i,	gos-í,	nit-ij,	gos-íj,
<i>daj.</i>	nit-i,	gos-i,	nit-ma (-ima),	gos-éma,
<i>tož.</i>	nit,	gos,	nit-i,	gos-í,
<i>mest.</i>	pri nit-i,	gos-i,	pri nit-ih,	gos-éh,
<i>orod.</i>	z nit-jo (-ijo),	gos-jô,	z nit-ma (-ima),	gos-éma,

Množina.

<i>Im.</i>	nit-i,	gos-í,
<i>rod.</i>	nit-ij,	gos-íj,
<i>daj.</i>	nit-im,	gos-ém,
<i>tož.</i>	nit-i,	gos-í,
<i>mest.</i>	pri nit-ih,	gos-éh,
<i>orod.</i>	z nit-mi (-imi),	gos-mí.

Splošne opombe.

§ 84. Kakor moškim samostalnikom izpada gibljivi ali polglasni e tudi ženskim i-deblom po vseh sklonih, v katerih jim priraste na koncu kak glasnik, kakor bolezen — bolezni, pikazen — pikazni, pesem — pesmi, basen — basni, misel — misli, povodenj — povodnji.

Vendar se e ne izpahuje v besedah: globel — globeli, jesén — jeséni, kopel — kopeli, pamet — pameti, postelj — postelji, vrzél — vrzéli, zabel — zabeli, zibel — zibeli, senožét — senožéti.

§ 85. a) Samostalniki, ki izpuščajo gibljivi e, tvorijo jedninski orodnik na **-ijo**, kakor z boleznijo, s pesmijo. Na pr. *Žalost in veselje hodi za ljubeznijo*. (Cegn.)

Vsi drugi samostalniki, zlasti na **-ast**, **-est**, **-ist**, **-ost**, **-ust**, dobivajo v orodniku sklonilo **-jo**, na pr. s pametjo, s kopeljo, z zibeljo, z oblastjo, s koristjo, z modrostjo.

Opomba. Štajerski Slovenci še govoré dandanes v jedninskem orodniku **-joj** namesto **-jo**, na pr. *Za mizo sedijo svatje, in godci sedé za pečjoj*. (Aškerc.)

b) Ravno tako se pritika samostalnikom z gibljivim e v dvojinskem dajalniku (orodniku) in v množinskem orodniku sklonilo **-ima** in **-imi**, drugim deblom pa **-ma** in **-mi**; na pr. s pesm-ima, z misl-imi, z gosl-imi; — z oblast-mi, s čeljust-ma, s piščal-mi, z žival-mi.

§ 86. Samostalniki, ki naglašajo v jedninskem rodilniku končnico **i**, imajo tudi v jedn. orodniku ter v dvojini in množini naglas na sklonilu in dobivajo namesto **-ima**, **-im**, **-ih** naglašene končnice: **-éma**, **-ém**, **-éh**, kakor: goséma, kostém, v skrbéh.

§ 87. a) Beseda kri ali krv se pregiblje pravilno: 1. in 4. kri, krv, 2. krví. 3. in 5. kŕvi, 6. s krvjô. Na pr. *Kri, življenje mi je dal.* (N. ps.)

b) Samostalnik beseda tvori množinski rodilnik večkrat na **-ij**; na pr. *Mir besedíj.* (N. r.) — *Od dobrih besedíj se nihče ne zredí.* (N. pr.) — *Kjer je veliko besedíj, ne mine lahko brez greha.* (Ravn.)

c) V ljudskem govoru se včasih izpušča sklonilo v množinskem rodilniku, kar pa ni, da bi posnemali v knjigi; na pr. *Deset božjih zapoved nam. zapovedíj.* — *Kolikor glav, toliko misel nam. misli.* (N. pr.) — *Ne pojte grdih pesem nam. pesmíj.* (N. r.) — *Iz misel ga pusti nam. iz misli.* (N. r.)

d) Nam. nitij — gosij se piše tudi niti — gosi. V pisni slovenščini naj nam rabijo oblike na **-ij**, ker so prvič jezikoslovno opravičene (ima jih tudi staroslovenščina), drugič pa se ločijo po njih druge jednake oblike, zlasti rodilnik jedninski; na pr. vrednost čednosti, der Wert der Tugend, pretium virtutis — vrednost čednostij, der Wert der Tugenden, pretium virtutum. V ljudskem govoru se izraža ta razlika po naglasu.

V. Dostavek sklanjatvi **i**-jevih debel.

§ 88. V stari slovenščini se je nahajala tudi sklanjatev moških **i**-debel, katerih ostanki so se ohranili do današnjega dne.

a) Beseda ljud (das Volk) se pregiblje v množini, izvzemši imenovalnik, po sklanjalu *gos*, kakor 1. ljudjé, 2. ljudíj, 3. ljudém, 4. ljudí, 5. pri ljudéh, 6. z ljudmí.

Oblika ljudjé služi namesto nerabne množine samostalnika človek; na pr. *Vsi ljudjé vse vedó.* (N. pr.) — *Svet vseh ljudíj dom.* (N. pr.) — *Pri hudobnih ljudéh gre vse na smeh.* (N. pr.) — *Kdor glumi ne ve glas, naj ne hodi ljudém v vas.* (N. pr.)

b) Kakor samostalnik ljudjé se sklanjajo lahko tudi óni moški samostalniki, ki imajo v jedninskem rodilniku naglašen **-ú**; kakor 1. gradjé, 2. gradíj, 3. gradém, 4. gradí, 5. pri gradéh, 6. z gradmí.

Takih ostankov moških **i**-debel nahajamo mnogo zlasti v narodnih pesmih in pri starejših pisateljih. Na pr. *Vaši lasje na glavi so vsi preštetí.* (Met.) — *Skrb lastí beli.* (N. pr.) — Na

Kranjskem imam tri gradi. (N. ps.) — *Odklene bele gradi.* (N. ps.) — *Delavcu nese bogate darí.* (Vodn.) — *Delajte mi mostí iz mojih belih kostíj.* (N. ps.) — *Da slednji svoje volí in svoje ovce k meni pripelje.* (Dalm.) — *Na grobéh je t'ma nocój.* (Pot.)

Navadno se govori in piše: *im.* tatjé, lasjé, zobjé, možjé; *daj.* lasém, zobém, možém; *mest.* v laséh, v zobéh, pri možéh; *orod.* z lasmí, z zobmí, z možmí.

§ 89. Dan se pregiblje brez prirastka v jedninskem orodniku ter v dvojini in množini po *i*-jevi sklanjatvi, s prirastkom *-ev* ali *-ov* pa po sklanjatvi moških samostalnikov. Jedninski rod. in mest. se brez prirastka glasita: dne, po dne.

	Jednina.			Dvojina.		
<i>Im.</i>	dan,			dni,	dneva,	dnova,
<i>rod.</i>	dne,	dneva,		dnij,	dnevov,	dnov,
<i>daj.</i>	dnu,	dnevu (-i),		dnéma,	dnevoma,	
<i>tož.</i>	dan,			dni,	dneva,	dnova,
<i>mest.</i>	pri dne,	dnevi,		pri dnéh,	dnevih,	dnovih,
<i>orod.</i>	z dnem,	dnevom,		z dnéma,	dnevoma,	

Množina.

<i>Im.</i>	—	dnevi,	dnovi,
<i>rod.</i>	dnij,	dnevov,	dnov,
<i>daj.</i>	dném,	dnevom,	dnovom,
<i>tož.</i>	dni,	dneve,	dnove,
<i>mest.</i>	pri dnéh,	dnevih,	dnovih,
<i>orod.</i>	z dnémi,	dnevi,	dnovi.

Na pr. *Življenja dnevi so kratki.* (Cegn.) — *Kratko je veselih dnij število.* (Preš.) — *Zadosti je dnevu njegova lastna težava.* (Met.) — *Čakajte, o mati vi, da danove odzvoní.* (N. ps.) — *Kakor po noči, tako po dne.* (N. ps.) — *Po dne je tekel, po noči šel.* (N. ps.) — *Z dnem vred se prikaže zora na nebu.* (N. r.) — *Odločeni so roži kratki dnovi.* (Preš.) — *Od dne do dne.* (N. r.) — *Dan za dnevom.* (N. r.) — *Pri belem dnevi.* (N. ps.)

§ 90. Pot (steza) je v jednini moškega, pa tudi ženskega spola: lepi pot in lepa pot. Kot ženski samostalnik se sklanja pot po skanjalu *nit*: 1. 4. pot, 2. 3. 5. poti, 6. s potjo, kot moški po skanjalu *travnik*. Na pr. *Pleti, pleti venčke, brešno poti žalostni.* (N. ps.)

V jedninskem orodniku pôtem se je ohranil ostanek stare moške *i*-sklanjatve; na pr. *Gre svojim pôtem; tem istim pôtem; ravnim pôtem sem šel; med pôtem.* (N. r.)

V množini je pot navadno moškega spola: potje, ali srednjega: pota, v rod. le: potov. Na pr. *Razni so potje, po katerih vsevladar narode vodi v želeno blaženost.* (Napr.) — *Na vso zemljo solnce sije, potov vseh megla ne krije.* (Levst.) — *Razna so pota, po katerih vodi Gospod svoja ljudstva.*

§ 91. Okó, rod. očesa, se pregiblje v množini, kadar govorimo o človeških ali živalskih očéh, navadno po sklanjalu *gos* in je ženskega spola. 1. 4. *lepe oči*, 2. *očij*, 3. *očém*, 5. *pri očéh*, 6. *z očmi*. Na pr. *Oči več vidijo od očesa.* (N. pr.) — *Resnica oči kolje.* (N. pr.) — *Bolje verjeti svojim očem ko tujim očesom.* (N. pr.) — *Oči so polne spanja bile.* (Trub.) — *Vinska trta je pognala očesa.* (Ravn.) — *Kurja očesa imeti na nogi.*

§ 92. Beseda *tla*, le v množini navadna, se pregiblje v nekaterih sklonih po *i*-sklanjatvi: 1. 4. *tlà*, 2. *tál* — *tlâ*, 3. *tlém* — *tlom*, 5. *pri tléh*, 6. *s tlémí*. Na pr. *Ob tla z nogami bije.* (N. ps.) — *Mašni plašč po tleh razgrne.* (N. ps.)

VI. Sklanjatev lastnih imen.

§ 93. Lastna imena se ravnaajo v sklanjatvi sploh po enakih pravilih kakor drugi samostalniki: imena na soglasnik (razen ženskih *i*-debel) pregiblujemo po moški, imena na *a* po ženski, imena na *o* ali *e* (razen moških) po srednji sklanjatvi; na pr. *Vodnik* — *Vodnika, Vodniku* itd., *Ravnikar* — *Ravnikarja, Ravnikarju* itd.; *Celovec* — *Celovca, Celovcu* itd.; *Soča* — *Soče, Soči* itd.; *Brdo* — *Brda, Brdu* itd.; *Celje* — *Celja, Celju* itd.

1. Osebna imena.

§ 94. 1. Priimke moških oseb na *a* pregiblujemo navadno po ženski sklanjatvi, na pr. *Godina, Robida, Trdina* — 2. *Godine, Robide, Trdine*; 3. *Godini, Robidi, Trdini* itd.

Redkoma sklanjamo taka imena po moški sklanjatvi, kakor 1. 2. 4. *Robida*, 3. *Robidu*, 5. *pri Robidu*, 6. *z Robidom*.

O lastnih imenih na *e* in *o* glej § 80. b.

2. Moška imena na *i* v samostalniški obliki sklanjamo pravilno, *j* pristavljajoč, na pr. *Kosi* (iz *Kosej*) — 2. *Kosija*,

3. *Kosiju* itd.; *Mali* — 2. *Malija*, 3. *Maliju* itd.; *Žurbi* — 2. *Žurbija*, 3. *Žurbiju* itd.

V pridevniški obliki se pregibljejo ta imena po pridevnikih, na pr. *Dobrovski* — 2. *Dobrovskega*, 3. *Dobrovskemu* itd.; *Koseski* — 2. *Koseskega*, 3. *Koseskemu* itd. (Krivo je: *Dobrovskita*, *Koseskita* ali *Koseskija*.)

§ 95. 1. Končnice grških in latinskih osebnih imen: *as*, *es*, *is*, *os*, *us*, odpadajo po ostalih sklonih, če se niso opustile že v imenovalniku (gl. § 215.); na pr. *Sokrates*: *Sokrat* — 2. *Sokrata*, 3. *Sokratu* itd.; *Krez* — 2. *Kreza*; *Miltiad* — 2. *Miltiada*; *Patrokel* — 2. *Patrokla*; *Enej* (*Aeneas*) — 2. *Eneja*; *Periklej* — 2. *Perikleja*.

Včasih se odpadne samo *s*, na pr. *Pelopida* (nam. *Pelopid*) — *Pelopidas*, rod. *Pelopida*, daj. *Pelopidu* itd.; ravno tako: *Leonida* — *Leonidas*, *Jeremija* — *Jeremias*.

2. Lastna imena, ki se podaljšajo v rodilniku, tvorijo imenovalnikovo obliko s tem, da se rodilnikovo sklonilo moškim imenom odpadne, ženskim pa še povrh dodá končnica *a* (gl. § 215.); na pr. *Ajant* — *Ajas* (*Ajant-os*), rod. *Ajanta*; *Ciceron* — *Cicero* (*Ciceron-is*); *Ksenofont* — *Xenophon* (*-ont-os*); *Katon* — *Cato* (*Caton-is*); *Cerera* — *Ceres* (*Cerere-is*), rod. *Cerere*; *Artemida* — *Artemis* (*-id-os*).

2. Krajna imena.

§ 96. 1. Krajna imena s staro množinsko obliko na *-ane*, kakor *Goričane*, *Svéčane*, *Póličane*, *Boróvljane*, *ra-bimo* takó-le v posameznih sklonih:

1. Svéčane,	3. Svéčam, Svéčanom,	5. v Svéčah,
2. Svéčan,	4. Svéče, Svéčane,	6. s Svéčami.

Rodilnik na *-an* je lasten še nekaterim drugim množinskim vasnim imenom, na pr. *Cérklje*, rod. iz *Cérkljan*, *Gorje* — iz *Gorjan*, *Duplje* — iz *Dupljan*, *Zverče* — iz *Zverčan*.

2. Pri množinskih krajnih imenih je treba natanko paziti na spol in na pravilno sklanjatev; na pr. *Adlešiči*, rod. *Adlešičev*, mest. v *Adlešičih*. — *Laze*, rod. *Laz*, mest. v *Lazah*. — *Selca*, rod. *Selc*, mest. v *Selcih*.

3. Krajna imena, ki imajo pridevniško obliko, se pregibljejo kakor pridevniki, na pr. 1. 4. *Trebnje*, 2. *Trebnjega*, 3. *Trebnjemu*, 5. v *Trebnjem*, 6. za *Trebnjim*; *Sostro* — 2. *Sostrega*, 3. *Sostremu* itd.; *Velesovo* — 2. *Velesovega*, 3. *Velesovemu* itd.

§ 97. Pri sestavljenih krajnih imenih je treba paziti, so li sestavljena s pridevnikom ali s predlogom, in kakó.

1. Sestavljenke s pridevnikom se pregibljejo, če hrani pridevnik še svojo lastnost, in sicer samostalnik po svoje in pridevnik po svoje; na pr. *Novo mesto*, *Vinji vrh*, *Črna gora* — 2. *Novega mesta*, *Vinjega vrha*, *Črne gore*, 3. *Novemu mestu*, *Vinjemu vrhu*, *Črni gori* itd.

Ako se je pa pridevnik popolnoma spojil s samostalnikom, tedaj se sklanja le samostalnik, na pr. *Mokronog* — 2. *Mokronoga*, 3. *Mokronogu* itd.; *Carigrad* — 2. *Carigrada*, 3. *Carigradu* itd.

Tako je tudi pri krajnih imenih, ki jih rabimo samo v množini, na pr. *Velike Lašice*, rod. *Velikih Lašič* itd. — *Dobrépolje*, rod. *Dobrépolj*, mest. v *Dobrépoljah*.

2. Sestavljenke s predlogom ne delajo razložka v sklanjavi, če je potegnil predlog náse naglas; na pr. *Zálog*, *Zástava* — 2. *do Záloga*, *do Zástave*, 3. *proti Zálogu*, *proti Zástavi* itd.

Ako je pa ime ohranilo naglas, se ravna večkrat z njim v predlogovih sklonih takó, kakor da ne bi bilo sestavljeno.

Po tem pravilu se rabijo tu pa tam na pr. *Podkrnos*, *Zavrh*, *Predjama*, *Nabrežina* takó-le:

Im. *Tu je Podkrnosom*, *Zavrhom*, *Predjamo*, *Nabrežini* — pa tudi: *tu je Podkrnos*, *Zavrh*, *Predjama*, *Nabrežina*;

rod. *do Podkrnosa*, *Zavrha*, *Predjame*, *Nabrežine*;

daj. *proti Podkrnosu*, *Zavrh*, *Predjami*, *Nabrežini*;

tož. *grem Podkrnos*, *Zavrh*, *Predjamo*, *Nabrežino* — pa tudi: *grem v Podkrnos*, *v Zavrh*, *v Predjamo*, *v Nabrežino*;

mest. *bivam Podkrnosom*, *Zavrh*, *Predjamo*, *Nabrežini* — pa tudi: *bivam v Podkrnosu*, *v Zavrh*, *v Predjami*, *v Nabrežini*;

orod. *pred Podkrnosom*, *pred Zavrh*, *Predjamo*, *pred Nabrežino*.

§ 98. Končnice grških in latinskih krajnih imen odpadajo kakor pri osebnih imenih, na pr. *Amfipol* — *Amphipolis*, *Neapol* — *Neápolis*, *Tarent* — *Tarentum*, *Brundizij* — *Brundisium*.

Pri imenih, dežele zaznamujočih, se pritika navadno **-a**, na pr. *Lacija* — *Latium*, *Samnija* — *Samnium*. Tako tudi: *Helada* — *Hellas* (*Hellad-os*).

Krajna imena, samo v množini navadna, se sklanjajo tudi v slovenščini le v množini; na pr. 1. 4. *Atene*, 2. *Aten*, 3. *Atenam*, 5. v *Atenah*, 6. z *Atenami* — *Athenae*, *Athenarum*. 1. *Delfi*, 2. *Delfov*, 3. *Delfom*, 4. *Delfe*, 5. v *Delfih*, 6. z *Delfi* — *Delphi*, *Delphorum*.

P r i d e v n i k.

Kaj in kolikér je pridevnik?

§ 99. Pridevnik (Adjectiv, Beiwort) je beseda, katera naznanja, kakšna je oseba ali reč, ali pa čigava je. Po pomenu so tedaj pridevniki:

a) kakovostni, ki naznanjajo lastnost ali kakovost osebe ali reči, na pr. *bel grad, dobra žena, lepo vreme.*

b) čigavostni ali svojilni, ki naznanjajo čigavost ali svojino oseb in drugih stvari, na pr. *kraljev dvor, materina kletev, pastirska palica.*

§ 100. Pridevniki imajo za vsak spol posebno končnico: za moški spol kak soglasnik ali **i**, za ženski **a**, za srednji **o** (po mehkih soglasnikih **e**); na pr. *star mož — stari mož; rumena zarja; dobro polje, ribje okó.*

V jedninskem imenovalniku (in tožilniku) moškega spola se nahaja pri pridevniku nedoločna in določna oblika.

Nedoločna oblika, ki se končuje na soglasnik: *star mož*, nam rabi, kadar govorimo o nedoločni, še neznani osebi ali stvari, in pa tedaj, kadar stoji pridevnik za dopovedek (predikat) v stavku: *mož je star.*

Določna oblika na **i**: *stari mož*, pa govori o določni, že znani osebi ali stvari; na pr. *Priden delavec*, ein guter Arbeiter; *pridni delavec*, der gute Arbeiter; *delavec je pridn*, der Arbeiter ist gut.

Pri pridevniki na -ov (-ev), -in, -ji, -ski in pri stopnjevanih pridevniki ni tega razločka; pridevniki *malí, obči, pravi, zali* pa imajo navadno le določno obliko.

A. Sklanjatev.

§ 101. Vsi pridevniki, v določni in nedoločni obliki, se sklanjajo po tém-le sklanjalu:

Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
	Jednina.	
<i>Im.</i> lep, lep- <i>i</i>	lep- <i>a</i>	lep- <i>o</i> , rdeč- <i>e</i>
<i>rod.</i> lep- <i>ega</i>	lep- <i>e</i>	lep- <i>ega</i>
<i>daj.</i> lep- <i>emu</i>	lep- <i>i</i> (- <i>ej</i>)	lep- <i>emu</i>
<i>tož.</i> lep- <i>ega</i> , lep (- <i>i</i>)	lep- <i>o</i>	lep- <i>o</i> , rdeč- <i>e</i>
<i>mest.</i> lep- <i>em</i>	lep- <i>i</i> (- <i>ej</i>)	lep- <i>em</i>
<i>orod.</i> lep- <i>im</i>	lep- <i>o</i>	lep- <i>im</i>
	Dvojina.	
<i>Im.</i> lep- <i>a</i>	lep- <i>i</i>	lep- <i>i</i>
<i>rod.</i> lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>
<i>daj.</i> lep- <i>ima</i>	lep- <i>ima</i>	lep- <i>ima</i>
<i>tož.</i> lep- <i>a</i>	lep- <i>i</i>	lep- <i>i</i>
<i>mest.</i> lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>
<i>orod.</i> lep- <i>ima</i>	lep- <i>ima</i>	lep- <i>ima</i>
	Množina.	
<i>Im.</i> lep- <i>i</i>	lep- <i>e</i>	lep- <i>a</i>
<i>rod.</i> lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>
<i>daj.</i> lep- <i>im</i>	lep- <i>im</i>	lep- <i>im</i>
<i>tož.</i> lep- <i>e</i>	lep- <i>e</i>	lep- <i>a</i>
<i>mest.</i> lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>
<i>orod.</i> lep- <i>imi</i>	lep- <i>imi</i>	lep- <i>imi</i> .

Splošne opombe.

§ 102. Kadar se veže pridevnik z moškim samostalnikom nežive reči, tedaj mu je v jednini tožilnik jednak imenovalniku, pri živih stvareh pa je jednak rodilniku; na pr. *Prepovedan pot pelje v prepovedan kot.* (N. pr.) — *Kdor ubogega človeka stiska, stvarnika preklinja.* (Ravn.) — *Kdor se mlad belega kruha brani, bode star rad črni kruh hrustal.* (N. pr.)

Opomba. Ako samostalnik in pridevnik nista v tem istem stavku in se pridevnik nanaša na samostalnik v prednjem stavku, tedaj ne delamo razločka med živimi in neživimi stvarmi ter tvorimo pridevnikov tožilnik kakor pri živih bitjih; na pr. *Mladina novi svet preveč čišla, starega* (namesto prvotnega *stari*) *pa zanemarija.* (N. pr.) — *Nebeško kraljestvo je podobno kvasu, katerega* (nam. *kateri*) *je žena vzela.* (Met.) — *Drag je travnik, katerega* (nam. *kateri*) *ste kupili.*

§ 103. Gibljivi polglasnik *e* v končnicah *-ek*, *-el*, *-en*, *-er*, *-ev* itd. se opušča kakor samostalnikom tudi pridevnikom po vseh sklonih, v katerih rastejo na koncu; na pr. *bister*, *bistra*, *bistro*; *bridek*, *bridka*, *bridko* (ne: *britka*, *-o*); *plitev*, *plitva*, *plitvo*; *bolen*, *bolna*, *bolno*; *svetel*, *svetla*, *svetlo*.

Opomba. Jednako je tudi z *a*, ki v dvozložnicah na *-ek* in *-en* včasih nadomešča *e*, na pr. *sladák*, *sladka*, *sladko*; *težák*, *težka*, *težko* (ne: *teška*, *-o*); *močán*, *močna*, *močno*; *bolán*, *bolna*, *bolno*.

§ 104. Goltnika *k*, *g* se izpreminjata za samoglasniki pred naslednjim *i*, v jednini tudi pred *e*, včasih v sorodne sičnike *c*, *z*; na pr. *Ne obračaj od ubozih očíj.* (Ravn.) — *Kadar vidiš nazeга, obleci ga.* (Ravn.) — *Z velikimi gospodi ni dobro črešenj zobati.* (N. pr.) — *Skrbi in huda leta moré uboz'ga kmeta.* (Preš.) — *Tac'ga; globoc'ga.* (Preš.)

Opomba. To mehčavanje goltnikov se sploh opuščaj v pisavi, ker je le opravičeno: *a*) v jedninskem mestniku moškega in srednjega spola (velicem), *b*) v množinskem moškem imenovalniku (velici) *c*) v jedn. daj. in mest. ženskega spola (velici ali velicej), in *d*) v ženskem in srednjem dvoj. imenovalniku (velici).

§ 105. Stara imenska, t. j. samostalniški jednaka sklanjatev nedoločnih pridevnikov se je ohranila v slovenščini le še za moški spol v jedninskem imenovalniku (§ 100.). V ostalih sklonih se pregibljejo dandanes vsi pridevniki po sestavljeni sklanjatvi, katera se je izobrazila iz imenske s tem, da se je pritikal samostalniškim sklonom stari zaimek *i*, *ja*, *je*; na pr. 1. lep + *i*, 2. lepa + *jega*, 3. lepu + *jemu* itd. Prvotne polne oblike pa so se sčasoma obrusile in v današnje skrčile.

Opomba. Ostanke stare imenske sklanjatve nedoločnih pridevnikov so: *a*) roditelji: *zdavna*, *oddavna*, *zlepa*, *zviša*, *skratka*, *domala*, *dosta* (= do sita), *zaprva*, *zarana*, *zla* itd. — *b*) dajalniki: *kdobru*, *kljubu*, *kmalu*, *blizu* itd. — *c*) mestniki: *pomalu*, *nanagli* itd. Na pr. *Nočem zlepa se podati.* (N. ps.) — *Zmlada se trn ostri.* (N. pr.) — *Ne reče mu dobra, ne želim ti zla, to ne bo kdobru.* (N. r.) — *Vse bi znova dobro bilo.* (Valj.)

§ 106. Pridevnika *rad* in *nerad* imata le imenovalnike vseh spolov in števil; nekateri pridevniki pa se celó ne sklanjajo, kakor *napak*, *peš*, *res*, *sovraž*, navadno tudi *všeč* in *žal*, in še nekaj tujk. Na pr. *Brat rad čita, sestra rada moli, dete rado spi.* *Bratje radi čitajo, sestre rade molijo, teleta rada skačejo.* — *Lintek beseda ne preseda.* (N. pr.) — *Vsi drugi svatje so mi všeč.* (N. ps.) — *Solz v nobenem ni očesu, žal besede v ustih ni.* (Preš.) — *Žale misli v srcu ni.* (Preš.) — *Dobil v odgovor laž-besede.* (Valj.) — *Ošabnikom so sovraž Bog in ljudje.* (Trub.) — *Luterš-vera.* (N. r.)

Pravi, *-a*, *-o* je pridevnik, prav pa prislov; na pr. *Ta denar ni pravi.* — *Ta roka je prava.* — *Prav mu je.* — *Prav je tako.* — *Suknja mi ni prav.*

§ 107. 1. Dajalniku in mestniku ženskih pridevnikov v jednini služita dve obliki: na *i* in na *ej*. Čeravno je oblika na *ej* vsega priporočila vredna, ker ne rabi samo mnogim Slovincem, ampak tudi drugim slovanskim narečjem, vsaj za določne pridevnike, vendar se je v knjigi in pismu skoro izključno udomačila oblika na *i*.

2. Pravilna imenovalnikova in tožilnikova oblika za srednji spol v množini je na *a*, kakor nam kažejo starejša slovenska pisava (16. stoletja) in ostala slovanska narečja; na pr. *O Gospod, kako so tvoja dela velika in mnoga!* (Dalm.) — *Ozka vrata.* (Trub.) — *Svetijo se tam že okna grajska.* (N. ps.)

Preprosta ljudska govorica druží rajši s srednjimi samostalniki v množini pridevnike z ženskim koncem na *e*; na pr. *velike mesta* nam. *velika mesta*; *dobre dela* nam. *dobra dela*, kar pa ni, da bi posnemali v pisavi.

B. Stopnjevanje.

§ 108. Stopnjevati se pravi pridevnik tako izpreminjati, da ne znači samo lastnosti oseb in rečij, ampak tudi pové, v kateri meri se jim prilaga lastnost. Kakor drugim jezikom služijo tudi slovenščini tri stopnje:

1. prva ali nasebna (nasebnik, pozitiv), katera kaže lastnost kake osebe ali reči brez vsake primerjave z drugo; na pr. *zvest(i) prijatelj, lepa hiša, rodovitno polje.*

2. druga ali primerjalna (primernik, komparativ), katera prilaga lastnost kaki osebi ali reči v večji ali manjši meri kakor drugi; na pr. *zvestejši prijatelj, lepša hiša, rodovitnejše polje.*

3. tretja ali presežna (presežnik, superlativ), po kateri se prideva kaki osebi ali reči lastnost v najvišji ali najnižji meri; na pr. *najzvestejši prijatelj, najlepša hiša, najrodovitnejše polje.*

Primerjalna stopnja.

§ 109. Primerjalna stopnja ali primernik se obrazi, če deblu pridenemo primerjalno obrazilo:

1. *ejši, ejša, ejše*, ali 2. *ši, ša, še*, ali 3. *ji, ja, je*.

1. Z obrazilom *ejši, ejša, ejše* se stopnjuje večji del jednozložnih in dvozložnih, pa vsi večzložni pridevniki; na pr.

nov: novejši, -a, -e;	priden: pridnejši, -a, -e;
zvest: zvestejši, -a, -e;	rodoviten: rodovitnejši, -a, -e;
bogat: bogatejši, -a, -e;	pameten: pametnejši, -a, -e.

Opomba. a) Pri vezložnih pridevniki se obrazilo *ejši* večkrat skrči v *iši*, kakor prostoren: prostorniši zraven prostornejši; imeniten: imenitniši zraven imenitnejši.

b) Namesto obrazila *ejši* se pritika včasi (zlasti v jedninskem moškem in srednjem imenovalniku in tožilniku) *eji*, *eja*, *eje*; na pr. noveji zraven novejši; stareji zraven starejši; redkeje zraven redkejše; pozneje, ceneje. — Zlasti prislovi se pišejo navadno v tej obliki, kakor bistreje, gorkeje, prosteje, pametneje itd.

2. Obrazilo *ši*, *ša*, *še* dobivajo le jednozložni pridevniki, in sicer večjidel oni, ki se končujejo na *b*, *p*, *d*; na pr.

ljub: ljubši, -a, -e; — slab: slabši, — lep: lepši.

Končuje se li deblo na *d*, tedaj se *d* pred *ši* za samoglasnikom izpreminja v *j*, za soglasnikom pa izpahuje; na pr.

hud: hujši, -a, -e;

grd: grši, -a, -e;

rad: rajši;

trd: trši;

mlad: mlajši;

slad-ek: slajši.

Na pr. *Človek je trši od kamena in slabši od jajca.* (N. pr.) — *Poslednja zmota je hujša od prve.* (Met.) — *Slajše reči na svetu ni, kakor je pesem lepa.* (Slom.)

3. Z obrazilom *ji*, *ja*, *je* tvorijo primernik:

a) jednozložni pridevniki na končni *k*, *g*, *h*, ki se pred *ji*, *ja*, *je* pretapljajo v *č*, *ž*, *š*; na pr.

jak: jačji, -a, -e,

gluh: glušji,

blag: blažji,

plah: plašji;

b) mnogi dvozložni pridevniki na *ek*, *ok*, ki to končnico odpahujejo, debelni končnik pa prisposodablja obrazilu *ji*; na pr.

vis-ok: višji,

krat-ek: kračji (tudi: krajši),

niz-ek: nižji,

globok: globlji,

oz-ek: ožji,

tan-ek: tanji in tanjši,

lah-ek (lag-ek): lažji,

slad-ek: slaji in slajši,

tež-ek: težji,

šir-ok: širji in širši.

Na pr. *Višjemu prijenjaj, nižjemu pizanesi.* (N. pr.) — *Hišni prag najvišja planina.* (N. pr.)

Nekateri pridevniki na *ek*, *ok* se stopnjujejo s končnico vred, kakor krepke: krepkejši; grenek: grenkejši; brhek: brhkejši; redek: redkejši; bridek: bridkejši; gladek: gladkejši zraven glajši, glaji; mehke: mehkejši zraven mečji (deblo: mek-); globok: globokejši zraven bolj navadnega: globlji, redkoma: globočji; gorek: gorkejši (heißer) zraven gorši, gorji (stattlicher).

Opomba. Namesto višji, nižji, kračji itd. se govori in piše tudi viši, niži, krači itd.; prislovi se pišejo navadno brez **j**, kakor više, niže, bliže, blaže, draže, laže itd.

c) Obrazilo *ji* privzemajo včasi tudi pridevniki na *d*, kakor mlad: mlaji zraven mlajši; hud: huji — hujši; grd: grji — grši; zlasti prislovi: huje, slaje, grje, trje itd. Na pr. *Turek je hud, njegova mati še huja.* (N. ps.) — *Ne pečaj se s hujim od sebe.* (N. pr.)

§ 110. Nepravilno se stopnjujejo:

velik — večji, večí, dober — boljši, bolji,
majhen, mali — manjši, manji, dolg — daljši, dalji.

Na pr. *Bolja pamet kakor žamet.* (N. pr.) — *Boljša je kratka sprava ko dolga pravda.* (N. pr.) — *Človek težko čaka boljših časov.* (Slom.)

§ 111. Včasi se dela primerjalna stopnja s pomočjo stopnjevalnega prislova **bolj**, ki se deva pred nestopnjevani pridevnik. Ta način stopnjevanja nam rabi posebno:

1. pri pridevniki, ki pomenjajo kako barvo,
2. pri pridevniki na č, ki so prav za prav deležniki sedanjega časa, in
3. pri trpno-preteklih deležnikih na **en**, **an**.

Na pr. črn — bolj črn; cvetée — bolj cvetée; pekóč — bolj pekóč; učèn — bolj učèn; znan — bolj znan itd. Na pr. *Če boš pila vinčee rdeče, boš imela lice bolj cveteče.* (N. ps.)

Opomba. Pri pravih pridevniki je boljše, da se ogiblremo te stopnjave, ker ni prav slovenska; krivo pa je zopet, ako se kak deležnik pravilno stopnjuje, na pr. *Matija Čop, Slovenec izmed najučenejših Slovencev.*

Presežna stopnja.

§ 112. Presežno stopnjo ali presežnik obrazimo:

1. če pred primerjalno stopnjo pridenemo besedico **naj**, kakor lepši — najlepši, -a, -e; kračji — najkračji; slajši — najslajši. Na pr. *Najboljša luč je Bog.* (N. pr.) — *Največje bogastvo je čisto srce.* (Slom.)

2. če pred nestopnjevani pridevnik pristavimo stopnjevani prislov **najbolj**, vendar večinoma le pri pridevniki, kako barvo pomenjajočih, in pri deležnikih; na pr. *Najbolj črn; najbolj cveteče lice; najbolj učena glava.*

§ 113. Visoko stopnjo kake lastnosti izražamo, če pred nestopnjevanji pridevnik pridenemo:

1. *zeló*, kaj, kar, močno, jako, silno, neznano, prav, ali kako drugo slično besedico; na pr. *zeló bogat*, *kaj učena glava*, *prav dober*, *silno velika puščava*.

2. če postavimo pred pridevnik: *pre-*, *pra-*, *vele-*, *vse-* (*vsega-*); na pr. *preljub*, *premoder*, *prastar* (*uralt*), *veleučen*, *vseveden*, *vsemogočen* (*vsegamogočen*).

Opomba. Zlog *pre-* pomenja v sestavi tudi preveč in se torej previdno jemlji v rabo; na pr. *Premrzle so v gozdih mi vaših rosé.* (Preš.) — *Previsok*, *prenizek*, *preoster*, *pretrd*.

3. če pridevnik dvakrat zaporedoma postavimo; na pr. *visoka*, *cisoka gora*; *globoko*, *globoko morje*.

4. z različnimi primerami, kadar hočemo posebnost ali imenitnost kake osebe ali reči nad vse druge povzdigniti; na pr. *veselo*, *da je kaj*; *mlad kakor kaplja*; *sladek ko med*; *bistro ko ribje okó*; *siten kakor griža*; *raščav kakor hmelj*; *grenek ko pelin*; *priden kakor mravlja*; *trd kakor kamen na cesti* itd.

Sklanjatev stopnjevanih pridevnikov.

§ 114. Stopnjevanji pridevniki se sklanjajo kakor nestopnjevanji po vseh sklonih in številih; na pr.

Im. lepši: najlepši grad — lepša: najlepša hiša — lepše: najlepše poslopje;

rod. lepšega: najlepšega gradu — lepše: najlepše hiše — lepšega: najlepšega poslopja;

daj. lepšemu: najlepšemu gradu — lepši: najlepši hiši — lepšemu: najlepšemu poslopju itd.

Opomba. Ta sklanjatev, ki še dandanes živi med štajerskimi in ogrskimi Slovenci in med Dolenjci na Kranjskem, se ujema popolnoma s staroslovenščino (razen ženskega imenovalnika v jednini) in z drugimi slovanskimi narečji, pa tudi s slovensko pisavo 16. stoletja. V pisni slovenščini nam je tedaj jedino pravilo, da sklanjamo stopnjevanji pridevnik po vseh sklonih in številih.

Po Kranjskem (razen Dolenjskega), Goriškem in Koroškem se končuje stopnjevanji pridevnik v imenovalniku in tožilniku vseh spolov in števil ter v jednini ženskega spola na *i*: lepši; na pr. *Na svetu lepši rožice ni, kakor je vinska trta.* (N. ps.) — *In je rožice pregledovala, katera lepši je cvetú.* (N. ps.) — *Za bolji rabo* (nam. za boljšo rabo). (Preš.) — *Hrepenecih sre željé najslaji ogasil vse bo zemlje hlad zelene.* (Preš.)

Števniki.

Kaj in kolikér je števnik?

§ 115. Števniki (Numerale, Zahlwort) naznanja, koliko je oseb ali rečij. Števniki so:

1. določni, kateri natanko kažejo število oseb ali rečij, o katerih se govori, kakor *pet, šest, sto, desetero* itd.

2. nedoločni, kateri samo naznanjajo večjo ali manjšo množino oseb ali rečij, kakor *veliko, malo, dosti, precej* itd.

A. Določni števniki.

§ 116. Določni števniki so po svojem pomenu:

1. glavni,	5. delilni,
2. vrstilni,	6. družilni,
3. ločilni,	7. ponavljalni,
4. množilni,	8. samostalni.

1. Glavni števniki.

§ 117. Glavni števniki ali števci (Cardinalia, Grundzahlen) kažejo na vprašanje: koliko? število jednovrstnih oseb ali rečij. Glavni števniki so tí-le:

1 jeden — en, ena, eno	15 petnajst
2 dva, dve	16 šestnajst
3 trije, tri	17 sedemnajst
4 štirje, štiri	18 osemnajst
5 pet	19 devetnajst
6 šest	20 dvajset (dvadeset)
7 sedem	21 jeden in dvajset
8 osem	22 dva in dvajset
9 devet	23 tri in dvajset
10 deset	24 štiri in dvajset itd.
11 ednajst	30 trideset
12 dvanajst	31 jeden in trideset itd.
13 trinajst	40 štirideset*)
14 štirinajst	50 petdeset

*) Po Koroškem štejejo: 40 = štiriredi, 50 = petred, 60 = šestred, 70 = sedemred itd.

60 šestdeset	300 tri sto
70 sedemdeset	400 štiri sto
80 osemdeset	500 pet sto itd.
90 devetdeset	1.000 tisoč
100 sto	2.000 dva tisoč
101 sto in jeden	3.000 tri tisoč itd.
102 sto in dva itd.	10.000 deset tisoč
200 dve sto	1.000.000 milijon.

§ 118. a) Jeden, jedna, jedno — en, ena, eno se sklanja kakor pravi pridevnik in se sklada s svojim imenom v sklonu, številu in spolu; na pr. *Z jedno roko daje, z dvema jemlje.* (N. pr.) — *Jeden (en) krivičen vinar deset pravičnih sne.* (N. pr.)

Opomba. Isto velja tudi o besedah noben, nobena, nobeno (nobeden) in nijeden, nijedna, nijedno; na pr. *Nobena pesem ni tako dolga, da bi je ne izpel.* (N. pr.) — *Nobene zime volk ni izjedel.* (N. r.) — *Nobeden še ni padel učen iz nebes.* (N. r.)

b) Dva, obá (za moški), dve, obé (za ženski in srednji spol) sklanjamo v dvojini takó-le:

<i>Im.</i>	dva, dve,	obá, obé,
<i>rod.</i>	dveh,	obéh,
<i>daj.</i>	dvema,	obéma,
<i>tož.</i>	dva, dve,	obá, obé,
<i>mest.</i>	pri dveh,	obéh,
<i>orod.</i>	z dvema,	obéma.

Skupek obádva, obédve sklanja navadno le drugo besedo, kakor rod. obadveh ali obedveh, pa tudi: obeh dveh.

Na pr. *Osedlaj brž dva konjiča, tako hitra ko dva ptiča.* (N. ps.) — *Dvema pastirjema volk laže orco ukrade kot jednemu.* (N. pr.) — *Če slepec slepca vodi, obá v jamo padeta.* (N. pr.)

c) Trije, štirje (za moški), tri, štiri (za ženski in srednji spol) se sklanja v množini:

<i>Im.</i>	trije, tri,	štirje, štiri,
<i>rod.</i>	treh,	štirih,
<i>daj.</i>	trem,	štirim,
<i>tož.</i>	tri,	štiri,
<i>mest.</i>	pri treh,	štirih,
<i>orod.</i>	s tremi,	štirimi.

Na pr. *Kjer sta dva, ali kjer so trije v mojem imenu, tam sem jaz v sredi med njimi.* (Met.) — *Žena hiši tri ogle drži, mož*

le jednega. (N. pr.) — *Da so ti štirje vrhovi (narodi) iz jednega jezika, sam jezik razodeva.* (Vodn.) — *Treh rečij se ne sme človek braniti: dela, kruha in spoznati Boga.* (N. pr.)

§ 119. a) Pet se pregiblje za vse spole takó-le:

<i>Im.</i>	pet,
<i>rod.</i>	petih,
<i>daj.</i>	petim,
<i>tož.</i>	pet,
<i>mest.</i>	pri petih,
<i>orod.</i>	s petimi.

Po sklanjalu *pet* se ravnaajo vsi višji glavni števniki od pet naprej, izvzemši sto, tisoč in milijon; na pr. *S šestimi konji ne boš vozú pretegnil, s sedmimi pa poteče.* (Vodn.) — *Jela je slovo jemati od devetih tudi sestrá.* (N. ps.)

Od pet začensí so vsi glavni števniki v imenovalniku in tožilniku samostalniki, v ostalih sklonih pa pridevniki.

b) Sto se ne pregiblje; večkrat ga nadomešča samostalnik stotina. Na pr. *pet sto ali pet stotin; s sto kronami ali s stotino kron.*

Tisoč se navadno ne pregiblje; ako pa se izpreminja, tedaj je večjidel ženskega spola. Na pr. *izmed tisoč ljudij; ima denarjev na tisoče; dva tisoč ali dve tisoči; s petimi tisoč vojaki ali s petimi tisočami vojakov; pred tisoč leti.* Toda tudi: *trije tisoči; koliko tisočim je Bog prošnje uslišal!*

Milijon je moškega spola; na pr. *dva milijona, pet milijonov.*

2. Vrstilni števniki.

§ 120. Vrstilni števniki ali vrstilci (Ordinalia, Ordnungszahlen) kažejo vrste ali red posameznih predmetov na vprašanje: *koliki, kolika, koliko?* Vrstilci so:

1. prvi, -a, -o,	10. deseti, -a, -o,
2. drugi, -a, -o,	11. jednajsti, -a, -o,
3. tretji, -a, -e,	12. dvanajsti, -a, -o,
4. četrti, -a, -o,	13. trinajsti, -a, -o, itd.
5. peti, -a, -o,	20. dvajseti, -a, -o,
6. šesti, -a, -o,	21. jeden in dvajseti, -a, -o,
7. sedmi, -a, -o,	22. dva in dvajseti, -a, -o, itd.
8. osmi, -a, -o,	30. trideseti, -a, -o,
9. deveti, -a, -o,	40. štirideseti, -a, -o,

50. petdeseti, -a, -o,	101. sto in prvi, -a, -o, itd.
60. šestdeseti, -a, -o, itd.	1.000. tisoči, -a, -e,
100. stoti, -a, -o,	1.000.000. milijonski, -a, -o.

Vrstilni števniki so po sklanjatvi pravi pridevniki. Za številkami, ki značijo vrstilce, postavljamo piko; na pr. *Cesar Franc Jožef I. je dne 2. grudna leta 1848. zasedel avstrijski prestol.*

3. Ločilni števniki.

§ 121. Ločilni števniki ali ločilci (Distributiva, Gattungszahlen) značijo na vprašanje: kolikér, -a, -o? razpole ali plemena oseb in rečij. Ločilni števniki so ti-le:

jedin, -a, -o,	deveteri, -a, -o,
dvoji, -a, -e,	deseteri, -a, -o,
oboji, -a, -e,	jednajsteri, -a, -o, itd.
troji, -a, -e,	pet in trideseteri, -a, -o,
čtvéri, -a, -o,	stoteri, -a, -o,
peteri, -a, -o,	dvestoteri, -a, -o, itd.
šesteri, -a, -o,	tisočeri, -a, -o,
sedmeri, -a, -o,	kolikeri, -a, -o,
osmeri, -a, -o,	tolikeri, -a, -o.

§ 122. Mimo gori naštetih rabi slovenščini še druga vrsta ločilnih števnikov, namreč sestavljeni z besedo *vrsten*, -tna, -o; na pr. *jednovrsten*, *dovrsten*, *trovrsten*, *čtetverovrsten*, *peterovrsten*, *kolikovrsten* itd.

Vsi ločilni števniki, sestavljeni in nesestavljeni, so po sklanjatvi pridevniki.

4. Množilni števniki.

§ 123. Množilni števniki ali množilci (Multiplicativa, Vervielfältigungszahlen) odgovarjajo na vprašanje: kolikeren, -rna, -o, ali kolikožen, -jna, -o? in kažejo, koliko-množna je kaka reč. Množilci so:

jednoteren, -rna, -o,	ali	jednožen, -jna, -o,
dvožen, -jna, -o,	„	dvojnat, -a, -o,
obožen, -jna, -o,	„	obojnat, -a, -o,
trožen, -jna, -o,	„	trojnat, -a, -o,
čtetveren, -rna, -o,	„	čtetvernati, -a, -o,
peteren, -rna, -o,	„	peternati, -a, -o,
šesteren, -rna, -o,	„	šesternati, -a, -o, itd.
stoteren, -rna, -o,	„	stoternati, -a, -o,
kolikeren, -rna, -o,	„	kolikernati, -a, -o.

Množilci se pregibljejo kakor pridevniki.

5. Delilni števnik.

§ 124. Delilni števnik ali delilci (Vertheilungszahlen) naznanjajo, po koliko je oseb ali rečij. Izražamo jih s tem, da postavljamo besedico **po** pred glavne ali ločilne števnik; na pr.

po jeden, jedna, -o — po jednega,	po štirje, štiri — po četvero,
po dva, dve — po dvoje,	po pet — po petero,
po trije, tri — po troje,	po šest — po šestero itd.
po sto — po stotero itd.	

Na pr. *Orlica izvali po dvoje, po troje mladičev in živi po sto let.* (Slom.)

6. Družilni števnik.

§ 125. Družilni števnik ali družilci (Gesellschaftszahlen) naznanjajo, koliko oseb je v družini, pa so nam razen prvih dveh le malo v rabi. Družilni števnik so z besedo *samo* sestavljeni vrstilci.

samojedin, -a, -o, t. j. brez druga;

samodrug, -a, -o, „ „ sam z jednim drugom;

samotretji, -a, -e, „ „ sam z dvema drugoma, takó da je sam tretji;

samopeti, -a, -o, „ „ sam s štirimi drugovi, takó da je sam peti itd.

Družilci se pregibljejo kakor pridevniki.

7. Ponavljalni števnik.

§ 126. Ponavljalni ali prislovni števnik (Adverbialia, Wiederholungszahlen) odgovarjajo na vprašanje: kolikokrat? ali na vprašanje: katerikrat?

1. Prvi se zlagajo iz glavnih in nedoločnih števnikov, če jim krat pridenemo; na pr. *enkrat, dvakrat, trikrat, štirikrat, petkrat, velikrat = velikokrat, mnogokrat, marsikrat* itd.

Opomba. Besedica krat je sem ter tja pregiben samostalnišnik moškega in ženskega spola; na pr. *neke krat, vse krat, hkrati; več kratov, hkratu, obratu.* — *Koliko kratov sem v samoti klicala pomoč Marije.* (Preš.)

2. Drugo vrsto ponavljalcev obrazimo iz vrstilnih in nedoločnih števnikov, če jim na vprašanje: kolikóč? pritaknemo č, na vprašanje: katerikrat? pa pridenemo krat ali pot.

Na pr. *prvič, drugič, tretjič, četrtrič, petič, šestič, mnogič, samoč* itd., ali: *prvikrat (prvokrat) — prvo pot* (jedn. tož.), *drugikrat — drugo pot* (drugi pot), *tretjikrat — tretjo pot* (tretji pot), *malokrat, velikrat* itd.

8. Samostalni števniki.

§ 127. Iz pridevnih števnikov se tvori množina samostalnikov. Taki samostalniki so:

1. imena posameznih števil: *samica, dvojka, trojka, četverka, peterka, šesteka, sedmerka, osmerka*, ali tudi: *petka* ali *petica*, *šestka* ali *šestica*, *sedmica*, *osmica*, *stotica*. Iz nič je ničla = 0.

2. imena takih stvari, katere imajo dve ali več samic v sebi, kakor *dvojica, trojica*.

Včasih rabimo tudi imena: *četvorica, petorica, šestorica* itd., pa le tedaj, kadar so vse stvari moškega spola.

3. imena, katera kažejo dele kake celote, kakor *dvojina* ali *polovica, tretjina, četrť ali četrťina, petina, šestina, osmina* itd. Na pr. *tri desetine* = $\frac{3}{10}$; *pet osmin* $\frac{5}{8}$.

Samostalni četrt, rod. četrti, nam služi osobito pri meri časa in drugih rečij; na pr. *četrt ure; četrt litra vode; tri četrti kilogramov mesa*.

4. imena denarjev, a) kovanih: *šestica, desetica, dvajsetica*; — b) papirnatih: *peták, deseták, stoták, tisočák*.

5. imena vojaških predstojnikov: *desetnik, stotnik* itd., in samostalniki: *dvojčič — dvojček, trojčič — trojček*.

6. imena papirjeve velikosti (samega na sebi ali v knjigah): *četrťinka, osminka (osmerka), dvanajstinka (dvanajsterka), šestnajstinka (šestnajsterka)*.

Opomba. Pol je prav za prav samostalni, pa se v številbi in v sestavah po navadi ne izpreminja; na pr. *o pol jedni, o pol dveh, dopoldne*, včasih tudi: *o polu jedne, o polu dveh, dopoldne*. — *Do pol dneva nosi angelj vodo za človekom*. (N. pr.)

Pol se sestavlja z vrstilci, samostalniki in pridevniki; na pr. *poldrugi (jeden in pol), poltretji, polčetrťi; poldan, polnoč, polbrat, polčlovek, polglasnik; poldneven, polnočen* itd.

B. Nedoločni števniki.

§ 128. Nedoločni ali splošni števniki so:

1. pregibni, in sicer po svoji naravi:

a) samostalniki, kakor *temà* (najvišje nedoločno število), *silà, množina, mnoštvo, obilica, truma, trop, krđelo* itd.

b) pridevniki, kakor *mnogi, noben, nekolik, ves, vsak; mnogoteri, velikoteri, raznoteri, nekateri, -a, -o*, itd.

2. nepregibni: mnogo, veliko, malo, več, manj, nekaj, nekoliko, nič, preveč, premalo, dosti, precej, obilo, obilno; na pr. *Kdor preveč misli, ne stori veliko.* (N. pr.) — *Med dosti kmeti je malo kmetovalcev.* (N. pr.) — *V malo dneh; z malo besedami. V nekoliko urah ali v nekolikih urah.*

Zaimek.

Kaj in kolikér je zaimek?

§ 129. Zaimek (Pronomen, Fürwort) nam služi kot namestnik samostalnih imen, da jih ni treba vedno ponavljati.

Zaimki so po svojem pomenu:

1. osebni,	4. vprašalni,
2. svojilni,	5. oziralni,
3. kazalni,	6. nedoločni.

1. Osebni zaimki.

§ 130. Osebni (personalni) zaimki so:

- jaz**, za prvo osebo, katera govori;
- ti**, za drugo osebo, kateri se govori;
- on, ona, ono**, za tretjo osebo, o kateri se govori;
- sebe**, povratno-osebni zaimek za vse tri osebe.

Sklanjanje osebni zaimkov.

a) Prva oseba.		b) Druga oseba.
	Jednina.	
<i>Im.</i>	jaz,	ti,
<i>rod.</i>	mene, me,	tebe, te,
<i>daj.</i>	meni, mi,	tebi, ti,
<i>tož.</i>	mene, me,	tebe, te,
<i>mest.</i>	pri meni,	pri tebi,
<i>orod.</i>	z menój,	s tebój.
	Dvojina.	
<i>Im.</i>	midva, midve,	vidva, vidve,
<i>rod.</i>	naju,	vaju,
<i>daj.</i>	nama,	vama,
<i>tož.</i>	naju,	vaju,
<i>mest.</i>	pri naju,	pri vaju,
<i>orod.</i>	z nama,	z vama.

a) Prva oseba.

b) Druga oseba.

Množina.

<i>Im.</i>	mi,	<i>vi,</i>
<i>rod.</i>	nas,	vas,
<i>daj.</i>	nam,	vam,
<i>tož.</i>	nas,	vas,
<i>mest.</i>	pri nas,	pri vas,
<i>orod.</i>	z nami,	z vami.

c) Tretja oseba.

Zaimek tretje osebe: on, ona, ono (er, sie, es), obrazi vse sklone razen imenovalnika vseh treh števil od zastarelega: *i, ja, je*.

Moški spol.

Ženski spol.

Srednji spol.

Jednina.

<i>Im.</i>	on,	ona,	ono,
<i>rod.</i>	njega, ga,	nje, je,	njega, ga,
<i>daj.</i>	njemu, mu,	njej (nji), ji,	njemu, mu,
<i>tož.</i>	njega, ga,	njo, jo,	njega, ga (je),
<i>mest.</i>	pri njem,	pri njej (nji),	pri njem,
<i>orod.</i>	z njim,	z njo,	z njim.

Dvojina.

<i>Im.</i>	<u>ona(-dva),</u>	<u>oni(-dve),</u>	<u>oni(-dve),</u>
<i>rod.</i>		njiju (nju), ju,	
<i>daj.</i>		njima, jima,	
<i>tož.</i>	njiju (nju), ju,		nji, ji,
<i>mest.</i>		pri njiju,	
<i>orod.</i>		z njima.	

Množina.

<i>Im.</i>	<u>oni.</u>	<u>one,</u>	<u>ona.</u>
<i>rod.</i>		njih, jih,	
<i>daj.</i>		njim, jim,	
<i>tož.</i>		nje, jih (je),	
<i>mest.</i>		pri njih,	
<i>orod.</i>		z njimi.	

d) Povratno-osebni zaimek.

Povratni zaimek *sebe* se sklanja za vse spole in števila takó-le:

<i>Im.</i>	—
<i>rod.</i>	sebe, se,
<i>daj.</i>	sebi, si,
<i>tož.</i>	sebe, se,
<i>mest.</i>	pri sebi,
<i>orod.</i>	s sebój.

Splošne opombe.

§ 131. a) Jaz in ti sta brezspolna osebna zaimka, t. j. za moški, ženski in srednji spol jima rabi jednoista oblika; na pr. *mi žene gremo; vidve pojmeta na polje; pojte, vi dekleta.*

Le v nekaterih krajih na zapadu slovenskega ozemlja govoré za ženski spol namesto *mi, vi, midve, vidve* tudi *me, ve, medve, vedve*; na pr. *Smo poštene me Kranjice.* (Preš.) — *Hudobe turške ve gredé.* (N. ps.)

b) Kratke oblike v jedninskem rod., daj. in tož. imenujemo naslonice (enklitike) in jih rabimo, kadar ne poudarjamo zaimka. Prvotna tožilnikova oblika v jednini: *me, te, se*, ki je sedaj naslonjena (enklitična), se je ohranila še za predlogi v neenklitični rabi; na pr. *Ti za me, jaz za te, Bog za vse.* (N. pr.) — *Le na se sme zanašati se človek.* (Cegn.)

Opomba. V téh primerih je poudarek na zaimku: za mé, za sé, na sé. Navadno pa se spoji zaimek s predlogom, in tedaj prevzame predlog poudarek; na pr. *záme, záse, náse, póme, póte, váme (= v me), váte, váse.*

c) Namesto orodnika: *menój, tebój, sebój*, se nahajajo tudi oblike: *máno, tábo, sábo*, ali *menô, tebô, sebô*; na pr. *Nad mano, pod mano, krog mene je Bog.* (Vilh.) — *Ti ga nimaš pod sebô, da bi izkusil se z menô.* (N. ps.)

Opomba. Namesto dvojinske oblike: *naju, vaju*, služi starejšim pesnikom, toda redkoma, oblika: *naji, vaji* (*náj, váj*); na pr. *Sem odpovedala se zvezi naji.* (Preš.) — *Šel náj (naju) vsak sam bo skoz življenja zmede.* (Preš.)

§ 132. O tretji osebi je pomniti:

a) Namesto staroslovenske oblike *i* (= jī), *ja, je* v imenovalniku (vseh treh števil) je stopil kazalni: *on, ona, ono*. Ostali skloni so ohranili stare oblike s to majhno razliko, da jim je stara slovenščina vstavljala soglasnik *n* samo za predlogi, dočim ga sedanja vselej pritika, kadar poudarjamo zaimek. Prvotne

oblike: jega, jemu itd. živé še med štajerskimi in ogrskimi Slovenci in med nekaterimi Dolenjci, v pisni slovenščini pa jih ne rabimo več.

b) Namesto prvotnega moškega tožilnika **i** v jednini nam služi rodilnikova oblika: njega, ga. Le za predlogi se je ohranil stari **i**, na pr. zánj (= za njega); pónj, nánj, vánj, prédenj, čezenj, obenj itd.

Namesto prvotnega srednjega tožilnika **je** v jednini nam rabi navadno rodilnikova oblika *njega, ga*, izvzemši za predlogi; na pr. *pónje* (= po njega), *zánje, nánje, vánje* itd. Na pr. *Časa tvoja je življenje tvoje; vlivaj vánje vsak dan dela dobra.* (Aškerc.)

Istotako rabimo v množini namesto prvotnega tožilnika **je** skoro izključno rodilnik **jih**, kadar zaimka ne naglašamo. Kadar pa zaimek poudarjamo, govorimo in pišemo prvotno obliko **nje**; na pr. *Samo nje sem videl; grem med nje; po nje (pónje); čez nje; za nje (zánje).* — *Kje imaš knjige? — Pozabil sem jih domá. — Idi po nje!*

c) Zraven prvotnega dvojinskega rod. in tož. njiju nam služi češče skržena oblika nju; na pr. *Potlej njiju je poročil grajski pater.* (Preš.) — *Jok si briše, ko vidi v tako žalost nju vtopljená.* (Preš.)

§ 133. Kadar hočemo z večjo določnostjo pokazati na kako osebo, nam rabi zaimek sam, sama, samo, ki jači zaimke in druga imena na pomenu; sklanja se kakor pridevnik. Na pr. *Lenuh sam sebi čas krade.* (N. pr.) — *Kdor se z ošabnikom pajdaši, ta se sam poošabi.* (Ravn.)

2. Svojilni zaimki.

§ 134. Svojilni (posesivni) zaimki kažejo, čigava je oseba ali stvar, o kateri govorimo. Obrazijo se od osebnih zaimkov in so tí-le:

a) prve osebe:

moj, moja, moje,
najin, najina, najino,
naš, naša, naše.

b) druge osebe:

tvoj, tvoja, tvoje,
vajin, vajina, vajino,
vaš, vaša, vaše.

c) tretje osebe:

njegov, njegova, njegovo,
njen, njena, njeno,
njun (njijin), njuna, njuno,
njihov, njihova, njihovo.

d) povratni za vse osebe:

svoj, svoja, svoje.

e) vprašalni:

čigav, -a, -o, ali čij, -a, -e.

Opomba. a) Svojilniki so po svoji sklanjatvi pravi pridevniki; toda v jedninskem imenovalniku moškega spola ne privzemajo nikdar **i**, ker imajo že sami ob sebi določen pomen. Krivo je tedaj njeni nam. njen; njegovi nam. njegov; najini nam najin itd.

b) Svojilnik njihov, -a, -o se češče nadomešča z množinskim rod. njih, na pr. *Njih dobrota je velika. — Vem, da malike in njih službo glave službnikov njih so na svet rodile.* (Preš.)

c) Večkrat (zlasti v pesmih) se rabi tudi roditelj njegaj nam. njegov, nje nam. njen; na pr. *Iz njega rok izmakne se počasi.* (Preš.) — *Do nebes leti nje (vode) jeze pena.* (Preš.)

3. Kazalni zaimki.

§ 135. Kazalni (demonstrativni) zaimki kažejo na osebe ali reči, o katerih je, je bila ali bode govorica, in so ti-le:

tà, tá, tó (v sestavi: **tà-le, tá-le, tó-le**, ali **le-tà, le-tá, le-tó**, ali **tòti, tòta, tòto**);

óni, óna, óno, jener, jene, jenes (v sestavi: **óni-le, óna-le, óno-le**, ali **le-óni, le-óna, le-óno**);

isti, ista, isto (v sestavi: **taisti, taista, taisto**, ali **tisti, tista, tisto**, ali tudi vsak zá-se: **ta isti, ta ista, to isto**);

tak, taka, tako, ali **takov, -a, -o**, ali **takšen, -šna, -o**.

tolik, -a, -o, ali **tolikšen, -šna, -o**, ali **tolikér, -a, -o**.

Opomba. Ov, ova, ovo; ovak, ovaka, ovako, in onak, onaka, onako rabijo Slovencem le ob hrvatski meji.

§ 136. Kazalni zaimki se sklanjajo kakor pridevniki, na pr. **óni, óna, óno**; rod. **ónega, óne, ónega**; daj. **ónemu, óni, ónemu** itd. — **tisti, tista, tisto**; **tistega, tistemu, pri tistem, s tistim** itd. — **toti, totega, totemu** itd.

Samo **tà, tá, tó** se razločuje od pridevniške sklanjatve v tem, da ima namesto sklonila **i** naglašen **é**.

Pregiblje se tedaj **takó-le**:

Moški spol.		Ženski spol.	Srednji spol.
		Jednina.	
<i>Im.</i>	tà,	tá,	tó,
<i>rod.</i>	tëga,	te,	tëga,
<i>daj,</i>	temu,	tej (ti),	temu,
<i>tož.</i>	tëga, tà,	to,	tó,
<i>mest.</i>	pri tem,	pri tej (ti),	pri tem,
<i>orod.</i>	s tém,	s tô,	s tém.

Moški spol.		Ženski spol.	Srednji spol.
		Dvojina.	
<i>Im.</i>	<i>ta,</i>	<i>té,</i>	<i>té,</i>
<i>rod.</i>		<i>téh,</i>	
<i>daj.</i>		<i>téma,</i>	
<i>tož.</i>	<i>ta,</i>	<i>té,</i>	<i>té,</i>
<i>mest.</i>		<i>pri téh,</i>	
<i>orod.</i>		<i>s téma.</i>	
		Množina.	
<i>Im.</i>	<i>ti,</i>	<i>té,</i>	<i>tá,</i>
<i>rod.</i>		<i>téh,</i>	
<i>daj.</i>		<i>tém,</i>	
<i>tož.</i>	<i>té,</i>	<i>té,</i>	<i>tá,</i>
<i>mest.</i>		<i>pri téh,</i>	
<i>orod.</i>		<i>s témi.</i>	

Splošne opombe.

§ 137. 1. Imenovalnik *tà* se glasi po severni strani jeziko-vega obsega navadno *tè*, po vzhodni pa *ti*, ki je drugje v rabi samo v sestavah: *toti*, *tisti*.

2. Sestavljenka *taisti*, *-a*, *-o* pregiblje sedaj sploh le drugo besedo (*taistega*, s *taistim*), v starejših spisih pa je izpreminjala *obé*, kakor 1. *ta isti* — *ta ista* — *to isto*; 2. *tega istega* — *te iste* — *tega istega*; 3. *temu istemu* — *tej isti* itd., kar smemo tudi v sedANJI pisavi posnemati. Na pr. *V tem istem času*. (Dalm.)

3. Staroslovenski zaimek *sī*, *si*, *se*, *dieser*, *diese*, *dieses*, živi dandanes samo:

a) v nekaterih sklonih, in sicer α) v jednini: 2. *sega* — *se*, 3. *semu* — *sej*, 5. *sem* — *sej*, in β) v množini: 2. 5. *sih*; na pr. *Na sem svetu*. (Krelj.) — *Po sem životu*. (Conf. gen.) — *O sej (si) dobi, do se dobe, od sega dne; dosihdob, posihmal*.

b) v nekaterih sestavah, kakor *danes*, *letos*, *sinoči*.

4. Vprašalni zaimki.

§ 138. Vprašalni (interrogativni) zaimki vprašujejo po osebah ali rečeh ter so:

1. samostalni: **kdo** in **kaj**;

2. pridevni: **kateri, katera, katero, ali koji, koja, koje; čigav, -a, -o, ali čigavšen, -šna, -o, ali čij, -a, -e; kak, kakov, -a, -o, ali kakšen, -šna, -o; kolik, -a, -o, kolikšen, -šna, -o, ali kolikér, -a, -o.**

§ 139. Pridevni vprašalniki se pregibljejo kakor pridevniki, samostalna kdo in kaj pa takó-le:

<i>Im.</i>	kdo,	kaj,
<i>rod.</i>	koga (čiga)	česa,
<i>daj.</i>	komu,	čemu,
<i>tož.</i>	koga,	kaj,
<i>mest.</i>	pri kom,	pri čem,
<i>orod.</i>	s kom,	s čim.

5. Oziralni zaimki.

§ 140. Oziralni (relativni) zaimki se ozirajo ali nanašajo na osebo ali reč, o kateri se govori v drugem stavku. Oziralniki so:

1. samostalni: **kdor in kar;**
2. pridevni: **kateri, katera, katero; koji, koja, koje; nepregibni ki** za vse spole in sklone;
kak, -a, -o; kakoršen, -šna, -o; kolik, -a, -o; kolikoršen, -šna, -o.

§ 141. Pridevni oziralniki se ravnaajo po sklanjatvi pridevnih imen, kdor in kar pa sklanjamo takó-le:

<i>Im.</i>	kdor,	kar,
<i>rod.</i>	kogar (čigar),	česar,
<i>daj.</i>	komur,	čemur,
<i>tož.</i>	kogar,	kar,
<i>mest.</i>	pri kom-er (-ur),	pri čem-er (-ur),
<i>orod.</i>	s kom-er (-ur),	s čim-er (-ur).

6. Nedoločni zaimki.

§ 142. Nedoločni zaimki kažejo na kako osebo ali reč, katere nočemo ali ne moremo imenovati. Nedoločni zaimki so:

1. samostalni: **kdo, nekdo, nikdo ali nihče, malokdo, marsikdo, vsakdo; kaj, nekaj, nič;**
2. pridevni: **kateri, kak, neki (nikdar: nek), nekateri, marsikateri, marsikak, marsikakšen, vsak (ne: vsaki), sleherni, vsakateri, raznoteri, -a, -o; vsè, vsá, vsè.**

§ 143. Samostalne nedoločne zaimke pregiblujemo:

a) kdo, nekdo, nikdo, nihče, malokdo, marsikdo, vsakdo po sklanjalu *kdo*, ali tudi po oziralnem *kdor*; kakor im. nihče, rod. in tož. nikoga(r), daj. nikomu(r), mest. in orod. nikom(-er, -ur). Na pr. *Bog ne dá nikomur vsega*. (N. pr.)

b) kaj in nekaj po sklanjalu *kaj*, na pr. *Vsem posamez něčesa manjka*. (N. pr.)

c) nič pa takó-le:

Im.	nič,
rod.	ničesar,
daj.	ničemur,
tož.	nič,
mest.	pri ničem (-er, -ur),
orod.	z ničim (-er, -ur).

Na pr. *Smrt si v ničem ne prebira*. (N. pr.) — *Bog je moj pastir, ničesar mi ne manjka*. (Ravn.)

§ 144. Pridevni nedoločniki se ravnaajo v sklanjatvi po pridevniki; samo vès, vsá, vsè pregiblujemo v jednini in množini kakor kazalni zaimek: tà, tá, tó.

Moški spol.		Ženski spol.	Srednji spol.
		Jednina.	
Im.	ves,	vsa,	vse,
rod.	vsega,	vse,	vsega,
daj.	vsemu,	vsej (vsi),	vsemu,
tož.	vsega, ves,	vso,	vse,
mest.	pri vsem,	pri vsej (vsi),	pri vsem,
orod.	z vsem,	z vsô,	z vsem.
		Množina.	
Im.	vsi,	vse,	vsa,
rod.		vseh,	
daj.		vsem,	
tož.	vse,	vse,	vsa,
mest.		pri vseh,	
orod.		z vsemi.	

Na pr. *Na vsem svetu se vse dobi*. (N. pr.) — *Vseh del mojster, vseh rev gospodar*. (N. pr.) — *Svet vseh ljudij dom*. (N. pr.)

Spregatev.

Glagol.

Kaj in kolikér je glagol?

§ 145. Glagol (Verbum, Zeitwort), v katerem se razodeva vsa moč in krasota slovenskega jezika, se imenuje vsaka beseda, katera dopoveduje, kaj oseba ali stvar dela, ali trpi, ali v katerem stanu se nahaja. Na pr. *Kdor se je, ta žanje.* (N. pr.) — *Visoko leta, nizko obsedi.* (N. pr.) — *Brez glave storjeno, gotovo izkaženo.* (N. pr.)

1. Glagoli so po svojem pomenu:

a) prehajalni (transitivni), če prehaja njih dejanje na predmet, ki ga imajo v tožilniku pri sebi; na pr. *Tuja zemlja ubija človeka.* (N. pr.) — *Kdor koprivo pozná, nagec skrrije.* (N. pr.)

b) neprehajalni (intransitivni), če ostaja njih dejanje na samem osebkú, ne prehajajoč na kak drug predmet, kakor spim, sedim, skačem, rastem itd.; ali pa če se druží s predmetom v katerem drugem odvisnem sklonu kakor v tožilniku, na pr. služim tebi, kažem mu itd.

Prvi so osebkovi (subjektivni), drugi predmetni (objektivni) neprehajalniki; na pr. *Veliko drevje dolgo raste.* (N. pr.) — *Ne vprašaj, kje mačka spi, da le miši lovi.* (N. pr.) — *Rajši dobrim služim, kakor hudim zapovedujem.* (N. pr.)

c) brezosebni (impersonalni), ki nam rabijo samo v 3. jedninski osebi, na pr. *Bliska se, grmi in treska.*

d) povratni (refleksivni), ki naznanjajo kako povratno dejanje v zvezi s povratnim zaimkom se. Nekateri povratni glagoli nam nikdar ne rabijo brez povratnega zaimka, kakor čuditi se, bati se, nadejati se itd.; drugi so sami ob sebi prehajalnega pomena, kakor učiti — učiti se, voziti — voziti se, motiti — motiti se itd. Na pr. *Boj se Boga.* — *Varuj se greha.*

2. Po kakovosti dejanja, t. j. z ozirom na njega čas ali trajnost so glagoli:

a) dovršni (perfektivni), ki naznanjajo po vsej spregatvi nastop, dovršitev ali konec kakega dejanja ali stanja; na pr. sesti, leči, izgubiti, drkniti — zablisniti, zagrmeti — dognati, dokraljevati.

b) nedovršni (imperfektivni), ki kažejo po vsej spregatvi trajajoče dejanje ali stanje brez ozira na njega začetek, konec ali uspeh; na pr. sédati, légati, delati, gubiti, grmeti, kraljevati.

Osebe, števila, časi, nakloni in doba glagolov.

§ 146. Glagol se preminja po osebah, številih, časih, naklonih in dobi, t. j. glagol se sprega. Pri spregatvi (konjugaciji) glagolov je treba paziti:

- a) na osebe in števila,
- b) na čase (Tempus),
- c) na naklone (Modus) in
- d) na dobo (Genus).

A. Osebe in števila.

§ 147. Osebe so tri; prva, katera govori, druga, kateri se govori, in tretja, o kateri se govori.

Število je trojno, kakor pri imenu: jednina, dvojina, množina.

B. Časi.

§ 148. Slovenščini rabijo štirje časi:

a) sedanji čas ali sedanjik (Praesens), ki naznanja v sedanjosti trajajoče, ali v sedanjosti dovršeno dejanje; na pr. *Kar na svetu živi, vse kmet preredi.* (N. pr.)

b) prihodnji čas ali prihodnjik, ki izraža v prihodnjosti trajajoče dejanje (Futurum), ali v prihodnjosti dovršeno dejanje (Futurum exactum); na pr. *V zeleno goro poletim, in tamkaj bom prepevala, v zeleni travnik gledala.* (N. ps.) — *Kukavica nas skliče na planino, ko bo pomlad vzbudila studente spet.* (Cegn.)

c) pretekli čas (Praeteritum), ki kaže v preteklosti trajajoče dejanje (Imperfectum), ali v preteklosti dovršeno dejanje (Perfectum); na pr. *Kdor je po svetu hodil, ta je mnogo videl.* — *Izkušnja je pregovore rodila, potrdila in ohranila.* (N. pr.)

d) predpretekli čas (Plusquamperfectum), ki zaznamuje dovršeno dejanje ali stanje z ozirom na drugo preteklost; na pr. *Ko se je bila naša vojna prikazala, zdajci so se razkropile sovražne trume.*

C. Nakloni.

§ 149. Nakloni so štirje:

a) določni naklon ali določnik (indikativ), ki naravnost in brezpogojno naznanja, kaj kdo dela, ali kaj se godi; na pr. *Smrt pobrati pod lopato, kar rodil je beli dan.* (Cegn.)

b) pogojni naklon ali pogojnik (kondicijonal), kateri kaj kot negotovo in pogojno naznanja; na pr. *Ko bi sreča kramo razgrnila, prva bi se blaga iznebila.* (N. pr.)

c) želelni naklon ali želelnik (optativ), po katerem se razodeva kaka želja ali voščilo; na pr. *Mojstru pevcev na zdravico naj mi teče ta požir!* (Vodn.)

Opomba. Kadar se naznanja po želelniku kako dopuščenje, tedaj mu pravimo dopustni naklon ali dopustnik (koncesiv); na pr. *Hodim naj tudi po dragah smrtnega mraka, bal se hude ne bom.* (Ravn.)

d) velelni naklon ali velelnik, s katerim se kaj veleva, opominja ali prepoveduje; na pr. *Kruh, sol jej, pravico govori.* (N. pr.) — *Ne zabi, da si praha sin.* (Led.)

§ 150. V širjem pomenu prištevamo naklonom tudi deležja (Participialia), namreč:

a) nedoločnik (Infinitiv), na pr. *Dajati je slajše kakor jemati.* (N. pr.)

b) namenilnik (Supinum), na pr. *Ne razvezovat, ampak dopolnit sem prišel postave.* (Met.)

c) deležnik (Participium), in sicer:

1. tvorbo-sedanji	{	I. t. j. prislovni, na pr. <i>igraje, stojé, molcé;</i>
		II. t. j. pridevni, na pr. <i>delajóč, stojéč, molčéč (-a, -e);</i>
2. tvorbo-pretekli	{	I. t. j. pravi glagolni, na pr. <i>pozabivši, skrivši, rekiši;</i>
		II. t. j. opisovalni, na pr. <i>pozabil, skril, rekel (rekla, -o);</i>

3. trpno-pretekli, na pr. *pozabljen, skrit, rečen (rečena, -o).*

Opomba. Trpni deležnik sedanjega časa se je v slovensčini že davno izgubil; ostanki so mu na pr. *znam, lakom, pitom (pitomec), vedom-ec.*

d) glagolni samostalniik ali glagolnik, na pr. *po-
hajkovanje, odpuščanje, pitje, hrepenenje*.

D. Doba.

§ 151. Doba ali oblika je dvojna:

a) tvorna (aktivna), katera naznanja, da oseba ali reč, o kateri se govori, sama kaj dela; na pr. *Čas vse zgrudi*. (N. pr.) — *Bog ne plačuje vsako soboto*. (N. pr.)

b) trpna (pasivna), katera kaže, da oseba trpi, ali da še z njo kaj godi; na pr. *Kar je skrito, vse bode očito*. (N. pr.)

Pomen srednje (medijalne) dobe daje slovenščina glagolom s povratnim zaimkom, na pr. *Trata se je hipoma usušila, hipoma se skala razvalila*. (N. ps.)

Č tvoritvi časov in naklonov.

§ 152. Pri tvoritvi časov in naklonov je treba paziti:

- a) na osebila ali končnice za posamezne osebe;
- b) na naklonila za posamezne naklone;
- c) na pripone deležij, t. j. nedoločnika, namenilnika, deležnikov in glagolnika, in
- d) na deblo ali osnovo.

A. Osebila.

§ 153. Osebila ali končnice, ki zaznamujejo posamezne osebe na glagolu, so sledeče:

a)	v jednini	{	1. osebe: -m, na pr. dela-<i>m</i>, nese-<i>m</i>, hvali-<i>m</i>. Stara slovenščina ima namesto tega osebila nosni <i>ō</i>, čigar ostanke nahajamo v starejših slovenskih spisih, zlasti v 16. stol., na pr. hoč<i>o</i> (hoč<i>u</i>), mog<i>o</i>, veruj<i>o</i>. 2. osebe: -š, na pr. dela-<i>š</i>, nese-<i>š</i>, hvali-<i>š</i>. Prvotno obrazilo <i>si</i> (<i>ši</i>) se je ohranilo samo v pomožniku: <i>si</i>. 3. osebe: —, na pr. dela, nese, hvali. Prvotni <i>t</i> (<i>tū</i>) je odpadel in se ohranil samo na vzhodu v pomožnikovi obliki: <i>jest</i> (= je).

- b) v dvojini
- 1. osebe: **-va** za moški, **-ve** za ženski in srednji spol, na pr. dela-*va* — dela-*ve*, nese-*va* — nese-*ve*, hvali-*va* — hvali-*ve*.*)
 - 2. osebe: **-ta** za moški, **-te** za ženski in srednji spol, na pr. dela-*ta* — dela-*te*, nese-*ta* — nese-*te*, hvali-*ta* — hvali-*te*.
 - 3. osebe: **-ta**, **-te** kakor v drugi, na pr. dela-*ta* — dela-*te*, nese-*ta* — nese-*te*, hvali-*ta* — hvali-*te*.

Opomba. Na Gorenjskem in na vzhodu služi osebilo **-va**, **-ta** tudi za ženski in srednji spol, in ta jednoličnost je prodrla večinoma tudi v pisno slovenščino.

- c) v množini
- 1. osebe: **-mo**, na pr. dela-*mo*, nese-*mo*, hvali-*mo*.
 - 2. osebe: **-te**, na pr. dela-*te*, nese-*te*, hvali-*te*.
 - 3. osebe: **-jo** ali **-ó** in **-é**, na pr. dela-*jo*, nese-*jo*, hvali-*jo*, zraven prvotnega in starejšega: nes-*ó*, čast-*é*.

Sedanji čas.

Jednina.

1. dela- <i>m</i> ,	nèse- <i>m</i> ,	hváli- <i>m</i> ,
2. dela- <i>š</i> ,	nese- <i>š</i> ,	hvali- <i>š</i> ,
3. dela,	nese,	hvali.

Dvojina.

1. dela- <i>va</i> , ž. sr. - <i>ve</i> ,	nese- <i>va</i> , ž. sr. - <i>ve</i> ,	hvali- <i>va</i> , ž. sr. - <i>ve</i> ,
2. dela- <i>ta</i> , - <i>te</i> ,	nese- <i>ta</i> , - <i>te</i> ,	hvali- <i>ta</i> , - <i>te</i> ,
3. dela- <i>ta</i> , - <i>te</i> ,	nese- <i>ta</i> , - <i>te</i> ,	hvali- <i>ta</i> , - <i>te</i> .

Množina.

1. dela- <i>mo</i> ,	nese- <i>mo</i> ,	hvali- <i>mo</i> ,
2. dela- <i>te</i> ,	nese- <i>te</i> ,	hvali- <i>te</i> ,
3. dela- <i>jo</i> ,	nese- <i>jo</i> , nes- <i>ó</i> ,	hvali- <i>jo</i> , čast- <i>é</i> .

B. Naklonila.

§ 154. Določni naklon sedanjega časa nima posebnega naklonila (Moduscharakter).

Naklonilo velelnega naklona (velelnikovo naklonilo) je **i**, ki prehaja za samoglasniki v **j**. Tretjo dvojinsko in množinsko osebo nadomešča želelnik.

*) Namesto *-va*, *-ve* rabi nekaterim Slovencem v domači govorici: *-ma*, *-me*; na pr. *Sedma v senčico*, da si pogledama semenj lep. (N. ps.)

Velelni naklon.

Jednina.

1. —	—	—
2. déla-j,	nès-i,	hvál-i,
3. dela-j,	nes-i,	hval-i.

Dvojina.

1. dela-j-va, ž. sr. -ve,	nes-i-va, ž. sr. -ve,	hval-i-va, ž. sr. -ve,
2. dela-j-ta, -te,	nes-i-ta, -te,	hval-i-ta, -te,
3. (naj dela-ta), -te,	(naj nese-ta), -te,	(naj hvali-ta), -te.

Množina.

1. dela-j-mo,	nes-i-mo,	hval-i-mo,
2. dela-j-te,	nes-i-te,	hval-i-te,
3. (naj dela-jo,	(naj nese-jo),	(naj hvali-jo).

C. Pripone deležij.

§ 155. Pripone deležij so:

a) nedoločnega naklona -ti:

dela-ti, nes-ti, hvali-ti;

b) namenilnega naklona -t:

dela-t, nes-t, hvali-t.

c) deležnikov, in sicer:

tvorno-sedanjega (le pri nedovršnih glagolih)	I. -é pri glagolih I.—IV. vrste, -je pri glagolih V. in VI. vrste:		
	igra-je,	gred-é,	molč-é,
	II. -č, ki se pritika kračji obliki 3. množinske osebe:		
	dela-jó-č,	nes-ó-č,	hval-é-č (-a, -e).

tvorno-preteklega (I. glagolni le pri dovršnih glagolih)	I. -ši, -vši, ki se dodeva deblu po odpahnjeni nedoločnikovi končnici, in sicer za soglasnikom -ši: prišed-ši, rek-ši, izvzem-ši, za samoglasnikom -vši: pozabi-vši, skri-vši, omedle-vši.		
	II. -l, -la, -lo, ki se dostavlja deblu po odpahnjeni nedoločnikovi končnici, na pr. dela-l, hvali-l, (-a, -o); nes-el (za soglasnikom z gibljivim e), nes-la, nes-lo.		

trpno-preteklega (le pri prehajalnih glagolih)	-n, { dela-n, dela-na, dela-no; nes-en, nes-ena, nes-eno; hvalj-en (iz hvali-en), hvalj-ena, hvalj-eno; bi-t, bi-ta, bi-to; skri-t, skri-ta, skri-to.		
	-en, {		
	-t, {		

Opomba. Pri neprehajalnikih, trpnost ali kako stanje pomenjajočih, se nadomešča trpno-pretekli deležnik s tvorno-preteklim II., na pr. *Preteklo leto* (ne: *pretečeno*); *premrli prsti* (ne: *premrli*); *nagnilo sadje* (ne: *nagnito*).

D. Deblo ali osnova.

§ 156. Pri glagolskih oblikah razločujemo sedanjikovo in nedoločnikovo deblo.

V obliki: nese-mo, dvigne-mo je nese-, dvigne-sedanjikovo deblo; v obliki: nes-ti, dvigni-ti je nes-, dvigni-nedoločnikovo deblo.

Deblo nes- je prvotno, t.j. isto je ob enem koren, deblo dvigni- pa sestaja iz korena dvig- in iz vrstne spona -ni, ki veže koren z nedoločnikovo končnico -ti: dvig-ni-ti.

Sedanjikovo deblo se tvori z nastavkom e (o) ali je (jo), ki se navadno pritika nedoločnikovemu deblu; na pr. nes-e-m, nes-ó: nes-ti; umé-je-m, umé-jo: umé-ti; ber-e-m, ber-ó: bra-ti (iz prvotnega: bīr-a-ti).

Ta nastavek imenujemo osnovni samoglasnik (thematic Vocal).

Sedanjikovo deblo brez osnovnega samoglasnika imajo le še glagoli: dam, vém, jém in sem.

Vrstna razdelitev glagolov.

§ 157. Na podlagi nedoločnikovega debela delimo slovenski glagol v šest vrst.

I.	korenska	vrsta	brez	vrstne	spona:	nes-ti, pi-ti;
II.	nedoločnikovo	deblo	z	vrstno	spono	ni: dvig-ni-ti;
III.	"	"	"	"	"	é: gor-é-ti;
IV.	"	"	"	"	"	i: hval-i-ti;
V.	"	"	"	"	"	a: del-a-ti;
VI.	"	"	"	"	"	ova: kup-ova-ti.

Opomba. Nedoločnikovo deblo je ali glagolski koren sam, kakor v I. vrsti, ali pa se izvaja z vrstnimi sponami iz glagolskega korena, ali pa iz imenskega ali glagolskega debela. Glagole, iz korena izpeljane, imenujemo prvotne, izimenske ali izglagolske pa drugotne glagole; na pr. dvig-ni-ti se izvaja iz korena dvig, hval-i-ti iz imena hval-a, pozna-va-ti iz glagola po-zna-ti.

I. Spregatev po glagolskih vrstah.

§ 158. Vse glagolske oblike se tvorijo:

a) iz sedanjikovega debla, in

b) iz nedoločnikovega debla,

s priponami, ki izražajo osebe, značijo naklon ali zaznamujejo čas in deležja.

Iz sedanjikovega debla imamo: 1. sedanjik, 2. velelnik in 3. deležnik tvorno-sedanji (prislovni in pridevni).

Iz nedoločnikovega debla se obrazijo: 1. nedoločnik, 2. namenilnik, 3. deležnik tvorno-pretekli I. in II., 4. deležnik trpno-pretekli in 5. glagolnik.

I. Korenska vrsta.

§ 159. Nedoločnikovo deblo je v prvi vrsti jednako glagolskemu korenu. Po končnem korenskem glasniku delimo prvo vrsto v sedem razredov. Koren ali deblo se končuje na soglasnik:

1. s, z;

3. b, p, v;

5. m, n;

2. d, t;

4. k, g;

6. r, l,

in 7. na samoglasnik: a, é, i, u.

1. Sičniški razred.

§ 160. V sičniški razred vrstimo glagole, katerim se končuje koren ali deblo na s ali z. V tem razredu se pregibljejo:

a) s končnikom s: *nese-m, nes-ti; pase-m, pas-ti; trese-m, tres-ti;*

b) s končnikom z: *grize-m, gris-ti; leze-m, les-ti; molze-m, mols-ti ali mlés-ti; tveze-m, tves-ti* (binden); *veze-m, ves-ti* (führen — sticken: voziti — vezati).

nesem — nesti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	nèse-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	nese-š	nès-i	I. —
	3.	nese	nes-i	II. nesóč (-a, -e),
Dvojina	1.	nese-va	nes-i-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	nese-ta	nes-i-ta	I. pri-nes-ši
	3.	nese-ta	—	II. nes-e-l, nes-la, -o,
Množina	1.	nese-mo	nes-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	nese-te	nes-i-te	nes-en (-ena, -o),
	3.	nese-jo, nesó	—	d) <i>glagolnik</i> : nes-en-je.

Nedoločnik: nes-ti. — *Namenilnik*: nès-t.

Opomba. 1. Glagoli s korenskim končnikom *z* imajo v 3. množinski osebi le daljšo obliko, na pr. *lezejo*, *molzejo*, *natrezejo*, *vezejo*, ne: *lezó*, *molzó* itd.

2. V nedoločniku in namenilniku se korenski *z* pred *t* prilikuje v *s*, kakor *gris-ti* nam. *griz-ti*, *les-ti* nam. *lez-ti*.

3. Zraven jedino pravičnega deležnika nesen, grizen, molzen govori se ter tja, toda krivo: nešen, grižen, molžen itd.

2. Zobniški razred.

§ 161. V zobniškem razredu se spregajo glagoli, katerim *d* ali *t* zatikata koren, kakor:

a) na *d*: *blede-m*, *bles-ti* (iz *bled-ti*); *bode-m*, *bos-ti*; *brede-m*, *bres-ti*; *gode-m*, *gos-ti*; *klade-m*, *klas-ti* (Futter vorlegen); *krade-m*, *kras-ti*; *pade-m*, *pas-ti*; *prede-m*, *pres-ti*; *sede-m*, *ses-ti*; *vede-m*, *ves-ti*.

b) na *t*: *cvete-m*, *cves-ti* (iz *cvet-ti*); *gnete-m*, *gnes-ti*; *pomete-m*, *pomes-ti* (*zmede-m*, *zmes-ti*, kjer stoji *d* namesto *t*); *plete-m*, *ples-ti*; *raste-m*, *ras-ti* (iz *rast-ti*).

Opomba. Da se olajša okorna zveza dveh zobnikov v nedoločniku in namenilniku, izpreminjata se *d* in *t* pred končnico *-ti* in *-t* v *s*, na pr. *bled* — *blesti* iz *bledti*; *pred* — *prest* iz *predt*; *cvet* — *cvesti* iz *cvetti* (glej § 23. 2.).

pletēm — ples-ti.

Število	oseba	sedanjik	velečnik	deležniki
Jednina	1.	<i>plète-m</i>	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. <i>gredé</i> II. <i>pletóč</i> (-a, -e),
	2.	<i>plete-š</i>	<i>plèt-i</i>	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. <i>s-plet-ši</i> II. <i>plet-e-l</i> in <i>ple-l</i> , -a, -o,
	3.	<i>plete</i>	<i>plet-i</i>	
Dvojina	1.	<i>plete-va</i>	<i>plet-i-va</i>	c) <i>trpno-pretekli</i> : <i>plet-en</i> (-ena, -o),
	2.	<i>plete-ta</i>	<i>plet-i-ta</i>	
	3.	<i>plete-ta</i>	—	d) <i>glagolnik</i> : <i>plet-en-je</i> .
Množina	1.	<i>plete-mo</i>	<i>plet-i-mo</i>	
	2.	<i>plete-te</i>	<i>plet-i-te</i>	
	3.	<i>plete-jo</i> , <i>pletó</i>	—	

Nedoločnik: *ples-ti*. — Namenilnik: *plés-t*.

Opombe.

§ 162. 1. Glagoli s korenskim končnikom *d* tvorijo v 3. množ. osebi le daljšo obliko: *bledejo*, *godejo*, *najdejo* itd., ne: *bledó*, *godó*, *najdó*; na pr. *Gospodarjeve oči konjem kladejo*. (N. pr.)

2. Po južnih in vzhodnih straneh jezikovega obsega se zobnika *t* in *d* izpahujeta pred *-l*, kakor *cvel*, *cvela*, *cvelo*; *plel*, *kral*, *pal*. Na pr. *Čigar prejo prela*, *tega kruh jela*. (N. pr.)

V pisni slovenščini se rabijo polne oblike, vsaj v jedninskem imenovalniku moškega spola; na pr. *cvetel*, *pletel*, *kradel*, *godel* namesto *cvel*, *plel*, *kral*, *gol*. Tako tudi: *kradla*, *godla*, *gnetla*, *bredla*, *rastla*, *odvedla* itd.

3. Pomožni glagol *bodem* (ich werde sein) tvori le sedanjik (*bodem*, *bodeš* itd.), velelnik (*bodi*) in tvorno-sedanji deležnik (*bodóč*). — Zraven *bodem* imamo skrčene oblike: *bom*, *boš*, *bo*; *bova*, *bosta*; *bomo*, *boste*, *bodo* zraven manj navadnega *bodejo*.

Namesto *dobodem*, *dobodeš*, ali *dobóm*, *dobóš* itd. govorimo in pišemo skoro izključno: *dobím*, *dobíš* itd., toda v velelniku: *dobodi*, *dobodite*.

4. Glagolski koreni *gred*, *id*, *šed* se dopolnjujejo med seboj. *Gredem*, *gredeš*, *grede* itd., ali sedaj navadna skrčena oblika *grem* ima le sedanjik: *grem*, *greš*, *gre*; *greva*, *gresta*; *gremo*, *greste*, *gredó*, in deležnik: *gredé*, *gredóč*. — *Idem*, *ideš*, *ide* itd. tvori sedanjik, deležnik *idóč* in nedoločnik *iti*.

V tvorno-preteklem deležniku I. in II. ju zastopa koren *šed*, na pr. *pri-šed-ši*; *šel* (iz *šed-l*), *šla*, *šlo*. Zatorej *na-šel*, *na-šla*, *na-šlo* (ne: *najdel*) od sedanjika *najdem* (*na-idem*), kakor *pri-šel*, *pri-šla*, *pri-šlo* od *pridem* (iz *pri-idem*). Tako: *došel*, *izšel*, *pošel*, *prešel*, *sešel*, *zašel*.

5. Zraven *rastem* se često govori *rasem*, *raseš*, *rase* itd. in v deležniku namesto *rastel*, *rastla*, *rastlo* tudi *rasel*, *rasla*, *raslo*, kar pa ni za pisno slovenščino. — Trpno-pretekli deležnik se nadomešča s tvorno-preteklim II., na pr. *Gosto porastel gozd* (nam. *porasten*); *s travo obrastla njiva* (nam. *obrastena* ali *obraščena*); *lepo rastel mož*; *po zarastlih potih*.

6. Namesto pravilnega tvorno-sedanjega deležnika: *bodóč* (od *bode-m*, *bos-ti*, *stechen*) se navadno govori in piše: *bodéč*, *-a*, *-e*; na pr. *bodeče trnje*.

3. Ustniški razred.

§ 163. V ustniški razred spadajo glagoli, katerim **b**, **p** ali **v** zapirajo deblo. Spregajo se v tem razredu:

a) s končnikom **b**: *dolbe-m*, *dolb-s-ti* (iz *dolb-ti*, gl. § 25. b); *grebe-m*, *greb-s-ti*; *skube-m*, *skub-s-ti*; *zebe-m*, *zeb-s-ti*.

b) s končnikom **p**: *hrope-m*, *hrop-s-ti*; *sope-m*, *sop-s-ti*; *tepe-m*, *tep-s-ti*; *spe-m*, *su-ti* (gl. § 167. d).

c) s končnikom **v**: *pleve-m*, *ple-ti* (iz *plev-ti* (gl. § 26. 3.).

tepem — tepsti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	tèpe-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	tepe-š	tèp-i	I. —
	3.	tepe	tep-i	II. tepóč (-a, -e),
Dvojina	1.	tepe-va	tep-i-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	tepe-ta	tep-i-ta	I. o-tep-ši
	3.	tepe-ta	—	II. tep-e-l (-pla, -o),
Množina	1.	tepe-mo	tep-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	tepe-te	tep-i-te	tep-en (-ena, -o),
	3.	tepe-jo, tepó	—	d) <i>glagolnik</i> : tep-en-je.

Nedoločnik: tep-s-ti. — Namenilnik: tep-s-t.

Opomba. 1. Namesto *plevem* se govori tudi *pleje-m*. Od glagola *žive-m*, *ži-ti* (iz *živ-ti*) imamo deležnika: *živóč*, *u-žil* (sedanjik *užije-m*); sicer ga navadno nadomešča: *živim*, *živeti* po III. vrsti. Tudi nedoločnik *ši-ti* je nastal iz *šiv-ti*, kakor kaže *šivam*, *šivati* po V. vrsti, toda sedaj le v sestavah: *za-šije-m*, *za-ši-ti*, *za-ši-l*, *za-ši-t*, kakor po 7. razredu (§ 167.).

2. Napačne so oblike: *oskubljen*, *zagrebljen*, *zasopljen* namesto pravih: *oskuben*, *zagreben*, *zasopen* in *zasopel*.

4. Goltniški razred.

§ 164. V goltniški razred vrstimo glagole, katerim kak goltnik zatika deblo. Spregajo se v tem razredu:

a) na **g**: *leže-m*, *leči* (iz *leg-ti*, gl. § 23. 4.); *more-m* (iz *može-m*), *moči*; *v-preže-m*, *v-preči*; *seže-m*, *seči*; *streže-m*, *streči*; *striže-m*, *striči*; *vrže-m*, *vreči* (iz *vrg-ti*, *vregti*).

b) na **k**: *peče-m*, *peči* (iz *pek-ti*); *reče-m*, *reči*; *seče-m*, *seči*; *teče-m*, *teči*; *tolče-m*, *tolči* in *tléči*.

Pri glagolih goltniškega razreda se vršijo té-le izpremembe:

1. Zveza **gt** in **kt** v nedoločniku in namenilniku se topi v **č**: *moči* iz *mog-ti*, *reči* iz *rek-ti*, *pěč* iz *pek-t*. Krive so tedaj oblike: *lečti*, *rečti*, *pěčt*, kakor se govori tu pa tam med ljudstvom.

2. Pred **e** v sedanjiku in v trpno-preteklem deležniku prehajajo goltniki v šumnike: *ležem*, *rečem*, *pečem*.

3. Pred velelnikovim naklonilom **i** prehajajo goltniki v sorodne sičnike: *sezi*, *strezi*, *vrzi*, *peci*, *reci*, *teci*. Na pr. *Vrzi torbico čez ramo*. (N. ps.) — *Vsak po svojo smojko v ogenj sezi*. (N. pr.) — *Teci, teci, srca vir krvavi!* (N. ps.)

pečem — peči.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	pèče-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	peče-š	pèc-i	I. —
	3.	peče	pec-i	II. pekóč (-a, -e)
Dvojina	1.	peče-va	pec-i-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	peče-ta	pec-i-ta	I. o-pek-ši
	3.	peče-ta	—	II. pek-e-l (-kla, -o),
Množina	1.	peče-mo	pec-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	peče-te	pec-i-te	peč-en (-ena, -o),
	3.	peče-jo, pekó	—	d) <i>glagolnik</i> : peč-en-je.

Nedoločni: peči. — Namenilnik: pèč.

Opombe.

1. Glagoli s končnikom **g** so v 3. množinski osebi sedanjega časa izgubili v sedanjí pisavi prvotno kračjo obliko: *stregó, segó, mogó* itd., ki jo čitamo pri pisateljih 16. stoletja in jo govore še dandanes ogrski Slovenci; v sedanjem deležniku pa se je popolnoma ohranil: *mogóč, stregóč* itd.

2. Glagolu *morem, moči* (können) se je v sedanjiku prvotni **g** pred **e** izpremenil v **ž** in ta v **r** (oblika *možem* je med Slovenci le še ob hrvaški meji navadna); v velelniku in v deležnikih pa se sprega pravilno, kakor *po-mozi, mogoč, mogel*; na pr. *Pomози vsakemu, kolikor utрпиš!* (Ravn.) — *O starejšina, mozi ti Bog!* (N. ps.)

Od glagola *morem, moči, mogel* (können) loči natanko *moram, morati, moral* (müssen); na pr. *Mlad more, star mora umreti.* (N. pr.) — *Moramo, kakor moremo.* (N. r.)

3. Glagol *vržem, vreči* ima v preteklih deležnikih: *vrgši, vrgel, vržen*, čeravno se je v nedoločniku (**e**)**r** okrepil v **re**: *vreči* (namesto *vrči*).

5. Nosniški razred.

§ 165. Pod nosniški razred štejemo glagole, katerim se končuje koren na **m** ali **n**, na pr. *žim-, pîn-*.

V nedoločnikovem deblu prehajata **m** in **n** pred končnicami **-ti, -t, -l** s predstoječim polglasnim **ĩ** v globoki (nosni) **ê**, torej *o-žê-ti, raz-pê-ti* (iz *o-žim-ti, raz-pîn-ti*).

V sedanjikovem deblu izpade polglasnik: *raz-pne-m* (iz *raz-pine-m*), ali pa se krepí v *e* in *a*: *mene-m* in *mane-m*, *nedol.mê-ti*.

V tem razredu se spregajo glagoli:

čne-m, čê-ti (iz *čine-m, čin-ti*), le v sestavah: *po-čne-m, po-čê-ti*; *pri-čne-m, pri-čê-ti*; *za-čne-m, za-čê-ti*; *na-čne-m, na-čê-ti*.

Iz korena **im** imamo skoro le sestavljene glagole: *prime-m, pri-jê-ti*; *najme-m, na-jê-ti*; *zajme-m, za-jê-ti*; *otme-m, ot-ê-ti*; *sname-m, sn-ê-ti*; *vzame-m, vz-ê-ti*; *jame-m, jê-ti*; *objame-m, ob-jê-ti*; *vname-m, vn-ê-ti*; *verjame-m, ver-jê-ti* (iz *vero-jê-ti*).

Kolne-m, klê-ti; *mane-m, mê-ti*; *pne-m, pê-ti*; *za-tne-m, za-tê-ti*; *o-žme-m, o-žê-ti*; *žanje-m, žê-ti*.

pnem — pêti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	pne-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	pne-š	pn-i	I. —
	3.	pne	pn-i	II. <i>menóč</i> (-a, -e),
Dvojina	1.	pne-va	pn-i-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	pne-ta	pn-i-ta	I. <i>za-čen-ši, z-me-vši</i>
	3.	pne-ta	—	II. <i>raz-pê-l</i> (-a, -o),
Množina	1.	pne-mo	pn-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	pne-te	pn-i-te	<i>raz-pê-t</i> (-a, -o),
	3.	pne-jo, pnó	—	d) <i>glagolnik</i> : <i>raz-pê-t-jê</i> .

Nedoločnik: pê-ti. — Namenilnik: pê-t.

Opomba. *Vzamem, vnamem* se glasita v 3. množ. osebi: *vnemó, vzemó* zraven *vnamejo, vzamejo*. V velelniku navadno: *vnemi, vzemi*.

6. Jezikovski razred.

§ 166. V jezikovski razred vrstimo glagole s koren timer na **l** ali **r**: *mêl-, mîr- (mr)*.

V nedoločniku in v trpno-preteklem deležniku na **-n** se krepita **el** in **r** (**îr**) v **lé** in **ré**: *mlê-ti, mrê-ti*; *mlê-n, za-trê-n*; v preteklih deležnikih na **-ši, -l** in **-t** pa ostane **r** neojačen: *od-pr-ši, odpr-l, odpr-t*.

V sedanjiku se polglasnik **î** pred **r** krepí v **e** (celó v **a**), ali pa izpade: *dere-m, drê-ti*; *tare-m, trê-ti*; *mrê-m, mrê-ti*; *zrê-m, zrê-ti*.

V V. vrsti se polglasni *ř* zopet ojačuje v *i*, kakor *pro-dira-m*, *pro-dira-ti*; *za-tira-m*, *za-tira-ti*; *u-mira-m*, *u-mira-ti*; *pre-zira-m*, *pre-zira-ti*.

Glagoli te vrste so:

cvre-m, *cvre-ti*; *dere-m*, *dre-ti*; *mre-m* ali *mrje-m* (z omehčanim *r*), *mré-ti*; *pre-m*, *pré-ti* le v sestavah: *od-pre-m*, *od-pre-ti*, *za-pre-m*, *za-pre-ti* itd.; *tare-m* in *tre-m*, *tre-ti*; *vre-m*, *vre-ti* le v sestavah: *za-vre-m*, *za-vre-ti* (das Rad sperren), *od-vre-m*, *od-vre-ti*; *zre-m*, *zre-ti*; *žre-m*, *žre-ti*; — *melje-m* (z omehčanim *l*), *mle-ti*.

mrem — mreti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	mre-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	mre-š	mr-i	I. —
	3.	mre	mr-i	II. deróč (-a, -e),
Dvojina	1.	mre-va	mr-i-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	mre-ta	mr-i-ta	I. u-mr-ši, za-mle-vši
	3.	mre-ta	—	II. mr-l, mle-l (-a, -o),
Množina	1.	mre-mo	mr-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	mre-te	mr-i-te	cvr-t, cvr-en (-a, -o),
	3.	mre-jo, mró	—	d) <i>glagolnik</i> : cvr-t-je, cvr-en-je.

Nedoločnik: mre-ti. — *Namenilnik*: tre-t.

Opomba. 1. Zraven *cvréti*, *dréti*, *umréti* itd. se tudi govori, a ne piše: *cvrti*, *drti*, *umrti*, *trti*, *žrti*, *zavrti* itd. brez ojačenega glasú, najbrž po vplivu preteklih deležnikov na *-l*, *-t* in na *-ši*, ki imajo neojačen *r*, kakor *zatrł*, *zatrł*, *zatrši*.

Melje-m ima v nedoločnikovih oblikah vedno ojačen glas: *mlé-ti*, *mlé-t*; *za-mlé-vši*, *mlé-l*, *mlé-t* in *mlé-n*.

2. Glagol *mreti* ima v sedanjem deležniku večjidel *mrjóč* (*umrjóč* kot pridevnik) od *mrjem*, *derem* pa zraven pravilne oblike *deróč* tudi *deréc* (kot pridevnik), na pr. *V globočini pod seboj sem slišal šumeti derečo Pivko.* (Cegn.)

3. Besedica *pre*, man *sagt*, *dicunt*, ne spada v korensko vrsto, temveč je skržena iz glagolske oblike *pravijo* (*pravé*).

7. Samoglasniški razred.

§ 167. V samoglasniški razred spadajo glagoli z odprtim deblom, t. j. z deblom, ki ga zatika samoglasnik; kakor *bi-ti*, *sed. bije-m*.

Glagoli tega razreda so:

a) s končnikom **a**: *zna-m* (skrčeno iz *znaje-m*, ki ni več v rabi), nedoloč. *zna-ti*; *stane-m* (v sedanjiku po II. vrsti), *sta-ti*; in deloma *da-m*, *da-ti*.

b) s končnikom **é**: *déje-m* ali skrčeno *dé-m* (thun, sagen), in *déne-m* (po II. vrsti v pomenu: legen, stellen), v nedoločniku *dé-ti* ali *deja-ti* (po V. vrsti); — *greje-m*, *gré-ti*; *poje-m*, *pé-ti*; *smeje-m* ali *sme-m* (skrčena oblika je sedaj v pisavi navadna), *smé-ti*; *spe-m* (skrčeno iz *speje-m*), *spe-ti* (*do-spe-m*, *pri-spe-m*); *veje-m*, *ve-ti*; *vreje-m* ali skrčeno *vre-m* (kar je v pisavi navadno), *vre-ti* (sieden).

c) s končnikom **i**: *bije-m*, *bi-ti*; *brije-m*, *bri-ti*; *počije-m*, *poči-ti*; *gnije-m*, *gni-ti*; *klije-m*, *kli-ti*; *krije-m*, *kri-ti*; *lije-m*, *li-ti*; *u-mije-m*, *u-mi-ti*; *pije-m*, *pi-ti*; *rije-m*, *ri-ti*; *vije-m*, *vi-ti*; *vpije-m*, *vpí-ti*, in pomožni glagol *bi-ti* (*sem*).

d) s končnikom **u**: *čuje-m*, *ču-ti*; *hruje-m*, *hru-ti*; *pluje-m* ali *plove-m*, *plu-ti*; *rjuje-m* ali *rjove-m*, *rju-ti*; *sluje-m* ali *slove-m*, *slu-ti*; *snuje-m*, *snu-ti* (navadno *snova-ti* po V. vrsti); *suje-m* ali *spém* (po 3. razredu), *su-ti*; *ščuje-m*, *šču-ti*; *ob-uje-m*, *ob-u-ti*, *iz-uje-m*, *iz-u-ti*.

bijem — biti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	bije-m	—	a) <i>tvorno-sedajši</i> :
	2.	bije-š	bi-j	I. —
	3.	bije	bi-j	II. bijóč (-a, -e),
Dvojina	1.	bije-va	bi-j-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	bije-ta	bi-j-ta	I. u-bi-vši
	3.	bije-ta	—	II. bí-l (-a, -o),
Množina	1.	bije-mo	bi-j-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	bije-te	bi-j-te	bi-t, zna-n (-a, -o),
	3.	bije-jo, bijó	—	d) <i>glagolnik</i> : u-bi-t-je.

Nedoločnik: *bi-ti*. — Namenilnik: *bí-t*.

Opombe.

1. Glagoli *plovem*, *rjovem* in *slovem* imajo v 3. množ. osebi le daljšo obliko, kakor *plovejo*, *rjovejo*, *slovejo*.

2. Trpno-pretekli deležnik se tvori:

a) navadno s končnico **-t**: *bit, brit, posut, razodet, skrit* itd.

b) redkoma s končnico **-n**: *znan, neobriven, nečuren, oburen, skriven, umiven, povijen, ubijen*; glagolnik: *rjojenje*.

Gledé na trajnost dejanja so glagoli I. vrste nedovršni, t. j. isti značijo trajajoče dejanje, kakor *nesti, gosti, pleti, peči, kleti, dreti, biti*.

Dovršni glagoli te vrste so: *dati, denem — deti* ali *dejati* (legen), *leči, pasti, reči, seči, sesti, vreči*.

II. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **ni**.

§ 168. V drugo vrsto spadajo glagoli, ki imajo pred nedoločnikovo končnico vrstno spono **ni**, kakor *dvig-ni-ti, gas-ni-ti*.

Opomba. Spona *ni* se je preobrazila iz prvotne spone *no*, kakor še danes govore ogrski in nekateri štajerski Slovenci (ob Muri in Dravi): *dvigno-ti, gasno-ti*. Namesto *no* govori ljudstvo večidel *nu*: *trenu-ti, vrnu-ti*; zato tudi v pisni slovenščini: *trenutek, trenutje*, in navadno *minul* nam. *minil*. V sednji pisavi se je spona *ni* popolnoma udomačila.

dvignem — dvigniti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	dvigne-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	dvigne-š	dvign-i	I. —
	3.	dvigne	dvign-i	II. venóč (-a, -e),
Dvojina	1.	dvigne-va	dvign-i-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	dvigne-ta	dvign-i-ta	I. dvigni-vši
	3.	dvigne-ta	—	II. dvignil (-a, -o),
Množina	1.	dvigne-mo	dvign-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	dvigne-te	dvign-i-te	dvignj-en (-a, -o),
	3.	dvigne-jo	—	d) <i>glagolnik</i> : dvignj-en-je.

Nedoločnik: *dvigni-ti*. — Namenilnik: *dvigni-t*.

Opomba. Prvotna oblika trpno-preteklega deležnika se je glasila: *dvignen, zaklenen, natisnen, nagnen* itd. Po vplivu nedoločnikove oblike *-niti* pa se govori in piše omehčan **n**, t. j. **nj**, kakor pri glagolih IV. vrste; na pr. *dvignj-en, zaklenj-en, natisnj-en, nagnj-en* itd.

§ 169. Nekaj glagolov po II. vrsti:

po-begnem, -begniti	kanem, kaniti	poknem, pokniti
blisknem, bliskniti	kihnem, kihniti	puhnem, puhniti
brsnem, brsniti	kliknem, klikniti	rinem, riniti
buhnem, buhniti	krenem, kreniti	sunem, suniti
butnem, butniti	od-krhnem, -krhniti	pre-šinem, -šiniti
dahnem, dahniti	mahnem, mahniti	švignem, švigniti
dregnem, dregniti	pre-maknem, -makniti	s-tisnem, s-tisniti
drgnem, drgniti	mignem, migniti	u-tonem, u-toniti
drsnem, drsniti	minem, miniti	trenem, treniti
drznem, drzniti se	u-molknem, u-molkniti	tresnem, tresniti
ganem, ganiti	z-mrznem, z-mrzniti	trknem, trkniti
gasnem, gasniti	nagnem, nagniti	u-trnem, u-trniti
ginem, giniti	pahnem, pahniti	venem, veniti
po-goltnem, -goltniti	pihnem, pihniti	vrnem, vrniti
hlastnem, hlastniti	piknem, pikniti	zinem, ziniti.

Opombe.

1. Glagoli druge vrste so večjidel prvotni, le nekaj jih je drugotnih, t. j. izglagolskih ali izimenskih. Spona **ni** se pritika: a) korenu, b) glagolskemu in c) imenskemu deblu.

Na pr. a) *dvig-ni-ti*: *dvig*; *gas-ni-ti*: *gas*; *vr-ni-ti* (iz *vrt-ni-ti*): *vrt*; *s-tis-ni-ti*: *tisk*; *to-ni-ti*: *top* itd. — Pred spono **ni** izpadajo korenski končniki **b**, **p**, **k** in **t**, kakor *gi-ni-ti* iz *gib-ni-ti*; *o-gni-ti* iz *o-gib-ni-ti* (prim. *o-gib-a-ti*); *tre-ni-ti* iz *trep-ni-ti*; *ka-ni-ti* iz *kap-ni-ti* (prim. *kap-a-ti*);

b) *mig-ni-ti* iz *mig-a-ti*; *zéh-ni-ti* iz *zéh-a-ti*; *pih-ni-ti* iz *pih-a-ti*;

c) *u-sah-ni-ti* iz *suh*; *o-trp-ni-ti* iz *trp-ek*; *po-tih-ni-ti* iz *tih*.

2. Glagoli II. vrste so gledé na trajnost dejanja dovršni, kakor *drigniti*, *migniti*, *pihniti*, *treniti* itd.

Nedovršni glagoli so sledeči: *drgniti*, *gasniti*, *giniti*, *mrzniti*, *sahniti*, *tekniti*, *veniti*.

3. Glagoli, ki pomenjajo trpnost ali kako stanje, nadomeščajo trpno-pretekli deležnik s tvorno-preteklim II., kateri pa se tvori neposrednje od glagolskega debla brez vrstne spona **ni**; na pr. *usahel*, *zamrzel*, *osupel*, *otrpel*, *pobegel*, *uvel* itd. (ne: *usahnjen*, *zamrznjen* itd.). Vendar se rabi v govoru in pisavi: *zamaknjen*, *poknjen*, *potuhnjen*, *pogreznjen*, in še nekaj drugih.

Po obliki se loči deležnik s pridevnim pomenom od opisovalnega, na pr. *usahla cvetlica*, toda: *cvetlica je usahnila*; *otrplo telo* — *telo je otrpnilo*; *zamrzla reka* — *reka je zamrznila*.

III. vrsta.

Glagoli z vrstno spono é.

§ 170. V tretjo vrsto štejemo glagole, katerim se končuje nedoločnikova osnova na -é, za šumniki na -a; na pr. *doné-ti*, *goré-ti*, *grmé-ti*, *kipé-ti*, *slové-ti*; *beža-ti*, *buča-ti*, *kriča-ti*, *tiča-ti*.

Samo nekaj glagolov je ohranilo prvotni é tudi za šumniki, kakor *o-glušé-ti*, *pršé-ti*, *vršé-ti*.

Gledé na nedoločnik in sedanjik ločimo glagole III. vrste v dva razreda.

Prvi razred.

§ 171. V prvi razred spadajo v sedanji slovenščini le še trije glagoli, namreč: *štéje-m*, *šté-ti* (iz *čité-ti*, prim. *čitati*); *uméje-m* ali skrženo: *umé-m*, *umé-ti*; *imá-m*, *imé-ti*.

Vsi drugi, zlasti začenalni (inchoativni) glagoli, ki so se v stari slovenščini pregibali po prvem razredu III. vrste, so prestopili v drugi razred. Nekdanja sedanjikova oblika: *želéje-m*, *letéje-m*, *slabéje-m*, *bogatéje-m*, se je skržila v *žélé-m*, *žélé-š* itd. in potem prestopila v obliko drugega razreda: *žéli-m*, *letí-m*, *slabí-m*, *bogatí-m*.

štejem — šteti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	štéje-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	štéje-š	šté-j	I. —
	3.	štéje	šté-j	II. štejóč (-a, -e),
Dvojina	1.	štéje-va	šté-j-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	štéje-ta	šté-j-ta	I. pre-šté-vši
	3.	štéje-ta	—	II. šté-l (-a, -o),
Množina	1.	štéje-mo	šté-j-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	štéje-te	šté-j-te	šté-t, šté-v-en,
	3.	štéje-jo, štejó	—	d) <i>glagolniki</i> : šté-t-je, šté-v-en-je.

Nedoločnik: šté-ti. — Namenilnik: šté-t.

Opombe.

1. Pripona trpno-preteklega deležnika je -t ali -n, kakor kažejo glagolniki: *štetje*, *imetje*, *umetje* — *števenje*, *imenje*, *umenje*.

2. Glagol *imé-ti* ima sedanjik po V. vrsti: *imá-m*, *imá-š* itd. Velelnik se glasi: *iměj*, *imějva* itd. Delež. sedanji: *imajóč*. Delež. tvorno-pretekli II.: *imé-l*.

V zvezi z nikalnico *ne* se glasi: *nímam*, *ne iměj*, *ne imajóč*, *ne iméti*, *ne imél*.

3. Glagol *raz-úme-m*, *raz-umé-ti* se sprega dandanes večjidel po drugem razredu: *raz-úmi-m*, *raz-umé-ti*, ali tudi po IV. vrsti: *raz-úmi-m*, *raz-úmi-ti*. — *Umějem* (*umém*) ima v 3. množinski osebi le: *umějo*.

Drugi razred.

§ 172. V drugi razred štejemo glagole, katerih nedoločnikovo deblo se končuje na *-é* (za šumniki na *-a*), sedanjikovo pa na *-i*; na pr. *gorí-m*, *goré-ti*; *sedí-m*, *sedé-ti*; *živí-m*, *živé-ti*; *beží-m*, *béža-ti*; *molčí-m*, *mólča-ti*.

gorim — goréti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	gorí-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	gorí-š	gòr-i	I. molcé
	3.	gorí	gor-i	II. goréč (-a, -e),
Dvojina	1.	gorí-va	gor-i-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	gorí-ta	gor-i-ta	I. po-goré-vši
	3.	gorí-ta	—	II. gorél (-a, -o),
Množina	1.	gorí-mo	gor-i-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	gorí-te	gor-i-te	za-želé-n (-a, -o),
	3.	gorí-jo, goré	—	d) glagolnik:
				goré-n-je.

Nedoločnik: *goré-ti*. — Namenilnik: *goré-t*.

Opombe.

1. V 3. množ. osebi sedanjikovi se je ohranila starejša oblika na *-é* le pri tistih glagolih, ki naglašajo končnico *-ím*, kakor *molcé*, *skrbé*, *visé*, *živé*.

2. Tvorno-sed. deležnik na *-é* tvorijo le še nekateri neprehajalni glagoli, kakor *klecé*, *ležé*, *molcé*, *sedé*, *smejé se*, *stojé*.

3. Pravilna je oblika glagolnikov: *grménje*, *hrepenénje*, *poželénje* itd. namesto *grmljenje*, *hrepenjenje*, *poželjenje*.

Vendar se je vrinjeni *lj* udomačil v oblikah: *oskrbljen*, *trpljenje*, *življenje*.

4. Glagol *hoté-ti* ima v sedanjiku: *hoče-m, hoče-š, hoče*; 3. oseba množ.: *hoté in hočejo* — Vel.: *hoti*; delež. sedanji: *hoté, hotéč*; delež. pret.: *hotél (hotéla, -o)*. — Večkrat, zlasti v pesmih čitamo skrčeni: *hčem, hčeš, hče*, in tudi: *čem, češ, če* itd.

V zvezi z nikalnico *ne* se glasi: *nočem* (3. os. množ.: *nočejo* ali *ne hoté*), redkeje: *nečem* (iz *nehčem*); *ne hotéti, ne hoti, nehoté, ne hotel*; na pr. *Zavreči v jezi ga, moj Bog, ne hoti.* (Preš.)

5. *Spî-m* ima v nedoločniku *spa-ti*. Deležnik sedanji: *spéc* (ne: *spijóč*). — *Bojí-m se in stojím se* glasita v nedoločniku *ba-ti se, stati* (kar je skrčeno iz *boja-ti, stoja-ti*). Velelnik: *bój se, stój*. Deležnik pret.: *bal, stal*.

§ 173. Nekaj glagolov po drugem razredu III. vrste:

Bedím, bedéti	rohním, rohneti	živím, živeti
bledím, bledeti	sedím, sedeti	————
bobním, bobneti	skrbím, skrbeti	bežím, béžati
bogatím, bogateti	sloním, sloneti	bliščím, bliščati
bolím, boleti	slovím, sloveti	brenčím, brenčati
doním, doneti	srbím, srbeti	bučím, bučati
duhtím, duhteti	strmím, strmeti	diším, dišati
grmím, grmeti	ščemím, ščemeti	drčím, drčati
hrepéním, hrepeneti	štrlím, štrleti	držím, držati
hrumím, hrumeti	šumím, šumeti	ječím, ječati
hrupím, hrupeti	temním, temneti	klečím, klečati
kipím, kipeti	trohním, trohneti	kričím, kričati
koprním, koprneti,	trpím, trpeti	ležím, ležati
krvavím, krvaveti	velím, veleti	mežím, mežati
letím, leteti	vídím, vídeti	molčím, molčati
medlím, medleti	visím, viseti	slíším, slišati
molím, moleti	vrším, vršeti	smejím, smejáti se
mrzím, mrzeti	vrtím, vrteti	spim, spati
norím, noreti	zdim, zdéti se	tičím, tičati
prším, pršeti	zelením, zeleneti	tiščím, tiščati
puhtím, puhteti	želím, želeti	vriščím, vriščati.

Opombe.

1. Glagoli III. vrste so prvotni in drugotni, ti pa zopet izglagolski ali izimenski. Vrstna spona é se pritika tedaj: a) korenu, b) glagolskemu in c) imenskemu deblu.

Na pr. a) *bedí-m, bedé-ti*: kor. *bŭd*; *štéje-m, šté-ti* (iz *čité-ti*): *čít*; *trpí-m, trpé-ti*: *trp*; *gorí-m, goré-ti*: *gor*; *kričí-m, kriča-ti*: *krik* (prim. *krik-ni-ti*); *leží-m, leža-ti*: *leg* (prim. *leg-a-ti*).

b) *ima-m, imé-ti* iz kor. *im* (*jame-m, jê-ti*, gl. § 165.).

c) *bobní-m, bobné-ti*: *boben*; *umeje-m (ume-m), umé-ti*: *um*; *o-siroti-m, o-siróté-ti*: *sirota*; *bledi-m, bledé-ti*: *bled*; *bogati-m, bogaté-ti*: *bogat*; *krvavi-m, krvavé-ti*: *krvav*.

2. Glagoli III. vrste so gledé na trajnost dejanja nedovršni:

a) Prvotni glagoli pomenjajo večjidel nekako stanje, na pr. *bedé-ti, trpé-ti, beža-ti, kleča-ti*.

b) Izimenski glagoli izražajo začetek in postanek tega, kar znači ime, na pr. *slabi-m, slabé-ti* = *slab postajati*; *bledi-m, bledé-ti* = *bled postajati*; *kopni-m, kopné-ti* = *kopno postajati*.

Glagoli, ki značijo trpnost ali kako stanje, nadomeščajo trpno-pretekli deležnik s tvorno-preteklím II., kakor *obledél, ozelenél, ogorél, osirotél, osivél, otemnél, zardél, zastarél*.

3. Po vnANJI obliki se glagoli III. vrste nekako ujemajo z glagoli IV. vrste, toda v pomenu je razlika med njimi. Prvi so neprehajalni, drugi prehajalni; na pr. *živi-m, živé-ti*, *leben* — *živi-m, živi-ti*, *ernähren*; *o-slepi-m, o-slepé-ti* — *o-slépi-m, o-slépi-ti*; *bedi-m, bedé-ti* — *budím, budí-ti*; *o-zdravi-m, o-zdravé-ti* — *o-zdrávi-m, o-zdrávi-ti*.

IV. vrsta.

Glagoli z vrstno spono i.

§ 174. Po četrti vrsti pregiblremo glagole, katerih nedoločnikovo in sedanjikovo deblo se končuje na **-i**, na pr. *hvali-ti*, *sed. hvali-m*; *nosi-ti* — *nosi-m*; *sodi-ti* — *sodi-m*; *učí-ti* — *učí-m*.

hvalim — hvaliti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	hvali-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	hvali-š	hvali	I. —
	3.	hvali	hvali	II. hvaléč (-a, -e),
Dvojina	1.	hvali-va	hvali-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	hvali-ta	hvali-ta	I. po-hvali-vši
	3.	hvali-ta	—	II. hvali-l (-a, -o),
Množina	1.	hvali-mo	hvali-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	hvali-te	hvali-te	hvalj-en (-a, -o),
	3.	hvali-jo, učé	—	d) <i>glagolnik</i> : hvalj-en-je.

Nedoločnik: *hvali-ti*. — Namenilnik: *hvali-t*.

Opombe.

§ 175. 1. Prvotna kračja oblika na -é v 3. množinski osebi sedanjikovi se je ohranila le pri tistih glagolih, ki naglašajo končnico -*ím*; na pr. *učí-m* — *učé*, *loví-m* — *lové*, *sramotí-m* — *sramoté*, *pokorí-m* — *pokoré*.

2. Pri glagolih, ki naglašajo končnico -*ím* v sedanjiku, preskoči naglas v velelniku jedninskega števila na predzadnji zlog; na pr. sed. *učím*, *učíš*, *učí* — vel. *ùči*; sed. *pustím* — vel. *pùsti*; sed. *govorím* — vel. *govòri*.

V dvojini in množini velelnega naklona je pri glagolih III. in IV. vrste v naglaševanju razlika med koroško-štajerskimi in med kranjskimi Slovenci; ti naglašajo po navadi velelnikovo naklonilo, oni pa rajši korenski samoglasnik.

Kranjski Slovenci govoré: *učíva*, *učíta*, *učímo*, *učíte*; *tajíva*, *tajíta*, *tajímo*, *tajíte*; *govoríva*, *govoríta*, *govorímo*, *govoríte*; koroško-štajerski Slovenci pa sploh: *účíva*, *účíta*, *účímo*, *účíte*; *tájíva*, *tájíta*, *tájímo*, *tájíte*; *govóríva*, *govóríta*, *govórímo*, *govórite*.

Pisatelji se drzé zdaj tega, zdaj onega naglaševanja, kakor naneseta lepoglasje in potreba; na pr. *Ne búдите v brlogu svade, dokler spi.* (Kos.) — *Kri mlada pravi: skóčíva*, in stara: *posédíva*. (N. pr.) — *Moje ptíčke, izletíte, prepevaje se glasíte črez planjave in črez vrte!* (Levst.) — *Za vero, za prostost domú živíte, mríte brez strahú!* (Greg.)

3. V trpno-preteklem deležniku se pretvarja vrstni samoglasnik *i* pred pripono -*en* v *j* in se topi s predstoječimi soglasniki (glej § 23.), in sicer:

a) z *l*, *n*, *r* v topljence *lj*, *nj*, *rj*, na pr. *hvaljen*, *branjen*, *udarjen* (iz *hvali-en* itd.). — Po *r* s predstoječim soglasnikom izpada *j*, na pr. *ohrabren*, *odobren*, *poostren*, *posrebren* (namesto *ohrabrjen* iz *ohrabri-en*, ned. *ohrabriti*). — *Misli-ti* ima obliko: *mišljen*.

b) z *d* in *t* se mehča v *j* in *č*: *rojen* (iz *rodjen*, *rodi-en*, ned. *rodi-ti*); *omlačen* (iz *omlatjen*, *omlati-en*, ned. *omlati-ti*).

Tako: *sodi-ti* — *sojen*, *vadi-ti* — *vajen*, *urédi-ti* — *uréjen*, *redí-ti* — *rejèn*, *izpridi-ti* — *izprijen*, *gladi-ti* — *glajen*; *ukroti-ti* — *ukročèn*, *osramoti-ti* — *osramočèn*, *nasiti-ti* — *nasičèn*, *strati-ti* — *stračèn*; *zmoti-ti* — *zmôčèn*, *pusti-ti* — *puščèn*, *časti-ti* (*česti-ti*) — *češčèn* (v molitvi), sicer *častèn*; *oprosti-ti* — *oprosčèn*, *zapečati-ti* — *zapečačèn*.

Pri nekaterih glagolih se opušča mehčanje in *i* izpade brez sledú, na pr. *čuti-ti* — *čuten*; *začudi-ti* — *začuden*, *podneti-ti* — *podneten*; *vgozdi-ti* — *vgozden*; *napoti-ti* — *napoten*; *iznenadi-ti* — *iznenaden*; *obljudi-ti* — *obljuden*; *oklati-ti* — *oklaten*; *nagrmadi-ti* — *nagrmaden*; *posti-ti* — *postenje*, *poti-ti* — *potenje*, *preti-ti* — *pretenje*, *roti-ti* — *rotenje*, in še nekaj drugih.

Po dvojno obliko, mehčano in nemehčano, imajo tudi nekateri glagoli, kakor *časti-ti* — *častèn* in *počasčen*; *izpridi-ti* — *izprijen* in *izpriden*; *ogrđi-ti* — *ogrjen* in *ogrden*; *podí-ti* — *pojen* in *poden*; *usmrti-ti* — *usmrčen* in *usmrten*, *osramoti-ti* — *osramočen* in *osramoten*.

c) po **p, b, v, m** se vriva mehki **l** pred **j**, na pr. *kropi-ti* — *kropljen* (iz *kropj-en*, *kropi-en*); *pogubi-ti* — *pogubljen*; *ozdravi-ti* — *ozdravljen*; *zlomi-ti* — *zlomljen*.

d) s in z prehajata z **j** v **š** in **ž**, na pr. *nosi-ti* — *nošen*; *vozi-ti* — *vožen* (iz *voj-en*, *vozi-en*).

e) po nebnikih **č, š, ž, j** izpada **i**, kakor *uči-ti* — *učèn*; *posuši-ti* — *posušen*; *toži-ti* — *tožen*; *doji-ti* — *dojen*.

§ 176. Nekaj glagolov po IV. vrsti:

branim, braniti	krotím, krotiti	plenim, pleniti
budím, buditi	kupim, kupiti	pomnim, pomniti
cenim, ceniti	kurim, kuriti	postím, postiti se
častim, častiti	lazim, laziti	pravim, praviti
činim, činiti	ljubim, ljubiti	prosim, prositi
čutim, čutiti	lomim, lomiti	rabim, rabiti
davim, daviti	lovím, loviti	redím, rediti
delím, deliti	ménim, méniti	rodím, roditi
dojím, doжити	merim, meriti	rojím, roжити
dramim, dramiti	mesim, mesiti	sadím, saditi
dražim, dražiti	mislim, misliti	služim, služiti
gonim, goniti	molim, moliti	sodim, soditi
govorím, govoriti	morím, moriti	stavim, staviti
grabim, grabiti	motim, motiti	stvarim, stvariti
gradím, graditi	mudím, muditi	svarím, svariti
hvalim, hvaliti	netim, netiti	svetim, svetiti
jezdím, jezđiti	palim, paliti	tajím, tajiti
kosim, kositi	pazim, paziti	tolažim, tolažiti
krmim, krmiti	plavim, plaviti	topím, topiti

tožim, tožiti	vabim, vabiti	volim, voliti
tratim, tratiti	valím, valiti	voščim, voščiti
trobim, trobiti	varím, variti	vozim, voziti
učim, učiti	vodim, voditi	žalim, žaliti.

Opombe.

a) Četrta vrsta obsega le izimenske glagole. V podstavo služi tem glagolom samostalniki ali pridevniki, na čigar deblo se pritika vrstna spona **i**; na pr. *del: deli-ti; govor: govori-ti; uk: uči-ti; hvala: hvali-ti; stvar: stvari-ti; žal: žali-ti; poln: polni-ti; krot-ek: kroti-ti; dolg: dolži-ti.*

b) Glagoli četrte vrste so:

1. prehajalni: *braniti, častiti, staviti, dolžiti, zlatiti* itd.

2. neprehajalni: *bloditi, dežiti, dvomiti, grešiti, ribariti, rojiti, snežiti, vedriti.*

c) Gledé na trajnost dejanja so skoro vsi glagoli četrte vrste nedovršni, in sicer trajni, ki izražajo dejanje, katero se nekaj časa neprenehoma vrši, kakor *hvaliti, častiti, učiti, govoriti.*

Opetovalni, t.j. večkratno dejanje izražajoči glagoli so: *vlačiti, voditi, voziti, goniti, laziti, nositi, hoditi.*

Dovršni glagoli četrte vrste so sledeči: *kupiti, lotiti se, počiti, počiti, pustiti, raniti, rešiti, skočiti, stopiti, storiti, stvariti, streliti, trčiti.*

Opomba. Glagoli četrte vrste na *-niti*, kakor *ceniti, činiti, pomniti, prazniti* itd., se ločijo v tem od glagolov II. vrste, kakor *ganiti, giniti, riniti, suniti* itd., da pripada v IV. vrsti *n* k imenu (*cena, čin, pomen, prazen*), v drugi pa k vrstni sponi (prim. *ri-ni-ti* in *ri-jem, ri-ti; u-tih-ni-ti* in *tih*).

V. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **a**.

§ 177. Peta vrsta obsega glagole, katerim izhaja nedoločnikova osnova na **-a**, na pr. *dela-ti, laja-ti; pisa-ti, meta-ti; bra-ti; seja-ti.*

Peta vrsta se deli na podlagi sedanjikovega debela v štiri razrede.

Prvi razred.

§ 178. V prvi razred spadajo glagoli, katerim se končuje nedoločnikovo in sedanjikovo deblo na **-a**, kakor *dela-ti — dela-m; seka-ti — seka-m; igrá-ti — igrá-m.*

Velelnikovo naklonilo **i** prehaja za samoglasnikom v **j**.

delam — delati.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	dela-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	dela-š	dela-j	I. igra-je
	3.	dela	dela-j	II. dela-jóč (-a, -e),
Dvojina	1.	dela-va	dela-j-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	dela-ta	dela-j-ta	I. pri-dela-vši
	3.	dela-ta	—	II. dela-l (-a, -o),
Množina	1.	dela-mo	dela-j-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	dela-te	dela-j-te	dela-n (-a, -o),
	3.	dela-jo	—	d) <i>glagolnik</i> : dela-n-je.

Nedoločnik: dela-ti. — *Namenilnik*: dela-t.

Opomba. Zraven velelnika *gledaj* od glagola *gledam* imamo še obliko *glej, gledi, pogledi* od sedanjika *gledim* po 2. razredu III. vrste; na pr. *Pogledi solnca nebeškega kras.* (Levst.)

Od glagola *gledim* je tudi sedanji deležnik *gledé*, ki pa je navadno le kot prislovni predlog v rabi; na pr. *Gledé na to*, mit Rücksicht darauf. — *Gledé tvojega zdravja* bezüglich deiner Gesundheit.

Drugi razred.

§ 179. V drugem razredu se spregajo glagoli, katerih nedoločnikovo deblo izhaja na **-a**, sedanjikovo pa na **-je**, na pr. *ora-ti* — *orje-m*; *kla-ti* — *kolje-m*; *stla-ti* — *stelje-m*.

Z osnovnim nastavkom **-je** se topijo predstoječi soglasniki tako, kakor v trpno-preteklem deležniku IV. vrste (§ 175. 3.), in sicer:

a) jezikovca **l, r** v **lj, rj**, kakor *kla-ti* — *kolje-m*; *pla-ti* — *polje-m*; *stla-ti* — *stelje-m*; *po-sla-ti* — *po-šlje-m*; *ora-ti* — *orje-m*.

b) zobnik **d** v **j**, zobnik **t** v **č**, kakor *glodati* — *glojem*; *metati* — *mečem*; *ropotati* — *ropočem* (iz *glodjem, metjem, ropotjem*).

c) goltniki **k, h, g** v sorodne šumnike **č, š, ž**, skupina **sk** pa v **šč**, kakor *mikati* — *mičem*, *tikati* — *tičem*, *lagati* — *lažem*, *strgati* — *stržem*, *dihati* — *dišem*, *pihati* — *pišem*, *iskati* — *iščem* (iz *mikje-m, lagje-m, dihje-m, pihje-m, iskje-m*).

d) sičniki **c, s, z** v sorodne šumnike, kakor *klicati* — *kličem*, *pisati* — *pišem*, *vezati* — *vežem* (iz *klicje-m, pisje-m, vezje-m*).

e) za ustniki **b, p, v, m** se vriva mehki **l**, kakor *gibati* — *gibljem*; *kopati* — *kopljem*; *sipati* — *sipljem*; *devati* — *devljem*; *dremati* — *dremljem* (iz *gibje-m*, *kopje-m* itd.).

pišem — pisati.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	piše-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	piše-š	piš-i	I. joka-je
	3.	piše	piš-i	II. pišóč (jokajóč),
Dvojina	1.	piše-va	piš-i-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	piše-ta	piš-i-ta	I. na-pisa-vši
	3.	piše-ta	—	II. pisa-l (-a, -o),
Množina	1.	piše-mo	piš-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	piše-te	piš-i-te	pisa-n (-a, -o),
	3.	piše-jo, pišó	—	d) <i>glagolnik</i> :
				pisa-n-je.

Nedoločnik: pisa-ti. — *Namenilnik*: pisa-t.

Opombe.

1. Glagoli drugega razreda, katerim kak zobnik, goltnik ali ustnik zapira koren, se pregibljejo radi (zlasti na zapadu slovenskega ozemlja) v sedanjiku in v njegovih odrastkih po prvem razredu V. vrste.

Na pr. *glodati* — *glojem* in *glodam*; *drgetati* — *drgečem* in *drgetám*; *šetati* — *ščem* in *šetam*; *dihati* — *dišem* in *diham*, *mi-kati* — *mičem* in *mikam*; *sukati* — *sučem* in *sukam*; *klepati* — *klepljem* in *klepám*; *sipati* — *sipljem* in *sipam*; *tipati* — *tipljem* in *tipam*; *devati* — *devljem* in *devam*; *šivati* — *šivljem* in *šivam* itd. Tudi *peljati* ima *peljem* in *peljám*.

Pri drugih korenskih končnikih rabijo le oblike: *orjem*, *steljem*, *koljem*; *pišem*, *vežem*, *kličem* itd. Tako tudi le: *iščem*, *iskati*; *lažem*, *lagati*; *mečem*, *metati*.

2. Vsi glagoli drugega razreda, ki se spregajo v sedanjiku tudi po prvem razredu, in še nekateri drugi obrazijo deležnike sedanjega časa po 1. razredu; na pr. *dihaje* — *dihajóč*, *dremaje* — *dremajóč*, *gibaje* — *gibajóč*, *jokaje* — *jokajóč*, *skakaje* — *skakajóč*, *sipaje* — *sipajóč*, *šivaje* — *šivajóč*, *trepetaje* — *trepetajóč*; *iskaje* — *iskajóč*, *metaje* — *metajóč*.

Pravilni so deležniki: *kažóč, kličóč, pišóč, plešóč, vežóč*, a ne: *kazuje, klicaje, ali kazóč, pišóč* itd.

Tretji razred.

§ 180. Pri glagolih tretjega razreda se pritika vrstna spona **a** na koren z izpadlim samoglasnikom; sedanjikovo deblo pa se tvori iz korena z osnovnim nastavkom **-e** kakor v I. vrsti: *bere-m bra-ti*.

Semkaj spadajo le glagoli, katerih koren se končuje na soglasnik, in so sledeči: *bere-m, bra-ti* (iz *bíra-ti*, prim. *pre-bíra-ti*); *pere-m, pra-ti*; *žene-m* (iz *gene-m*), *gna-ti*; *zove-m, zva-ti*; *tke-m* (tudi *tka-m*), *tka-ti*; *žge-m, žga-ti*; *pše-m* (navadno *pha-m*), *pha-ti*. — V zadnjih treh glagolih je izpadel korenski samoglasnik tudi v sedanjikovem debilu (prim. *za-žíga-ti*).

berem — brati.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	bère-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	bere-š	ber-i	I. —
	3.	bere	ber-i	II. beróč (-a, -e),
Dvojina	1.	bere-va	ber-i-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	bere-ta	ber-i-ta	I. pre-bra-vši
	3.	bere-ta	—	II. bra-l (-a, -o),
Množina	1.	bere-mo	ber-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	bere-te	ber-i-te	bra-n (-a, -o),
	3.	bere-jo, beró	—	d) <i>glagolnik</i> : bra-n-je.

Nedoločnik: bra-ti. — *Namenilnik*: bra-t.

Četrty razred.

§ 181. Pri glagolih četrtega razreda se tvori sedanjikovo deblo iz korena z osnovnim nastavkom **-je**, nedoločnikovo pa z vrstno spono **a**, pred katero se zaradi zevi vtika **j** ali **v**.

Semkaj spadajo le glagoli, katerim se končuje koren na samoglasnik, in so sledeči: *se-je-m, se-ja-ti*; *si-je-m, si-ja-ti*; *smeje-m, smeja-ti se*; *veje-m, veja-ti*; *lije-m, lija-ti*; *deje-m, deja-ti*; *daje-m, daja-ti*;

bljuje-m, bljuva-ti; *kljuje-m, kljuva-ti*; *pljuje-m, pljuva-ti*; *suje-m, suva-ti*; *ščuje-m, ščuva-ti*.

V sledečih glagolih se razveže korenski u pred vrstno spono v **ov**, kakor *ku-je-m*, *kova-ti*; *ruje-m*, *rova-ti*; *snuje-m*, *snova-ti*; *o-truje-m*, *o-trova-ti*.

sejem — sejati.

Šterilo	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	seje-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	seje-š	se-j	I. —
	3.	seje	se-j	II. sejóč (-a, -e),
Dvojina	1.	seje-va	se-j-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	seje-ta	se-j-ta	I. po-seja-vši
	3.	seje-ta	—	II. seja-l (-a, -o),
Množina	1.	seje-mo	se-j-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	seje-te	se-j-te	seja-n (-a, -o),
	3.	seje-jo, sejó	—	d) <i>glagolnik</i> : seja-n-je.

Nedoločnik: seja-ti. — *Namenilnik*: seja-t.

Opombe.

1. Večina teh glagolov se sprega pogostoma po prvem razredu V. vrste, na pr. *bljuvati* — *bljujem* in *bljuvam*; *pljuvati* — *pljujem* in *pljuvam*; *kljuvati* — *kljujem* in *kljuvam*; *sijati* — *sijem* in *sijam*; *dajati* — *dajem* in *dajam*; *lajati* — *lajem* in *lajam* itd.

Velelnik se tvori navadno po prvem razredu: *bljuvaj*, *sijaj*, *dajaj* itd.; tako tudi sedanji deležnik: *kljuvaje* — *kljuvajoč*, *ščuvaje* — *ščuvajoč* itd.

2. Glagoli *bljuvati*, *pljuvati*, *rovati*, *snovati*, *suvati*, *ščuvati* niso drugega kakor podaljšek prvotnih glagolov I. vrste: *blju-ti*, *plju-ti*, *ru-ti*, *smu-ti*, *su-ti*, *šču-ti*.

3. Glagol *smejati se* spregajo sem pa tja v sedanjiku tudi po III. vrsti: *smejím*, *smejíš*, *smejí se* itd. Sed. delež. *smejé*.

§ 182. Nekaj glagolov po V. vrsti:

1. razred.	kalam, kalati	nado-meščam, -ati
bivam, bivati	kidam, kidati	moram, morati
brigam, brigati se	kobacam, kobacati	motam, motati
drdrám, drdrati	korakam, korakati	padam, padati
drzam, drzati	maham, mahati	paham, pahati
po-grešam, -grešati	manjšam, manjšati	pitam, pitati
igrám, igráti	maram, marati	plavam, plavati

ploskam, ploskati	grohočem, grohotati	krešem, kresati
v-prašam, v-prašati	klepečem, klepetati	lizem, lizati
sekam, sekati	klopočem, klopotati	mažem, mazati
slušam, slušati	kokočem, kokotati	pišem, pisati
srečam, srečati	leskečem, lesketati se	plešem, plesati
treskam, treskati	mečem, metati	prežem, prezati se
trgam, trgati	mekečem, meketati	režem, rezati
vekšam, vekšati	rezgečem, rezgetati	tešem, tesati
vladam, vladati	ropočem, ropotati	vežem, vezati
voham, vohati	trepečem, trepetati	
zidam, zidati	šečem, šetati se	črepljem, črepati
na-znanjam, -ati	šegečem, šegetati	devljem, devati
	šepečem, šepetati	dremljem, dremati
cvetévam, cvetévati	dišem, dihati	gibljem, gibati
hojévam, hojévati	iščem, iskati	hripljem, hripati
košévam, košévati	jočem, jokati	jemljem, jemati
nošévam, nošévati	kišem, kihati	kapljem, kapati
vidévam, vidévati	lažem, lagati	kimljem, kimati
	mičem, mikati	klepljem, klepati
	pišem, pihati	kopljem, kôpati
	skačem, skakati	kôpljem, kôpati se
	stržem, strgati	pipljem, pipati
	sučem, sukati	sipljem, sipati
	tičem, tikati se	snemljem, snemati
	vičem, vikati	ščipljem, ščipati
		šivljem, šivati
bleskečem, blesketati	brišem, brisati	škripljem, škripati
drgečem, drgetati	češem, česati	tipljem, tipati
glojem, glodati	kažem, kazati	zibljem, zibati
gogočem, gogotati	kličem, klicati	zobljem, zobati.

Opombe.

a) Glagoli pete vrste so prvotni, izimenski in izglagolski.

1. Prvotni ali korenski so vsi glagoli tretjega razreda, več jih je v drugem, malo pa v prvem in četrtem razredu; na pr. *stla-ti*, *posla-ti*, *kla-ti*, *pla-ti*, *ora-ti*, *laja-ti*, *lija-ti*, *kova-ti*, *česa-ti*, *gloda-ti*, *kaza-ti*, *kôpa-ti se*, *klepa-ti*, *liža-ti*, *lagá-ti*, *maza-ti*, *pisa-ti*, *reza-ti*, *tesa-ti*.

2. Izimenski glagoli so na pr. *bobna-ti*: *boben*; *brzda-ti*: *brzda*; *čara-ti*: *čar*; *dela-ti*: *delo*; *gneva-ti*: *gnev*; *igra-ti*: *igra*.

Tako: *drgeta-ti*, *južina-ti*, *kesa-ti se*, *klopota-ti*, *konča-ti*, *križa-ti*, *obeta-ti*, *priča-ti*, *ropota-ti*, *sanja-ti*, *večerja-ti*, *voha-ti*.

3. Izglagolski glagoli se izvajajo iz prvotnih (korenskih) in drugotnih glagolov.

a) Koren prvotnega glagola se podaljšuje ali krepí pred vrstno spono *a*; na pr. *daja-ti* in *dava-ti* — *da-ti*; *vstaja-ti* — *sta-ti*; *po-znava-ti* — *zna-ti*; *u-bija-ti* — *bi-ti*; *po-čiva-ti* — *po-či-ti*; *iz-liva-ti* — *li-ti*; *po-piva-ti* — *piti*; *raz-vija-ti* — *vi-ti*; *do-biva-ti* — *bi-ti*; *skriva-ti* — *kri-ti*; *iz-miva-ti* — *mi-ti*; *ob-uva-ti* — *ob-u-ti*; *suva-ti* — *su-ti*;

z-bira-ti — *ber* (*bŕ*), tako: *po-dira-ti*, *pre-pira-ti*, *pod-pira-ti*, *za-tira-ti*, *u-mira-ti*, *iz-cira-ti*, *o-zira-ti*, *po-žira-ti* (gl. § 166.);

déva-ti, *po-péva-ti*, *do-spéva-ti*; *o-gréba-ti*, *za-klépa-ti*, *po-léga-ti*, *léta-ti*, *po-méta-ti*, *spléta-ti* itd.

β) Iz drugotnih glagolov so na pr.

Iz III. vrste: *sedéva-ti* od *sedé-ti*, in ta od *ses-ti*; *o-bledéva-ti* — *bledé-ti* — *bled*; *po-staja-ti* — *sta-ti* (= *stoja-ti*) — *stane-m*, *sta-ti*; *raz-cvetéva-ti* — *cveté-ti* — *cves-ti* itd.

iz IV. vrste: *za-ganja-ti* od *goni-ti*, in ta od *žene-m*, *gna-ti*; *izpre-vaja-ti* — *vodi-ti* — *ves-ti*; *do-haja-ti* — *hodi-ti* — *šel* (iz *šed-l*, kor. *šed-hed*); *po-navlja-ti* — *po-novi-ti* — *nov* itd.

iz V. vrste: *vz-dihava-ti* od *diha-ti*, in ta od *dahni-ti* (*dehni-ti*); *iz-mišljava-ti* — *iz-mišlja-ti* — *misli-ti* — *misel*; *po-kopava-ti* — *po-kapa-ti* — *kopa-ti*; *zapo-vedava-ti* — *zapo-veda-ti* — *ve-m* — *vede-ti*; *iz-pričava-ti* — *priča-ti* — *priča* itd.

b) Glagoli V. vrste so nedovršni; in sicer so glagoli drugega, tretjega in četrtega razreda trajni (gl. § 176. c), kakor *pisa-ti*, *bra-ti*, *seja-ti*. Glagoli prvega razreda so trajni, če so izimenski, na pr. *dela-ti*, *igra-ti*; opetovalni pa, če so izglagolski, na pr. *leta-ti*, *skaka-ti*.

Dovršni so le: *končati*, *nehati*, *jenjati*, *plačati*, *srečati*.

VI. vrsta.

Glagoli z vrstno spono *ova*.

§ 183. V šesto vrsto štejemo glagole, katerih nedoločnikova osnova izhaja na *-ova* (za mehкими soglasniki na *-eva*), sedanjikova pa na *-uje*; na pr. *kupuje-m*, *kupova-ti*. — Deblo *kupu-* se v sedanjikovi osnovi podaljša z osnovnim nastavkom *-je*, v nedoločniku pa se končni *u* pred *-a* razveže v *-ov* (*-ev*): *kupu-je-m*, *kupov-a-ti* (iz *kupu-a-ti*); *boju-je-m*, *bojev-a-ti* (iz *boju-a-ti*).

kupujem — kupovati.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	kupuje-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	kupuje-š	kupu-j	I. kupujé
	3.	kupuje	kupu-j	II. kupujóč (-a, -e),
Dvojina	1.	kupuje-va	kupu-j-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	kupuje-ta	kupu-j-ta	I. —
	3.	kupuje-ta	—	II. kupova-l (-a, -o),
Množina	1.	kupuje-mo	kupu-j-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	kupuje-te	kupu-j-te	kupova-n (-a, -o),
	3.	kupuje-jo, -ujo	—	d) <i>glagolnik</i> : kupova-n-je.

Nedoločnik: kupova-ti. — Namenilnik: kupova-t.

Opombe.

1. Kračja oblika 3. množinske osebe sedanjega časa: *kupujo*, ki se nahaja pri starejših pisateljih, je izginila v sedanji slovenščini iz splošne rabe.

2. Zraven prvotnega sedanjega deležnika na *-é*, kakor *kupujé*, *darujé*, *gospodujé*, *potujé*, *rešujé*, *vzdihujé*, nahajamo tudi deležnik na *-aje* po vplivu V. vrste, kakor *kupovaje*, *darovaje*, *gospodovaje*, *potovaje*, *reševaje*, *vzdihovaje*.

Najbolj priporočila vreden je tu deležnik na *-oč* v pri-slovnem pomenu, kakor *kupujoč*, *gospodujoč*, *potujoč*, *rešujoč*, *vzdihujoč*; na pr. *Gospod Bog in sv. Peter sta prišla, po svetu potujoč, v neko vas*.

3. Včasih stoji poudarek na korenu, da *u* le malo slišimo v izreki, na pr. *várujem*, *vérujem*, *škódujem* itd., toda izpuščati ga nikakor ne smemo. Krivo je tedaj: *várjem*, *vérjem*, *škódjem*. Vendar nam pogostoma rabi velelnik: *vári*, *várite se* (= *varji*, *varjite se*) namesto *váruj*, *várujte se*; na pr. *Noč in dan se vari greha*. (Jer.) — *Bog te obvari!*

Opomba. Iz nedoločnika *verovati* se je izcimil sedanjik *vérovam*, *véruvam*, in iz tega: *vércam*. Tako tudi: *kmetcam*, *obedcam*, *nasledcam*, *škodvam* itd., kar pa ni, da bi posnemali v pisavi.

§ 184. Nekaj glagolov po VI. vrsti.

bojujem, bojevati	potrebujem, potrebovati
darujem, darovati	potujem, potovati
gospodujem, gospodovati	praznujem, praznovati
gostujem, gostovati	premišljujem, premišljevati
imenujem, imenovati	pripovedujem, pripovedovati
izpričujem, izpričevati	prorokujem, prorokovati
kljubujem, kljubovati	radujem, radovati se
kmetujem, kmetovati	spoštujem, spoštovati
kraljujem, kraljevati	sramujem, sramovati se
kupujem, kupovati	stanujem, stanovati
mirujem, mirovati	strahujem, strahovati
modrujem, modrovati	škodujem, škodovati
moledujem, moledovati	varujem, varovati
namestujem, namestovati	vojskujem, vojskovati
napredujem, napredovati	vzdigujem, vzdigovati
obedujem, obedovati	vzdihujem, vzdihovati
obražujem, obraževati	zaničujem, zaničevati
ogledujem, ogledovati	žrtvujem, žrtvovati.

Opombe.

a) Glagoli VI. vrste so vsi drugotni, in sicer izimenski ali izglagolski.

Izimenski so na pr. *darova-ti*: *dar*; *dolgova-ti*: *dolg* (*dolžen biti*); *gladova-ti*: *glad*; *kmetova-ti*: *kmet*; *potova-ti*: *pot*; *praznova-ti*: *prazen*; *verova-ti*: *vera*.

Izglagolski se izvajajo večjidel iz IV. in V. vrste, na pr. *kupova-ti*: *kupi-ti*; *krščeva-ti*: *krsti-ti*; *reševa-ti*: *reši-ti*; *poučeva-ti*: *uči-ti*; *oznanjeva-ti*: *oznani-ti*; *škodova-ti*: *škodi-ti*; — *objedova-ti*: *objeda-ti*; *premetova-ti*: *meta-ti*; *poskakova-ti*: *skaka-ti*; *izpraševa-ti*: *izpraša-ti*; *srečeva-ti*: *sreča-ti*; *zapovedova-ti*: *zapoveda-ti*.

Opomba. Tuje glagole na -ieren si kroji slovenščina, ako jih ne nadomešča z domačimi izrazi, navadno po šesti vrsti; na pr. *konstatujem*, *deklamujem*, *prezentujem*, *fotografujem* itd., ne pa: *konstatiram* itd.

Le tedaj rabimo tujo končnico -iram, -irati po V. vrsti, kadar nam ni mogoče tujega glagola po domače prikrojiti, ali kadar bi bila

oblika po VI. vrsti preveč prisiljena; na pr. *secirati, producirati, promovirati, študirati, marširati, desinficirati, docirati* (ne: *sekovati, promovovati* itd.). — Sicer pa je najboljšje, da se takih tujk kolikor mogoče izogibamo.

b) Gledé na trajnost dejanja so glagoli šeste vrste nedovršni, in sicer zaznamujejo izimenski glagoli trajajoče, izglagolski pa opetovalno dejanje. Tako so na pr.

trajjni: *bojevati, darovati, kaznovati, verovati* itd.;

opetovalni: *krščevati, kupovati, plačevati, reševati* itd.

Vrstno stopnjevanje glagolov.

§ 185. Slovenski glagol naznanja dejanje ne samo z ozirom na čas, v katerem se godi, ampak tudi z ozirom na trajnost ali konec. Da mu je pa samemu ob sebi mogoče izražati vse razmere dejanja in stanja, se premika glagol iz nižjih v višje vrste. Pri tem prestopu se ojačuje korenski samoglasnik, ali pa narašča prvotno deblo za jeden ali dva zloga. Vsled svoje tehtnejše oblike zaznamuje potém glagol dalje trajajoče dejanje, ali pa dobiva drug pomen.

Najrajši se stopnjujejo prvotni glagoli, na pr.

kor. <i>nes-</i>	v vrsti	I. <i>nes-ti</i> ,	IV. <i>nosi-ti</i> ,	V. <i>pre-naša-ti</i> ;
„ <i>leg-</i>	„	I. <i>leči</i> ,	III. <i>leža-ti</i> ,	V. <i>po-lega-ti</i> ;
„ <i>sed-</i>	„	I. <i>ses-ti</i> ,	III. <i>sede-ti</i> ,	V. <i>po-seda-ti</i> ;
„ <i>ved-</i>	„	I. <i>ves-ti</i> ,	IV. <i>vodi-ti</i> ,	V. <i>pre-vaja-ti</i> ;
„ <i>vrt-</i>	„	II. <i>vr-ni-ti</i> ,	V. <i>vrača-ti</i> ,	VI. <i>vračeva-ti</i> ;
„ <i>zven-</i>	„	III. <i>zvené-ti</i> ,	IV. <i>zvoni-ti</i> ,	V. <i>po-zvanja-ti</i> .

a) Glagoli I. vrste se pomikajo najrajši v IV. in V. vrsto; na pr.

I. vrsta:	IV. vrsta:	V. vrsta:
greb-s-ti,	grabi-ti,	po-greba-ti;
leči,	loži-ti,	po-lega-ti;
lez-ti,	lazi-ti,	po-lezáva-ti;
mre-ti,	mori-ti,	u-mira-ti;
pi-ti,	poji-ti,	po-piva-ti;
ses-ti,	sadi-ti,	po-seda-ti;
streči,	straži-ti,	u-streza-ti;
teči,	toči-ti,	od-teka-ti;
tres-ti,	trosi-ti,	o-tresa-ti;
vez-ti,	vozi-ti,	pre-važa-ti.

b) Iz II. vrste prestopajo glagoli v V. vrsto in postanejo nedovršni; na pr.

II. vrsta:

bliskni-ti,
brsni-ti,
vz-digni-ti,
dihni-ti,
na-gni-ti,
s-tisni-ti,

V. vrsta:

bliska-ti;
brska-ti;
vz-diga-ti;
diha-ti;
na-giba-ti;
s-tiska-ti.

c) Mnogi neprehajalni glagoli III. vrste postanejo, stopivši v IV. vrsto, prehajalni; na pr.

III. vrsta:

sedé-ti,
o-slepé-ti,
slové-ti,
visé-ti,
o-zdravé-ti,
zvené-ti,
živé-ti,

IV. vrsta:

sadí-ti;
o-slépi-ti;
slávi-ti;
vési-ti;
o-zdrávi-ti;
zvoní-ti;
žívi-ti.

d) Glagoli IV. vrste prehajajo radi v V. in VI. vrsto; na pr.

IV. vrsta:

gasi-ti,
goni-ti,
misli-ti,
obrazi-ti,
sadi-ti,
slavi-ti,
sodi-ti,
vesi-ti,

V. vrsta:

po-gaša-ti,
pre-ganja-ti,
pre-mišlja-ti,
iz-obraža-ti;
pre-saja-ti,
pre-slavlja-ti,
pre-soja-ti,
po-veša-ti,

VI. vrsta:

po-gaševa-ti;
pre-ganjeva-ti;
pre-mišljeva-ti;
iz-obraževa-ti;
pre-sajeva-ti;
pre-slavljeva-ti;
pre-sojeva-ti;
po-veševa-ti.

e) Dovršni glagoli V. vrste postanejo nedovršni, če jih pomaknemo v VI. vrsto; na pr.

V. vrsta:

za-dela-ti,
ob-iska-ti,
konča-ti,
plača-ti,
po-praša-ti,
sreča-ti,

VI. vrsta:

za-delova-ti;
ob-iskova-ti;
končeva-ti;
plačeva-ti;
po-praševa-ti;
srečeva-ti.

f) Malo je glagolov, ki se stopnjujejo po štirih ali celó po več vrstah; na pr.

cves-ti, cveté-ti, raz-cveta-ti, pre-cvetova-ti;
 greb-s-ti, o-gre-ni-ti, grabi-ti, o-greba-ti, o-grebova-ti;
 leči, leža-ti, loži-ti, po-lega-ti, po-legova-ti;
 ses-ti, sedé-ti, sadi-ti, po-seda-ti, po-sedova-ti;
 s-tis-ni-ti, tišča-ti, tiska-ti, na-tiskova-ti.

Znamenje dovršnih in nedovršnih glagolov.

§ 186. V nesestavljeni obliki so glagoli vseh vrst razen druge z malo izjemami nedovršni.

O obraževanju dovršnih in nedovršnih glagolov je pomniti:

1. Če hočeš iz nedovršnika napraviti dovršen glagol:

a) postavi ga, če je mogoče, v II. vrsto, na pr. *dregati* — *dregniti*, *stiskati* — *stisniti*, *suvati* — *suniti*;

b) sestavi ga v izvorni obliki s predlogom, na pr. *brati* — *prebrati*, *nesti* — *prinesti*, *plesti* — *oplesti*, *seči* — *poseči*, *giniti* — *poginiti*, *voliti* — *izvoliti*, *živeti* — *doživeti*.

Dovršnik ostane dovršnik tudi po sestavi s predlogom, na pr. *kupiti* — *odkupiti*, *leči* — *odleči*, *pustiti* — *prepustiti*, *skočiti* — *poskočiti*.

2. Če želiš dovršniku dati nedovršen pomen, tedaj ga pomakni v višji razred, da se na glasu ojači in večjidel tudi za jeden ali dva zloga naraste. Tako postanejo iz dovršnikov: *deti*, *kupiti*, *pasti* — *odbrati*, *prenesti*, *pozdraviti* itd. nedovršniki: *de-vati*, *kupovati*, *padati* — *odbirati*, *prenašati*, *pozdravljati*.

Nedovršniki so v obče trajnega, ako si jih pa na glasu povikšal, opetovalnega pomena. Ponavljalni so glagoli V. vrste s prirastkom -éva in pa mnogi, s predlogi sestavljeni glagoli, ki smo jih s stopnjevanjem pomaknili v VI. vrsto; na pr.

trajni:	opetovalni:	ponavljalni:
iti	hoditi	hojévati
leteti	letati	letévati
nesti	nositi	nošévati
piti	pivati	pijévati
vesti	voditi	vojévati
vezti	voziti	vozévati itd.

Glagoli na *-évati* so posebno na Notranjskem v navadi; na pr. *Po letu košévam planine, dolí, in srpe brušévam, ko žito zori.* (Vilh.) — *Poezija, dar nebeški, komur v srcu ti cvetévaš, v mrzli zimi ga ogrévaš.* (Vilh.)

3. Dovršni in nedovršni glagoli se večkrat izvajajo iz raznih debel, na pr. *storiti — delati; ujeti — loviti; vreči — metati; obljubiti — obetati* (tudi *obljubovati*); *reči — praviti.*

II. Spregatev brez osnovnega samoglasnika.

§ 187. Prvotno so se osebne končnice v sedanjikovitih oblikah tudi brez osnovnega samoglasnika ali nastavka pritikale korenu. Ostanki te spregatve so le še glagoli **dam, vem, jem** in pomožni glagol **sem**.

1. dam — dati.

Sedanjikovo deblo glagolu *dam, dati* je *dad-*, nedoločnikovo brez vrstne spona *da-*. Končni **d** od *dad-* izpada pred sledečim **m, š, v**, pred **t** pa se izpreminja v **s**. Oblike od nedoločnikovega debela se tvorijo po samoglasniškem razredu I. vrste.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	da-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	da-š	daj	I. —; II. —.
	3.	da	daj	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
Dvojina	1.	da-va	daj-va	I. da-vši
	2.	das-ta	daj-ta	II. da-l (-a, -o),
	3.	das-ta	—	c) <i>trpno-pretekli</i> :
Množina	1.	da-mo	daj-mo	da-n (-a, -o),
	2.	das-te	daj-te	d) <i>glagolnik</i> :
	3.	dadó (dad-é)	—	iz-da-n-je.

Nedoločnik: da-ti. — *Namenilnik*: da-t.

Opomba. 1. Oblika *da-m, da-va* je nastala iz *dad-m, dad-va; das-ta, das-te* iz *dad-ta, dad-te*. Namesto prvotnega *dadé* se rabi

navadno *dadó* in tudi *dájo* (*dajó* = *dajejo*). Namesto *dasta*, *daste* se govori tudi *data*, *date*, a ne piše.

2. Včasí se rabi namesto *dam* polna oblika z osnovnim samoglasnikom: *dadem*, *dadeš*, *dade* itd.; na pr. *Kadar sam ne bom imel, dade drug*. (Cegn.)

2. vem — vedeti.

Sedanjikovo deblo glagolu *vem*, *vedeti* je koren *ved-*, nedoločnikovo z vrstno spono *-é*: *vede-* po III. vrsti. Končni *d* od *ved-* izpada pred *m*, *š*, *v*, pred *t* pa se izpreminja v *s*, kakor pri *dam*.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	vé-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	vé-š	ved-i	I. vedé
	3.	vé'	ved-i	II. vedóč (-a, -e),
Dvojina	1.	vé-va	ved-i-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	vés-ta	ved-i-ta	I. z-vede-vši
	3.	vés-ta	—	II. vede-l, vede-la, -o),
Množina	1.	vé-mo	ved-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	vés-te	ved-i-te	z-vede-n (-a, -o).
	3.	ved-ó (véjo)	—	

Nedoločnik: *vede-ti*. — *Namenilnik*: *vede-t*.

Opomba. 1. Včasí se rabi ta glagol, zlasti v narodnih pesmih, z osnovnim samoglasnikom; na pr. *Kar po zemlji leze ino grede, o hudobi tvoji pravit' vede*. (N. ps.)

2. Namesto *vedó* se govori tudi *véjo*, namesto *vésta*, *véste* tudi *véta*, *véte*, kar pa se ne piše; na pr. *Kadar vesta dva, tedaj se še zarigljá; kadar vejo trije, vejo vsi ljudjé*. (N. pr.)

3. V sestavah stoji v velelniku rajši: *vej* (-va, -ta, -mo, -te); na pr. *Zapovej morju in vetrovom!* (Ravn.) — Tako tudi: *povej*, *povejte* zraven *povedi*, *povedite* od glagola *porém*, čigar nedoločnik se glasi *povédati*.

3. jem — jesti.

Sedanjikovo deblo glagolu *jem*, *jesti* je koren *jed-*, čigar končni *d* se pred *m*, *š*, *v* izpušča, pred *t* pa izpreminja v *s*. Nedoločnikovo deblo *jed-* se sprega brez vrstne spona po zobniškem razredu I. vrste.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	jé-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. jedé II. jedóč (-a, -e),
	2.	jé-š	jej	
	3.	jé	jej	
Dvojina	1.	jé-va	jej-va	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. po-jed-ši II. jede-l, jed-la, -o,
	2.	jés-ta	jej-ta	
	3.	jés-ta	—	
Množina	1.	jé-mo	jej-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> : po-jed-e-n (-a, -o).
	2.	jés-te	jej-te	
	3.	jed-ó (jéjo)	—	

Nedoločnik: jés-ti. — *Namenilnik*: jés-t.

Opomba. Kakor *vedem* in *dadem*, imamo zlasti v narodnih pesmih tudi: *jedem*, *znadem*, *imadem* (nam. *znam*, *imam*); n. pr. *Orožje imade vsaka božja stvar na svetu.* (Cegn.) — *Vsa modrost ne znade, kdaj ni kam.* (Levst.)

4. sem — biti.

Pomožni glagol *sem* se dopolnjuje po glagolih *bodem* in *biti*.

a) *Sem* nam služi le v sedanjiku;

b) *bodem* nam rabi v sedanjiku s pomenom prihodnjega časa: *ich werde sein*, potem v velelniku in v sedanjem deležniku; sprega se po zobniškem razredu I. vrste;

c) *biti* tvori oblike, ki se izvajajo iz nedoločnikovega debla; sprega se po samoglasniškem razredu I. vrste.

Število	oseba	sedanjik	prihodnjik	velelnik	deležniki
Jednina	1.	sem	bode-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : bodóč (-a, -e), b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. pre-bi-vši II. bi-l (-a, -o), c) <i>trpno-pretekli</i> : bi-t (v sestavah), d) <i>glagolnik</i> : bi-t-je.
	2.	si	bode-š	bod-i	
	3.	je	bode	bod-i	
Dvojina	1.	sva	bode-va	bod-i-va	
	2.	sta	bode-ta	bod-i-ta	
	3.	sta	bode-ta	—	
Množina	1.	smo	bode-mo	bod-i-mo	
	2.	ste	bode-te	bod-i-te	
	3.	so	bódo, bode-jo	—	

Nedoločnik: bi-ti. — *Namenilnik*: bi-t (v sestavah).

Opomba. 1. V zvezi z nikalnico *ne* se glasi pomožnik *sem* v sedanjiku *nisem* (redkoma *něsem*). Razen 3. jedninske osebe se sprega *nisem* kakor *sem*: *nisem*, *nisi*, *ni* (namesto *nije*, *ne-je*); *nisva*, *nista*; *nismo*, *niste*, *niso*.

2. Pomožnika *bodem* in *biti* imata, s predlogi sestavljena, tvoren pomen, na pr. *dobim* ali *dobôdem*, *dobiti* (velelnik: *dobôdi*); *iznebim*, *iznebiti se*; *prebijem*, *prebiti* (aushalten); *pozabim*, *pozabiti*. — Njih spregatev se navadno ravna po IV. vrsti; redke so oblike: *iznebôdem*, *iznebôdi*; *prebôdem*, *prebôdi*.

3. Ostanek starega aorista je besedica *bi* (3. jedninska oseba), ki izraža pogojni naklon za vse osebe in števila.

III. Zloženi časi in nakloni.

§ 188. Slovenski glagol sam ob sebi ni tako bogat v pregibih, da bi mogel vse razmere časa in naklona brez tuje pomoči s samorastlimi oblikami izražati. Odkar sta se izgubila nedovršilnik in dovršilnik (imperfekt in aorist), ima slovenščina razen deležij (t. j. nedoločnika, namenilnika in deležnikov) le jeden nezložen čas in naklon: sedanjik in velelnik; vse druge čase in naklone si opisujemo s pomožniki.

Zloženi časi so tedaj: prihodnji, pretekli in prepretekli čas; zloženi nakloni pa: pogojnik in želelnik.

1. Prihodnji čas.

§ 189. Prihodnji čas ali prihodnjik se obrazi, če zvežemo II. tvorno - pretekli deležnik z dovršnim pomožnikom *bodem* ali *bom*.

Jednina.

Dvojina.

1. jaz bodem	} delal, -a, -o	midva bodeva	} delala, -i, -i
2. ti bodeš		vidva bodeta	
3. on bode		onadva bodeta	

Množina.

1. mi bodemo	} delali, -e, -a.
2. vi bodete	
3. oni bodo	

Pomožni glagol *bodem* ali *bom* ne stoji rad na prvem mestu v stavku. Govori se tedaj: *jaz se bodem veselil*, ali *veselil se bodem*. Namesto *bodem* se rabi tekom govora rajši skrčena oblika: *bom*, *boš*, *bo* itd.

Na pr. *Strupa mi bo v vinu napivala*, *ga v pogači mi bo ponujala*. (N. ps.) — *Spominjal se boš tihega pristana*, *od katerega si odplul*. (Cegn.)

Opomba. 1. Kakor glagoli: *bodem*, *pojdem*, *poletim*, *potečem*, *pojezdím* in še več takih s predlogom *po* sestavljenih, imajo tudi drugi dovršniki že v sedanjikovi obliki sploh prihodnji pomen; na pr. *Ko dorastete*, *pridete v svet*, *spoznate zlo in dobro*, *zapeljevali vas bodo*, *pridete v izkušnjava*. (Cegn.) — *Vse veselje v kratkem mine*. — *Življenje ti vzamem*, *ako me izdaš*.

2. Včasi se opisuje prihodnjik s sedanjikom *hočem*, *hočeš* (čem, češ), ali *imam*, *imaš* itd.; na pr. *Iz njih sadov imate nje spoznati*. (Trub.) — *Tako će zdrav biti moj hlapčič*. (Krelj)

2. Pretekli čas.

§ 190. Pretekli čas izobrazimo, če zložimo II. tvorno-pretekli deležnik s sedanjim pomožnikom: *sem*, *si*, *je* itd.

Jednina.		Dvojina.		Množina.	
1. jaz sem	} delal,	midva sva	} delala,	mi smo	} delali.
2. ti si		vidva sta		vi ste	
3. on je		onadva sta		oni so	
	-a, -o		-i, -i		-e, -a.

Pomožnik *sem*, *si*, *je* itd. se ne stavlja na prvo mesto v stavku. Govori in piše se tedaj: *jaz sem se učil* ali *učil sem se*; *on se je veselil* ali *veselil se je*.

Sem se veže z nikalnico ne v nisem, *nisi*, *ni* itd., ki stoji tudi na prvem mestu: *nisem se učil* ali *učil se nisem*.

Na pr. *Lenčica se je hitro zasuknila*, *na konjiča je urno smuknila*. (N. ps.) — *Luč resnice mi je zasvetila*, *steze prave sreče so se odkrile*. (Cegn.) — *Kjer si pustil svojo moč*, *tam si išči pomoč*. (N. pr.)

3. Predpretekli čas.

§ 191. Predpretekli čas se opisuje z II. tvorno-preteklim deležnikom in s pomožnikom preteklega časa: *jaz sem bil* ali *bil sem*.

Jednina.		Dvojina.	
1. jaz sem	} bil, -a, -o dodelal, -a, -o	midva sva	} bila, -i, -i dodelala, -i, -i
2. ti si		vidva sta	
3. on je		onadva sta	
Množina.			
1. mi smo	} bili, -e, -a dodelali, -e, -a.		
2. vi ste			
3. oni so			

Predpretekli čas tvorimo skoro izključno le od dovršnih glagolov, na pr. *jaz sem bil storil, prečital, izdelal.*

Opomba. V govoru postavljamo besede v sledečem redu: *jaz sem se bil naučil* (učenci so se bili naučili), ali *naučil sem se bil*, ali *bil sem se naučil*; toda v 3. jedn. osebi: *brat se je bil naučil*, ali *naučil se je bil brat*, ali *bil se je brat naučil*. — *Jaz sem se ga bil navadil* (bratje so se ga bili navadili), ali *navadil sem se ga bil*, ali *bil sem se ga navadil*; toda v 3. jedn. osebi: *brat se ga je bil navadil*, ali *navadil se ga je bil brat*, ali *bil se ga je brat navadil*.

4. Pogojni naklon.

§ 192. Pogojni naklon ali pogojnik se obrazi z II. tvorno-preteklim deležnikom, in sicer:

a) za sedanji in prihodnji čas s pomožnikom (aoristom) *bi* za vse osebe in števila;

b) za pretekli čas s pomožnim pogojnikom *bi bil*.

a) Pogojnik sedanjega in prihodnjega časa.

Jednina.	Dvojina.	Množina
1. jaz bi	midva bi	mi bi
2. ti bi	vidva bi	vi bi
3. on bi	onadva bi	oni bi
delal, -a, -o	delala, -i, -i	delali, -e, a.

Na pr. *Na svetu ni človeka, da bi ustregel vsem ljudem.* (N. pr.) — *Ko bi nevoščljivost gorela, ne bi bilo treba več drv na svetu.* (N. pr.) — *Ko bi nihče ne skrival, ne bi nihče kradel.* (N. pr.)

b) Pogojnik preteklega časa.

Jednina.		Dvojina.		Množina.
1. jaz bi	{ bil, -a -o { delal, -a, -o	midva bi	{ bila, -i, -i { delala, -i, -i	mi bi
2. ti bi		vidva bi		vi bi
3. on bi		onadva bi		oni bi
				{ bili, -e, -a { delali, -e, -a.

Na pr. *Ko ne bi bilo nebó poslalo dežja, vse na zemlji bi bilo kruha stradalo.* — *Prenesla pričujoče ure teže bi ne bila let poznih glava siva.* (Preš.) — *Prišli bi že bili Slovencem zlati časi, ako klasik bil bi vsak pisar, kdor nam kaj kvasi.* (Preš.)

Opomba. V govoru stavimo besede takó-le: a) *Jaz bi se učil, ali učil bi se. Jaz bi se ga ne veselil, ali ne veselil bi se ga, ali ne bi se ga veselil.* — b) *Jaz bi se bil učil, ali učil bi se bil, ali bil bi se učil. Jaz bi se ga ne bil veselil, ali veselil bi se ga ne bil, ali ne bi se ga bil veselil.*

5. Želelnik.

§ 193. Želelni naklon ali želelnik (dopustnik) se tvori, če postavimo besedico *naj* pred določni ali pogojni naklon.

a) Želelnik sedanjega časa.

α) V določnem naklonu:

Jednina.	Dvojina.	Množina.
1. naj delam,	naj delava	naj delamo
2. —	—	—
3. naj dela,	naj delata,	naj delajo,

ali tudi v besednem redu: *delam naj, dela naj* itd.

Druge osebe nedostaje ter se nadomešča z velelnikom: *delaj, delajta, delajte.*

β) V pogojnem naklonu:

Jednina.	Dvojina.	Množina.
1. jaz } bi naj	midva } bi naj	mi } bi naj
2. ti } delal,	vidva } delala,	vi } delali,
3. on } -a, -o,	onadva } -i, -i,	oni } -e, -a,

ali tudi v tém-le besednem redu: *naj bi (jaz, ti, on) delal (-a, -o)* itd., ali *delal bi naj (jaz, ti, on)* itd. — *Jaz bi se ga naj veselil, ali naj bi se ga (jaz, ti, on) veselil, ali veselil bi se ga naj (jaz, ti, on).*

b) Želelnik preteklega časa.

V pogojnem naklonu:

Jednina.	Dvojina.	Množina.
1. jaz } bi naj	midva } bi naj	mi } bi naj
2. ti } bil delal,	vidva } bila delala,	vi } bili delali,
3. on } -a, -o,	onadva } -i, -i,	oni } -e, -a,

ali tudi v tém-le besednem redu: *naj bi bil (jaz, ti, on) delal*, ali *delal bi naj bil (jaz, ti, on)*. — *Jaz bi se ga naj bil veselil*, ali *naj bi se ga bil (jaz, ti, on) veselil*, ali *veselil bi se ga naj bil (jaz, ti, on)*.

Na pr. *Kdor hoče živeti in srečo imeti, naj dela veselo in moli naj vmes*. (Pot.) — *Naj nas celi svet zapušča, srčno trpi, draga duša!* (Olib.) — *Naj bi nihče ne skrival, nihče bi ne kradel*. (N. pr.) — *Naj bi bilo grmelo in bliskalo, da bi le toča ne bila prihrula!*

Opomba. 1. Pomožnik *sem*, *biti* se glasi v želelniku: *naj bom (bodem)*, *naj bo (bode)*, ali včasí tudi: *naj sem*, *naj je* itd.

2. *Naj* je skrčena oblika iz velelnika *nehaj* (lass, lass zu). Prvotna zveza se je glasila: *Naj (=nehaj), da tvoja vest tebi govori* (lass dein Gewissen zu dir sprechen). (Gutsman.) — *Najte (=nehajte), da zvemo* (lasst uns in Erfahrung bringen). (Jarn.) — Končno se je veznik *da* opustil, in besedica *naj* je postala členica, ki še kaže tu pa tam prvotno svojo glagolsko moč; na pr. *naj se varuje*; *naj me vpraša*; *naj bi se učil*!

IV. Trpna doba.

§ 194. Za trpno dobo nima slovenščina lastne oblike in jo nadomešča s tvorno dobo, kjerkoli je mogoče. Dajemo pa glagolu trpni pomen:

1. če tvornemu glagolu (razen povratnih) pridenemo povratni zaimek *se*; na pr. *Kakor se mi streže, tako mi kosa reže*. (N. pr.) — *Koder solnce teče, povsod se kruh peče*. (N. pr.)

2. če trpno-preteklemu deležniku pristavimo dotični pomožnik, namreč:

a) za preteklo-sedanji čas *sem, si, je* itd. *Kdor je h kruhu rojen, nikdar hleba ne doseže*. (N. pr.)

b) za prihodnjik *bom, boš, bo* itd. *Ne sodite, da ne boste sojeni*. (Met.)

c) za pretekli čas *sem, si, je bil (-a, -o)* itd. *Slaba sekira še nikoli ni bila s tnala ukradena*. (N. pr.)

d) za pogojnik *bi bil (-a, -o)* itd. *Solnce čisto sije, kakor bi bilo skópáno*. (Val.)

e) za želelnik *naj bom, naj bo* itd. *Naj bo češčen vekomaj!*

f) za velelnik *bodi* itd. *Bodi pohvaljena, večna dobrotá!* (Ravn.)

g) za nedoločnik *biti*. *Pohvaljenemu biti nikomur ne preseda*. (N. pr.)

Pregled vseh časov,

	I. vrsta.	II. vrsta.	III. vrsta.
Sedanjik. Jednina:	1. nesem	dvignem	gorim
	2. neseš	dvigneš	goriš
	3. nese	dvigne	gori
Dvojina:	1. neseva	dvigneva	goriva
	2. neseta	dvigneta	gorita
	3. neseta	dvigneta	gorita
Množina:	1. nesemo	dvignemo	gorimo
	2. nesete	dvignete	gorite
	3. nesejo, nesó	dvignejo	gorijo, goré
Velelnik. Jednina:	1. —	—	—
	2. nesi	dvigni	gori
	3. nesi	dvigni	gori
Dvojina:	1. nesiva	dvigniva	goriva
	2. nesita	dvignita	gorita
	3. (naj neseta)	(naj dvigneta)	(naj gorita)
Množina:	1. nesimo	dvignimo	gorimo
	2. nesite	dvignite	gorite
	3. (naj nesejo)	(naj dvignejo)	(naj gorijo)
Prihodnjik:	jaz bodem nesel	dvignil	gorel
Pretekli čas:	jaz sem nesel	dvignil	gorel
Predpretekli čas:	jaz sem bil prinesel,	dvignil	pogorel
Pogojnik sed. časa:	jaz bi nesel	dvignil	gorel
„ pretek. časa:	jaz bi bil nesel	dvignil	gorel
Želelnik sed. časa:	naj nesem	dvignem	gorim
„ pogojni:	jaz bi naj nesel	dvignil	gorel
„ pretek. časa:	jaz bi naj bil nesel	dvignil	gorel
Deležnik: tvorno-sed. I.	gredé	—	molčé
„ „ II.	nesóč	venóč	goréč
„ tvorno-prek. I.	prinessši	dvignivši	pogorevši
„ „ II.	nesel	dvignil	gorel
„ trpno-prek.:	nesen	dvignjen	zaželen
Nedoločnik:	nesti	dvigniti	goreti
Namenilnik:	nest	dvignit	goret

naklonov in deležij.

IV. vrsta.	V. vrsta.	VI. vrsta.
hvalim	delam, pišem	kupujem
hvališ	delaš, pišeš	kupuješ
hvali	dela, piše	kupuje
hvaliva	delava, piševa	kupujeva
hvalita	delata, pišeta	kupujeta
hvalita	delata, pišeta	kupujeta
hvalimo	delamo, pišemo	kupujemo
hvalite	delate, pišete	kupujete
hvalijo, učé	delajo, pišejo	kupujejo
—	—	—
hvali	delaj, piši	kupuj
hvali	delaj, piši	kupuj
hvaliva	delajva, pišiva	kupujva
hvalita	delajta, pišita	kupujta
(naj hvalita)	(naj delata, pišeta)	(naj kupujeta)
hvalimo	delajmo, pišimo	kupujmo
hvalite	delajte, pišite	kupujte
(naj hvalijo)	(naj delajo, pišejo)	(naj kupujejo)
hvalil	delal, pisal	kupoval
hvalil	delal, pisal	kupoval
pohvalil	izdelal, prepisal	—
hvalil	delal, pisal	kupoval
hvalil	delal, pisal	kupoval
hvalim	delam, pišem	kupujem
hvalil	delal, pisal	kupoval
hvalil	delal, pisal	kupoval
—	igraje, jokaje	kupujé
hvaléč	delajoč, pišóč	kupujoč
pohvalivši	pridelavši, napisavši	—
hvalil	delal, pisal	kupoval
hvaljen	delan, pisan	kupovan
hvaliti	delati, pisati	kupovati
hvalit	delat, pisat	kupovat.

Č l e n i c e.

Prislov.

Kaj in kolikér je prislov?

§ 195. Prislovi (Adverbia) so nepregibne besede, prvotne ali izvedene, ki pojasnjujejo dejanja in tudi lastnosti z ozirom na kraj, čas, način ali vzrok; na pr. *Povsod dobro, domá najbolje.* (N. pr.) — *Smrt vedno za nami hodi.* (Slom.)

S prislovi je slovenščina zeló bogata; po pomenu jih ločimo na četvero:

1. Prislovi, ki zaznamujejo kraj.

§ 196. Krajevni prislovi naznanjajo:

1. na vprašanje *kje?* mesto, kjer se kaj godi ali kaj biva;
2. na vprašanje *kam?* pomikanje ali mer dejavnosti; in
3. na vprašanje *kod?* (*odkod, dokod?*) kraj, koder se kaj vrši.

Vprašalno: <i>kje?</i> Oziralno: <i>kjer.</i>	Vprašalno: <i>kam?</i> Oziralno: <i>kamor.</i>	Vprašalno: <i>kod (od-, do-)?</i> Oziralno: <i>koder (od-, do-).</i>
tu, tukaj, tu-le	{ sem, semkaj, sem-le }	tod, odtod, dotod
tam, tamkaj, tam-le	{ tja, tjakaj, tja-le }	—
tu pa tam, tam pa tam	{ sem ter tja, sem pa tja }	—
ondi, ondukaj	onam	ondod, do ondod, od ondod
drugje	drugam	drugod, od drugod, do drugod
kje	kam	kod, odkod, dokod
nekje	nekam	nekod, od nekod, do nekod
kjerkoli	kamorkoli	koderkoli
kjer si bodi	kamor si bodi	koder si bodi
nikjer	nikamor	{ nikod, od nikod, do nikod; ni- koder, od nikoder, do nikoder
vnè, zunaj	vèn, venkaj	povsod, vsekod.

Vpraš.: <i>kje?</i> Ozir.: <i>kjer.</i>	Vpraš.: <i>kam?</i> Ozir.: <i>kamor.</i>	Vpraš.: <i>kje?</i> Ozir.: <i>kjer.</i>	Vpraš.: <i>kam?</i> Ozir.: <i>kamor.</i>
doli, zdolaj	doli, navzdol	blizu	blizu
domá	domov, domú	daleč	daleč
gori, zgoraj	gori	krog, okrog, okoli	kvišku
notri, znotraj	noter	mimo	proč
spodi, spodaj	spodaj	poleg	poleg
spredi, spredaj	napréj	takraj, onkraj	naproti
sredi, nasredi	sred, na sred	vmes	vmes
vzadi	nazáj	vprek	navprek
zraven	zraven.	vpričo	v kraj, spoti
		zvrh, vrh	na vrh.

Na vprašanje: *kje?* — *kam?* Na desni — na desno; na levi — na levo; pri roci, od rok — vbreg, vkreber; na samem, na samini — pod se, med se itd.

Na pr. *Jabolko ne pade daleč od jablane.* (N. pr.) — *Zunaj lep, znotraj slep.* (N. pr.) — *Kjer truplo, tam orli.* (N. pr.) — *Kar se domá skvasi, ne razglasi.* (N. pr.) — *Na svetu je lice večkrat daleč od resnice.* (Cegn.) — *Vsaka pot ne drži domov.* (N. pr.)

2. Prislovi, ki značijo čas.

§ 197. Časovni prislovi naznanjajo:

1. na vprašanje: *kdaj?* čas, o katerem se kaj godi ali biva, in so tí-le:

Vprašalno: <i>kdaj?</i> — Oziralno: <i>kadar.</i>			
za sedanjost	za prihodnost	za preteklost	raznega pomena
sedaj, zdaj	kdaj	nekdaj, svoje dni	{ kadarkoli, kadar si bodi
takoj, kar, zdajci	{ skoro, skoraj	jednók, nekóč	{ marsikdaj, malokdaj
še	še le	že	vsekdar, vselej
tačas	potém, potlej	tedaj, onda	nikdar, nikoli
danes	jutri	včera	zjutraj
nocój	drevi	davi	zvečer
ravnokar	zajutra	sinoči	zgodaj, rano

Vprašalno: *kdaj?* — Oziralno: *kadar.*

za sedanjost	za prihodnjost	za preteklost	raznega pomena
letos	k letu, ob letu	lani	pozno
hkratu, precej	kmalu	prej, poprej	sicer
pri tej priči	sčasoma	davno, zdavna	prezgodaj.

Na hip, hipoma; ko bi trenil, ko bi pihnil; po dne, po noči; spomladi, po letu, jeseni, po zimi; za dne; z nočjó; dopoldne, predpoldnem; opoldne, popoldne; do polnoči, po polnoči; črez leto dnij; predvčeraj, predvčerajšnjim, predvčeranjim, po jutrišnjem; pred-sinoči; predlani, predlanskim; predletošnjim; dosihdob, posihdob; nedavno; neutegoma, spotoma, mahoma; v curku; s časom, na-zadnje, poslédnjič, napósled; s početka, iz konca itd.

Na pr. *Rajši danes pečenega škrjanca, ko jutri kokoš.* (N. pr.) — *Najprej štalica in potlej kravica.* (N. pr.) — *Spomladi vsaka bučela krajcar.* (N. pr.) — *Drevi utegne marsikaj drugače biti, kakor je davi bilo.* (Ravn.)

Vprašalno: <i>obkorej?</i>	Vprašalno: <i>dokorej?</i>	Vpraš.: <i>doklej?</i> Ozir.: <i>dokler.</i>	Vpraš.: <i>odklej?</i> Ozir.: <i>odkar.</i>
obsorej, osorej	dosorej	doslèj	odslèj
obtorej	dotorej	dotlèj	odsihdob.

Na pr. *Ne prodaj kože, dokler medved v brlogu tiči.* (N. pr.) — *Dokler prosi, zlata usta nosi; kadar vrača, hrbet obrača.* (N. pr.)

2. na vprašanje *kolikokrat (kolikrat)? koliko časa? doklej?* itd. nadaljevanje ali ponavljanje kakega dejanja.

Vpraš.: *kolikokrat? koliko časa?* — Ozir.: *kolikorkrat, kolikor časa.*

tolikokrat, tolikrat	včasi, včasih	poredko, redkoma
marsikrat	često, na često, češče	zopet (spet)
dostikrat	dalje, delj	skoz in skoz
nekikrat	drugóč, v drugo, drugič	večjidel, većinoma
malokrat	neprenehoma	vedno, v jednomer
velikokrat, velikrat	neprestano	zmeraj, vselej
večkrat, čestokrat.	pogostoma, pogoje.	znova, vnovič.

Na pr. *Večkrat bit kakor sit.* (N. pr.) — *Mojstrov sin dosti-krat ni imena vreden.* (N. pr.)

3. Prislovi, ki določajo način.

§ 198. Načinovni prislovi so:

1. kolikostni, ki kažejo na vprašanje: *koliko?* kolikost ali silo;

2. kakovostni, ki kažejo na vprašanje: *kako?* kakovost ali kakšnost, in

3. trdilni ali nikalni, s katerimi odgovarjamo na vprašanja: *ali? -li? mar? mar ne? kaj ne?* itd., in

4. pojasnjevalni.

Vprašalno: <i>koliko?</i> Oziralno: <i>kolikor.</i>	Vprašalno: <i>kako?</i> Oziralno: <i>kakor.</i>
toliko	tako
tolikaj — kolikaj	takisto
nekaj, nekoliko, kaj	nekako, po nekakem
nič, nikaj	nikako
marsikaj	marsikako
kolikorkoli	kakorkoli
kolikor si bodi	kakor si bodi
kolikor — toliko	kakor tako
kolikanj — tolikanj	inako, inače
količkaj — toličkaj	drugače
kolikor mogoče.	jednako.
celó	bolj (magis)
čimdalje bolj	jež — peš
čisto	križem, navzkriž
dokaj	lahkoma, zlahka
dosti, zadosti	nagloma, nanagloma
dovolj	nalašč
jako, silno, močno	naopak, napačno
kaj	naravnost
kajsi	narazen
komaj, toliko da	narobe
kupoma, na kupe	nenadoma, iznenada
k večjemu	počasi
le	polagoma
malo, majhno	po malem

Vprašalno: <i>koliko?</i> Oziralno: <i>kolikor.</i>	Vprašalno: <i>kako?</i> Oziralno: <i>kakor.</i>
manj (menj)	posamič, samši
meroma	posebej, posebič
mnogo, sila	po vrhu, površno
najmanj	prenehoma, neprenehoma
pol	samotež
popolnoma	skrivaj, skrivši
posebno, sosebnó	sproti
prav	tešč, na tešče
precej	tik, tikoma
premalo — preveč	vedoma, nevedoma
sceloma	vidoma, nevidoma
skoro (skoraj)	kljubu
več, više (plus)	vkup, skupaj
veliko	vsaksebi, razsebe
vsaj	všech, povšechi
vse	zapored, zaporedoma
zeló	zastónj
zevsema	zmeraj, vedno
zgolj	vznak
črez nemoč.	zoper.

Trdilni, nikalni, pojasnjevalni prislovi.

a) **Trdilni:** dà, kajpada; to je, to je da; to se vé, sevéda; vsekako; gotovo; po vsaki ceni; le, le le; pač; dro (= dobro); prav; rés, zarés, pač res.

b) **Dvomno-trdilni:** blizu; baje, prè, bojda; bržkone, bržčas; menda (= menim da); lahko da; morda; morebiti; neki; nemara; kakor se kaže; po vsej priliki; po videzu; jedva, komaj; težko, težko da.

c) **Nikalni:** ne, nak; nič; nikar, nikar ne; kratko in malo ne; celó ne, nikakor ne; na noben način; po nobeni ceni; v noben kup; zamàn, zastónj.

d) **Pojasnjevalni:** kratkoma, na kratko; namreč; zlasti; prav za prav; sploh, v obče.

Opomba. Za načinovne prislove nam rabijo tudi vsi pridevniki v jedninskem tožilniku srednjega spola, na pr. *lepo, visoko, glasno, vroče, rdeče* itd.

Nekateri pridevniki na *-ski* imajo prislovni pomen, kakor *slovenski, nemški, latinski, francoski, dejanski, bratski*. — Krivo je: *po slovenski, po laški govorimo*, namesto *po slovensko, po laško*, ali *slovenski, laški govorimo*. Prislovi na *-ski* so množinski orodniki v imenski (nedoločni) obliki (*slovenski — s travniki*).

Semkaj spadajo tudi samostalniški prislovi (jedninski in dvojinski orodniki), kakor *mahom, mahoma; križem, križema; strahom, strahoma; mestoma* (stellenweise); *skokoma, curkoma, stopoma, sparoma, vekoma* (od *vekomaj do vekomaj*) itd.

Na pr. *Kjer se botrina krega, zemlja križem poka.* (N. pr.) — *Kar je preveč, še s kruhom ni dobro.* (N. pr.) — *Veliko še imajo ljudje, le dosti nikoli.* (N. pr.) — *Visoko letal, nizko padel.* (N. pr.) — *Majhen lonček hitro vzkipi.* (N. pr.) — *Ali verujeta? To je da.* (Ravn.)

4. Prislovi, ki značijo vzrok.

§ 199. Vzročni prislovi izražajo vzrok kakega dejanja in so ti-le:

Vprašalno: *zakaj? čemu?* — Oziralno: *zaradi česar.*

zató, zatorej, torej
tedaj

zategavoljo, zaradi tega
zategadelj.

Na pr. *Bog nam ne pošilja tug in nadlog vselej le zató, da bi nas ponižal, ampak dostikrat zató, da nas povzdigne.* (Bl.)

Stopnjevanje prislovov.

§ 200. Prislovi se ne pregibljejo v govoru, kakor imena in glagoli, po sklonih, osebah, številih ali časih. Ker pa določujejo prislovi tudi kakovosti, ki jih same ob sebi ali v višji ali v nižji meri pridevamo stvarjem ali dejanju, zató je kakovostnim prislovom lastno tudi stopnjevanje, kakor pravim pridevnikom za srednji spol; na pr. *lepo — lepše, najlepše; visoko — više, najviše, vseviše; lahko — laže; dobro — bolje (boljše), najboljše* (besser — am besten); *bolj — najbolj* (mehr — am meisten); *mehko — meče, mehkeje; često — češče* itd.

Vrh tega si še pomni:

blizu: bliže, najbliže;
daleč: dalje, najdalje;
brž: prej, najprej;

kmalu: prej, poprej;
malo, majhno: manj, najmanj;
veliko: več, više; največ, najviše.

Na pr. *Kdor je zadovoljen, najmanj potrebuje.* (N. pr.) — *Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo.* (N. pr.) — *Dvema pastirjema volk laže ovco ukrade kot jednemu.* (N. pr.) — *Sam najbolje veš, kje se ti je treba praskati.* (N. pr.)

Predlog.

Kaj in kolikér je predlog?

§ 201. Predlogi (Präpositionen) kažejo razmere oseb ali stvari med seboj, ali pa razmerje dejavnosti do kakega predmeta; na pr. *Za misli ni nobene uzde.* (N. pr.) — *Nič v ustih kruli po črevesu.* (N. pr.)

Predlogi izražajo v prvi vrsti krajevne razmere, pa tudi časovne, načinovne in vzročne; na pr. *na gori*; *po božiču*; *po svoji trmi*; *za lakoto umreti.*

Predlogi pa ne izražajo teh razmer sami ob sebi (kakor prislovi), temveč le v zvezi s kakim imenom, katero stoji v sklonu, odvisnem od predloga.

Predlogi se vežejo z jednim, z dvema ali s tremi skloni.

Predlogi z roditelnikom.

a) Pristni predlogi.

§ 202. Z roditelnikom se vežejo:

1. *brez, do, iz, od, s* (z pred samoglasniki in zvonečimi soglasniki), redkoma *za* (na vprašanje *kda?*);

2. sestavljeni predlogi *izmed, iznad, izpod, izpred, izza.*

1. **Brez:** *Brez potú ni medú.* (N. pr.)

do: *Prava snaga ne sega samo do praga.* (N. pr.)

iz: *Novo življenje klije iz groba.* (Cegn.)

od: *Naduha spravi človeka od kruha.* (N. pr.)

s: *S starega drevja sadje samo pada.* (N. pr.)

z: *Prazno je delo brez sreče z nebes.* (Pot.)

za: *Za časa začne žgati, kar hoče kopriva postati.* (N. pr.)

Za dne se moraš učiti, ne po noči.

2. **izmed:** *Jeden izmed vas me bode izdal.* (Met.)
iznad: *Iznad glave greš mi v zimo lastovka.* (Vodn.)
izpod: *Izpod strupa bolečine kal veselja poženo.* (Čb.)
izpred: *Izpred očíj, iz misli.* (N. pr.)
izza: *Izza pasa izdere svetli meč.* (N. ps.)

b) Nepristni predlogi.

Zraven pristnih ali prvotnih predlogov imamo tudi nepristne predloge, t. j. prislove ali samostalnike z močjó pravih predlogov, kakor *blizu*, *vpričo*, *konec* itd.

Izmed prislovnih in samostalniških predlogov, ki se vežejo z roditeljskim, so sledeči najnavadnejši:

- blizu:** *Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane.* (N. pr.)
dno: *Dno morja gomazi prečudna gomád* (Ungeziefer).
gledé: *Gledé cene se ne bova sprla.*
konec: *Konec vasí stoji za potom stara jablan.*
kraj: *Kraj suhega drevesa tudi surovo gori.* (N. pr.)
mimo: *Krepost bo s seboj vzel mimo smrti star in mlad.* (Led.)
namesto, mesto: *Namesto cirilice nam rabi latinica.*
okoli: *Okoli zlatega teleta svet na sapo raja.* (N. pr.)
okrog, krog: *Skleplje okrog glave bele roke.* (N. ps.) — *Vsem ogenj se krog glave veti.* (N. ps.)
poleg: *Bog živi tudi vas poleg nas!* (N. r.)
prek: *Burja prek logov leti in drevje šibi.* (Slom.)
razen: *Razen tebe nimam pomočnika.*
sredi: *Tabor je stal sredi goščave.* (Vilh.)
takraj, onkraj, onstran: *Slaven svet se giblje onstran naših gor.* (Cegn.) — *Onkraj morja si mislijo Slovenci deveto deželo.*
tik: *Tik sreče nesreča preži.* (N. pr.)
vpričo: *Obličje stare mamke se vpričo cvetoče mladine vselej pomladi.* (Vrt.)
vrh: *Vrh hriba so jo nesli.* (N. ps.)
vsled: *Vsled lanske uime je cena močno poskočila.*
vštric: *Vštric poslopja stoji nova cerkev.*
zavoljo, radi, zaradi, zastran, zbog: *Liban je slovel zastran krasnih cedrov.* (Verné.) — *Radi jedne muhe si ne prede pajek mreže.* (N. pr.) — *Ni tresla se zbog smrti, ampak zbog rešitelja.* (Cegn.)
znotraj — zunaj: *Znotraj — zunaj mestnega okoliša.*
zraven: *Ležala je klada s črnim prtom in zraven nje blazina.* (Cegn.)

Predlogi z dajalnikom.

§ 203. Z dajalnikom se vežejo: *k*, *proti*, *navzlic*, *kljubu*.

K (*h* pred *g* in *k*): *Slabo orodje cesta k zamudi.* (N. pr.)

proti: *Kadar se proti jugu prevedri, potegni voz pod streho.* (N. pr.)

navzlic, kljubu: *Navzlic (kljubu) vsem opoviram domača omika vendarle napreduje.*

Predlodi s tožilnikom.

§ 204. S tožilnikom se vežejo:

1. *črez* (*čez*), *raz*, *skoz*, *zoper*;

2. na vprašanje *kam?* predlogi: *na*, *ob*, *po*, *v* in *med*, *nad*, *pod*, *pred*, *za*.

1. *črez*: *Življenje je cesta črez plan, črez goré.* (Pot.)

raz: *Zdaj so Turki prijahali in raz konje poskakali.* (N. ps.)

skoz: *Gre skoz les, ne vidi dreves.* (N. pr.)

zoper: *Kdor ni z menoj, ta je zoper mene.* (Met.)

2. *na*: *Drevo se na drevo naslanja, človek na človeka.* (N. pr.)

ob: *Kdor za tuje prime, ob svoje pride.* (N. pr.)

po: *Pošlji mi po sv. olje.* (N. ps.)

v: *Od vsake hiše pot v Rim.* (N. pr.)

med: *Gorjé golobu, ko med orle zajde.* (N. pr.)

nad: *Nad tvoje grem kosti.* (N. ps.)

pod: *Lavdon dene vse pod meč.* (N. ps.)

pred: *Vsaka koklja pred svoje piške brska.* (N. pr.)

za: *Trdovratnežu takrat v uho počí, ko mu smrt za tilnik skoči.*
(N. pr.)

Predlogi z mestnikom.

§ 205. Z mestnikom se vežejo:

1. *o* in *pri*;

2. na vprašanje *kje?* predlogi: *na*, *ob*, *po*, *v*.

1. **o**: *O kresi se dan obesi.* (N. pr.) — *O božiču.*

pri: *Krava pri gobcu molze.* (N. pr.)

2. **na**: *Na razvalinah novina oživi.* (N. pr.)

ob: *Ob vodi zeleni lovec hodi.* (Levst.)

po: *Človek po svetu, kakor bučela po cvetu.* (N. pr.)

v: *V hlevu je dosti živinice, v kleti pa sladko vinčeece, denarja v skrinji je lepó, v hiši pa pivcev vse polnó.* (N. ps.)

Predlogi z orodnikom.

§ 206. Z orodnikom se vežejo:

1. na vprašanje *s kom?* ali *s čim?* predlog *s (z)*;
2. na vprašanje *kje?* predlogi: *med, nad, pod, pred, za.*

1. **S (z):** *Kdor s tujim denarjem hišo zida, kamenje na svoj grob nosi.* (N. pr.) — *Bolezen gre z vozom v človeka, iz človeka po niti.* (N. pr.)

2. **med:** *Med dobrimi sosedi je dobro živeti, dobro umreti.* (N. pr.)

nad: *Nad mano, pod mano, krog mene je Bog.* (Vilh.)

pod: *Kdor ima pod palcem groš, ta je mož.* (N. pr.)

pred: *Slovenci radi zakrivajo svoje stare navade pred tujimi ljudmi.* (Vodn.)

za: *Krivica se za mizo smeje, pravica pa za vrati joče.* (N. pr.)

Veznik.

Kaj in kolikér je veznik?

§ 207. Vezniki so členice, katere vežejo posamezne besede ali cele stavke v skupine. Po njihovi rabi v priredno- in podredno-zloženih stavkih jih ločimo v priredne in podredne veznike.

1. Priredni vezniki.

Po svojem pomenu so priredni vezniki:

a) **vezalni:** *i, in, ino; pa; ter; tudi, i; i — i; ne le — ampak tudi; ne samo — temveč tudi; ne — ne, ni — ni, niti — niti; tako — kakor; dalje; potém, potlej; k temu, nató, vrh tega; naposled. Včasi — včasi; zdaj — zdaj; nekaj — nekaj; nekoliko — nekoliko; deloma — deloma. Kakor, kot, ko; namreč; zlasti.*

b) **protivni:** *a, ali; pa, pak; toda; le, le da; samo; samo da; vendar, vendarle, pa vendar; pri vsem tem. Ne — ampak; ne — temveč; ne — marveč; ne kar, ni pa kar.*

c) **ločilni:** *ali; ali — ali; bodi(si) — bodi(si).*

d) **vzročni:** *zakaj, kajti; saj; sicer; drugače; ináče.*

e) **sklepalni:** *zató, zatorej, torej; zategadelj, zategavoljo, zaradi tega; vsled tega; po takem, po tem takem; tedaj.*

Na pr. *Mera in vaga v nebesa pomaga.* (N. pr.) — *Slovenščino váruje Kras, burja pa Čič.* (Čb.) — *Sanja je laž, a Bog je istina.* (N. pr.) — *Žeter je sicer velika, ali delavcev je malo.* (Met.) — *Molči, molči, mlada Breda, saj že nama stolp naproti gleda.* (N. ps.) — *Delajte pokoro, zakaj nebeško kraljestvo se je približalo.* (Met.) — *Zgodbe svetá so najboljša knjiga življenja; zatorej se uči domače in svetovne zgodovine.*

2. Podredni vezniki.

Podredni vezniki so:

a) **krajevni:** kjer, kjerkoli; koder, koderkoli; kamor, kamorkoli; odkoder itd.

b) **časovni:** kadar; ko; dokler; kar, odkar; prej nego, predno, prej ko; kakor, s čim, komaj, brž ko, kakor hitro.

c) **primerjalni:** kakor — tako; kolikor — toliko; kakor, ko, nego; kar; čim (več, bolj, manj) — tem (več, bolj, manj); kolikor (više itd.) — toliko (niže); več ko, manj ko — toliko več; kakor da.

d) **vzročni:** ki, ko, ker.

e) **pogojni:** če, ako, ko.

f) **dopustni:** samo da, da le; dasi, dasitudi, četudi, akoravno, čeravno, daravno, čeprav.

g) **namerni in posledični:** da.

Na pr. *Koder solnce teče, povsod se kruh peče.* (N. pr.) — *Bridke sape ne pozabi, ko te pomlad v svate vabi.* (Kos.) — *Kakor mati prede, tako hči tke.* (N. pr.) — *Ko človeka smrt ugrabi, s seboj celó nič ne nese kakor pravična dela svoja.* (Cegn.) — *Med se liže, ker je sladek.* (N. pr.) — *Ako ne teče, pa kaplje.* (N. pr.) — *Bog nam pošilja križe in nadloge, da ne bi nanj pozabili.*

Medmet.

Kaj in kolikér je medmet?

§ 208. Medmeti so besedice, ki naznanjajo dušne občutke (na pr. žalost, radost itd.), ali ki posnemajo naravne glasove, pa ne stojé v nobeni slovnični zvezi z drugim govorom.

1. Medmeti za dušne občutke:

a) glasovi radosti in veselja: a! ha ha! ala! juhe! hura! hopsasa! blagor!

b) glasovi žalosti: ah! oh! jo! oj! joj! o joj! jojmene! bogme! gorjé! za božjo voljo! za božji čas!

c) glasovi gnušenja in nepovoljnosti: bá! fej! fej te bodi! čaj čaj! bes te plentaj! bes te lopi!

d) glasovi hude bolečine: as! oh! božji križ!

e) glasovi zamolklega klicanja: st! pst! he! čaj! čajte!

f) glasovi v izpodbujo: alá! no! nuj! nujmo! nujte! udri! udrimo!

g) glasovi začudenja: oho! dète! dète vendar! hencaj! kaj pa še! primaruha! ni mogoče! raca na vodi!

h) glasovi za opominjevanje: čuj, čujta, čujte! tiho! tiho bodi! lej, lejta, lejte no! viž, viž no! hajdi, hajdimo! nujmo! nujte! nikari, nikarte! z mirom!

i) razni izreki in voščila: za Boga! pri moji veri! mož-beseda! — Bog! Bog da je! hvala Bogu! Bog bodi zahvaljen! z Bogom! srečno! Bog daj! Bog pomози (pomagaj)! Bog hotel! Bog te (vas) živi! Bog te sprimi! slava! živio! živel (-a, -o)! živeli! — Bog ne daj! Bog ne zadeni! Bog prenesi! glava te bolela! zemlja te požrla! — in še več enakih narodnih rekov.

k) glasovi, s katerimi kličemo ali gonimo domače živali: (kokoši) nu nu! vššš; — (race) put put! rac rac! — (pse, mačke) ps ps! tò tò! muc muc! — (ovce, koze) bic bic! kez kez! — (vole, konje) ná ná! hejs, stija! hjo! itd.

2. Medmeti za naravne glasove: klip! klap! pik! pok! pika pok! rsk! tresk! pif! paf! puf! huš! frk! cin! pač! itd.

Tretji del.

Besedotvorje.

Uvod.

§ 209. Prečudni so potje in mnogovrstne postave, po katerih se razvija in izrašča slovensko besedišče. Besede nastajajo:

a) po izpeljavi, ako tvorimo besede s posameznimi obrazili; na pr. *brod-nik*, *brod-nina*, *brod-išče*;

b) po sestavi, če vežemo posamezne besede v nove besedne celote; na pr. *kolo-vrat*, *hudo-urnik*, *sto-letje*.

Ogromna večina besed se izvaja in sestavlja iz pristno slovenskih korenov, ki služijo tudi drugim slovanskim jezikom v podstavo. Le majhno število slovenskih besed ni vzrastlo na domačih tleh, temveč je tujega, t. j. neslovanskega izvira.

Izpeljava.

§ 210. Pri izpeljavi moramo paziti na koren, na deblo in na obrazila.

Koren je prvotni ali temeljni jezikov del, iz katerega nastajajo besede. Različno od korena je deblo.

Deblo je zlog ali beseda, ki je nastala po glasovni vikšavi naravnost iz korena.

Obrazila so pripone, ki se pritikajo, same ob sebi še temne in nedoločne, korenu ali deblu za nove pomene.

Tako so na pr. v besedah: *brodnina*, *travnik*, *grobišče*, *mrazota*,

koreni: *bred*, *tru*, *greb*, *merz*,

debla: *brod-*, *trav-*, *grob-*, *mraz-*,

obrazila: *-nina*, *-nik*, *-išče*, *-ota*.

Debla: *brod*, *grob*, *mraz* so ob jednem tudi samostojne besede; toda njih pripona *-ŭ* se je pri moških samostalniki v slovenščini obrusila, dočim še pri ženskih in srednjih samostalniki živi v končnicah *-a* in *-o*; na pr. *brod* (nam. *brod-ŭ*), *trav-a*, *sel-o*.

Samostalniki brez vidnega obrazila kažejo navadno le še ojačen korenski samoglasnik (§ 19.), na pr. *bred* — *brod*, *greb* — *grob*, *tek* — *tok*, *rek* — *pro-rok*, *ber* — *z-bor*, *ku* — *kov*, *snu* — *snov*, *bi* — *boj*, *vi* — *za-voj*, *mer* — *po-mor* itd.

Z obrazili je slovenščina zelo bogata; v njih se razodeva moč in gibčnost našega kakor drugih slovanskih jezikov.

A. Izpeljava samostalnikov.

Pri tvoritvi samostalnih imen nam rabijo posebno tá-le obrazila ali pripone:

I. Pripone moških samostalnikov.

§ 211. Moški samostalniki, ki značijo rod, opravilo, lastnosti itd., se obrazujejo z naslednjimi priponami.

Pripona **-ač** pomenja, pritaknjena deblu nedovršnih glagolov, moške osebe, ki se pečajo s tem, kar glagol razodeva; na pr. *baháč*, *beráč*, *jaháč*, *kopáč*, *kováč*, *krojáč*, *oráč*, *vezáč*. — Za ženske osebe se dodeva še **-ica**, na pr. *beračica*, *kovačica*, *krojačica*.

Opomba. Včasih se pritika **-ač** tudi samostalnikom, na pr. *bradáč*, *brentáč*, *gostáč*, *kljunáč*, *nogáč*.

-aj se pritika najrajši glagolom, redkeje imenom, in kaže na služee ali delajoče osebe, na pr. *čuváj*, *kričáj*, *točáj*, *ščuváj*, *strežáj*.

Opomba. Pripona **-aj** tvori tudi samostalnike, ki značijo:

a) ločila v slovnici, na pr. *klicáj*, *oklepáj*, *vezáj*, *vprašáj*;

b) daljavo med dvema ali več stvarmi, na pr. *lučáj*, *skokáj*, *stežáj*, *streljá*, *tečáj*;

c) z imenom zrastle, pomenja razne osebe in reči moškega spola, na pr. *otročáj*, *naročáj*, *prhljá*, *vršáj*.

-ljaj, glagolski koreniki dodana, izraža dejanje, v hipu dovršeno, ali pojmovne predmete; na pr. *grižljaj*, *mahljaj*, *miglaj*, *občutljaj*, *primerljaj*, *vzdihljaj*.

-ak (ali **-jak**, za ženski spol se prideva **-inja**) pomenja:

a) pritaknjena samostalnikom in pridevnikom, moške osebe po njih stanu ali veljavi v človeški družbi; na pr. *divjá*, *grajščák*, *junák*, *korenjá*, *možák*, *poštenjá*, *prosták*, *prvá*, *roják*, *siromák*, *veljá*, *voják*; — *grajščákinja*, *junákinja*, *rojákinja* itd.

b) pridejana samostalnikom in pridevnikom na **-en**, znači prostore, shrambe in druge priprave; na pr. *bučelnjak*, *cvetnjak*, *golobnjak*, *konjak*, *kravnjak*, *kurnjak*, *ovčjak*, *pesnjak*, *sadovnjak*, *ulnjak*, *vodnjak*, *žličnjak*.

Opomba. Samostalniki na **-ak** pomenjajo tudi:

a) samce v živalstvu, na pr. *gosák, lisják, srnják*;

b) papirnati denar, pa tudi snoví, na pr. *peták, deseták, stoták, tisočák*;
— *belják, rumenják*;

c) razno orodje, na pr. *obuvák, vinják, rezák*.

d) živalsko blato, na pr. *golobjak, kravjak, kurjak, mišjak, ptičjak*.

-an (ali **-jan**, za ženski spol se pridene **-ka**) prirašča imenom in zaznamuje:

a) moške osebe po njih domovanju; na pr. *Aziján, Egipčán, Celján, Celovčán, Goričán, Pražán, Rimlján; meščán* (iz *mest-jan*), *tržán, vaščán, gorján*; — *Celjanka, Goričanka; meščanka, tržanka*.

Opomba. Imena *Dunajčán, Ljubljančán, Mariborčán, Zagrebčán* itd. niso nastala iz prvotnih imen *Dunaj, Ljubljana* itd., ampak iz *Dunajec, Ljubljanec, Mariborec, Zagrebec* itd., katere oblike so nam pa redkoma v rabi.

b) moške osebe po njih pravilu ali lastnostih, na pr. *tlačán, župan, modrijan, velikan, pesjan*.

c) samce v živalstvu in razne druge reči; na pr. *kavran, lipan* (der Asch), *puran; prstan, srpan, bršljan*.

-ar (za ženske osebe pristopi **-ica**). Ta rodovitna končnica prirašča najrajši samostalnikom, pa tudi pridevnikom in glagolom ter pomenja moške osebe z ozirom na njih opravilo ali rokodelstvo; na pr. *drvár, goslar, kamendar, knjigar, mesár, mlinar, ovčár, pisár, rešetár, tesár, tiskár, volár, vratár, vrtnár, zidar, zlatár, zvonár, žličar*; — *klobučarica, kravarica, mesarica, mlinarica, rómarica, vrtnarica*.

Opomba. Po natiki pripone **-ija, -ina, -iti, -nica** in **-stvo** prirašča po obrazilu **-ar** slovenščini mnogo novih besed.

Končnica **-ija** kaže na rokodelstvo ali obrt: *mesarija, ovčarija, vrtnarija*;

-ina na plačilo za delo: *tiskarina, pisarina, vrtnarina*;

-iti pomenja, kaj biti ali se pečati s čim: *mlinariti, pisariti, suknariti, vozariti, žitariti*;

-nica zaznamuje kraje ali prostore, v katerih kaj biva ali se kaj opravlja: *drvarnica, knjigarnica, pisarnica, tiskarnica*;

-stvo kaže na rokodelstvo ali obrt kot umetnost: *jeklarstvo, knjigarstvo, tesarstvo, vrtnarstvo, zidarstvo*.

-áš kaže na človeka, ki je to, ali ki se pečá s tem, kar samostalnik ali pridevnik razodeva; na pr. *banderáš, kočijáš* (*kočijaž*), *mejáš, plemenitáš, velikáš*.

-ec (za ženske osebe **-ka** ali **-ica**). To končnico jemlje slovenščina zelo rada v rabo in jo pritika raznim govornim razpolom.

a) Kadar hočemo imenovati moško osebo po nje domovanju, rodu ali opravi, pritaknemo pripono **-ec** imenom naravnost na deblu ali na druga obrazila, posebno na **-ján** in **-ár**; na pr. *Avstrijanec, Ižanec, gorjanec, poljanec; Kranjec, Korošec, Slovenec, Nemec; samotarec, životarec; — Avstrijanka, gorjanka; Kranjica, Korošica, Slovenka, Nemka; samotarka.*

b) Kadar zaznamujemo moške osebe po njih lastnostih, pridevamo obrazilo **-ec** pridevnikom in zaimkom; na pr. *belec, črnc, glušec, gologlavec, grbavec, jedinec, krivec, kruljavec, lažnivec, mutec, pešec, potomec, prednamec, slepec, svojec; ujedavec, zapravljivec; — belka, gologlavka, lažnika, slepica.*

c) Kadar hočemo imenovati delujočo osebo, pridenemo pripono **-ec** glagolski koreniki ali tvorno-preteklemu deležniku; na pr. *brivec, godec, jedec, jezdec, kosec, kupec, mislec, pevec, pivec, plevce, strelec, ženjec; igravec, morilec, pisavec, plesavec, poslušavec, svetovalec, tkalec, volilec; — pevka, plevica, ženjica; igralka, morilka, plesalka.*

d) Trpno-preteklemu deležniku pritaknjena, zaznamuje končnica **-ec** trpeče osebe; na pr. *dojenec, poslanec, rejenec, učenec, utopljenec, znanec; — dojenka, poslanka, rejenka, učenka.*

e) Pritaknjena svojilnim pridevnikom, pomenja žgane in druge tekočine, ali tudi drevesne dele; na pr. *brinovec, hrševce, pelinovec, slivovec, tepkovec; — bezgovec (bezeg), gabrovec (gaber), jesenovec (jesen).*

f) Samostalnikom in pridevnikom dodana, izraža kemijske prvine in snovi; na pr. *beljakec, grenec, kislec, oglenec, okisanec, vlečec, žlezec.*

-ek pomenja:

a) pritaknjena glagolski koreniki, dovršeno dejanje ali nasledek dotičnega dejanja; na pr. *dogodek, dohodek, ovirek, pridelek, prilepek, obrodek, učinek, navržek, ogrizek, nameček, zaslužek.*

b) trpnemu deležniku dodana, izraža učinek kakega dejanja; na pr. *dobitek (dobiček), osnutek, ostanek, razvitek, začetek, izgubitek.*

-telj (za ženski spol se dodaje **-ica**). Ta lepglasna končnica prirašča nedoločnikovemu deblu nedovršnih glagolov ter zaznamuje

moške osebe po njih pravilu; na pr. *činitelj, krstitelj, miritelj, mučitelj, pisatelj, reditelj, roditelj, učitelj, vršitelj, voditelj, prijatelj, neprijatelj*; — *mučiteljica, pisateljica, učiteljica*.

-ež kaže na osornega, sitnega ali samogoltnega človeka, na pr. *derež, grabež, gulež, hudobnež, klatež, lakomnež, prevzetnež, sitnež, snedež*.

-ič, po svoji naravi manjšalna pripona, zaznamuje osebe po njih rodu in lastnostih:

a) pritaknjena lastnim imenom, tvori rodbinska imena, na pr. *Gregorič, Mihelič, Petrič, Župančič; Gregorovič, Ivanovič, Nikolajevič, Petrovič*.

b) samostalnikom in pridevnikom dodana, pomenja rod ali mladino sploh, na pr. *cesarič in cesarjevič, kraljič in kraljevič, bratič, sestrič, vnučič, otročič, gospodič, mladič, mladenič*.

Za ženski spol se dodaje -na, kakor *cesarična, kraljična, bratična, sestrična, gospodična*.

c) glagolskemu deblu pritaknjena, znači moške osebe po njih pravilu, na pr. *mlatič, poganjič, ribič*.

-ik (za ženske osebe -ica) zaznamuje:

a) pritaknjena pridevnikom na -en, osebe po njih dejanju ali stanu, na pr. *bolnik, dolžnik, govornik, pomočnik, rednik, tožnik, vodnik, voznik, zapovednik; desétnik, grešnik, duhovnik, glasnik, namestnik, pesnik, popotnik, pušcarnik*; — *besednica, bolnica, pésnica, pomočnica, rednica, zapovednica; desétnica, gréšnica, naméšnica, popótnica*.

b) trpnemu deležniku dodana, znači trpeče moške osebe, na pr. *jetnik, mučenik, otetnik, poslanik, rešenik*; tvornega pomena so vendar: *učenik in odrešenik*.

c) samostalnikom pritaknjena, pomenja kemijske prvine, na pr. *kisik, ogljik, vodik*.

-in znači moške osebe po njih lastnostih, večjidel z zaničljivim pomenom; na pr. *bogatín, capín, fantalín, grdin, potepín, štrkolin*.

Opomba. Kadar hočemo kako posebno veliko in zaničljivo osebo imenovati, rabimo zraven vekšalnih obrazil -ač, -ak, -ež tudi še naslednje končnice, ki imajo skoz in skoz grdilen pomen, kakor -avs, -iha, -on, -uh, -un; na pr. *kmetavs, pavliha, hlačón, lenúh, potepúh, grdún*.

II. Pripone ženskih samostalnikov.

§ 212. Ženski samostalniki, ki značijo dejanje, shrambe, snovi, orodja, prostore itd., se obrazujejo z naslednjimi priponami.

Pripone -ača pomenja orodja, včasih pa tudi snovi, na pr. *brisača, gorjača, igrača, kopača, kozača, pokrivača, terača, vejača, zapenjača*; — *pijača, ugrizača (jed)*.

-ád (-jád) pomenja množino enakih stvari ali reči, na pr. *črvád* (rod. *črvádi*), *telád, živád*, ali s pripono -ina: *črvádina, teládina*; *prhljad, suhljad, zelenjad*.

-ava (ali -java) zaznamuje:

a) pritaknjena nedoločnikovi osnovi nedovršnih glagolov, dejanje z ozirom na način dejavnosti; na pr. *pisava, obravnava, sklanjava, izpreminjava, stopnjava, veljava*.

b) pridejana samostalniku ali pridevniku, kaže obširna planišča ali prostore; na pr. *daljava, dobrava, goličava, goščava, nižava, planjava, puščava, širjava, višava*.

c) dodana samostalnikom ali pridevnikom, izraža umišljene čine in stanje; na pr. *grenjava, lajšava, težava, zmešnjava, zmotnjava*.

d) zaznamuje snovi in zaloge, na pr. *dišava, kresava, kurjava, meljava, svečava*.

-ba zaznamuje:

a) če se pritakne koreniki nedovršnih glagolov, dejanje ali stanje, ki se ravnokar vrši ali biva; na pr. *dražba, služba, sodba, tolažba, tožba, vadba, vodba*;

b) če se zveže s koreniko dovršnega glagola, pa pomenja že dovršeno dejanje ali stanje; na pr. *naredba, obramba, opomba, pogodba, ponudba, postrežba, izprememba, uredba*.

-tev (-tva) zaznamuje:

a) dejanje ali opravilo, ki se ravnokar ali dalje časa vrši; na pr. *bratev — bratva, kletev — kletva, kositev — kositva, molitev — molitva, pletev — pletva, setev — setva, sklanjatev — sklanjatva, trgatev — trgatva, volitev — volitva, žetev — žetva*;

b) pomenja tudi razne priprave, na pr. *britev, obutev, odetev*.

-ica je jako priljubljena pripona ter izraža razne pomene; pritika se glagolskim deblom, samostalnikom, pridevnikom in števnikom.

a) Glagolskim deblom pritaknjena, pomenja ženske osebe po njih pravilu; na pr. *izdajica* (Verräther), *perica, plevica, predica, terica, ženjica*.

b) moškim samostalnikom pridejana, tvori ženska imena; na pr. *beračica*, *božica* (*bog*), *družica*, *golobica*, *gospodarica*, *kmetica*, *kovačica*, *kraljica*, *krtica*, *lisica*, *oslica*, *pisateljica*, *tatica*, *učiteljica*, *vladarica*, *volčica*, *vratarica*.

c) pritaknjena pridevnikom na *-en*, znači ženske osebe po njih dejanju ali stanu; tvori torej ženska imena k moškim samostalnikom na *-ik*; na pr. *pesnica* — *pesnik*, *bolnica* — *bolnik*, *pomočnica* — *pomočnik*; *desetnica*, *grešnica*, *popotnica* (gl. § 211.).

Trpnemu deležniku dodana, znači trpeče ženske osebe; na pr. *jetnica*, *mučenica*.

d) tvori ženske samostalnike iz pridevnikov in znači v samostalniški obliki to, kar izraža pridevnik; na pr. *bistrica* (= *bistra voda*), *desnica*, *golica*, *krivica*, *levica*, *mladica*, *množica*, *pravica*, *samica*, *senica*, *sladčica*, *tančica*, *turščica*.

e) pridevnikom na *-en* pridejana, pomenja shrambe in delavnice; na pr. *čitalnica*, *drvarnica*, *bolnica*, *bolnišnica*, *kolnica*, *kovačnica*, *ledenica*, *mesnica*, *pisarnica*, *pivnica*, *predirnica*, *spalnica*, *sušilnica*, *žitnica*.

Pridevnikom pritaknjena, znači:

f) bolezní, katere razodeva že sam pridevnik, na pr. *gorečica*, *mrzlica*, *padavica*, *pljučnica*, *vročica*, *zlatica*.

g) vode, na pr. *deževnica*, *kapnica*, *potočnica*, *snežnica*, *studenčnica*, *zeljnica*, *žveplenica*;

h) razna orodja in druge priprave; na pr. *nogavica*, *rokavica*, *perotnica*, *pletenica*, *sevnica*, *slamnica*, *trlica*, *izpovednica*, *véltnica*, *vétrtnica*;

i) števniku pritaknjena, števila oseb ali rečij, na pr. *dvojica*, *trojica*, *četréica*, ali denarje po njih veljavi in številke, na pr. *desetica*, *dvajsetica*, *petica*, *šestica*; — *létnica*, *stoletnica*, *tisočletnica*.

k) tvori manjšalne ženske samostalnike, kakor *hiša* — *hišica* (gl. § 219., 2), toda mnogo takih samostalnikov nima več manjšalnega pomena; na pr. *devica* (*deva*), *gorica*, *kobilica*, *kozica* (*Dreifuß*), *lastovica*, *latvica*, *lestrica*, *matica*, *palica*, *pastirčica*, *plenica*, *polica*, *ročica* (*Wagenkipfe*), *veverica*.

-ija izraža:

a) trpnemu deležniku dodana, učinek kakega dejanja, na pr. *podrtija*, *prevzetija*, *razprtija*;

b) pritaknjena samostalnikom ali pridevnikom, razne urade in stanja; na pr. *namestnija, oblastnija, sodnija, škofija; kmetija, hudobija, prekucija*.

Opomba. 1. Obrazilo *-ija* se rado pritika samostalnikom na *-ar* ter pomenja rokodelstvo ali obrt; na pr. *kolarija, pisarija, sleparija* itd. Glej v § 211. obrazilo *-ar*.

2. Obrazilo *-ija* je tujega izvira in odgovarja nemškemu *-ei* (iz *-eie*, srednjevisokonemški *-ie*: *Ketzerie — Ketzereie — Ketzerei*), ki se je razvil iz romanskega *-ia*; na pr. *Bettelei = beračija, Schreiberei = pisarija; kovačija, dečarija, otročija*.

-ina, v slovenščini zelo rodovitna končnica, prirašča samostalnikom in pridevnikom ter pomenja:

a) svojilnim pridevnikom dodana, čigavost kake dežele ali druge reči; na pr. *banovina, carjevina, grofovina, kneževina, kraljevina, vojvodina; domovina, pokrajina, trgovina; cestovina, mostovina*.

b) skupino stvari ali reči istega plemena; na pr. *družina, laznina, perotnina, živina, lesenina, mesovina, prtenina, železnina; manjšina, množina, večina*.

c) mesenino in kože živalske; na pr. *bravina, glavina, govedina, kozletina, svinjina; kožuhovina, kravina*.

d) plačila in davke; na pr. *brodnina, cestnina, desetina, mostnina, pisarina, voznina*.

e) razne jezike; na pr. *češčina, francoščina, grščina, latinščina, nemščina, ruščina, slovenščina, srbsčina*.

f) razne lesovine in druge snovi, na pr. *bukovina, hrastovina, hruščevina, kislina, lojevina, medenina, srebrnina, zlatnina*.

g) mnogotere druge reči, ki značijo to, kar razodeva pridevnik; na pr. *globočina, gotovina, milina, novina, prvina, starina, trdina; daljina, planina, ravnina, višina*.

-inja tvori:

a) iz moških samostalnikov ženska imena, na pr. *boginja, gospodinja, grajščakinja, Grkinja, junakinja, kneginja, rojakinja, svakinja, služkinja, sosedinja*.

b) redkoma iz pridevnikov pojmovne samostalnice, na pr. *blaginja, draginja, pustinja, svetinja*.

-ka tvori ženska imena:

a) iz moških samostalnikov, na pr. *doljanka, gorjanka, meščanka, tržanka; Avstrijanka, Celjanka, Slovenka*.

b) iz pridevnikov, deležnikov in števnikov, na pr. *belka*, *lažniva*, *mladenka*, *rdečka*, *sivka*; *igralka*, *morilka*, *plesalka*, *pogorelka*; *potepenka*, *rejenka*, *znanka*; *dvojka*, *trojka*, *čtetverka*, *osmerka*.

-nja prirašča glagolski koreniki in pomenja dejanje z ozirom na vršitev; na pr. *blodnja*, *izkušnja*, *košnja*, *nošnja*, *prošnja*, *vožnja*.

-oba znači snov ali zapopadek, ki jo imajo v sebi reči in lastnosti, na pr. *gniloba*, *grenkoba*, *kisloba*, *sladkoba*, *svetloba*, *trdoba*, *trohnoba*.

V nekaterih besedah stoji pripona **-oba** namesto končnice **-ota**, ali **-oča**, na pr. *hudoba*, *grdoba*, *lenoba*, *zvestoba*.

-oča (iz **-otja**) pomenja kako svojstvo in je jednakega pomena kakor končnica **-ota**, s katero se pogostoma premenjava; na pr. *čistoča* — *čistota*, *nagoča* — *nagota*, *samoča* — *samota*, *sladkoča* — *sladkota*, *sramoča* — *sramota*.

-ost se zrašča le s pridevniki ter pomenja telesne in dušne lastnosti ali kakovosti; na pr. *hvaležnost*, *hitrost*, *hromost*, *mladost*, *modrost*, *naglost*, *nemarnost*, *pobožnost*, *pohlevnost*, *prezetenost*, *šamogoltnost*, *skopost*, *učenost*, *vernost*, *zvestost*.

-ota kaže vselej na kako svojstvo in je bolj stvarnega (konkretnega) pomena kakor **-ost**; na pr. *čistota*, *gluhota*, *gorkota*, *kislota*, *lakota*, *mehkota*, *nagota*, *sladkota*, *slepota*, *suhota*, *togota*, *toplota*.

III. Pripone srednjih samostalnikov.

§ 213. Srednji samostalniki, ki značijo zlasti orodja in sredstva, prostore, snovi, lastnosti in stanje, se obrazujejo z naslednjimi priponami.

Pripone **-álo**, **-élo**, **-ílo**, **-lo** priraščajo posebno glagolskim deblom in pomenjajo orodja in sredstva, katera nam služijo v to, da dosežemo ali izvršimo kako dejanje ali namen; na pr. *držalo*, *kazalo*, *ogledalo*, *oralo*, *pisalo*, *stojalo*, *zrcalo*; — *omelo*, *vrtelo*, *vršelo* (Mastbaumkorb); — *belilo*, *črnilo*, *gladilo*, *gnojilo*, *hladilo*, *krmilo*, *mazilo*, *mlatilo*, *obrazilo*, *rezilo*, *sklonilo*, *šilo*, *vetrilo*, *zelenilo*; — *maslo*, *sedlo*, *teslo*, *veslo*.

-išče se pritika samostalnikom in II. tvorno-preteklemu deležniku ter pomenja:

a) kraj, kjer kaj raste, biva ali se kaj godi; na pr. *ajdišče*, *bojišče*, *dvorišče*, *gledališče*, *gnojišče*, *igrališče*, *kopališče*, *pokopališče*, *prebivališče*, *pribežališče*, *stanovališče*, *tekališče*;

b) dele raznih orodij, na pr. *grabljišče, kosišče, platišče, posteljišče, ratišče, ročišče, toporišče*.

Opomba. Namesto *-išče* govore kranjski (razen dolenskih) in goriški Slovenci sploh *-iše*, na pr. *bojiše, dvoriše, gnojiše* itd., kar pa ni, da bi posnemali v pisavi.

-ivo zaznamuje snovi in priprave za kako delo, na pr. *belivo, cestivo, gnojivo, gradivo, jestivo, mlezivo, mlativo, netivo, pecivo, pletivo, predivo, rezivo, strelivo*.

-je (prvotno **-ije**). Ta rodovitna pripona obrazi mnogo besed pojmovnega in stvarnega pomena ter se pritika pridevnikom, deležnikom in samostalnikom.

a) Pridevnikom pritaknjena, tvori pojmovne samostalnike, na pr. *obilje, izobilje, veselje, zdravje, zelenje, milosrdje*.

b) dodana trpno-preteklemu deležniku nedovršnih glagolov, tvori glagolnike; na pr. *darovanje, povzdigovanje, premišljevanje, sedenje, pletenje, učenje*; — *kritje, pitje, vretje*.

c) samostalnikom ali njih svojilnikom pridejana, pomenja skupnost ali množino enakih rečij; na pr. *bičje, cvetje, drevje, grozdje, kamenje, kolje, korenje, ličje, listje, perje, protje, sadje, snopje, šibje, trsje, zelenje*; — *borovje, deževje, dobovje, grmorje, skalovje, snopovje, valovje, vodovje*.

d) če jo pridenemo samostalnikom, s predlogi zloženim, pomenja kraje in njih lego; na pr. *medgorje, nagorje, podgorje, pogorje, predgorje, prigorje, zagorje; medpotje, napotje, razpotje; predmestje, primestje; medmorje, primorje; vzglarje, vžnožje; nadstropje, podstrešje, pritličje*.

e) znači stan, v katerem se kaj nahaja; na pr. *brezumje, brezglasje, dvoglasje, lepoglasje, malodušje*.

Opomba. Prvotna pripona *-ije* se je še ohranila v množinskem roditelju: *nadstropij, predmestij* itd.

-stvo, v stari slovenščini sploh jednakega pomena kakor *-ost*, pomenja:

a) samostalniku pritaknjena, poseben stan ali občestvo, na pr. *cesarstvo, gospostvo, krščanstvo, ljudstvo, poganstvo, poljedelstvo, sosedstvo, učiteljstvo, vojvodstvo; moštvo* (iz *mož-stvo*), *človeštvo* (iz prvotnega *človeč-štvo, človeč-stvo*); — včasih z vstavljenim *ov* (*ev*), na pr. *duhovstvo, kraljestvo* (nam. *kraljevstvo*).

b) priponi *-ar* pritaknjena, kak urad ali umetnost; na pr. *glavarstvo, mornarstvo; vrtnarstvo* (glej § 211.).

c) s pridevnikom zvezana, lastnost ali stanje, na pr. *bogastvo* (nam. *bogatstvo*), *lakomstvo*, *pijanstvo*, *pregnanstvo*, *siromaštvo*, *svojstvo*, *uboštvo* (iz prvotnega *ubož-ŕstvo*, *ubož-stvo*), *veličanstvo* (*veličastvo*).

IV. Tvoritev tujih lastnih imen.

§ 214. Lastnim imenom novejših evropskih jezikov, ki nimajo korena v starodavni grščini in latinščini ali pa v slovanščini, puščamo njih lastno obliko tudi v slovenski pisavi. Drugače pa ravnamo z lastnimi imeni grškimi in latinskimi in pa s tistimi tujkami sedanjih narodov, ki so si jih zajeli prvotno iz starih klasičnih jezikov ali pa iz slovanščine in jih sčasoma prirojili po svoje. Tem le dajamo brez skrbi domače lice, ker se grščina in latinščina z našo domačo besedo veliko bolj ujema kakor nemščina. Tako na pr. sezimo pri besedah: *München*, *Po*, *Trient*, k prvotni latinski, pri imenih: *Leipzig*, *Lübeck*, *Rügen* itd. k slovanski obliki in recimo: *Monakovo* (*Mnihov*), *Pad*, *Trident* — *Lipsko*, *Lubek*, *Rujana*.

Opomba. Nekaj nemških imen je že poslovenjenih prišlo v splošno rabo; tu je pač najboljšje, da jih v tej obliki še dalje rabimo, zlasti ker se nemška oblika le malo prilega slovenskemu govoru; na pr. *Frankfurt* — *Frankobrod*, *Marburg* — *Maribor*, *Salzburg* — *Solni grad*, *Innsbruck* — *Inomost* itd. Predaleč segati pa vendar ne kaže; lastnih imen ne smemo toliko pačiti, da bi se dala težko spoznati. Pišimo tedaj *Judenburg*, a ne *Judov grad* itd.

§ 215. Da se grška in latinska lastna imena do dobra priležijo domači pisavi, treba jim je večkrat že v sredi tuje glasove preravnati na domače; na pr. *Aetna* = *Etna*, *Augustus* = *Argust*. Posebno pa moramo paziti na končnice, da jih prav slovenski preobrazimo. V tem veljajo sledeča pravila:

1. Grška in latinska moška imena na soglasnik se sklanjajo sploh po moški, ženska na *e* in *a* po ženski sklanjatvi; na pr. *Caesar* = *Cezar*, *Penelope* = *Penelopa*, *Aurora* = *Avrora*. Ženska imena na *o*, kakor *Kalipso*, *Gorgo*, *Leto*, *Sapfo*, ohranijo v imenovalniku prvotno končnico, sicer pa jih sklanjamo po *a*-sklanjatvi, na pr. rod. *Kalipse*, daj. *Kalipsi*.

2. Z imeni oseb in krajev na *-as*, *-es*, *-is*, *-on*, *-os* ali *-us*, *-um* gre takó-le obrniti:

a) če imajo soglasnik pred končnico, odpahni jim končnico brez vsake pripone, na pr. *Adranon* = *Adran*, *Amphipolis* — *Amfipol*,

Demosthenes = *Demosten*, *Orestes* = *Orest*, *Aeschylus* (*Aischylos*) = *Eshil*, *Probus* = *Prob*, *Saguntum* = *Sagunt*.

Da se preveč trdih soglasnikov na koncu ne družijo, devamo med nje gibljivi *e*; na pr. *Alexandros* = *Aleksander*, *Patroklos* = *Patrokel*; *Cipros* = *Ciper*, *Patmos* = *Patem*. — *Markus* se glasi *Marko*.

Besede na *-as* ali *-ias* odvržejo rade samo *s*, na pr. *Barnabas* = *Barnaba*, *Leonidas* = *Leonida*, *Pelopidas* = *Pelopida*; *Jeremias* = *Jeremija*, *Matthias* = *Matija*, *Tobias* = *Tobija*. — *Lukas* = *Lukež* in *Luka*, *Thomas* = *Tomaž* in *Toma*.

b) če stoji *a*, *e* ali *i* pred končnico, odpahni jo in pristavi *j*; na pr. *Andreas* = *Andrej*, *Aeneas* = *Eněj*, *Achilleus* = *Ahilej*, *Mene-laos* = *Menelaj*, *Thimotheus* = *Timotej*; *Aloisius* = *Alojzij*.

Opomba. Imena: *Ambrosius*, *Alexius*, *Antonius*, *Blasius*, *Matthäus* se glasé v slovenščini: *Ambrož*, *Aleš*, *Anton*, *Blaž*, *Matevž*.

3. Imenom, ki privzemajo v rodilniku sklonilo *-os* ali *-is*, dajemo slovensko obliko s tem, da rodilniku tujega imena sklonilo odbijemo, za ženski spol pa še pritaknemo končnico *a*; na pr. *Ajas* (*Ajant-os*) = *Ajant*, *Capys* (*Capy-is*) = *Kapij*, *Cocles* (*Coclit-is*) = *Koklit*, *Cicero* (*Ciceron-is*) = *Ciceron*, *Orgetorix* (*Orgetorig-is*) = *Orgetorig*, *Xenophon* (*Xenophont-os*) = *Ksenofont*; — *Hellas* (*Hellad-os*) = *Helada*, *Ceres* (*Cerer-is*) = *Cerera*, *Pallas* = *Palada*, *Venus* = *Venera*. — Vendar pa: *Felix*, *Poluks*.

4. Tudi imenom dežel na *-ium* se odbije končni *-ium*, pritakne pa končnica *a* (po vplivu ženskega pojma *dežela*); na pr. *Latium* = *Lacija*, *Regium* = *Regija*, *Samnium* = *Samnija*. Toda *Brundisium* = *Brundizij*, *Byzantium* = *Bizancij*.

Opomba. Tako preobražamo tudi občna imena, na pr. *gymnasium* = *gimnazija*; *polytechnicum* = *politehnika*; češče pa *-um* celó odpade in predstoječemu soglasniku se pritika *j*, na pr. *museum* = *muzej*; *conservatorium* = *konservatorij*; *consistorium* = *konsistorij*.

5. Latinski množniki (*pluralia tantum*) s končnico *ae* in *i* ter grški s končnico *ai* in *oi* se rabijo v množini s sklonilom *e* in *i*, na pr. *Athenae* = *Atene*, *Delfoi* = *Delfi*.

B. Izpeljava pridevnikov.

§ 216. Pridevnike tvori slovenščina večinoma po priponah od drugih besed. Obrazila so mnogovrstna po obliki in po pomenu in se natikajo posebno imenskim, pa tudi glagolskim in prislovnim osnovam, da izražajo razne lastnosti in razmere.

§ 217. I. Svojlina obrazila.

-in (*-ina, -ino*). Glavni pomen te pripone je last in čigavost posamezne določne (ženske) osebe. Svojlne pridevnike na *-in, -ina, -ino* obrazimo le od ženskih samostalnikov, ki pomenjajo določne ženske osebe ali živali; na pr. *Ana — Anin* (*Anina, Anino*); *dekla — deklin*, *gospodinja — gospodinjin*, *nevesta — nevestin*, *Neža — Nežin*, *Olga — Olgin*, *Palada — Paladin*, *sestra — sestrin*, *teta — tetin*, *vdova — vdovin*, *Venera — Venerin*, *žena — ženin*, *krava — kravin*, *matica — matičin*.

Besede: *gospá, hči, mati* imajo pridevnike: *gospénji, hčerin, materin*.

Glasnik *e* prehaja pred obrazilom v *č*, na pr. *cesarica — cesaričin*, *kraljica — kraljičin*, *predica — predičin*.

Opomba. a) To pripono dajemo včasih tudi moškim samostalnikom na *-a*, ki jih sem ter tja še dandanes pregiblujemo po ženski sklanjatvi; toda zraven navadnih oblik: *očetov, slugov, starejšinov, vodjev, vojvodov* itd. pišemo le redkoma: *očin, starejšinin* itd. Vedno pa: *Godinov, Robidov, Trdinov* od *Godina, Robida, Trdina*.

b) Ženski samostalniki, ki ne pomenjajo živih stvari, ne tvorijo svojlnih pridevnikov na *-in*, ampak pridevnike na *-en* (gl. § 218.); pravilno je torej pisati: *hišna, izbna, sobna, večna vrata; poštni, stavbeni, vladni urad; dražbeni, družbeni oklic*, od samostalnikov *hiša, izba* itd.

Izjemoma nahajamo pridevnike, kakor *lunin svet, smokvino seme, grabljini zobje, zarjina luč, soseskini možje*.

-ji (*-ja, -je*). Ta pripona prirašča posebno živalskim imenom, redkoma osebam, in pomenja splošno last ali svojstvo vsega razpola ali plemena, ne pa kake posamezne stvari kakor *-in*; na pr. *gad — gadja zalega, govedo — goveje meso, koza — kozja brada, krava — kravje mleko, kura — kurja mašča, ovca — ovčji sir, pes — pasja noga, riba — ribje okó, volk — volčji zob*.

Pripona *-ji* služi tudi nekaterim osebam, na pr. *Bog — božji, človek — človečji* (*človeški*), *knez — knežji, otrok — otročji, dete — detečji* ali *detinji*, *Martin — Martinja gos, Sloven — slovenji* (*slovenski*); *baba — babji, vrag — vražji*.

Opomba. Namesto pripone *-ji* rabi nekaterim živalskim imenom rajši *-ov* ali *-ski* z enakim pomenom, na pr. *bik — bikova moč, jazbec — jazbečeva mast; krt — krtova dežela; medved — medvedov brlog*, pa *medvedja moč; oven — ovenov rog; slon — slonova kost; svinja — svinjsko meso; konj — konjska griva*.

-ov (*-ova, -ovo*), za mehкими soglasniki *-ev* (*-eva, -evo*).

1. Ta rodovitna pripona nam rabi posebno pri izpeljavi svojilnih pridevnikov od določnih moških oseb in se ujema v pomenu z obrazilom *-in, -ina, -ino*; na pr. *brat — bratov (bratova, bratovo)*; *fant — fantov, knez — knezov, sosed — sosedov, sin — sinov, vojak — vojakov; cesar — cesarjev, kralj — kraljev (kraljev = königlich), pastir — pastirjev, prijatelj — prijateljev, učitelj — učiteljev; Anton — Antonov, Janežič — Janežičev, Ksenofont — Ksenofontov, Temistoklej — Temistoklejev, Schiller — Schillerjev.*

Končnik *e* prehaja v *č*, na pr. *pevec — pevec, strelec — strelčev, stric — stričev, kosec — kosčev.*

2. Ta pripona se tudi dodeva:

a) imenom dreves, grmov, trav in drugih rastlin brez ozira na samostalnikov spol; na pr. *ajda — ajdov kruh, breskev — breskov cvet, bukva — bukov les, črešnja — črešnjava vejica, hruška — hruškov pecelj, korenje — korenjevo seme, leska — leskov grm, lipa — lipov cvet, luk — lukov duh, mak — makovo zrno, smreka — smrekov storž, želod — želodova skledica.*

b) nekaterim pojmovnim in drugim samostalnikom, posebno tistim, ki nam služijo, kakor da bi pomenjali žive stvari; na pr. *Glasnik — Glasnikova pisava, velelnik — velelnikovo obrazilo, roditeljik — roditeljkovo sklonilo, zaimek — zaimkov pomen, sušec — suščev prah.*

Pravimo pa tudi: *jarmova kamba, kolovratovo vreteno, kruhova skorja (Brotrinde, skorja kruha, eine Rinde Brot), ključeva brada, mečeva nožnica* itd.

-ski (*-ska, -sko*). Ta jako rodovitna pripona prirašča brez ozira na spol imenom narodov, stanov, krajev in časa. Ona tvori takozvane splošne svojilne pridevnike, kateri kažejo, kar je lastno več osebam in stvarjem skupaj, ali vsem ljudem kakega naroda ali stanú, ali pa vsemu kraju, vsemu času; na pr. *cesar — cesarski (cesarska, cesarsko); dvor — dvorski, Hrvat — hrvatski, kmet — kmetški, ljud — ljudski, morje — morski, obrtnija — obrtniški, pastir — pastirski, planina — planinski, Sava — savski, sestra — sestrski, Slovan — slovanski.*

Pri izpeljavi gre pomniti:

a) Jednozložnice, včasih tudi dvozložnice, privzemajo rade pred obrazilom prirastek *ov* ali *ev*; na pr. *brat — bratovski (tudi: bratski), fant — fantovski, kralj — kraljevski, Rus — ruski*

in *rusovski*, *žid* — *židovski*, *osel* — *oslovski*; *hlapec* — *hlapčevski*, *godec* — *godčevski*. *Tat* ima *tatinski*, *dete* — *detinski*.

b) Gibljivi polglasnik *e* pri samostalnikih na *-er* se pred obrazilom *-ski* navadno opušča; na pr. *Ciper* — *ciprski*, *Oger* — *ogrski*, *mojster* — *mojstrski*, *Zader* — *zadrski*.

c) Pred pripono *-ski* prehajajo goltniki in šumniki z obrazilnim *s* v *š*; na pr. *kovač* — *kovaški* (iz *kovač-ski*); *Prag* — *praški* (iz prvotnega *praž-iški*, *praž-ski*); *Čeh* — *češki*; *Lah* — *laški*; *človek* — *človeški* (iz prvotnega *človeč-iški*, *človeč-ski*); *pesnik* — *pesniški*; *Amerika* — *ameriški*; *Anglež* — *angleški*; *mož* — *moški* (iz *mož-ski*).

To premembo nahajamo tudi pri sičnikih *c*, *s*, *z*; na pr. *Celovec* — *celovski*; *deklica* — *dekliški*; *Kras* — *kraški*; *nebesa* — *nebeški*; *Pariz* — *pariški*; *vitez* — *viteški*; vendar *Francoz* — *francoski*, *Rus* — *ruski*, *Prus* — *pruski* zraven *prusovski*.

Gradec ima *graški*. Večkrat tudi samostalnikova končnica *-ec* odpade, na pr. *dolenjec* — *dolenjski*, *gorenjec* — *gorenjski*, *delavec* — *delavski*, *pevec* — *pevski*, *rokodelec* — *rokodelski*.

Zobnik *d* se včasih izpahne, včasih ne, ali pa se prelije v sorodni *j*; na pr. *gospod* — *gosposki*; *sosed* — *soséska* zraven *sosédski*; vendar *ljud* — *ljudski*; *vojvoda* — *vojvodski*; *Rod* — *rodski*. *Bled* ima *blejski*, *grad* — *grajski*, *Carigrad* — *carigrajski*, *Solni grad* pa *solnograški*.

d) Kadar tvorimo pridevnike imenom tistih mest, trgov ali vasij, ki imajo pridevnik in samostalnik v sebi, vzamemo obé besedi v pridevnik; na pr. *Črna gora* — *črnogorski*, *Beli grad* — *belograjski*, *Novo mesto* — *novomeški* (namesto *novomestski*), *Slovenji Gradec* — *slovenjegraški*, *Sveti križ* — *svetokriški* itd.

e) Po teh pravilih obrazimo pridevnike tudi tujim imenom, če imajo tiste končnice kakor v slovenščini; na pr. *Azija* — *azijski*, *Antiohija* — *antiohijski*, *Egipet* — *egiptovski*, *Evropa* — *evropski*, *Grk* — *grški*, *Korcira* — *korcirski*, *Delfi* — *delfski*, *Peloponez* — *peloponeški*.

Če pa imajo tujke še svoje prvotne končnice, treba jih je poprej po domače preravnati v samostalnike (§ 215.) ter jim še le potém dati pridevnikovo obliko; na pr. *Aegeus* — *Egej* — *egejski*; *Elisium* — *elizij* — *elizijski*; *Cipros* — *Ciper* — *ciprski*; *Narbo* — *Narbona* — *narbonski*; *Salamis* — *Salamina* — *salaminski*; *Hellas* — *Helada* — *heladski*; *Athenae* — *Atene* — *atenski*.

§ 218. II. Kakovostna, množilna in snovna obrazila.

Pripona **-ast** (*-asta, -asto*), jednaka nemškim sestavljenkam s pridevnikom *-förmig*, prirašča moškim, ženskim in srednjim samostalnikom, redkeje pridevnikom, ter pomenja kako podobnost; na pr. *cev* — *cévast*, *črta* — *črtast*, *dim* — *dimast*, *grb* — *grbast*, *igla* — *iglast*, *klin* — *klinast*, *lisa* — *lisast*, *srp* — *srpast*; *jajce* — *jajčast* (iz *jajc-jast*), *srce* — *srčast*.

-at (*-ata, -ato*), samostalniškemu deblu pritaknjena, kaže na imetje ali na obilico tega, kar pomenja ime; na pr. *brada* — *bradat*, *gora* — *gorat*, *kamen* — *kamenat* (*kamnat*), *kosem* — *kosmat*, *krilo* — *krilat*, *las* — *lasat*, *mož* — *možat*, *noga* — *nogat*, *pleča* — *plečat*, *plošča* — *ploščat*, *rog* — *rogat*, *uho* — *uhat*.

Ta pripona se tudi rada pritika pridevnikom na *-en*, na pr. *krven* — *krvnat*, *listen* — *listnat*, *ljuden* — *ljudnat*, *mesen* — *mesnat*, *močen* — *močnat*, *peren* — *pernat*, *skalen* — *skalnat*, *traven* — *travnat*.

-av (*-ava, -avo*) kaže:

a) če se pritakne koreniki samostalnega imena, zunanje svojstvo; na pr. *cunja* — *cunjav*, *dlaka* — *dlakav*, *grba* — *grbav*, *grča* — *grčav*, *guba* — *gubav*, *krasta* — *krastav*, *krv* — *krvav*, *luskā* — *luskav*; *snet* — *snetjav*, *rast* — *raščav* (iz *rast-jav*).

b) dodana glagolski osnovi, nagnjenost h kakemu dejanju; na pr. *bahati se* — *bahav* (t. j. kdor se rad baha); *gizdati se* — *gizdav*, *igrati* — *igrav*, *kujati se* — *kujav*, *lišpati se* — *lišpav*, *opotikati se* — *opotikav*, *ujedati* — *ujedav*.

Nekaterim se pritika povrh še *-en*, kakor *bahaven*, *gizdaven*, *kujaven*, in tako tudi: *delaven*.

Opomba. Včasih stoji *-ast* namesto *-av*, na pr. *cunjast* = *cunjav*, *dlakast* = *dlakav*, *pegast* = *pegav*, *žilast* = *žilav*, *žlezast* = *žlezav*.

-en (*-na, -no*, polglasni *e* moškega spola se odpahuje):

a) Ta rodovitna pripona, osnovi neživih ali brezživotnih imen pritaknjena (včasih z *ov* ali *ev*), izraža sploh samostalnikov pomen v pridevniški obliki in pomenja, kakšno ali od česa je kaj. Takih pridevnikov ima slovenščina veliko od vseh treh spolov:

1. od moškega, na pr. *dolg* — *dolžen* (*dolžna, dolžno*, gl. § 23., 4.), *dež* — *deževen*, *glad* — *gladen* in *gladoven*, *gnoj* — *gnojen*, *greh* — *grešen*, *kras* — *krasen*, *prah* — *prašen*, *praznik* — *prazničen*, *smeh* — *smešen*, *sok* — *sočen*, *strah* — *strašen*.

2. od ženskega, na pr. *hvala* — *hvalen* (*hvalna*, *hvalno*), *hudoba* — *hudoben*, *kuga* — *kužen*, *mlaka* — *mlačen*, *moč* — *močen*, *pokora* — *pokoren*, *rosa* — *rosen*, *snaga* — *snažen*, *sprava* — *spraven*, *sreča* — *srečen*, *vera* — *veren*, *voda* — *voden*.

3. od srednjega, na pr. *blato* — *blaten* (*blatna*, *blatno*), *čudo* — *čuden*, *kresilo* — *kresilen*, *lice* — *ličén*, *mleko* — *mlečen*, *železo* — *železen*.

Opomba. 1. Nekaj jih je navadnih samo z določno obliko, na pr. *božični*, *grobní*, *nočni*, *zimni* in še več drugih, posebno takih, ki zaznamujejo čas.

2. Po odpahnjem polglasniku se snideta včasí dva **n**, na pr. *ime* — *imenen*, *imenna*, *imenno*; namesto takih oblik tvorimo rajši oblike na *-ski*, na pr. *imenski*, *zaimenski*, *korenski*, *sponski*, *semenski*, *plemenski* itd.

Pripona *-ski* se v obče rada pritika, na pr. *poljski*, *zimski*, *verski*, *ženski*, *jedninski*, *množinski* itd.

b) Pritaknjena glagolskemu korenu ali deležnikom, ima tvoren ali trpen pomen:

1. tvorno-preteklemu deležniku nedovršnih glagolov dodana, je vselej tvornega pomena; na pr. *dajal* — *dajalen* (*dajalna*, *dajalno*), *kazal* — *kazalen*, *obetal* — *obetalen*, *ponavljal* — *ponavljalen*, *prehajal* — *prehajalen*; *redil* — *redilen*; *hladil* — *hladilen*, *mečil* — *mečilen*, *svojil* — *svojilen*, *zmagal* — *zmagalen*.

2. trpnemu deležniku na **-t** pritaknjena, daje pridevnikom trpni pomen kakor *-ljiv*; na pr. *pit* — *piten*, *razdrt* — *razdrten*, *nerazdrt*.

3. tvornega ali trpnega pomena so pridevniki, če se pritakne pripona glagolski koreniki, in sicer večjidel:

a) tvornega, če jo prideneš dovršnim glagolom, na pr. *obseg* — *obsežen*, *postreg* — *postrežen*, *pouk* — *poučen*, *sned* — *snéden* (*snéden človek*).

β) trpnega, če jo prideneš nedovršnikom, na pr. *jed* — *jeden*, *grez* — *grezen*, *kov* — *koven*, *sek* — *sečen*, *uk* — *účen*, *vid* — *viden* (*neviden*).

Opomba. Pazi na razliko trpnega deležnika in pridevnika, kakor: *učen*, *učena*, *učeno* — *účen*, *účna*, *účno*; *doséžen*, *-ena*, *-eno* — *doséžen*, *-žna*, *-žno*; *učena družba* — *účna ura*, *účni načrt*.

-én (*-éna*, *-éno*), samostalniku dodana, kaže **sno v**, iz katere je kaj; na pr. *apno* — *apnén*, *jeklo* — *jeklén*, *kamen* — *kamenén*, *kost* — *kostén* ali *koščén* (iz *koštjen*), *lan* — *lanén*, *led* — *ledén*, *les* — *lesén*, *med* — *medén*, *oganj* — *ognjén*, *platno* — *platnén*, *prst* — *prstén*, *proso* — *prosén*, *steklo* — *steklén*, *sukno* — *suknén*, *volna* — *volnén*. *Srebro* ima navadno *srebrn* namesto *srebrén*.

-ít (*-ita, -ito*) je jednakega pomena kakor **-at**; pridevnike na **-it** podaljšujemo radi s pripono **-en**; na pr. *ime* — *imenít* ali *imeniten* (*-tna, -o*); *kamen* — *kamenít* ali *kameniten*; *pleme* — *plemenít* ali *plemeniten*; *oko, oči* — *očít* ali *očiten*; *srd* — *srdít* ali *srditen*.

Tudi z vstavljenim prirastkom *ov*: *brdo* — *brdovít* ali *brdoviten*, *glas* — *glasovít* ali *glasoviten*, *skala* — *skalovít* ali *skaloviten*, *strah* — *strahovít* ali *strahoviten*, *val* — *valovít* ali *valoviten*.

-iv (*-iva, -ivo*, včasih tudi: *-ljív, -ljíva, -ljívo*) pomenja:

a) samostalniku dodana, kako zunanje svojstvo, ali tudi dušno lastnost; na pr. *črv* — *črvív, ljubezen* — *ljubeznív, milost* — *milostív in milostljív, plesen* — *plesnív, pleša* — *plešív, prah* — *prašív in prašljív, snet* — *snetív, šala* — *šaljív, škoda* — *škodljív; laž* — *lažljív ali lažnív* (od *lažen*).

b) pritaknjena glagolskemu deblu, znači le notranja svojstva; na pr. *nagajati* — *nagajív, snesti* — *snedív*.

Večjidel se privzema *lj*, na pr. *bosti* — *bodljív, dremati* — *dremljív, krasti* — *kradljív, plašiti* — *plašljív, postreči* — *postrežljív, pozabiti* — *pozabljív, prepirati se* — *prepirljív, sumiti* — *sumljív, zabavljati* — *zabavljív, zapravljati* — *zapravljív*.

-ljív (*-ljíva, -ljívo*) prirašča glagolskemu deblu in pomenja, da se more kaj zgoditi; torej je vselej trpnega pomena jednako nemškim obrazilom: **-bar, -lich**; na pr. *doseči* — *dosegljív, dovršiti* — *dovršljív, izreči* — *neizrekljív, miniti* — *minljív, premagati* — *premagljív, slišati* — *slišljív, topiti* — *topljív, videti* — *vidljív; neizpremenljív, neizprosljív, nespravljív*.

Opomba. Čestokrat služi namesto pripone *-ljiv* s trpnim pomenom obrazilo **-en**, kakor *nedosežen* = *ki se ne dá doseči*; *neizvršen, neizbrisen, nenadomesten, neraben, neslišen, neviden, neizprosen, nestrpen, nepopisen*.

-nji (*-nja, -nje*) tvori pridevnike od prislovov in predlogov, redkeje od drugih besed, in kaže razmere kraja, časa ali načina; na pr. *danes* (*danas*) — *današnji*; *doli* — *dolenji*, *dolnji*; *gori* — *gorenji, gornji*; *jutro* — *jutranji*; *letos* — *letošnji*; *nekdaj* — *nekdanji*; *notri* — *notranji*; *pred* — *prednji*; *sedaj* — *sedanji*; *sinoči* — *sinočnji*; *sredi* — *srednji*; *tedaj* — *tedanji*; *zunaj* — *zunanji*; *vsekday* — *vsekdanji*.

Dalje — *daljnji* (po *daljnjem premišljevanju, nach weiterem Nachdenken*), toda *daljni* (od *dalja*) = *weit, fern: daljna pot*.

C. Manjšalna obrazila.

§ 219. V manjšalnih besedah je slovenščina zelo bogata ter jih prav pogostoma jemlje v rabo, češče nego se to godi v drugih jezikih. Manjšamo pa v govoru ne samo stvari, v resnici majhne in drobne, ampak tudi take, ki so nam mile, ljube in za oko prijetne. Najnavadnejša manjšalna obrazila so:

1. moških imen:

-ee, na pr. *brat* — *bratec*, *golob* — *golobec*, *grad* — *gradec*, *hleb* — *hlebec*, *kos* — *kosec*, *kot* — *kotec*, *kruh* — *kruhec*, *vrt* — *vrtec*, *zvon* — *zvonec*.

-ek, na pr. *člen* — *členek*, *kruh* — *kruhek*, *klobuk* — *klobuček*, *nož* — *nožek*, *sin* — *sinček*, *stric* — *striček*, *vol* — *volek*.

-ič, na pr. *črv* — *črvič*, *grad* — *gradič*, *grozd* — *grozdič*, *prt* — *prtič*, *nož* — *nožič*, *snop* — *snopič*, *vrh* — *vršič*.

2. ženskih imen:

-ica, na pr. *cerkev* — *cerkvica*, *glava* — *glavica*, *hči* — *hčERICA*, *hiša* — *hišica*, *izba* — *izbica*, *kaplja* — *kapljica*, *megla* — *meglica*, *muha* — *mušica*, *noga* — *nožica*, *ptica* — *ptičica*, *roka* — *ročica*, *steza* — *stezica*, *zvezda* — *zvezdica*.

Pri ženskih imenih na soglasnik (*i*-debla) se **i** navadno izpušča, kakor *brv* — *brvca*, *krv* — *krvca*, *luč* — *lučca*, *stvar* — *stvarca*, *žival* — *živalca*. — Toda *klop* — *klopca* in *klopica*, *peč* — *pečca* in *pečica*, *vas* pa le *vasica*.

V množ. rod. se je **i** ohranil: *živalic*, *lučic* itd.

-ka, na pr. *mama* — *mamica*, *mamka*; *slama* — *slamica*, *slamka*; *žena* — *ženica*, *ženka*; *hči* — *hčERICA*, *hčERKA*; *miš* — *miška*; *nit* — *nitka*; *piščal* — *piščalka*.

3. srednjih imen:

-ce, na pr. *krilo* — *krilce*, *vino* — *vince*; *drevó* — *drevce*, *drevéscE*; *jedro* — *jedrce*; *kolo* — *kolesce*; *peró* — *pérce*, *peréscE*.

Zavoljo lepoglasja se vrine včas i, na pr. *gnezdo* — *gnezdece*, *mesto* — *mestece*, *pismo* — *pisemce*, *steblo* — *stebelce*.

-iče, katero pripono privzemajo skupna imena na *-je*; na pr. *grozdje* — *grozdjiče*, *perje* — *perjiče*, *snopje* — *snopjiče*.

Opomba. 1. Množinski samostalniki (pluralia tantum) se manjšajo pravilno v množini, na pr. *hlače* — *hlačice*, *škarje* — *škarjice*, *vile* — *vilice*; *vrata* — *vratca* (rod. *vratec*).

2. Ženski samostalniki s soglasniškim končnikom (*i*-debla) prehajajo v *a*-sklanjo, na pr. *gosli* — *goslice*, *jasi* — *jaslice*, *svisli* — *svislíce*.

4. V otroškem milovalnem in prilizovalnem govoru pomanjšujemo pomanjšane besede v drugo, ako se temu ne upira lepo-glasje. V ta namen se prideva pomanjšani besedi:

-ek za moški spol, na pr. *hlebec* — *hlebček*, *kosec* — *kosček*, *sinek* — *sinček*, *nožič* — *nožiček*, *volič* — *voliček*.

-ica za ženski spol, na pr. *cerkvice* — *cerkvičica*, *glavica* — *glavičica*, *mamka* — *mamčica*, *jelka* — *jelčica*, *starca* — *starčica*, *živalca* — *živalčica*, *kostka* — *koščica*.

-ice (-eće) za srednji spol, na pr. *gnezdece* — *gnezdičice*, *jajce* — *jajčice*, *solnce* — *solnčece*, *vince* — *vinčece*.

5. Pridevniki se manjšajo, t. j. njih pomen se omejuje navadno z obrazilom:

-kast, na pr. *bel* — *belkast* (-a, -o), *weißlich*, *etwas weiß*; *črn* — *črnkast*, *rumen* — *rumenkast*, *rdeč* — *rdečkast*, *siv* — *sivkast*.

-kljat, na pr. *bel* — *belkljat*, *črn* — *črnkljat*, *siv* — *sivkljat*, in's Graue spielend.

Opomba. 1. Razen teh imamo še več manjšalnih obrazil, ki se pa redkoma rabijo; na pr. *malehen*, *bolehen*; *drobecen*; *staričen*, *mrtvičen*, *maličken*, *majčken* itd.

2. Ako hočemo večjo obilnost ali silo kake lastnosti povedati, podaljšamo deblo s prirastkom *ov*; na pr. *gladen* — *gladoven*; *skalen* — *skalovnat*; *vođen* — *vodoven*.

6. Glagoli se manjšajo s prirastki:

-ka, na pr. *čicati* — *čičkati*, *čiv* — *čivkati*, *spati* — *spančkati*, *stopati* — *stopkati*, *zibati* — *zibkati*.

-lja, na pr. *drmati* — *drgljati*, *jecati* — *jecljati*, *mahati* — *mahljati*, *migati* — *migljati*, *pihati* — *pihljati*, *rezati* — *rezljati*, *skakati* — *skakljati*, *šumeti* — *šumljati*.

Opomba. 1. Ako hočemo glagolovo dejanje povečšati, podaljšamo osnovo s končnico *-astiti* ali *-ihati*; na pr. *lomiti* — *lomastiti*; *mikati* — *mikastiti*; *sopsti* — *sopihati*; *udriti* (*udariti*) — *udrihati*.

2. O tvoritvi glagolov, ki se izvajajo s pomočjo vrstnih spon iz korenov, glagolov in imen, glej § 157—187.

S e s t a v a.

§ 220. Tvorna moč slovenskega jezika se razodeva posebno v izpeljavi, katera je prebogata z obrazili za razne pomene; včasih pa je vendar treba novim rečem iskati potrebnih izrazov v sestavi, akoravno se ta le malo podaje slovenščini, izvzemši sestavljenke s predlogi in glagolskimi debli.

Med imeni, iz katerih narejamo sestavo, devamo po trdih soglasnikih veznik *o*, po mehkih *e*, na pr. *bos-o-nog*, *golorok*, *listopad*, *vodotok*, *kolovrat*; — *lic-e-mér*, *rdečeličen*, *svojeqlaven*.

Brez veznika sestavljenih besed ima slovenščina malo, na pr. *medved*, *polbrat*, *poldan*, *polglasnik*, *polnoč*, *polsestra*.

Prva beseda v sestavljenkah je določilna, druga glavna, katero prva določuje ali pojasnjuje; tako na pr. so v sestavljenkah: *kolodvor*, *Triglav*, *vinograd*, besede *dvor*, *glava*, *grad* glavne, *kolo*, *tri*, *vin* pa določilne.

Kadar slovenimo tuje sestavljenke, pa jim ne moremo ubrati pravega imena ne po izpeljavi, ne po sestavi, tedaj denemo:

a) namesto določilnega samostalnika njegov pridevnik pred glavno besedo, na pr. *brusni kamen* — Schleifstein; *hišna vrata* — Hausthor; *kravje mleko* — Kuhmilch; *kuhinjska sol* — Küchensalz; *mlinsko kolo* — Mühlrad; *parje pero* — Pfauenfeder; *strelni prah* — Schießpulver; *žitna cena* — Getreidepreis;

b) postavimo določilno besedo v roditeljsko brez predloga, ali v kak odvisen sklon v zvezi s predlogom; na pr. *vodja zemljiških knjig* — Grundbuchsführer; *izkazovanje milosti* — Gunstbezeugung; *blagajnica za ubožce* — Armencasse; *ključ od vrat* — Thürschlüssel; *ključ od hišnih vrat* — Hausthorschlüssel.

Večkrat je oboje v rabi, kakor *oklep za na prsi* zraven *prсни oklep* — Brustharnisch; *ruta za okoli vratú* zraven *ovratna ruta* — Halstuch.

A. Sestava samostalnikov.

§ 221. Samostalnik se sestavlja:

a) z neglagolskim samostalnikom, pa le bolj redkoma, ker se sestava neglagolskega samostalnika s samostalnikom upira slovenščini; na pr. *drevored*, *kolodvor*, *strahopetec*, *verozakon*, *volkodlak*.

b) z glagolskim samostalnikom ali z glagolskim deblom kot glavno besedo v sestavi; na pr. *bogoljub* (= ki Boga ljubi), *bogotaj*, *blagodar*, *čaroděj*, *časopis*, *delopust*, *krvolok*, *krvotok*, *letopis*, *listopad*, *rodoljub*, *rokopis*, *senožet*, *vinograd*, *vodomet*, *vodotok*.

c) s pridevnikom, na pr. *golobradec*, *gostosevci*, *hudodelec*, *hudournik*, *krivoverec*, *staroverec*, *tihotapec*.

d) s števnikom ali zaimkom, na pr. *jednook*, *stoklas* (Trespe), *stoletje*, *stonoga* (Assel), *šestoper*, *trinog*, *trinoga*, *trizob*, *samorog*, *samostan*, *samouk*.

e) z glagolom, na pr. *kažipot, tresorepka, Tresoglav, Vladimir, Vladislav*.

f) s členicami, na pr. *brezdno, križempot, nesreča, prelaz, prevod, prorok, soglasnik, zapeček*.

B. Sestava pridevnikov.

§ 222. V pridevnik se družijo:

a) samostalnik s samostalnikom, na pr. *kozorog, pesoglav, srebropen, volnolas, zlatoust*.

b) samostalnik s pridevnikom, posebno pri telesnih udih, na pr. *beloglav, belolas, bolnoglav, bosonog, gologlav, krivogled, praznorok, prostolas, širokopleč, strmoglav, svojeglav*; s pripono *-en*, na pr. *krivogleden, širokoplečen*.

c) samostalnik z glagolskim deblom ali z deležnikom, na pr. *tresoglav, vrtoglav, vitorog, zvitorep*.

d) samostalnik s števnikom, zaimkom ali s kako členico, na pr. *jednolik, samouk, samorog, brezzob, razoglav*.

e) pridevnik s samostalnikom, na pr. *bogoslužen, čudotvoren, glavobolen, gromonosen, krvoločen, mlekodajen, vratolomen*.

f) pridevnik s pridevnikom, na pr. *blagoglasen, hudomušen, kratkočasen, lahkoživen, okrogloličan, ostroumen, prostovoljen, radodaren, sladkosneden, sladkousten, zlovoljen*.

g) pridevnik s števnikom ali zaimkom, na pr. *četveronožen, samokolen, samorasel in samorašč, svojeglaven*.

h) pridevnik s členicami, na pr. *brezbožen, nedolžen, neroden, predrzen, prileten, soglasen*.

C. Sestava s predlogi.

§ 223. Glagole, pa tudi samostalnike in pridevnike obrabimo in preobražamo radi po sestavi s predlogi. Glagolov, z drugimi besednimi razpoli zloženih, ima slovenščina le malo; na pr. *blagosloviti, blagodariti, blagovoliti, rogoviliti, tihotapiti, vrtoglariti*, in še nekaj enakih, ki so pa naravnost izvedeni od sestavljenih imen.

Po sestavi s predlogi dobivajo glagoli drugačen pomen; zlasti trpni glagoli prehajajo v tvorne, nedovršniki v dovršnike itd. Navadno se sestavljajo glagoli z enim predlogom, na pr. *na-lomiti, u-krotiti, za-ložiti*; včasih z dvema, na pr. *iz-pod-nesti, po-raz-deliti, pre-ob-ložiti*; včasih pa s tremi,

na pr. *izpreobrniti* = *iz-pre-ob-erniti*. V takih sestavah je združen pomen vsakega predloga posebej.

Gledé na samostojno rabo in zvezo z drugimi besedami delimo predloge:

a) v ločljive, t. j. samostojne, katere tudi same záse jemljemo v rabo, in

b) v neločljive, kateri živé le še v sestavi z drugimi besedami. Neločljivi predlogi so: *pa-*, *pra-*, *pre-*, *pro-*, *u-*, *vz-*, drugi so samostojni.

I. Sestava z ločljivimi predlogi.

§ 224. Ločljivi predlogi ohranjajo svoj prvotni pomen sploh tudi v sestavah in so ti-le:

brez (nemški -los, ohne) se veže le s samostalnikom ali s pridevnikom in kaže na kak pomanjkljaj ali odvzetek: brezno, brezpamet, brezrokavnik, brezum, brezvetrje, brezzakonje; — brezbožen, brezimen, brezkončen, breztelesen, brezvétrn, brezvésten, brezzób. Na pr. *Svetla cesta je razpeta črez nebá brezkončni zid.* (Jarn.) — *Hudoba dela v brezposelnih urah.* (Cegn.)

do kaže:

a) da je dejanje dospelo do nekod (= bis zu, lat. usque ad): dobesti (do srede potoka); dočakati, doiti, dokričati; domlatiti (do pol nasada); domésti (smeti do klopi); dopleti (do mejnika); dopresti (do pol koželja); doseči — dosečem (do srede travnika); dožeti (do prvega ogona). Na pr. *Dorastli sta roži do vrh cerkve, tam gori sta sklenili se.* (N. ps.) — *Njegove bridkosti so do konca dokipele.* (Vrt.)

b) da je dejanje ali stanje dospelo do svojega konca, ali do zaželenega uspeha: dodelati, dogospodariti, dogotoviti, dograbiti, dohiteti, doiti, dokončati, domlatiti, dosejati, doslužiti, dovršiti, dozidati, dozoriti, dožeti; dopovedati komu kaj, domisliti se (sich erinnern). Na pr. *Kdor zna, kmalu dokončá.* (N. pr.) — *Brada dorastla, pamet ne dozorela.* (N. pr.) — *Kdor rad pleše, kmalu dopleše.* (N. pr.) — *Nesreča človeka hitro doide.* — *Lepota kmalu docvete.*

c) da se toliko dodá, da poté m nič več ne manjka k popolnosti (= zu, hin zu-, lat. ad-): dodejati, dokupiti, doliti, domeriti, donesti, dosoliti, dosuti, dostaviti, dotegniti, dovreči. Na pr. *Pomanjkljivi grški abecedi so toliko črk dostavili, da je imel*

jezik vse glasove. (Valj.) — *Še malo mrve volom dokladi, detelje donesi, pazderja dostelji, pa še kaj žita dovrzi.* (Valj.)

Opomba. 1. Predlog *do-* v sestavah se ujema nekoliko s predlogom *pri-*; vendar je med njima ta razlika, da zaznamuje *do-* dodatek tega, kar je manjkalo, *pri-* pa kaže sploh na kako pridajo ali priklado; na pr. dokupiti (da nič ne bo manjkalo) — prikupiti (k čemu kaj); dodati (kar je še manjkalo) — pridati (k čemu kaj).

2. Imena in členice: dobiček, dodevek, dohod, doklada, določilo, dosega, dostavek, dozorek, — dolóčen, dosežen, dovoljen, — doklej, dokler, doslej, dosorej, dotorej, dovolj, dosti.

iz (= aus, heraus, lat. ex-) pomenja:

a) da prihaja dejanje od znotraj navzven: izbiti (heraus-schlagen), izbrati, izdolbsti, izgnati, izgrebsti, izkopati, izliti, izteči. Na pr. *Volk že vé, s čim si zobé iztrebi.* (N. pr.) — *Kdor dolgo izbira, mu ostane izbirek.* (N. pr.) — *Desetkrat obrni besedo na jeziku, predno jo izrečeš.* (N. pr.)

b) da se kaj izvrši ali dokonča: iznebiti se, iznoret, izpeljati, izvedriti se, izvesti. Na pr. *Dokler živi, nikdar se človek ne izuči.* (N. pr.) — *Ko bi sreča kramo razgrnila, prva bi se blagá iznebila.* (N. pr.)

c) da se doseže namen; na pr. izprositi (izmoliti) si kaj, sich etwas erbitten; izplačati, izpričati, izmisliti, izneveriti. — Sploh tvori dovršne glagole iz nedovršnih, kakor izboljšati, izmeriti, izpolniti, izprazniti, izvršiti.

d) pogostoma se pritika glagolom, ki so že z drugimi predlogi zloženi, ne da bi se jim pomen bistveno izpremenil, kakor izpregovoriti, izpodvezati, izpodrezati.

Opomba. 1. Imena in členice: izbirek, izbornik, izdaja, izdajalec, izgovor, izhod, izpisek, izvolja, — izbirčen, izboren, izvedljiv, — iznenada, izpred, izmed, iznad, izpod, izza.

2. Predlogu *iz-* se je v sestavah sprednik **i** pogostoma obrusil, z pa pred nemimi soglasniki prestopil v **s**; na pr. znebiti se, spodlezovati, spovedovati (spoved), spremeniti, spreobrniti, sprevreči, namesto popolnih oblik: iznebiti se, izpodlezovati, izpovedovati (izpoved), izpremeniti, izprevreči. Popolnim oblikam gre prednost v pisavi, izvzemši zgaga, skaza, spaka.

med (= zwischen-, lat. inter-) se zлага s samostalnikom, včasih s pridevnikom, in pomenja prostor med dvema ali več rečmi, ali pa oddelek časa; na pr. medgorje, medmorje, mednožje, medpotje, medplečje, medmet, — medmašen, medgospojen, mednarodn, medzoben.

na se ujema z nemškim an-, auf-, in-, z lat. ad-, in-, ter daje:

a) glagolom pomen, ki ga ima kot predlog s tožilnikom in mestnikom: nabosti (aufspießen), navreči (daraufgeben), najti (auf etwas kommen = finden), napasti, napeljati, napisati (na desko), nasaditi, natakiniti; — nagovoriti koga k čemu, navaditi, napiti komu, napraviti koga na kaj, naučiti. Na pr. *Vsak na svoji mlin vodo navrača.* (N. pr.) — *Na puh tvojega srda so se nakopičile vode.* (Ravn.)

b) pomenja, da je dejanje le načeto, ali da se dejanje le nekoliko izvrši: nagniti (zu faulen anfangen), nakloniti, nalomiti, narezati, navrtati; načeti (hlebec, den Brotlaib anschneiden. Na pr. *Človek namerja, Bog naredi.* (N. pr.) — *Drevo se na drevo naslanja, človek na človeka.* (N. pr.) — *Nastreljen pes se strelbe boji.* (N. pr.)

c) kaže, da se je dejanje izvršilo na mnogih predmetih, ali da je dospelo do nekega konca: nadrobiti, naklati, nakositi, nakrasti, naliti (vode v kozarec), naloviti, nalomiti (vej za steljo), namlesti, napisati (mnogo pôl), napresti, naprositi, nasekati (mnogo, malo, nekaj drv), nasušiti, nažeti.

d) pri povratnih glagolih pomenja, da se kdo česa naveliča, ali da je izvršil dejanje do sitosti: nagledati se, naigrati se, najesti se, najezditi se, naklečati se, naležati se, napiti se, nablesati se, naskakati se. Na pr. *Kdor se veliko po kolenih driča, ta se kmalu dela naveliča.* (N. pr.) — *Da se človek dima nadimi, ognja se ne bode nagrel.* (N. pr.) — *O zarji se zelja nakosim, podmeta pa kaše najém.* (Čb.)

e) včasí tvori le dovršne glagole iz nedovršnih: nabiti koga, naroditi se, nabrusiti. Na pr. *Nabrušen nož rad reže.* (N. pr.) — *Nekemu bogatcu se je sin narodil.* (Valj.)

Opomba. Imena in členice: načelo, načrt, nagib, nakovalo, naloga, namestnik, napor, narod, nasad, — nagnil, naroden, — naprej, naproti, nazaj, navprek, navdol, naposled, narobe, narazen, nalašč, navzkriž, nanaglomá.

nad (= über-, ober-, lat. supra) se druží s samostalnikom, redkeje s pridevnikom in glagolom, ter pomenja, da je kaj višje ali mogočnejše mimo drugega: nadlega, nadležen, nadlegovati; nadloga, nadložen; nadpis, nadstrešje, nadstropje, nadškofo, nadučitelj, nadvojvoda, nadzemlje; nadzornik, nadzorovati; nadziratelj, nadzirati; nadvlada, nadvladati.

o (= um-, lat. circum-, de-), s predlogom *ob* v rodu, zaznamuje:

a) dejanje, ki se razodeva na več (ne na vseh) krajih

kake reči: obeliti, obrati, obrisati, ogreti, olupiti, omiti, opeči, opikati, ostriči. Na pr. *Veselo se solnce ozira in žarke o gorah opira.* (Slom.) — *Dosti ozine, malo požre.* (N. pr.) — *Kovač ima klešče, da rok ne opeče.* (N. pr.)

b) dejanje ali lastnost, ki ne nastopi na enkrat, ampak polagoma: obledeti, odreveneti, ognojiti se, omladiti — omladeti omočiti, onečediti, oprostiti, oslabeti, osušiti, osvojiti si. Na pr. *Kar se omili, ne omrzne.* (N. pr.) — *Nebo se po malem oceja.* (Slom.) — *Osuša mi lice kmetija.* (Čb.) — *Belin se odmiče, otravi snežnik.* (Čb.)

c) ob kaj priti ali dejati, iznebiti se česa, ločiti se od česa: ociganiti, ogoljufati, okrasti, okupiti se (einen schlechten Kauf machen), oporeči (widerrufen), oteliti se. Na pr. *Kar reče, ne oporeče.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: obok, oklep, omah, omet, omota, opora oseba, osrčje, — omoten, oporen, oseben, — okoli, okrog, osorej, opoldne.

ob (= um-, lat. circum-) se ujema nekoliko s predlogom o, vendar pomenja:

a) popolno obdajo ali zajetje kakega predmeta, ali dejanje, ki se godi na vseh straneh; obdati, obdelati, obhoditi, objeti, oblesti, obleteti, obseči, obsejati, obstopiti, obsuti, obteči, obvezati.

Zaradi blagoglasja **b** večkrat odpade, ravno tako tudi **v**, če se snide z **b**: opasati, opeti, opisati, osedlati, otesati, obleči, obrniti, namesto: obpasati, obvleči itd. Na pr. *Bog oblači, Bog prevedri.* (N. pr.) — *Groza jo je obhajala, na črni grob se zgreznila.* (N. ps.) — *Slast objema celi svet.* (Čb.) — *Samec je obletal domače dobrave, samec obhodil snežene goré.* (Cegn.) — *Kraljič opaše sabljico.* (N. ps.) — *Opne ga z lastnim oklepom in z lastnim mečem ga opaše.* (Ravn.)

b) dejanje, ki se popolnoma dovrši, ali pa kako izgubo ali oviro: obglaviti, obsedeti, obsoditi, — obnemagati, obnemoči, obupati, obviseti. Na pr. *Budalasta moč brž obnemaga.* (N. pr.) — *Kdor na moči slovi, večkrat iztepen na dragi obleži.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: obéd, obhajilo, obhod, obist, oblak, oblast, oblega, obleka, obličje, oblika, — oblačen, oblasten, — obkorej, obsorej.

od (= ab-, ent-, weg-, lat. ab-, abs-) zaznamuje:

a) oddaljenje ali ločitev kakega predmeta od drugega: odbiti, oddati, oddirjati, odgrizniti, oditi, odjahati, odkrhniti, odkriti, odkupiti, odliti, odmakniti, odvaditi se; — odžvižgati, odpiskati = žvižgaje, piskaje oditi. Na pr. *Dan dan odrine, leto pa leto.* (N. pr.) — *Pod lipico se zavrti, da lip'ci vršič odleti.*

(N. ps.) — *Bog že vé, zakaj kozi rog odbije.* (N. pr.) — *Bogastvo človeku smrti ne odpravi.* (N. pr.)

b) nehanje ali končanje kakega dejanja. ali stanja: odbučati, odjužinati, odkipeti, odkositi, odmoliti, odpeti (odpojem), odrasti, odslužiti, odvečerjati. Na pr. *Potrpite, da odmolimo.* (N. ps.) — *Še danes boste odškrleli, vi nadležni pevci, je dejal kmet, ki je štupo za šurke domu prinesel.* (Valj.)

c) vračanje dejanja z enakim dejanjem: odgovoriti — odgovarjati, odmevati, odpévati, odpisati — odpisovati, odpovedati, ozdraviti — ozdravljati. Na pr. *Kakor se pozdravlja, tako se ozdravlja.* (N. pr.)

d) postavljanje v prejšnji stan: odmotati, odvezati, odvihliti hlače (zurückstreifen), odviti.

Opomba. Imena in členice: odglas, odgovor, odlog, odlok, odpadek, odpoved, odveza, — odlegel, odročen, — odklej, odslej, odkod, odtod.

po (= herum-, be- itd.) daje skoro vsem sestavljenkam svoj prvotni pomen razširjanja in kaže:

a) dejanje, ki se vrši o raznih časih in na raznih mestih, posebno pri opetovalnih glagolih: pobirati, počivati, poganjati, pogašati, pohajati, pokladati, polagati, polegati, pomakati, posedati, postajati, potepati se. Na pr. *Ribice po morju plavajo, glavice na suho pokladajo.* (N. ps.) — *Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane.* (N. pr.)

b) dovršitev dejanja na vseh ali na več predmetih, ali po raznih osebkih: podaviti (= vse, drugega za drugim zadaviti), pogoreti, pohoditi, poklati, pokrasti, kupiti, poloviti, pomoriti, pomreti, posekati, posvariti, povoziti, pozebsti, požeti. Na pr. *Kdor se preveč poniža, njega pohodi.* (N. pr.) — *Kopriva ne pozebe.* (N. pr.) — *Smrt stare pokosi, mlade postreli.* (N. pr.) — *Smrt vse poravná (pobota).* (N. pr.) — *Vse glaseče stvari so trudne pozaspale.* (Vodn.)

c) ponavljanje kakega dejanja: pobrusiti, pocvitati, pocvitovati (Nachblüten treiben), popiliti, popraviti (nachbessern).

d) omejevanje kakega dejanja ali stanja gledé na čas ali prostor: poigrati (eine kurze Zeit spielen), pokašljati, poklečati, poplesati, posedeti, postati, potrpeti. Na pr. *Naj delo poleži, dokler se duh ne ohladi.* (Slom.) — *Dobro z brinjem me pokadi.* (N. ps.) — *Moram po otroke, da bi malo posedeli.* (Cegn.)

e) pokrivanje česa s čim, ali devanje česa na kaj, jednako nemškemu be-: pobeliti, pokopati, pokriti, po-

srebriti, posuti, potresti, pozlatiti. Na pr. *Smrt pokoplje vse sovraštvo.* (N. pr.) — *Starost vsem lasé pobeli.* (N. pr.)

f) preméno kekega stanja: podomačiti, pokristjaniti, posloveniti, potujčiti, poturčiti se, poživiniti. Na pr. *Med živadjo se človek sam poživini.*

g) tvori prehajalne glagole iz neprehajalnih: posedeti (travo, durch Sitzen das Gras niederdrücken), pohoditi (cvetlice), popisati (list), politi (koga), pogovoriti (koga, beschwichtigen), pogovoriti se (sich besprechen).

h) daje nekaterim glagolom že v sedanjiku prihodnji pomen, kakor pobežim, podirjam, pojaham, pojdem, poletim, polezem, ponesem, popeljem, porečem, potečem, povlečem, poženem, požvižgam. Na pr. *Romarji se vkup zbirajo in čez jezero popeljejo.* (N. ps.) — *Jutri pojdemo v mesto.*

Opomba. Imena in členice: pogodba, pogum, pokoj, pokora, polom, pomlad, pomoč, popotnik, porok, posip, potok, potrata, potuha, povodenj, povelj, — pogumen, pomladen, popoten, potreben, — potém, posihdob, poprej, posebej, počasi, polagoma.

pod (= unter-, lat. sub-) kaže na dejanje pod kakim predmetom, včasih s pomenom skrivnega dejanja: podjarmiti, podkopati, podkovati, podkupiti, podložiti, podnetiti, podorati, podpisati, podpreti, podstaviti. Na pr. *Čas vse podorje.* (N. pr.) — *Komu peté podkuriti.* (N. r.)

Opomba. Imena: podboj, podjéd, podkev, podklada, podmet, podlaga, podnožje, podpora, podzemlje, — podložen, podsolnčen, podstopen.

pred (= vor-) se le redkoma sestavlja, in sicer s samostalniki, ter kaže na prednje mesto ali na čas: predgorje, predmestje, predgovor; predmet, predlog; predlanski, predvčeranj. — Z glagoli se ta predlog prav malo druží, na pr. prednašati, predložiti, predpisati, predstaviti.

pri (= herbei-, hinzu-, lat. ad-) kaže:

a) da je kaj blizu, ali da se kaj približuje, ali da se to doseže, kar se je namerjavalo pri kakem dejanju: pridejati, pridružiti, prignati, priti, prijeti, prikleniti, prikupiti, priložiti, pripeti, prisesti, prisloniti, privaliti (kamen, herbeiwälzen), privezati, prizidati. Na pr. *Času pustimo čas, da pride mož s strdjo.* (N. pr.) — *Prisiljena reč ni dobra.* (N. pr.) — *Kdor sam sebi ne privošči, drugim tudi ne.* (N. pr.) — *Iz dobre šole prirastejo boljši časi.* (Slom.)

b) način, kako kdo ali kaj dohaja: pribežati, pribrenčati, prijadрати, prijezditi, prilajati, prilesti, pripeti (pripojem), pri-

plavati, prisopihati, prišumeti, prižvižgati. Na pr. *Ko je vinjena glava, marsikaj iz srca priplava.* (N. pr.) — *Muha, katera prileti, hujše piči.* (N. pr.)

c) način, kako se kaj pridobiva: priberačiti, pridelati, prigospodariti, prigospodinjiti, prihraniti, prikoledovati, primožiti, priprositi, prislužiti, pritržiti, privojkovati, priženiti. Na pr. *Kar priprosiš, lahko nosiš.* (N. pr.) — *Če Bog rok ne stegne, vsi svetniki ne prikoledujejo.* (N. pr.) — *Prirojenih lastnostij nobeden ne ukrade.* (N. pr.)

d) zmanjševanje: prigristi (anbeissen), prikrajšati, prikrojiti, prirezati (vrhe drevesom), prismoditi (si lase), pristriči. Na pr. *Dobro orodje delo prikrajša.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: priboljšek, pridelek, prijatelj, prikuha, priklad, prilika, priloga, primorje, priprava, prisad, prisega, pristava, pritlikovec, privada, prizemlje, — prijeten, prikladen, primeren, pripraven, priročen.

raz (= zer-, entzwei-, auseinander-, lat. dis-) pomenja:

a) ločitev, ki pa se lahko kaže tudi v tem, da se vrši dejanje v razne meri ali na raznih mestih: razbiti, razdejati, razdeliti, razdreti, razglasiti, razgnati, razgrniti, raziti se, razkriti, razkropiti, razlesti, razložiti, raznesti, razodeti, razorati, razpeti, razpustiti, razrezati, razvezati. Na pr. *Povsod je vrag nevoščljivost raznesel.* (N. pr.) — *Senca visokih dreves se daleč razteguje.* (N. pr.) — *Bogastvo iz odrtije se nenadoma razbije.* (N. pr.) — *Tjakaj gori se ozrîmo, tam verige se razspó.* (Kast.)

b) razširitev, razmnožitev, okrepčanje: razbeliti, razbliniti (durch Walzen breiter machen), razcvesti se, razgreti, razjeziti, razjokati se, razsrditi, razvaljati, razvedriti, razveseliti, razžaliti. Na pr. *Solnce razvedri oko.* (Čb.)

Opomba. 1. Nekaterim sestavam sta se v ljudskem govoru prva glasnika obrusila, z pa je pred nemimi soglasniki prestopil v s: spreti, stegniti, strgati, itd. namesto: razpreti, raztegniti, raztrgati. Na pr. *Kdor ima strgano sleme, prosi vedno za lepo vreme.* (N. pr.) — *Svečan stegne dan.* (N. pr.)

2. Imena in členice: razboj, razglas, razkralj, razlaga, razpelo, razpetje, razpis, razrečje, razsîp, razum, razvada, razvoj, — različen, razoglav, razumen.

s (pred samoglasniki in zvonečimi soglasniki z, pred sičniki in šumniki se) je v sestavi dvojnega pomena, kakor v samostojni rabi, in znači:

a) odgovarjajoč predlogu z orodnikom, raznotero združbo več predmetov po dejanju, izraženem z glagolom (= zusammen-, lat. cum-): zbrati, združiti, zgnati, zjediniti, zlagati,

zložiti, zмести, znesti, znositi, spisati, sesekati, sestaviti, sešteti, stlačiti, stopiti, streti, zvezati, zviti, sezidati, seznaniti, sežgati. Na pr. *Kakor se znosi, tako se raztroši.* (N. pr.) — *Zlo spreadeno, lahko zmedeno.* (N. pr.) — *Ko stari hrast pade, zruši dostikrat mlade.* (N. pr.) — *Kar sezidajo skrbni stariši, razdenó slabi otroci.* (N. pr.)

b) tvori dovršne glagole iz nedovršnih: zbsti, zgniti (segniti), zgrabiti, shraniti, skriti, snesti, zvršiti, seznaniti se. Na pr. *Pod haljo skriva šmarni križ.* (N. ps.)

c) odgovarjajoč predlogu z rodilnikom, kaže, da se kaj s česa, od zgoraj navzdol premika (= herab-, lat. de-): zbrisati, sklatiti, sleči — slačiti, zmakniti, zmetati, sneti — snemati, znositi, spustiti, sesesti (s konja), zvrniti. Na pr. *Lisica se dlake zlevi, zvijač se ne iznebi.* (N. pr.) — *Dota se zmota.* (N. pr.) — *Brž konja zbosi, preobuj.* (N. ps.)

Opomba. 1. Imena in členice: zbor, semenj, shod, slog (Stil), zlog (Silbe), zmes, smetana, sestavek, spis, splavina, stok, zveza, — zložen, neznosen, — skupaj, zgoraj, spodi, zgolj, stikoma, sploh, zraven.

2. V nekaterih sestavah se nahaja še prvotni so-, kakor sodrga, soglasnik, somrak, sopar, sosed, soteska, součenec, sovražnik, — soroden, — zoper, zopet.

v (= ein-, hinein-, lat. in-) pomenja devanje ali predstavljajanje iz kraja v kraj, posebno v njegov notranji del, in se loči od neločljivih predlogov *u* in *vz*; na pr. vbosti, vbadati, vdlati, vdeti, vdihniti, vdolbsti, vkuhati, vlit, vložiti, vpeljati, vpisati, vplesti, vrezati, vriniti, vsaditi, vsemi se, vsiliti, vstaviti, vstopiti, vtakniti, vtisniti.

Namesto **v** pišemo **u**, kadar mu sledi **v**, na pr. uvesti, uvažati, uvažati, uvrstiti, uvrščati; tedaj tudi: uvedba, uvod, uvoz, uvožnja, uvrstba, uvrstitev.

Na pr. *V to se vtika, kar ga mika.* (N. pr.) — *Sova je bila teta, se je za mizo vtepla.* (N. ps.) — *V bogatih državah se več blaga izvažajo nego uvažajo.* — *Na Gosposvetskem polju so se vmeščali koroški vojvode.*

Opomba. 1. Predlog **v** se mora vselej pisati tam, kjer se po pomenu natančno loči od predloga **u**. Sestave z **v** pomenjajo sploh devanje v kako reč, sestave z **u** pa zaznamujejo odstranitev ali dovršitev kakega dejanja; na pr. *vnesti, vnašati* — *unesti, unašati* (hineintragen — davontragen); *vrezati* — *urezati* (hineinschneiden — abschneiden); *vstaviti, vstavljati* — *ustaviti, ustavljati* (einsetzen — zum Stehen bringen); *vlomiti* — *ulomiti* (einbrechen — abbrechen); *vsekati* — *usekati*; *všteti* — *ušteti se* (einzählen — sich verzählen); *vpihniti* (*ogelj*, einblasen, aufblasen) — *upihniti* (*luč*, ausblasen); *vsaditi* (einsetzen, pflanzen) — *usaditi se* (einsinken, abrutschen); *vbiti* (hineinschlagen) — *ubiti* (erschlagen) itd. (Prim. predlog *u* v § 225.)

2. Imena in členice: vhod, vprega, vstop, uvod, — vmesen, vnet, — vkup, vprek, vpricho, vsled, vmes, vnamar, vedno.

za se pogostoma zлага z imeni, glagoli in členicami ter daje zloženkam zeló različen pomen. V sestavi znači ta predlog:

a) pomikanje za kako reč: zaiti (solnce je zašlo za goro); zalesti koga (einen ertappen = hinter seine Streiche kommen); zaostati za kom (hinter jemandem zurückbleiben); zasesti (zasedli so cesto, mit einem Hinterhalt besetzen = sich hinter etwas setzen).

b) kako zaprečenje s tem, da kdo sebe ali da se kaj drugega postavi pred kako reč: zadržati (zurückhalten), zakleniti, zakopati, zakriti, zaleči (to bo veliko zaleglo, das wird viel ausgeben = einen großen Raum liegend bedecken), založiti, zamesti (ceste je zamelo), zapreti, zarasti, zasesti, zastreti (verhängen), zasuti, zazidati (okna). Na pr. *Ne zapiraj srca pravicam svetim drage domovine!* (Cegn.) — *Kreposti razmakni srce na stežaj, a skrbno ga strasti zakleni!* (Greg.)

c) pomikanje v notranjost, zahajanje na nepravo pot, napačno opravljanje kakega dela (= ver-, fehl-): zabloditi (na krivo pot), zaiti (sich verirren, fehlgehen), zabresti (v blato), zadolžiti se, zagovoriti se (sich verreden), zanesti (vertragen), zareči se, zastrichi (fehlerhaft scheren), zašteti se, zavleči (verschleppen). Na pr. *Kavke rade denar zanesó.* (Cig.) — *Pes je mrtvega zajca zavlekel v grmovje.*

d) začetek dejanja ali enkratno dejanje: zablisniti, zaboleti, zativjati, zadoneti, zadremati, zagrmeti, zakričati, zapeti, zapiskati, zardeti, zaspali, zasvetiti se, zatrobili, zavpiti, zazvoniti, zažvižgati. Na pr. *Zasede belca brzega, zaškrtne podkev, zapraší.* (N. ps.) — *Zaraja z njo, jo zavrti, da glavica jo zabolí.* (N. ps.) — *Meč rabelj prvič zavihiti, ali meč med pleči ostrmi; ko drugič se zabliska meč, vrtnarju pade glava preč.* (N. ps.) — *Voda je huda šiba, kadar zadirjá.* (Cegn.)

e) zapravljanje ali izgubo kake reči s tem, kar nesestavljeni glagol pomenja: zagospodariti (verwirtschaften), zaigrati, zajesti (svoje imenje), zakmetovati, zaležati (kosilo), zamuditi, zapiti, zapravdati, zapraviti (durch schlechtes Gebahren etwas verthun), zavojskovati. Na pr. *Kdor zamudi, naj gloye kosti.* (N. pr.) — *Lenuh dostikrat kosilo zaleží.* (N. pr.) — *Blago se po niti nabira, pa po vrvi zapravlja.* (N. pr.)

f) dovršnost dejanja: zabosti (erstecken), zadaviti (erwürgen), zagledati, zaklati, zameniti, zaslišati, zavidati, zazreti,

zažgati. Na pr. *V jednom hipu mora zameniti časno z večnim.* (Cegn.) — *Zažgati je lahko, hud ogenj pogasiti pa težko.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: začimba, zagovor, zagreb, zahod, zaklep, zalega, zaloga, zamuda, zapah, zarod, zaroka, zastava, zátika, závora, — zapaden, zamuden, zapomljiv, — zakaj, zató, zatorej, zategavoljo, zares, zastonj, zapored, zaradi, zastran.

II. Sestava z neločljivimi predlogi.

§ 225. Samo v sestavi nam rabijo sledeči predlogi:

pa je soroden s predlogom *po* (prvotno = nach) in zaznamuje nekaj nepristnega, slabega; nahaja se le v nekaterih besedah, kakor paberki (paberkovati), paglavec, pagovor (Nachwort), pamet, panoga, parobek, paroj (Nachschwarm), pastorek, pastorka, patoka, pavera (Aberglaube), pavrsta (Abart).

pra (= ur, istega izvira kakor *pre-*) kaže na prvotni početek, na pr. prababica, praded, pradoba, pramati, praotec, pravnuk, prapravnuk; prastar, pradaven, pravéčen.

Na pomenu se ujema s predlogom *pred*, s katerim se včasih tudi zamenja, na pr. predded, predstariši.

pre (= über-, um-, lat. trans-, super-) zaznamuje:

a) mér dejavnosti skoz ali črez kak predmet, ali premikanje mimo kakega predmeta: prebiti (durchschlagen), prebosti, preglodati, pregniti, pregristi, preiti, preleteti, prelomiti, premeriti, premočiti, preplavati, prerezati, preslišati, preteči, prezirati. Na pr. *Potrpljenje železne duri prebije.* (N. pr.) — *Kakor prišlo, tako prešlo.* (N. pr.) — *Prerezane niti ne moreš več sceliti.* (N. pr.)

b) trajanje kakega dejanja črez nekaj časa, ali pretrpévanje kakega stanja: prebiti (überstehen) — prebivati, preboleti, prečuti, premoliti, prenočiti, prespati, prestati, pretrpeti, preživeti. Na pr. *Kraljič tako prežvižguje, da se jezero stresuje.* (N. ps.) — *Ako je Bog človeku namenil življenje, preboli brez zdravnika.* (Cegn.)

c) premembo kakega kraja ali stanja, ali kako prenaredbo: prebuditi se, predelati, predrugčiti, prekovati, prekrstiti, preložiti, premeniti, prenarediti, prenesti, preobleči, preobrniti, preobuti, preseliti se, prestaviti, prestvariti, prezidati. Na pr. *Kar ni mogoče prenarediti, to je najboljšo pozabiti.* (N. pr.) — *Temu se moraš pritožiti, ki ti more preložiti.* (N. pr.) — *Kaj tak' prebleduje ti rumeno lice?* (N. ps.) — *Pijanec se preobrne, kadar se v jamo zvrne.* (N. pr.)

d) prestop ali preseganje naravne ali druge določene mere ali meje: preceniti, pregovoriti, prehiteti, prehvaliti, prenapolniti, prenasoliti, preobjesti se, preplačati, preseči, preteči, prevpiti. Na pr. *Cvenk večkrat pravico prevpije.* (N. pr.) — *Želodca ni mogoče pregovoriti ali prevpiti.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: prebitek, precep, predel, predor, prehod, prelaz, premer, prepoved, prestava, prestop, pretep, pretveza, — premožen, premrl, prešeren, prevzetan, — prezlo, preveč, premalo, preveliko, neprenehoma.

pro (jednakega pomena kakor *pre*, kateremu se je skoro popolnoma umaknil) se nahaja le v nekaterih besedah; na pr. prodati, prodreti, prognati, prostreti; prodaja, prognanstvo, proizvod, promet, proračun, prorok, prospeh, prostor, prošlost; prostran, prozoren.

u (= *ab-*, *ent-*, *weg-*) je različen od predloga *v* v sestavah ter zaznamuje:

a) odmikanje, odstranitev, odvzetje ali umanjšanje: učesniti (*abreißen*), ubežati (*entfliehen*), ugnati, uiti — uhajati, ukrasti, ukratiti, ulomiti, umanjšati, unesti — unašati, upasti — upadati, urezati, usekati, usopsti se, usušiti, uštetiti se, uteči. Na pr. *Počasna voda več brega udere (unese) ko deroča.* (N. pr.) — *Vsaka povodenj se uteče.* (N. pr.) — *Prevelika sila se sama ujé.* (N. pr.) — *Komur sreča ubeži, ta si zastonj pete brusi.* (N. pr.) — *Ukradena reč za gospodarjem vrišči.* (N. pr.) — *Nesreča ni nikoli ugnana.* (Met.)

b) izpolnitev ali dovršitev kakega dejanja: učakati (*erwarten*, *erleben*), ubiti (*erschlagen*), ubrati — ubirati, udariti, udomačiti, ugasiti, ugasniti, ugledati, ugoditi, ugonobiti, ujasniti se, ukrotiti, uloviti, umiti, umreti, upehati, uprašiti, usahniti, ustrašiti, ustreliti, utolažiti, utioni, utopiti, utruditi. Na pr. *Previdnost božja ubira narodom usodo.* (Cig.) — *Vsem ljudem ni ustreči.* (N. pr.) — *Kar se zgodaj ne ukroti, zdivjá in zagovedni.* (N. pr.) — *Rahla beseda srd utolaži.* (N. pr.)

Opomba. 1. Zastran pisave **v** in **u** prim. predlog **v** v § 224. Sicer pa še primerjaj sledeče vzglede: Vreži mi tri križce **v** palico, — ureži mi kruha; tatje so **v** hišo vlomili, — ulomi mi vejico; **v** nogo se je vsekaj, — usekaj mi palico; vštej mu stari dolg, — uštel sem se; olja **v** rano viliti, — kri se mu je ulila; za župana so ga vstavili, — nabiro so ustavili; vpasti, vpadati, vpad (*einfallen*) — upasti, upadati, upad (*abnehmen*, *sinken*).

2. Imena: ubeg, uboj, uboštvo, uima, ujeda, umor, urok, — ubežen, ubog, ugoden.

vz (= *empor-*, *auf-*, lat. *ex-*) izraža:

a) mér dejavnosti na kvišku: vzdigniti, vzeti, vzgojiti, vziti — vzhajati, vzkipeti, vzkliti, vzleteti, vzrasti, vstati (nam. vzstati).

b) začetek premikanja ali dovršitev dejanja: vzbuditi, vzdirjati, vzdivjati, vzdržati, vzhoditi, vzklikniti, vznnetiti.

Večkrat se je v obrusil, kakor zrasti namesto vzrasti, zleteti namesto vzleteti, zrediti namesto vzrediti.

Na pr. *Solnce vzhaja in zahaja dobrim in zlim.* (N. pr.) — *Kdor rano vstaja, temu kruha ostaja.* (N. pr.) — *Drobna ptica v tir zleti in z velikim zvoncem pozvoni, da mežnarja vzbudi.* (N. ps.) — *Čuvajev meč, zapah ga vzdržal ni.* (Cegn.)

Opomba. Imena in členice: vzglavje, vzgled, vzgoja, vzhod, vznožje, podvzetje, — vzhoden, podvzet, — navzkriž, vzpored (spored), vzporedoma.

Besede tujega izvira.

§ 226. Kakor vsak drugi jezik ima tudi slovenščina nekaj tujih, t. j. takih besed, ki niso vzrastle na podstavi domačega korena, temveč se presadile iz drugih jezikov na slovenska tla.

1. Prve tujke so prejeli Slovani že v prvih stoletjih po Kristusu, in sicer v vzhodni Evropi od raznih turških plemen, na zapadu pa od Germanov, zlasti od Gotov. Take prastare, v prvi dobi izposojene tujke poznamo po tem, da se nahajajo skoro v vseh slovanskih jezikih, in da so se predrugačile po lastnih slovanskih jezikovnih zakonih; na pr. iz turškega jezika so: *klobuk, topor, telege, toror, tolmač*; iz germanskega (gotskega): *hiša, hleb, hlev, kotel, kupiti, lek, meč, ocet, osel, šlem, velblod, vpiti*.

2. Največ tujih besed je došlo v slovenski jezik v óni dobi, ko so nemški verski oznanjevalci začeli med korotanskimi in panskimi Slovenci razširjati vero krščansko. Po vplivu nemških veroučiteljev so nastala razna poznamenovanja za cerkvene obrede in praznike; na pr. *angelj, cerkev, binkošti, jagnje, križ, krst, menih, nuna, oltar, sobota* itd.

Vpliv frankovske države, zlasti Karola Velikega (768—814), na politično življenje zapadnih Slovanov se kaže v besedah, ki smo jih za te dobe prejeli za poznamenovanja raznih državnih ured, na pr. *cesar, kralj, vitez, knez, žlahta, penez* itd.

Tujke v tej dobi izhajajo iz starovisokonemškega jezika nekako od 8.—12. stoletja. Mnogo teh besed ni seveda

nemškega korena, temveč so latinsko-grškega izvira, na pr. *križ* — stvn. chrūzi — lat. *crux* (*crucis*); *cerkev* — stvn. chirihha — grški *εκκλησία*.

3. Mnogo tujih izrazov je sprejela slovenščina v srednje-visokonemški dobi (od 13.—16. stoletja) in za dolgotrajnih turških bojev, začevši okoli sredine 14. stoletja, ko so se jeli Turki stalno nameščati v Evropi. Iz te dobe izhaja tudi več tujk iz laškega in ogrskega jezika.

4. Tudi v zadnjih stoletjih smo si za razne pojme izposojevali tujih besed; zlasti so prvi naši književniki od sredine 16. do začetka 19. stoletja bogatili naš jezik z nemškimi tujkami. A novejšim tujkam se takoj na prvi pogled pozna njih tuji izvir in oblika; zato se jim po pravici zapira pot v sedanjo pisno slovenščino.

5. Tujke iz starejših dob (takozvane izposojenke, Lehnwörter) so dobile popolnoma domačo obliko na temelju slovanskih jezikovnih zakonov, tako da jih ne smatramo več za tuje besede; na pr. *klobuk* iz *kalpak*, *meč* iz *měki*, *ocet* iz *akit*, *rakev* iz *arka*; *cerkev* iz *chirihha*, *breskev* iz *pfersich* — *persicum*, *kralj* iz *Karl* — *Charal*; *tróbiti* iz *trumba*, *truma* iz *turma*, *črešnja* iz *chersa* — *cerasus* itd.

6. S tujimi besedami smo prejeli ob enem tudi pojme o raznih novih, ljudstvu neznanih stvareh. Po dotiki s sosednjimi narodi je prihajala med nas večja omika in z njo nove besede. S krščansko vero smo dobili izraze za cerkveni obred; po vojski smo prejeli poznamenovanja za bojno orodje in za državne uredbe; po kupčiji so došla imena za razna oblačila, za živali, za drevje, rastline, žito in rude; tuji delavci in obrtniki so prinašali izraze za stavbe, za domače orodje itd., skratka, z rastočo omiko so se uvajali novi pojmi in z njimi tudi tuja poznamenovanja.

Opomba. 1. V primeri z drugimi jeziki rabi pisni slovenščini jako malo tujih besed. Češče jih govori preprosto, neko ljudstvo, toda večinoma so iz novejša in sedanja doba, tako da se jim tuja oblika na čelu pozna.

2. Sledeča zbirka podaja navadnejše, starejše tujke (izposojenke) v slovenščini, kažoč njih prvotno domovino in pot, po katerem so došle v jezik slovenski. Gore navedene točke 2.—6. naj se gledé na razne dobe in stvarno vsebino razpravljajo na podlagi te zbirke in združijo v razne skupine. Izpuščenih je več tujih besed, katerim se nemški izvir dobro pozna, kakor *cilj*, *gmajna*, *gratati*, *lojtra*, *ranta*, *roža*, *šolni* (*Schuhlein* iz *schuohlín*), *špan*, *štibra*, *štirna* itd.

§ 227. Tuje besede v slovenščini.

Amati (ein Fass visieren) — stvn. âma.

anež, *janež* — srvn. anīz, lat. anisum.

angelj — stvn. angil, gr. ἄγγελος.

antvela — srvn. hanttwehela.

armada — it. armata.

Bajta — it. baita.

baker — tur. baker.

bakla — stvn. facchula, lat. facula.

bala (za nevesto) — it. balla.

bandero — it. bandiera.

barantati — it. barattare.

bárati — srvn. ervarn (erforschen, erfahren).

barem (wenigstens) — tur. bari, og. bár.

bariglica, *barigla* — it. barile, srlat. barillus.

barka — it. barca, srlat. barca.

baršun (Sammt) — og. bársony.

bart (tribarti, kolikobart), -mal — srvn. vart, Fahrt; ein vart, einmal; alle vart, immer.

barva — stvn. varawa, srvn. varwe.

baža, prim. stvn. fasal in fasa (= Faser).

beber — stvn. bibar, lat. fiber.

bedast, dumm; *bedak*, Schwachkopf — it. bedano; budaliti, schwärmen, in budalast, dumm, je iz tur. budala.

bedenj (große Kufe) — stvn. butinna.

beležnik, beležiti — tur. bilgü, mongolski: belge (Zeichen, Merkmal).

berla, *bergla* — lat. ferula, Stab.

beteg (Krankheit), betežen — og. beteg.

bic, *bičje*, *bičevje* (Binsen) — stvn. binuz, srvn. binz.

bilje pl. (officium mortuorum) — lat. vigiliae.

binkošti — stvn. finchustī, gr. πεντηχοστή (ἑμέρα).

birič — it. birro (Amtsdienner).

birma, *birmati* — stvn. firmōn, lat. confirmatio.

bisaga — it. bisaccia, lat. bisaccium.

bivol — gr. βοῦβαλος.

u-bogati — stvn. volgan.

boh (Speck) — stvn. balho.

boja (Farbe) — tur. boja.

bokal — it. boccale, srlat. baucalis.

boter, *botra* — lat. compater; prim. kum.

brhek — srvn. brēhen (glänzen).

brajda (Weingeländer) — srlat. braida.

branjevec — nvisn. Fragner.

breguše — it. brachesse.

brenta — it. brenta.

breskev — srvn. pfersich, lat. persicum.

bron, *Erz*, *bronec*, *Bronze* — srlat. bronzium.

brumen — stvn. fruma (Nutzen), srvn. vrum (tüchtig, gut).

bukva; *bukve* — stvn. buohha, die Buche; buoh, das Buch.

burja, prim. gr. βορέας, it. bora.

burkle — lat. furcula, Gabel.

butara — og. bútor (Einrichtung).

butast — nem. butt = stumpf.

Canja — stvn. zeinja, got. tainjō.

cekin — it. zecchino, in to od ‚la Zecca‘ = penezokovnica v Benetkah (1280); *zecca* je arabski *sekkah* = kovan denar.

cer — it. cerro, lat. cerrus.

cerkev — stvn. chirihha, gr. *κυριakon*.

cesar, skrčeno car — got. kaisara, stvn. keisar, lat. Caesar.

cima, cimiti — stvn. chīmo (Keim).

cokla — srvn. zockel, it. zoccolo.

copernik — stvn. zoupar.

Čavelj — it. chiave (lat. clavus).

čeber, čebrica — stvn. zubar, zwibar (Gefäß mit zwei Handhaben).

čebula — it. cipolla, lat. caepulla, srvn. zibolle (Zwiebel).

čelada — it. celata (lat. cassis caelata).

čep, prim. stvn. zapfo, nemški Zapfen.

češplja, češpa — v nem. nar.: Zweschpe (Zwetschke).

čižme — tur. čizmé, og. csizma.

čorba — tur. čorba, og. csorba.

črešnja — stvn. chirsa (iz chersa); prim. lat. cerasus, gr. *κεράσιον*.

čumnata (Kammer) — srlat. caminata, t. j. izbica z ognjiščem (komenom : caminus), stvn. chaminata.

čutara — tur. čotura, og. csutura.

Dacijja, *dacar* — it. dacio (datio).

dekan (tehant) — lat. decanus.

denar — it. denaro, lat. denarius.

déra, das Arbeiten ohne Kost, v deri biti, pri deri delati — srvn. derre, der Taglohn ohne Kost und ohne Trunk.

deska — prim. gr. *δίσκος*, lat. discus, stvn. tisk, nem. Tisch.

dijak — lat. diaconus.

dila (Brett), *dile* (Dachboden) — stvn. dilla, nem. Diele.

dota — it. dote.

dreta — srvn. drât, nem. Draht.

duhan — srb. duhan, tur. duhan.

Facanetel — it. fazzoletto.

falat (Stück) — og. falat.

faliti — srvn. vëlen iz franc. faillir, it. fallire, lat. fallere.

fant — nem. bav. Fant, it. fante.

fara — stvn. pfarra, lat. parochia, gr. *παροικία*.

figa — stvn. figa, lat. ficus.

fin — stvn. fin, nem. fein, it. fino, lat. finitus.

fižol — srvn. phasol, lat. phaseolus, nem. Fiole.

fleten — srvn. vlât, Sauberkeit.

forint — it. fiorino (florentinski denar z liljo — fiore).

fužina — it. fucina, lat. focus.

Gajba — it. gabbia (iz lat. cavea).

gazda (Hauswirt) — og. gazda.

gerob (Vormund) — nem. bav. Gerhab.

goldinar — srvn. guldin, der Goldene.

golida — stvn. gellita (Gelte),
srlat. galeta.

goljuf — it. gaglioffo.

grevati, grivati, grivinga — stvn.

hriuwa, riuwa, nem. Reue.

Mlajša tujka od iste besede
je reva, reven.

grinta, grintav — stvn. grint.

groš — srvn. gros, it. grosso (dick).

gruča, Haufen — it. gruzzo.

gumb — og. gomb.

Hajda, hajdina — stvn. heidan.

To žito je došlo iz mohame-
danskikh dežel od „hajdov“
(Heiden), t. j. nekristjanov.

ham (Kummet) — og. hām (Pferde-
geschirr), stvn. chāmo. Prava
slovenska beseda je homôt,
iz katere so Nemci dobili svoj
„Kummet“ (srvn. komat, kar
so si Slovenci zopet od njih
izposodili: komát).

hasen, hasek — og. haszon.

hiša — got. stvn. hūs (Haus).

hlače — srlat. calcia, srvn. kolzo.

hleb — got. hlaibs, stvn. hlaib.

hlev — got. hlija, srvn. lieue
(Laube).

hmelj — ta slovenska beseda je
najbrž iz finskega humala.

Irha (Weißleder) — stvn. irah,
srvn. irch, lat. hircus.

izba (iz istüba) — stvn. stuba
(Stube); gl. soba.

jablan, jabolko, kakor Apfel
najbrž iz lat. malum abella-
num (Abella v Kampaniji).

jagnje — lat. agnus.

jambor, jarbolo — it. albero
(arbor).

janičar — tur. jénicéri (neue
Miliz).

janka — nem. Jacke.

jarek — tur. jaruk, og. árok.

jeklo — stvn. ecchil, lat. acuale;
gl. ocel.

jermeň — stvn. riumo, gl. remen.

jesih — stvn. ezzih (iz atēcum
nam. acetum); gl. ocet.

jetika — lat. hectica, gr. ἡκτική.

jezero (tisoč) — og. ezer. Ogri
so prejeli to besedo po Turkih
od Perzov (hezār).

Kábel, kebèl (Schaff) — stvn.
chúbili, nem. Kübel, srl. cu-
pellus (cupa).

Kad, prim. lat. cadus, gr. κάδος.

kafra — lat. camphora, srvn.
Gaffer.

kajha (Kerker) — bav. Keiche.

kalúp (Gussform) — srb. kalúp,
tur. kaleb.

kant, na kant priti — srvn. gant,
it. incanto (Versteigerung).

kapus — stvn. chapuz (iz lat. caput).

kašta, kašča (Getreidekasten) —
stvn. chasto.

kaštigati — stvn. chastigōn, lat.
castigare.

kelih — stvn. chelich (iz lat. calix).

ketina — stvn. chetina, lat. catena.

kihra — stvn. chichura, lat. cicer.

kinč — og. kincs.

kip — og. kúp, najbrž tur. izvira.

klavrn, traurig, melancholisch
— srvn. klagebérnde, Klage
veranlassend.

klobuk — v prvi dobi iz tur. kalpak.
knez — stvn. chuning.

kočija — prim. it. cocchio.

kolajna, srb. kolajna — it. collana.

koleda (Weihnachtslied), koledovati — iz gr. *καλάνδαι* ali lat. *calendae*. Po vplivu besede koleda je nastal sedanji koledár — srvn. kalender, lat. *calendarium*.

koliba — tur. kaliba iz gr. *καλύβη*.

Turki so razširili to besedo med Slovani.

komad — srb. komad, gr. *κομμάτιον*.

komaj — stvn. chumo, srvn. kúme.

komolec, Ellbogen, Elle — furlanski: conole, beneč. comio.

kopun — stvn. chappho, srvn. kapün, lat. capo, gr. *κάπυον*.

koruza iz kukuruza — tur. kokoros. Po drugih krajih turščica, der Türken, kar kaže, da se je to žito iz vzhodnih in južnih dežel dovažalo k nam.

kositer (Zinn) — gr. *κασίτερος*.

kostanj — lat. castanea, gr. *καστανέα*, it. castagna, po mestu *Κάστανια* v Pontu.

koštrun — it. castrone, nem. bav. Kastraun.

kotel — got. katils, stvn. chezzil (Kessel).

kovčeg — gr. *καυχίον*, lat. caucis, s pripono *-eg*, ki se pritika le tujim deblom.

iz-kreati — it. caricare (beladen).

kragulj — tur. karagu.

kralj — slovanska oblika od imena Karola Velikega (768—814)

— Karl - Charal — čigar močno vladarstvo so občutili tudi zapadni Slovani. Prim. cesar — Kaiser — Caesar.

krempelj — srvn. Krämpel od Krampe (Hacken).

kristjan, iz tega: krščan — lat. christianus, gr. *χριστιανός*. — Krščenik je od krstiti in to od krst (Taufe) — Christus.

križ — stvn. chrüzi; nemška beseda je v 8. ali 9. stol. nastala iz lat. crux, cruci-s. Panonski Slovenci so križ v 9. stoletju sprejeli. Križ je le pri katoliških Slovanih v rabi in kaže, da se je začelo med njimi razširjati krščanstvo od nemške strani. Grškim Slovanom rabi nam. križ v istem pomenu beseda krst (od gr. *Χριστός*, Christus crucifixus), ki je tudi v 9. stol. po posredovanju stvn. jezika med panonskimi Slovenci nastala. — Krstiti je Panoncem pomenjalo taufen (t. j. prekrižati, zum „Christen“ machen), kakor še sedaj pri Slovencih.

krompir — v nem. narečju Grumbire.

krošnja, prim. nem. bav. Krachse.

kuhinja — stvn. chühhina, lat. coquina. — Kuhati — stvn. chohhōn, lat. coquere.

kum, kuma — lat. compater; gl. boter.

kumara — v nem. narečju Gukumer, lat. cucumis.

kumina — stvn. chumin (Kümmel).

kupa — stvn. chuofa, srlat. cūpa.
kupiti — gotski: koupōn, stvn.
 choufōn.

kutina, Quitte — stvn. chutina,
 gr. *κυτόνιον*, lat. cotonea; od
 tega je tudi dunja.

Lah iz vlah — stvn. walh (Ro-
 mane), sedaj welsch.

lager, lagvica — nem. bav. Läge
 (Fässchen); stvn. lagella, lat.
 lagena, gr. *λάγνος*.

lajhati — srvn. leichen (betrügen).

lanec — srvn. Lañe (Kette).

lavor — lat. laurus, gr. *λαῦρος*.

leca (Kanzel) — stvn. lēcza (iz
 lat. lectio).

legar — stvn. länger, Kranken-
 lager, längersuht, ans Bett fes-
 selnde Krankheit.

lek (medicina) — gotski: lêkeis
 (Arzt).

leščerba — srvn. liechtscherben.

lev — stvn. lewo, lat. leo, gr.
λέων (je semitsko-egiptskega
 izvira).

lihva, lihvar — gotski: leihvan
 (leihen).

likof — srvn. lītkouf (līt, Obst-
 wein).

lim — stvn. srvn. līm (Leim).

lina — stvn. hlina, srvn. line
 (Balkon).

livada — gr. *λίβάδιον*.

ljuljka — srvn. lulche (Lolch),
 lat. lolium.

lopa — stvn. louba (Laube, Vor-
 halle).

lopov — og. lopó (Dieb).

lug (Lauge) — stvn. louga.

luk — stvn. louh, srvn. louck
 (Lauch).

luknja — stvn. luccha (Lücke).

lunek (Achsenagel) — stvn. lun,
 luning.

luštek (Liebstöckel) — stvn. lube-
 stēcco, lat. levisticum, gr. *λυ-
 στίζον*.

Maj, majiti (vrba se maji) —
 stvn. meio, srvn. meie (grüner
 Zweig), lat. Majus (majnik).

majolika — it. majolika, tako
 imenovana po otoku Majorca
 (Majolica); stvn. mīol (Pokal).

majoran — it. majorana, lat. ama-
 racus ali majoracus (naslanjaje
 se na major) iz gr. *ἀμάρακον*.

malha (Tasche) — stvn. malha.

malik (Götze, Waldgeist) — stvn.
 māl (Zierat).

k-malu — srvn. ze mālē (zugleich,
 auf einmal): māl, Zeitpunkt.
 Dosegamal, dosihmal.

manjkati — it. mancare; manco.

mar: mar biti, marati, vnemar
 puščati; maren, nemaren, mar-
 ljiv, marsikaj itd. — stvn. mārī
 (wichtig, wert).

marenj, marnjati — stvn. mārī
 (Kunde, Märchen).

marjetica (bellis perennis) — it.
 margherita iz gr. *μαργαρίτης*.

maša, meša — stvn. mēssa, lat.
 missa.

mavra (schwarzgestreifte Kuh),

mavrica (Regenbogen) — lat.

maurus, morus, gr. *μαῦρος*.

Pomen se je tako razvijal:
 schwarz, (schwarz)-gestreift,

vielfärbig — Regenbogen. S
to besedo v zvezi je stvn. mör
(Mohr), in od tega slov. za-
morec, Neger. Prim. še ma-
roga, Fleck, Streif, marogast
in muren, murček (črn gril).
meč — got. mēki.
menih — stvn. munich iz mo-
nachus.
mešetar (Unterhändler) — ngr.
μεσίτης, Vermittler.
mír (v pomenu Mauer) — stvn.
mūra, lat. murus.
mititi, pod- — stvn. mūta (Mauth,
Zoll)
miza — stvn. mias, it. mensa.
mlin — stvn. mulīn, it. mulino.
mlinar — stvn. mulināri, it. mu-
linaro.
mornar — srvn. marnaere, lat.
marinarius.
mostovž (iz musovž) — v nem.
narečju Musshaus za Vorhaus.
Prim. farovž, rotovž.
mošnja — nem. bav. Mosche
(Hängekorb).
mošt — stvn. mošt, lat. mustum.
možar, možnar — stvn. morzāri,
lat. mortarium.
mrha — stvn. meriha, marha.
mrkovca — nem. Meerkatze.
mramor, marbelj — stvn. marmul,
srvn. marmel, lat. marmor, gr.
μάρμαρον.
mrena — lat. membrana.
muren, murček, gl. mavra.
murka — v nem. narečju Umurke,
gr. ὑμῦρος.
murva (Maulbeere) — stvn. mūr,
mürboun, lat. mōrum, gr. μύρον.

mustače (Bart) — it. mostaccio,
gr. μύσταξ.
mutec, mutast — lat. mutus, v
nem. narečju mut.

Nečkè, niške (Backtrog) — stvn.
nuosk.

nešplja — stvn. mespil, lat. mes-
pilum, gr. μέσπιλον.

nor, norec — stvn. narro.

nuna — stvn. nunna, srlat. nonna
(izraz spoštljivosti zlasti proti
starejšim osebam); nonnus,
Mönch.

Ober (Riese) — po imenu tur-
ških Avarov.

ocel — stvn. ecchil, srvn. eckel,
iz lat. acuale; gl. jeklo.

ocet — got. akeit, lat. acetum;
gl. jesih.

očali — it. occhiale.

olje (Öl), ol (Bier), oljka — stvn.
olei, lat. oleum, gr. ἔλαιον.

oltár — stvn. altāri, lat. altare.

omara — lat. armarium, nem.
Almer.

omrela, morela — it. ombrello.

opát — stvn. abbāt, lat. abbas,
abbatis.

opica — srvn. affo, angsak. apa.

oproda — og. apród.

orgle — srvn. órgele, gr.-lat. ór-
ganum.

orjak, orjaš — og. oriás.

orodje — stvn. arunti (Botschaft).
Gledé pojmovnega prehoda
prim. posel.

oroslán: og. oroszlán, tur. arslan.

osel — got. asilus, lat. asellus.

oštir, oštarija — it. ostiere, osteria.
oštriga (Auster) — stvn. ūster,
 lat. ostreum.

Pajdaš — og. pajtás, tur. padaš
 iz perzijskega.

palača — stvn. pfalanza, lat. palatium.

papež — stvn. pabes iz papas,
 lat. papa.

parma (Heuboden) — stvn. parno,
 nem. Barm.

patka (Ente) — tur. bat.

pav — stvn. pfāwo, lat. pavo.

parola — nem. Baumwolle.

pecelj — it. picciuolo, lat. petiolus.

peča — it. pezza (Stück, Zeug).

pečati se — it. pacciare.

peljati — it. pigliare (nehmen).

penez — stvn. pfenning.

peper — stvn. pfeffar, lat. piper.

perhtra ali *pehtra* baba (pošast, o kateri pripovedujejo na Koroškem) — srvn. bërhta.

pesa (rothe Rübe) — stvn. pieza,
 lat. beta.

peza, pezati — it. pesa (Last).

pičel, gering, knapp — it. picciolo,
 klein.

pipa — srlat. pipa, stvn. pfifā.

pladenj — furl. pladine, it. piadina, lat. patina, v zvezi z it. piatto (Teller), nem. Platte.

plan, planjava — srvn. plān, lat. planus.

plav pomenja prvotno weiß, blass, plavec = weißer Ochs, in je sorodno s stvn. falo (fahl, falb), lat. flavus, gr. πολύος. Po vplivu

stvn. blāw pa ima sedaj pomen blau; plavica, Kornblume.

ploh — srvn. bloch, nem. Block.

podgana — it. ben. pantegana, lat. pantex (Dickbauch).

pogača — it. focaccia, Kuchen (lat. focacius).

pogán — lat. paganus (ländlich, bäurisch). Pomen Heide se razlaga iz tega, da se je poganstvo najdalje ohranilo na kmetih izvèn mest. Pogan je redek krščanski izraz, katerega so sprejeli panonski Slovenci neposrednje iz latinščine. Ljudstvu služi češče nemški hajd, ki je gol prevod lat. paganus, Landbewohner.

pogum — stvn. gomo, Mann.

ponva — stvn. pfanna.

post, postiti — stvn. fasta, fasten.

pratika — srvn. practik, gr. πρακτική.

pridiga — stvn. prediga, predigōn, lat. praedicare. Prižnica iz pridižnica.

punt, spuntati se — srvn. bunt.

puška — stvn. buhsa iz gr. πυξίς (Büchse aus Buchsbaumholz — πύξος — Arzneibüchse). V srednjem veku je bilo grško zdravilstvo pri vseh evropskih narodih na dobrem glasu, in odtod prihaja tudi nekaj izrazov; prim. nemški Arzt iz ἀρχιαιτρός in Pflaster iz ἐμπλαστον.

putrh (Handfässchen) — srvn. puterich.

Rabelj — prim. nem. raffén (rauben).

raca — prim. nem. Retschente.

račun — it. ragione.

raj (Tanz) — srvn. reie (Reigen).

rajtati — srvn. reiten.

raka, rakev — got. stvn. archa, lat. arca.

remen — stvn. riumo, srvn. rieme, gl. jermen.

repa — prim. lat. rapa, stvn. raba.

Rim, rimska cesta — iz rum, stvn. ruma. Mlajša tujka je romati, romar — it. Roma, romero.

risati — stvn. rīzan (reißen, einritzen).

roba (Ware) — it. roba iz germ. roub (erbeutetes Kleid). Slovanskega korena pa so rob, Saum, narobe, robec, robača itd.

robida (Brombeere) — prim. lat. rubus.

rop, ropati — stvn. roub, srvn. roup.

ros (röthlich), *rosa glava, roso vince* — it. rosso (roth), lat. russus, gr. ῥόσος.

rovté (Gerent) — stvn. riuti (Reute).

rubiti (pfänden) — stvn. roubōn.

ruševje, Knieholz, Krummholz, rušje, Zwergkiefer — furl. russe, Pinus pumilio.

Sablja, pri vseh slovanskih, romanskih in nemškem narodu znana beseda, a tujega, nepoznanega izvira.

sak (Netz), zasačiti — lat. saccus,

gr. σάκος. Iz tega je tudi stvn. sac, Sack, in odtod slov. žakelj.

sátan — stvn. satanās, gr. σατανᾶς.

sidro — gr. σίδηρος.

siguren — lat. securus, it. sicuro; stvn. sihhur, srvn. sicher, in iz tega slov. žiher.

skedenj — stvn. scugin (Scheune).

skleda (iz skodela) — it. scodella, stvn. skuzzila (Schüssel); lat. scutella.

skodla — stvn. scindala (Schindel), lat. scandula.

soba — og. szoba, iz stvn. stuba, odkoder je tudi izba.

sobota — stvn. sambaz (iz sambat). Besedo so sprejeli Panonci v 9. stoletju.

skrinja — stvn. scrīni (Schrein), lat. scrinium.

sraga, Tropfen — najbrž iz nem., primerljaj srvn. zaher (Zähre), Thräne, Tropfen.

steklo — got. stikls, stvn. stēchal.

stih (Vers) — gr. στίχος.

stopa (Stampfe) — stvn. stampf.

Šator — og. sátor, tur. čader.

šajka — og. sajka, tur. šajka.

šantati, šantav — og. sánta.

šapelj — srvn. schapēl, lat. cappa; stvn. chappa, odtod slov. kapa.

šema (Maske) — srvn. schēme, (Schatten).

šent: Šentvid, Šmarjeta, Škocjan (Sanctus Cantianus); šent (hudi duh), šentati, šentovati

(lästern), šentano — iz stvn.
 sancti, srvn. sancte, sante, sant.
 šibre (Steinsplitter — stvn. sci-
 vero (Schiefer
 šipa — stvn. scība, srvn. schībe.
 škaf — stvn. scaf (Schaff).
 škan (Stuhl) — srlat. scamnum,
 srvn. scamal (Schemel).
 škatla, škatlica — it. scatola.
 škilec, škiliti (schielen) — stvn.
 scēlah, srvn. schēl.
 škoda — stvn. scado.
 škof — stvn. biscof, gr. ἐπίσκοπος.
 škopa, Schaub — stvn. scoub.
 škrlat — it. scarlatto, tur. is-
 kērlēt.
 škrat, škratelj — stvn. scrat
 (Waldgeist).
 škric (Rockzipfel) — stvn. scurz
 (Schurz).
 šlar, šlarast — prim. srvn. sleier,
 (Schleier).
 šlem — got. hilms, stvn. helm.
 špilja (Höhle), srb. spilja — gr.
 σπηλιά.
 štepih (Brunnen) — nem. bav.
 Stübich.
 štimati se — it. stimare (schätzen).
 štor — nem. bav. Storren (Baum-
 stumpf).
 šuntati — stvn. scuntan.

Tabor — tur. tabor.

tarča — nem. Tartsche iz franc.
 targe.

telége pl. t. — tur. taligha (Ge-
 spann).

temelj, rod. temelja — gr. θε-
 μέλιον.

tercijalka — srlat. tertiaria.

tis (Eibe) — lat. taxus.

tolmač — v prvi dobi iz tur. til-
 madž. V nemški jezik je pre-
 šla beseda Dolmetsch že v
 13. stol. iz slovanščine.

tolovaj — og. tolvaj, tur. tulvaj.

top — tur. top (Kugel, Kanone).

topor — tur. teber (iz perz. tabar).

torba — tur. torba, og. turba.

tovor (Last) — tur. tovar, og. tár.

Z besedo tovor (tovar) v
 pomenu Lager je najbrž v
 zvezi tovariš (og. társ), kar
 bi prvotno pomenjalo: Lager-
 genosse.

trata — srvn. traite, bav. Trat
 (Viehtrieb).

trma, Starrsinn, Eigensinn; tr-
 mast, starrsinnig, trotzig —
 srvn. türmel, Schwindel, tür-
 mic, wild tobend, ungestüm;
 tirol. in kor.-nemški: turm,
 turmel.

trobiti, tromba, trobenta — stvn.
 trumba. Iz nem. Trompete
 (kar je iz franc. trompette)
 je slov. trobenta.

trop, tropa — it. truppa.

truma — it. turma.

turoben (betrübt) — prim. it. lat.
 turbare (trübe machen).

Ura: huda ura, uren, uriti se —
 nem. bav. Or, it. ora, lat. hora.

uta, utica — stvn. hutta, srvn.
 hutte; odtod je tudi huta,
 Wagenschupfe.

Varati, prevara, prevarati, varo-
 vati, varuh, varen, nevaren —

got. vars (behutsam), stvn. wara (wara nēman, beachten, wahrnehmen). V zvezi je var-denem, vardejati, vardevati — got. vards, vardja (Wärter); stvn. wartēn (sorgen), angsak. wardōn; vendar je v drugem delu pristni slovenski glagol denem, dejati, devati.

vatel, vatla, Elle — furl. uàdul, Stab.

velblôd iz velbôd (že v 13. stol. velblôd, naslanjaje se na blô-diti) — got. ulbandus iz elephantus.

veljati — it. vaglia (Tapferkeit).

vice pl. t. — stvn. wīzi, srvn. wīze (poena, purgatorium).

vinar — nem. Wiener(geld).

vino — lat. vinum; stvn. wīn.

vitez — germ. witing; primerjaj pleme Vithungi.

voščiti, všeč iz voščeč — stvn. wunsken.

vrč — got. aurkeis, lat. urceus.

vrt — got. aurts (Kraut), waurts (Wurzel); vrtógrad (Garten) = got. aurtigards.

vreden, za vred imeti — stvn. vërd.

vpiti — got. vopjan.

Zamorec, gl. mavra in muren.

Žalik-žene (bajna bitja) — stvn. sālīg: Salige Frauen.

žara, Urne — it. giara, Trinkglas mit zwei Handgriffen, Urne.

žehtar — stvn. sehtāri, lat. sextarius. Nem. bav. sechteln, in s tem v zvezi žehta (Laugenwäsche), žehtati.

željar, Kleinhäusler, Hausinwohner — srvn. seldener, Besitzer einer Selde (Wohnung); Söller, Söllner (Häusler).

žep — tur. džéb.

žid, stsrb. žudij — lat. Judaeus.

žida — stvn. sīda, lat. sēta.

žlahta, žlahtnik — stvn. slahta (Geschlecht, Familie).

žmaganje, veržmagati — stvn. smāhen (ver-schmāhen).

žolnir — srvn. solt, soldenaere, iz franc. solde (Lohn), lat. solidus.

žrebelj — stvn. grebil.

žugati — stvn. sciulren, srvn. schūhen, schūgen (scheu machen, verscheuchen).

žveplo — got. svibls, stvn. swēbal.

žvegla — stvn. suegala (Schwegel).

Četrti del.

S k l a d n j a.

U v o d.

O stavku sploh.

§ 228. Beseda sama ob sebi je mrtva in nedoločna; v zvezi z drugimi besedami še le oživi in postane znanilka naših mislij in čutov. To se zgodi v stavku, ki združi besede v umevno celoto; stavek je torej vsaka z besedami razodeta misel.

Svoje misli in čute razodevamo, trdilno ali nikalno, na štiri načine, in sicer:

1. naznanja je, na pr. *Sloga je od Boga.* (N. pr.) — *Pohlep oslepi.* (Kos.) — *Leža ne bogati.* (N. pr.)

2. vprašaje, na pr. *Kdo užiga grome treskovite?* (Vilh.) — *Ali ni rana ura zlata ura?*

3. velevaje, na pr. *Govori resnico!* — *Moli in delaj!* — *Ne izkušaj vojsk lažnivega malika!* (Kos.)

4. želéč, na pr. *Da bi vam polje plodilo in rodilo!* (N. r.) — *Bog ne daj!*

Stavki so tedaj trdilno ali nikalno naznanjalni, vprašalni, velelni in želelni.

§ 229. Vsak stavek, bodisi še tako kratek, ima dva glavna člena: osebek (subjekt) in dopovedek (predikat).

Osebek je oseba ali reč, o kateri se govori v stavku; kar se pa dopoveduje o osebkcu, to je dopovedek. — Dopovedek se ali neposrednje veže z osebkom, ali pa ju sklepa pomožni glagol *sem*, *biti* kot vezilo (kopula.)

Stavek, kateri ima le osebek in dopovedek, imenujemo gol stavek; na pr. *Človek obrača.* *Bog obrne.* (N. pr.) — *Nesreča ne spi.* (N. pr.) — *Lenoba je gnusoba.* (N. pr.) — *Kri ni voda.* (N. pr.)

§ 230. Z golim stavkom se ne dá vsaka misel določno razodeti; zató obsegajo stavki mimo osebká in dopovedka navadno še druge besede, ki dopolnjujejo glavna člena. Taka dopolnila so:

1. prilastki (atributi), ki pojasnjujejo obseg samostalnih imen; na pr. *Strastna navada je težka klada.* (N. pr.) — *Poštena jediňčina je šola kreposti.* (N. pr.)

2. predmeti (objekti), po katerih se dopolnjuje pomen glagolov in pridevnikov; na pr. *Delo beli jelo.* (N. pr.) — *Sreča človeka prestroji.* (N. pr.) — *Snaga je Bogu draga.* (N. pr.)

3. prislovi (Adverbia) ali prislovna določila, po katerih se določa kraj, čas, način ali vzrok kakega dejanja; na pr. *Krava pri gobcu molze.* (N. pr.) — *Spomladi (veljá) vsaka bučelica krajcar.* (N. pr.) — *Počasi se daleč pride.* (N. pr.) — *Od ognja voda vre.*

Stavek, ki je izobražen po kakem dopolnilnem členu, imenujemo razširjen stavek. Vsak stavek sam záse, bodisi gol ali razširjen, je prost stavek (einfacher Satz).

Pregled prostega stavka.

Prosti stavek.

Glavna člena: { 1. osebek
2. dopovedek } Goli stavek.

Dopolnilni členi: { 1. prilastki,
2. predmeti,
3. prislovi:
a) krajevni,
b) časovni,
c) načinovni,
d) vzročni. } Razširjeni stavek.

§ 231. Ako združimo dva ali več prostih stavkov v jedno celoto, pravimo tej zvezi zložen stavek (zusammengesetzter Satz); na pr. *Danes slast srce napaja, jutri ga jok pelini spet.* (Čb.) — *Kdor iz dežele gleda, s tem se ni varno na solncu greti.* (N. pr.)

V zloženem stavku je ali:

1. vsak del že sam ob sebi popolnoma jasen in določen, t. j. glavni stavek (samostojnik, Hauptsatz); na pr. *Smrt vse omaja, nje kosa kosi od kraja.* (N. pr.)

ali 2. ta ali oni del je sam ob sebi brez določnega pomena in odvisen od glavnega stavka; tak stavek imenujemo odvisni stavek (odvisnik, Nebensatz); na pr. *Dokler prosi, zlata usta nosi; kadar vrača, hrbet obrača.* (N. pr.) — *Človek kaže v mladosti, kaj hoče biti v starosti.* (N. pr.)

Zveza glavnih stavkov se veli priredje (Satzverbindung); zvezi glavnih in odvisnih stavkov pa pravimo podredje (Satzgefüge).

§ 232. Prosti in zloženi stavek nimata včasih vseh členov, ki jih zmisel zahteva, toda lahko jih dopolnimo v mislih. Tak stavek je:

1. izpusten (eliptičen), če se mu izpusti kak glavni člen ki se razumeva že sam po sebi, in sicer:

a) vezilo *biti*, zlasti v pregovorih, na pr. *Dolga bolezen gotova smrt.* (N. pr.) — *Trda izreja dobra volja.* (N. pr.)

b) dopovedek v posameznih izrekih in voščilih, na pr. *Ti očeta do praga, sin tebe čez prag.* (N. pr.) — *Bog z vami, spremlja naj vas dobra sreča!* (Cegn.)

c) osebek, včasih pa še kak drug člen z njim, na pr. *Visoko leta, nizko obsedi* (namreč: *ptica, človek*). (N. pr.) — *Brez glave storjeno, gotovo izkaženo* (namreč: *kar je brez glave storjeno, to je gotovo izkaženo*). (N. pr.) — *Dobro jutro!* (namreč: *Bog daj!*)

2. skrčen (zusammenggezogen), če se ujemata dva ali več glavnih stavkov z enakim osebkom ali z enakim dopovedkom, tako da služi jednemu osebkju več dopovedkov ali jednemu dopovedku več osebkov, ali pa tudi, če je v stavku več enakih dopolnil (prilastkov, predmetov, prislovov); na pr. *Bog daje in jemlje* = *Bog daje* + *Bog jemlje*. (N. pr.) — *Žalost in tuga je strupena kuga* = *žalost je strupena kuga* + *tuga je strupena kuga*. (N. pr.) — *Bog jedna vrata zapre in sto drugih odpre* = *Bog jedna vrata zapre* + *Bog sto drugih vrat odpre*. (N. pr.) — *Denar ima kratek in polzek rep.* (N. pr.)

3. skrajšan (verkürzt), če se v zloženem stavku odzame odvisniku osebek, da se tesneje združi s samostojnikom; na pr. *Tukaj bistra Sava izvira, mati pavske umnosti* (= *ki je mati pavske umnosti*). (Vodn.) — *Otrok, vnemar puščan* (= *ki se vnemar pušča*), *oči materi pokriva.* (Ravn.) — *Gredé mimo bezga* (= *kadar greš mimo bezga*), *odkrij se mu!*

§ 233. Po redu, v katerem se vrsté odvisniki z glavnimi stavki, razločujemo:

a) sprednje stavke (sprednjike, Vordersätze), na pr. *Kjer se botrina krega, tam zemlja križem poka.* (N. pr.)

b) srednje stavke (srednjike, Zwischensätze), na pr. *Rokodelec, ki za pečjo leži, nič ne izvali.*

c) naslednje stavke (naslednjike, Nachsätze), na pr. *Na slemenu visokosti ne zabi, kaj veljá prijatelj v sili.* (Kos.)

Prosti stavek.

O glavnih členih.

A. Osebek.

§ 234. Glavna stavkova člena sta osebek in dopovedek. Osebek stoji v imenovalniku na vprašanje: kdo ali kaj? Za osebek nam rabijo:

1. samostalniki, na pr. *Škoda modri.* (N. pr.) — *Kopriva ne pozebe.* (N. pr.) — *Smrt kosi od kraja.* (N. pr.)

2. pridevniki in pridevni deležniki, na pr. *Mokri se ne boji dežja.* (N. pr.) — *Dobro se samo hvali.* (N. pr.) — *Lahko dobljeno kmalu spravljeno.* (N. pr.)

3. števnik in zaimki, na pr. *Jeden drobí, drugi kosi.* (N. pr.) — *Vsak svoje sreče kovač.* (N. pr.) — *Vsi so grablje, vile nobeden.* (N. pr.) — *Jaz z okom, on s skokom.* (N. pr.)

4. glagolov nedoločnik, na pr. *Boga ljubiti je največja modrost.* (Ravn.)

5. vsaka druga beseda, vsak stavek, pa tudi vsak zlog, če se kaj dopoveduje o njem; na pr. *Skoraj še ni zajca ujel.* (N. pr.) — *Boljše drži ga, ko lovi ga.* (N. pr.) — *Abc dajejo črkopisu ime.* — *Dobre volje mošnje kolje.* (N. pr.)

§ 235. Včasi je osebek skrit v dopovedku; to pa:

a) pri osebnih zaimkih, če ne devamo naglasa na nje; na pr. *Prah si in v prah se zopet povrneš.* (Ravn.) — *Molči, molči, mlada Breda!* (N. ps.)

b) pri brezosebnih (impersonalnih) glagolih in pri tistih povratnih (refleksivnih) glagolih, s katerimi se naznanja kako splošno dejanje ali stanje; na pr. *Grmi in bliska.* — *Razsveti se in razdaní.* — *Kakor se gode, tako se pleše.* (N. pr.)

c) kadar je osebek že iz besedne zveze dosti znan, da se lahko zamolči; na pr. *Tatiče obešajo, tatove pa izpuščajo (ljudje).* (N. pr.) — *Pride, pa mine (čas).*

B. Dopovedek.

§ 236. Dopovedek dopoveduje o osebkú, kaj dela ali trpi, kaj je, ali čigav in kakšen je. Dopovedek more biti:

1. glagol sam (glagolni dopovedek), če dopovedujemo, kaj osebek dela ali trpi; na pr. *Človek obrača, Bog obrne.* (N. pr.) — *Zrak žari, tramovje poka.* (Kos.)

Semkaj spada tudi dopovedek, kateri naznanja, da je kaj; na pr. *Tema je povsod.* — *Tudi nadloga je od Boga.* (N. pr.)

2. pomožni glagol *sem, biti* (kot vezilo) v zvezi s kakim imenom (imenski dopovedek).

Za imenski dopovedek nam rabi:

a) samostalni in imenovalnik (dopovedni imenovalnik) ali v roditelju, ali

b) pridevnik, pa tudi deležnik, zaimek ali števnik.

Imenski dopovedek naznanja:

a) kaj je osebek, na pr. *Delavec je kruhavec.* (N. pr.) — *Dober počitek je pol dela.* (N. pr.) — *Lepo je vsakemu milo.* (N. pr.)

b) čigav je osebek, na pr. *Vsa zemlja je Gospodova.* (Ravn.) — *Mi nismo svoji, ampak božji.* (N. pr.) — *Deca niso samih roditeljev, ampak tudi domovine.*

c) kakšen je osebek, na pr. *Sreča je opoteča.* (N. pr.) — *Sloenci niso ne hudobnega, ne goljufnega nagnjenja.* (Vodn.) — *Leskova mati čudodelna.* (N. pr.)

3. Z imenskim dopovedkom v imenovalniku se vežejo tudi nekateri glagoli, in sicer:

a) neprehajalniki nepopolnega pomena, kakor *ostati, postati, nastati, prihajati, nastopiti* itd.; na pr. *Bog ostane vedno najboljši zdravnik.* (Cegn.) — *Vse skrito postane očito.* (N. pr.) — *Sila in krivica prihaja vedno večja.* (Ravn.) — *Ciceron je nastopil v Rimu kot javen zagovornik.*

b) nekateri povratniki, kakor *imenovati se, klicati se, zvati se, videti se, zdeti se*; na pr. *Lev se imenuje kraljeva živina.* (Slom.)

C. Vezanje dopovedka z osebkom.

§ 237. Dopovedek stopi vselej v najožjo zvezo s svojim osebkom in se ujema z njim.

1. V stavku z jednim osebkom.

a) Glagolni dopovedek se ujema z osebkom v osebi in številu, na pr. *Iz obilnosti srca usta govoré.* (N. pr.) — *Mi orjemo zemljo, Bog orje pa nas.* (Slom.)

b) Samostalniški dopovedek se ujema z osebkom, če je osebno ime, v spolu, sklonu in številu, če je pa rečno, sploh le v sklonu; na pr. *V sili je Bog pomočnik.* (Ravn.) — *Libuša je bila prorokinja.* — *Beseda je najlepši dar božji.* (Slom.) — *Obleka ljudij je kazalo njih mislij.* (Cegn.) — *Oči so zrcalo človeškega srca.*

c) Pridevni dopovedek se ujema z osebkom v spolu, sklonu in številu; na pr. *Meč troj, glava moja.* (N. pr.) — *Število naših dnij je kratko.* (Ravn.) — *Čednost je Bogu in ljudem draga.* (N. pr.) — *Duri so zaprte.*

§ 238. Vazne so sledeče posebnosti:

a) Vezilo *sem, biti se* ujema sploh z osebkom; če je pa dopovedek glavna reč, tedaj se ravna rajši po dopovedku. Na pr. *Pobožna dejanja so visoka lestva v nebesa.* (Cegn.) — *Temna ječa mu je bilo prijetno stanovalo.* (Ravn.) — *Kdo so ti možjé?*

b) Kadar se po določnem ali nedoločnem števniku pravi osebek v rodilnik pomakne in števnik sam prevzame osebkovo mesto, tedaj se jemlje glagolni dopovedek v srednjem spolu v rabo, pridevni (brez vezila) pa prestopi s pravim osebkom v rodilnik. Na pr. *Devet je padlo vselej glav.* (N. ps.) — *Veliko ljudij je razgrinjalo svoja oblačila po poti.* (Met.) — *Veliko ljudij je poklicanih, malo izvoljenih.* (Ravn.) — *Kar jih je bilo pravičnih, vsi so bili oteti.*

V srednjem spolu stoji dopovedek ali vezilo tudi tedaj, kadar se kako dejanje ali stanje sploh opisuje, in pri samostalnikih *groza, strah, sram, škoda, konec, pol.* Na pr. *Bilo je pozno v prosincu; metlo je strašno; po cestah in ulicah se je kadilo od snega.* (Erj.) — *Toliko ga je bilo sram, kakor volka strah.* (N. pr.)

— *Konec je bilo vsega sveta.* (Ravn.) — *Škoda bi ga bilo.* — *Groza me je bilo viharja.*

c) Kadar je osebek kazalni *ta, ta, to*, dopovedek pa kak samostalni, tedaj se zaimek ali ujema z dopovedkom v spolu in številu, ali pa se dene v srednji spol jedninskega števila; na pr. *Ta je kralj vseh kraljev.* — *Ti so sosedomi sinovi.* — *To je moj brat, to sta moji sestri, to so moji bratje.* — *To mi je plug in brana.* (N. pr.)

Opomba. Nemški *es* se sploh ne sloveni, na pr. grmi — *es donnert*, potok šumi — *es rauscht der Bach* itd.; včasih se pa prestavlja s kazalnim *to*, na pr. *to je kralj* — *es ist der König*; *to sem jaz* — *ich bin es*; *to so sosedomi otroci* — *die Kinder des Nachbars sind es*.

d) Z osebkom v jednini se družijo dopovedek večkrat v množini moškega spola, in sicer:

1. kadar govori preprosti Slovenec o osebah, katere posebno spoštuje; na pr. *Boljši mati so mrtva, kakor živa mačeha.* (N. ps.) — *Mati mi bolujejo.* (Vilh.) — *Scelilo bo mater, ki bolni ležé.* (Vilh.)

2. Kadar je osebek kako skupno ime, kakor *gospoda, družina, žlahta, deca*; na pr. *Gospoda se spogledajo, smrt mu prizanesajo.* (N. ps.) — *Gospoda so vsi malojedni.* (N. pr.) — *Žlahta so prišli.*

Pravilna in navadna je vendar tukaj jednina; na pr. *Hiti naproti mu družina.* (N. ps.) — *Vsa gospoda dunajska vidi tamkaj naju lahkó.* (N. ps.) — *Žlahta je prišla.*

2. V stavku z več osebki.

§ 239. Kadar ima stavek dva ali več osebkov, tedaj stoji dopovedek v jednini, dvojini ali množini, in sicer:

a) v jednini, če se smatrajo vsi osebki za jedno celoto, posebno pri sorodnih rečeh. Ako so osebki raznega spola, tedaj se ravna spol po bližnjem imenu. Na pr. *Laž in zvižaja pogine, le resnica in pravica ostane.* (Ravn.) — *Delo in čas dela bodi starosti in moči primeren.* (Vrt.) — *Napuh in mladinska prevzetnost se vselej utepa.* (Ravn.) — *Strah in trepetanje je prišlo nad mene.* (Dalm.) — *Človeku je potrebna jed in oblačilo.* (Met.)

b) v dvojini, če se govori o dveh osebkih v jednini, katerih si ne moremo misliti kot jedno reč ali celoto. Ako sta osebkoma raznega spola ali razni osebi, ima moški spol prednost pred ženskim in ženski pred srednjim, in jednako tudi prva oseba pred drugo in druga pred tretjo. Na pr. *Žamet in*

svila pogasita ogenj na ognjišču. (N. pr.) — *Velik kos naše sreče sta prid in delo.* (Ravn.) — *Adam in Eva sta grešila v raju.* — *Jaz in ti sva si dobra prijatelja.* — *Ogenj in voda dobro služita, slabo gospodarita.* (N. pr.)

Opomba. 1. Včasih stoji namesto jednine dvojina, ker imamo dva osebka v mislih, čeravno se izraža jeden od njiju z orodnikom; na pr. *Vsako nedeljo greva z očetom v mesto.* — *Divjá kot morje, kadar se borita za prěmoč z vetrom.* (Cankar)

2. Z ženskim in srednjim samostalnikom kot osebkom se veže v dvojini glagol večinoma v moškem spolu; to pa odtod, ker služi mnogim Slovencem moška oblika v dvojini tudi za ženski in srednji spol (gl. § 153., op.). Na pr. *Nebo in zemlja sta zrcalo božje vsemogočnosti.* (Ravn.) — Po tem vplivu stoji večkrat tudi v zloženih časih moški spol namesto ženskega, na pr. *Trdota in usmiljenje še nikoli nista rož rodila.* (Ravn.) — *Znamenja dogodkov strašnih sta poslala zdaj nebo in zemlja.*

c) v množini, če ima stavek več osebkov. Ako so osebki raznega spola ali razne osebe, tedaj se ravna spol po imenitnejšem imenu, kakor v dvojini. Le-tó velja tudi o stavku z dvema osebkoma, če stoji jeden v množini. Na pr. *Čast, zakon in oko ne trpé šale.* (N. pr.) — *Najboljša pratika so gore in podnebje.* (Cegn.) — *Drage so zlato in jagode, pa dražji so še modrih ljudij izreki.* (Ravn.) — *Sršeni, ose in bučele bodo vedno prepir imeli.* (N. pr.) — *Tudi jedí vzemi s seboj, da boste ti in oni živež imeli.* (Ravn.)

Opomba. Kadar se veže dopovedek le z jednim osebkom in se pri drugih dodeva le v mislih, tedaj se sklada sploh le s tistim, h kateremu naravnost spada; na pr. *Zdaj idi v barko ti, in kar vas je tvojih.* (Ravn.) — *Idi zdaj iz barke ti, tvoja žena, tvoji sinovi in tvoje snehe.* (Ravn.)

O dopolnilnih členih.

A. Prilastek.

§ 240. Prilastek, pojasnilo samostalnih imen, razpada na priredne in podredne prilastke.

a) Priredni prilastki se ujemajo s svojim samostalnikom v sklonu, spolu in številu, samostalniški le v sklonu; na pr. *Brezovo olje zaceli razvade mladih dnij.* (Slom.) — *Mesto Vineta je svoje dni jako slovelo.*

b) Podredni prilastki se dodevajo samostalniku v rodilniku, ali pa s predlogom v kakem odvisnem sklonu; na pr. *Steza časti je ledena gaz.* (N. pr.) — *Razvaline življenja novine.* (N. pr.) — *Ključ od vrat; bitje pri uri; mlin na sapo.*

1. Priredni prilastki.

§ 241. Za priredne prilastke nam služijo:

a) pridevniki, deležniki, pridevni zaimki in števnik, ki se skladajo s svojim samostalnikom v sklonu, spolu in številu; na pr. *Vsaka reč ima svoj prav.* (N. pr.) — *Žareča zarja naznanja piharja.* (N. pr.)

Opomba. Zavoljo krepkoglasja se rabi včasih namesto pridevnika samostalno imé, ki stoji navadno za samostalnikom, ali pa se deva pred samostalniki, čigar odvisnost se izraža s predlogom *od*; na pr. *lev kosmatinec* = kosmati lev; *ptica pevačica* = pevna ptica; *šiba strahovalka* = strahovalna šiba; *devica lepotica* = lepa devica; — *drobiž od repe* = drobna repa; *revščina od prosa* = revno proso.

b) samostalniki v tem istem sklonu s samostalnikom, da ga opišejo po njegovi veljavi ali bitnosti; takemu prilastku pravimo pristavek (apozicija). Na pr. *Atila, šiba božja; kralj Matjaž; kraljevič Marko; car Lazar.* — *Prva reč je duša, podoba nebeškega očeta.* — *Sv. Ciril in Metod, slovanska blagovestnika, sta začetnika slovanskega slovstva* (ali tudi: *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod sta . . .*).

Opomba. 1. Le-sèm spada prav za prav tudi prilastek, ki se po členici kot prideva samostalniku; na pr. *Živel je mož kot kristjan, umrl kot svetnik.* — *Kot vdano jaganje na oltarju padi!* (Cegn.)

2. Kratki naslovi ali pojasnila osebnih imen se zvežejo kot pristavki s svojim imenom v ožjo celoto in tedaj stojé pred imenom; na pr. *baron Žiga Cojz; pesnik Prešeren; mesto Dunaj; dežela Avstrija; slavni avstrijski vojskovodja Radecki, toda s poudarjenim pristavkom: Radecki, slavni avstrijski vojskovodja.*

2. Podredni prilastki.

§ 242. Za podredne prilastke nam rabijo:

a) samostalniki v rodilniku, in sicer:

1. pri pojmovnih imenih, na pr. *Bukve modrosti; lepota narave; hram pobožnosti; spona sužnosti; kratkost življenja; krasota stvarjenja; pomen umetnosti; šola kreposti.*

2. pri osebnih imenih, pa le tedaj, kadar imajo kako pojasnilo pri sebi; na pr. *Skrb ljube matere; ljubezen pobožnega sina; običaji primorskih Slovencev; hiša kralja Davida; moč Boga, ki je ustvaril nebo in zemljo.*

Opomba. 1. Včasih se nahaja, zlasti v vezani besedi, osebno ime brez pojasnila v rodilniku, pojmovno pa kot priredni prilastek v pridevnik izpremenjeno; na pr. *Grehi otrok so po navadi pregrehe starišev.* (Slom.) — *Na prestol ljudstev se je vsedla sprava.* (Cegn.) — *Resnice vere* = verske resnice; *bukve modrosti* = modrostne bukve.

2. Včasí stoji samostalnik v dajalniku, ki nadomešča priredni svojilni prilastek ali prilastkov roditeljski; na pr. *Zrcalo pravemu jeziku = zrcalo pravega jezika.* (Levst.) — *Spomin je človeku* (namesto *človekov*) *najzvestejši prijatelj.* (Pr.) — *Roko starcu* (*starčevu*) *Lambergar poljubi.* (N. ps.) — *Bog je oče vsem ljudem.*

b) samostalniki s predlogi, na pr. *Lepota na duši in snaznost v noši sta si pogostoma sestri.* — *Vreteno od kolovrata; olupek od jabolka; oje pri vozu; mlin na vodi; strela izpod neba; pokrov za na kadi; vrč iz ila; oklep za na prsi.*

3. Izpreminjava podrednih v priredne prilastke.

§ 243. Osebnih imen brez pojasnjevalnega določila ne trpi slovenščina v roditeljski za drugimi samostalniki. Zato se izpreminja vsak goli roditeljski (t. j. podredni prilastek) drugih jezikov, ki zaznamuje last ali čigavost živečih stvari, praviloma v svojilni pridevnik (t. j. priredni prilastek); in sicer:

a) če se prisoja last ali svojina kaki posamezni določni osebi, tedaj se izobraža pridevnik od moških samostalnikov na **-ov** (**-ev**), od ženskih na **-in** (gl. § 217.); na pr. *Hči skopuhova je dostikrat žena požeruhova.* (N. pr.) — *Lenoba je vragova mreža.* (N. pr.) — *Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti.* (Kos.) — *V materino srce je zapisan vsak otročič in domačin.* (D. Trst.) — *Davidova umetnost na harpo mu je odprla kraljeva vrata.* (Ravn.) — *Jednako tare smrt ženinov venec in nevestin šapelj.* (Led.)

Opomba. Le-sēm spadajo tudi imena živalij, rastlin in nekaterih posebljenih stvari (gl. § 217.); na pr. *Suščev prah gre z zlatom na vago.* (N. pr.) — *Sladko je meso polhovo, ali krhko drevo bukov.* (N. ps.) — *Hoja pravičnikov je zarjini luči jednaka.* (Ravn.) — *Kamor predaleč pridejo, daleč k vodi Kolpini.* (N. ps.) — *Leskova mati čudodelna.* (N. pr.)

b) če se govori o splošni lastnini ali lastnosti vseh ljudij ali vseh živalij itd., tedaj se jemlje v rabo svojilni pridevnik na **-ski**, pri ženskih na **-ji**; na pr. *Po nebu se ptičji poganja oblak.* (Levst.) — *Človeška misel je ko petelin na strehi.* (Ravn.) — *Ako ti leva koža ni dovolj, še lisičje pošči.* (N. pr.) — *Nebo je čisto ko ribje oko.* — *Lep nebeški dar je luč očesna.* (Cegn.)

§ 244. Pri rečnih in pojmovnih imenih se zamenjava podredni prilastek s prirednim, kadar se prideva samostalniku kot določilna beseda (Bestimmungswort). Nemškemu jeziku služijo v ta namen sestavljenke samostalnih imen. Taki priredni prilastki pomenjajo:

a) lastnika ali posestnika omenjenega imena, kakor *telesna lepota* (Schönheit des Körpers = Körperschönheit), *solnčni žar*, *smrtna kosa*, *hišna streha*, *gromska strela*, *nebeška modrina*, *lesna hruška*, *mestno glavarstvo*;

b) predmet dejavnosti, kakor *božje češčenje* (Gottesverehrung), *človeško odrešenje*, *pšenična žetev*, *jeruzalemska oblega*, *šolski vodja*, *otroška izreja*;

c) kakovost, nje mero ali stopnjo, kakor *ljudnat kraj* (volkreiche Gegend), *peščena zemlja*, *trmoglav sin*, *ribna reka*, *travna njiva*, *prileten mož*, *razumen mladenič*;

d) obseg ali snov, kakor *svinčena ruda* (Bleierz), *trnjeva krona*, *tržni dan*, *svilni trak*, *kamenena miza*, *lesena posoda*, *kruhova skorja*, *ognjena gorkota*;

e) stan, izvir ali namen, kakor *hrvatski ban*, *turški paša*, *želodova skledica* (Eichelschale), *hruškov pecelj*, *jabolkov olupek*; *brusni kamen*, *pitna voda*;

f) mesto ali čas in druge okolnosti, kakor *turška vojska* (Türkenkrieg), *nebeška plača*, *nadzemski stan*, *večerno solnce*, *jutrnja molitev*, *jutrova dežela*, *ameriški svet*.

B. Predmet in prislov.

§ 245. a) Predmet je tisti stavkov člen, ki dopolnjuje glagol ali pridevnik na pomenu. Mnogo glagolov in pridevnikov potrebuje namreč še posebnega dopolnila, da nam postanejo jasni v svojem pomenu.

Za dopolnila nam rabijo samostalniki in zaimki v odvisnih sklonih brez predlogov ali tudi s predlogi; na pr. *Sila moč premaga.* (N. pr.) — *Iskra zažge velik ogenj.* (N. pr.) — *Ničemurnost sne otroka.* (Slom.) — *Še muha išče kruha.* (N. pr.) — *Delavec je vreden plačila.* (N. pr.) — *Človek je enak dimu na strehi.* (Cegn.) — *Zvižaja je sili kos.* (N. pr.) — *Kdo vé za prave sreče dom?* — *Loka, z dišečimi cveticami bogata, je prijetna ljudem in živalim.* — *Kogar Bog ljubi, tega kaznuje.* (N. pr.)

b) Prislovi ali prislovna določila določujejo dejanje ali stanje z ozirom na kraj, čas, način in vzrok; zato jih ločimo v krajevne, časovne, načinovne in vzročne prislove.

Za prislovna določila nam služijo:

a) samostalniki s predlogi, pa tudi brez predlogov; na pr. *Iz oblaka blagor pride.* (Kos.) — *Po slabi tovarišiji rada glava*

boli. (N. pr.) — *Blago se po niti nabira, po vrvi zapravlja.* (N. pr.)
— *Od šale glava ne boli.* (N. pr.)

b) razni prislovi, na pr. *Previdnost nikjer ne škoduje.* (N. pr.) — *Prevzetija se povsod spotika.* (Slom.) — *Glas raste gredé.* (N. pr.) — *Velike skerbi zgodaj lase ubelijo.* (N. pr.)

C. 0 nikalnosti.

§ 246. a) V nikalnem stavku se osebkú dejavnost odrekuje ali zanikava. Nikalnica je *ne* (v sestavah tudi *ni*-) in se nahaja ali sama, ali z drugimi nikalnimi besedami v stavku; druge nikalne besede pa niso nikdar brez nje. Mesto svoje ima nikalnica tik pred dopovedkom. Z glagoli *sem, imam in hočem* se zrašča v *nisem, nimam in nočem*. Na pr. *Nesreča ne orje, ne seje in vendar dobro živi.* (N. pr.) — *Čič ne da nič.* (N. pr.) — *Jabolko ne pade daleč od drevesa.* (N. pr.) — *Z veliko gospodo ni dobro črešenj zobati.* (N. pr.) — *Kdor noče zlepa, mora zgrda.* (N. pr.) — *Ne bodi presladek, da se kdo s teboj ne posladka.* (N. pr.)

b) V slovenščini dve ali več nikalnic ne potrjuje povedi, kakor v latinščini in nemščini, temveč jo še bolj zanikava, kakor v grščini; na pr. *Nikdo ne gre rad prvi na led.* (N. pr.) — *Nikoli nič ne počenjaj zoper božjo zapoved.* (Ravn.)

c) Nikalnost se odpravi, in stavek postane trdilen:

1. če je razen nikalnice *ne* še druga, z nikalnim *ne* sestavljena beseda v stavku; na pr. *Bogu ni nič nemogoče.* — *Gospodova molitev ni nobenemu kristjanu neznana.*

2. če stoji nikalnica *ne* tik pred drugo nikalno besedo; na pr. *Ne nikoli, ampak vsak dan grešimo.* — *Ne nobeno uro, ampak vsak hip je človek v nevarnosti.*

3. če si mislimo kako nikalnico kot samostalno besedo, o kateri se kaj dopoveduje; na pr. *Nič je dobro za oči.* (N. pr.) — *Nič v ustih kruli po črevesu.* (N. pr.) — *Nikdo je zaimek.*

D. 0 naglašanju stavkovih členov.

§ 247. V govoru se izreka posameznih besed ravnomerno preminja: zdaj raste, zdaj pada, kakor zahteva umevnost in lepo-glasje. Ta izreka se ravna ali po naravni veljavi stavkovih členov, ali po volji govornika, ki obrača poslušalčevo pozornost zdaj na to, zdaj na ono besedo v stavku. Glavno pravilo za naglašanje nam bôdi: Poudarek se opiraj na najvažnejšo besedo v stavku.

Če poudarjamo besede po njih naravni veljavi, tedaj si gre pomniti:

a) V golem stavku se opira poudarek na dopovedek, na pr. *Solnce sije.* — *Luna sveti.* — *Zvezde migljajo.*

b) Prilastek se izgovarja krepkejše mimo njegovega samostalnika, na pr. *Dober glas seže v deveto vas.* (N. pr.) — *Čista voda je najzdravejša pijača.* (Slom.)

c) Predmet dobiva naglas pred dopovedkom; če je več predmetov v stavku, izgovarja se rečni ali pojmovni krepkejše od osebnega; na pr. *Petje razveseljuje srce.* — *Pesem preganja človeku skrb.* (N. pr.) — *Lažniku še resnice ne verjamemo.* (N. pr.)

d) Na prislovna določila se deva poudarek pred glagolom; če jih je več, poudarja se krajevni bolj mimo časovnega, vzročni bolj od krajevnega, načinovni bolj od vzročnega; na pr. *Kdor visoko leta, nizko obsedi.* (N. pr.) — *Po storjenem delu človek sladko počiva.* (N. pr.) — *V jeseni za vsakim grmom dež.* (N. pr.)

Opomba. Naglašanje po volji govornikovi ali umetno naglašanje se ne dá dejati v pravila, ker ima govornik naglas popolnoma v svoji oblasti in ga deva na tisti člen, na katerega hoče obrniti našo pozornost.

O sklonih.

§ 248. Skloni značijo razmere, v katerih stojé dopolnila ali prislovna določila h glavnim stavkovim členom.

Skloni so neodvisni (*casus recti*) ali odvisni (*casus obliqui*). Neodvisnika sta imenovalnik in zvalnik; drugi skloni so odvisniki, ker nimajo samostalnosti, temveč so odvisni od glagolov ali od drugih besed v stavku.

Mestnik in orodnik se rabita sedaj le v zvezi s predlogi; brez predlogov nam služita še kot prislovno določilo; na pr. *jutri,* *drevi,* *sinoči;* *mestoma,* *križem,* *ravnim pôtem;* *čudom se čuditi.*

Imenovalnik.

§ 249. Imenovalnik je pravi osebkov sklon in imenuje na vprašanje: *kdo* ali *kaj?* osebo ali reč, o kateri se govori v stavku. Na pr. *Kmet gospoda redi.* (N. pr.) — *Leža ne bogati.* (N. pr.)

Imenovalnik nam služi tudi kot dopovedkov sklon, in sicer v imenskem dopovedku:

a) pri pomožnem glagolu *sem*, *biti* na vprašanje: *kaj je, čigav ali kakšen je osebek*; na pr. *Rokodelstvo je lepa dota.* (Cegn.) — *Meč tvoj, glava moja.* (N. pr.) — *Smrt je slepa.* (N. pr.)

b) pri glagolih: *ostati*, *postati*, *nastati*, *prihajati*, *nastopiti* itd.; na pr. *Pravi prijatelj ostane zvest tudi v nesreči.* — *Bahač postane berač.* (Slom.)

c) pri glagolih: *imenovati se*, *klicati se*, *zvati se*, *praviti*, *reči*, *sloveti*, *videti se*, *zdeti se* itd.; na pr. *Sveti Mohor se imenuje apostol Slovencev.* — *Drevesce vzraste s časom mogočno drevó.* (Ravn.)

d) kadar se pridene pridevnik za pojasnilo glagolnemu dopovedku; na pr. *V visok stolp rada strela trešči.* (N. pr.) — *Bosa hodi sirota po produ.* — *Žalostne zapuščajo ptice v jeseni naše kraje.*

Zvalnik.

§ 250. Zvalnik, ki nam služi v prvotni obliki samo v nekaterih besedah (gl. § 56. op. 1.), stoji:

a) kadar koga po imenu zakličemo, na pr. *Aj ti brate!* — *Tiho, fantje!* — *Oj škrjanče mali!* (Levst.)

b) kadar od radosti, žalosti ali začudenja vzkliknemo, na pr. *Oj ti roža, krasna roža!* — *Aj ti trnje, ostro trnje!* — *O luč izobraženja!* (Vrt.) — *O grdoba laži!* (Ravn.)

c) V narodnih pesmih služi včasih zvalnik namesto imenovalnika, na pr. *Mu odpisal je Adame, Siska vrli poglavare.* (N. ps.) — *Pravi Ravbarju Andreje.* (N. ps.)

Rodilnik.

§ 251. Rodilnik, ki stoji na vprašanje: *koga ali česa?* je zelo obširne rabe in jako različnega pomena. Prvotni pomen mu je *vir* ali *mér* dejavnosti na vprašanje: *odkod?*

Rodilnik nam služi kot osebek, dopovedek, prilastek, predmet in prislov.

a) Rodilnik kot osebek.

§ 252. V rodilniku stoji pravi ali logični osebek:

a) pri nikalnem pomožniku *ne biti* in pri glagolu *ne ostati*, kadar ju brezosebno v 3. jedninski osebi jemljemo v rabo; na pr. *Ni kruha brez truda.* (N. pr.) — *Kjer ni postave, tam ni prestopka.* (N. pr.) — *Kadar mačke ni domá, tedaj so miši dobre volje.* (N. pr.) — *Kamena ne bode ostalo na kamenu.* — *Brez pri-*

puščenja nebeškega očeta ne bode pogubljene nobene človeške duše. (Slom.) — *Za delo lenuhu ne ostaja časa.*

Opomba. Važna je razlika med trdilnimi in nikalnimi stavki, kakor: *Mati je (so) domá — matere ni domá; mati je bila (so bili) domá — matere ni bilo domá; mati bode (bodo) domá — matere ne bode domá. Delavci so (so bili) na polju — delavcev ni (ni bilo) na polju.*

b) pri pomožniku *sem, biti* in pri nekaterih drugih glagolih sličnega pomena, kakor *zbrati se, priti, preostajati, pasti, živeti* itd., kadar jih rabimo brezosebno. Rodilnik izraža nedoločen del kake celote (délni rodilnik = genitivus partitivus) in odgovarja osebkovemu imenovalniku drugih jezikov. Na pr. *Pridnemu bo preostajalo kruha. — Bilo je vina in različnih jedij, da se je miza šibila. — Kmalu prihiti polka iz vseh krajev.* (Ravn.) — *Vilo se je rumenih, svetlih las okrog jasnega obraza.*

Opomba. Ravno tako stoji tudi pri glagolu *nedostajati* in *manjkati* to, kar manjka, ali česar nedostaja, v rodilniku, kadar se nedoločen del kake celote vzame v misel; na pr. *Nedostajalo je kruha in vina* (es fehlte Brot und Wein, ali: es fehlte an Brot und Wein). — *Izkušnje jim manjka, modrosti darov.* (Pot.) — *Brli žicljenja sveča, dokler ji reje zmanjka in ugasne.* (Preš.) — *Še tega mi je manjkalo* (das fehlte mir noch). — *Ne manjka mu ničesar* (es fehlt ihm nichts). — *Toda: Goldinar še manjka, da jih ni sto.*

b) Rodilnik kot dopovedek.

§ 253. V rodilnik stopi dopovedek s pomožnikom *sem, biti*:

a) kadar naznanja, čigavo je kaj (svojični rodilnik = genitivus possessivus), toda pri živečih in posebljenih stvareh le tedaj, kadar ima kako pojasnilo pri sebi (glej § 243.). Na pr. *Ta hiša je mojega očeta, brez prilastka pa: ta hiša je očetova.* (Krivo je: *ta hiša sliši mojemu očetu*). — *Vsa zemlja je Gospoda, našega Boga in stvarnika. — Ta zlat je kralja Matjaža samega.* (N. ps.) — *Ti spisi so Antona Slomškega. — Ta grad je Krištofa Lambergarja.*

b) kadar dopoveduje, kake lastnosti, ali kake rodovine je oseba ali reč (kakovostni rodilnik = genitivus qualitatis, originis). Na pr. *Prvi kristjani so bili jedne misli in jedne volje. — Ta zlat je kova znanega.* (N. ps.) — *Biti slovenske krvi bodi Slovencu ponos.* (Kos.) — *Gospod Ravbar je domače plemenitaške rodovine.*

c) Rodilnik kot prilastek.

§ 254. V rodilniku stoji prilastek:

a) kadar se imenuje oseba ali reč, od katere kaj izhaja (izvirni rodilnik = genitivus auctoris, gen. subjectivus); na pr.

Molitev vročega srca je Bogu mila (srce moli). (Cegn.) — *Petje veselih ptičev zamika uhó (ptice pojejo).* — *Rožljanja pik, armade hrupa konj ne straši se.* (Kos.) — *Zvestoba pravega prijatelja se ti pokaže v nesreči.*

b) kadar se imenuje oseba ali reč, na katero kaj prehaja (predmetni rodilnik = genitivus objectivus); na pr. *Pismo je namestnik govora (namestuje govor).* (Slom.) — *Bog je stvarnik nebes in zemlje.* — *Hudobni otroci so krvava šiba svojih starišev.* (Slom.)

c) kadar se dopoveduje, kake lastnosti ali nravi je oseba ali reč (kakovostni rodilnik, § 253.); na pr. *Kruh stare peke je zdrav.* (Slom.) — *Mladič prijaznega lica in brhke rasti; starček belih lās; zmaj dirje podobe; mož bistrega uma.*

d) kadar se imenuje lastnik ali posestnik kake osebe ali reči, toda pri živečih in poosebljenih stvareh le s pojasnilom, glej § 253. a (svojilni rodilnik = genitivus possessivus). Na pr. *Hiša našega očeta; poslopje gospoda kneza; cerkev bližnje vasi; lepota vsega sveta.*

§ 255. Kot prilastek zaznamuje ime v rodilniku celoto, kateri se kak del odvzame (délni rodilnik = genitivus partitivus). Del kake celote ali reči izražajo:

a) mnogi samostalniki, ki naznanjajo kako množino ali mero, kakor so: *množina, obilica, sila, truma, trop, krdelo, kup, peščica, kepa, vedro, vrč, laket, stot (cent), pol, polovica, četrt, liter, meter, kilogram* itd. Na pr. *Dobra misel je pol zdravja.* (N. pr.) — *Betriva medú več muh uloví, kakor sod kisa.* (Slom.) — *Boljša je žlica soka v miru, ko polna miza jedij v prepiru.* (N. pr.) — *Izkušnja je kos proroka.* (N. pr.)

b) glavni števnik od pet naprej, ločilci srednjega spola in nedoločniki: *veliko, malo, več, manj, mnogo, nič, nekaj, dosti, dokaj, obilo, polno* itd., kadar nam v imenovalniku ali tožilniku služijo za samostalnike. Na pr. *Deset brihtnih otrók najajst sreč.* (N. pr.) — *Devet igralcev še jednega petelina ne redi.* (N. pr.) — *Dvoje psov na kost jedno, koljeta se med sebó.* (N. pr.) — *Vsak naših telesnih udov ima svoje posebno delo.* (Vrt.) — *Zób dosti, kruha malo.* (N. pr.) — *Slab groš več ljudij pozna.* (N. pr.) — *Slovenci imajo premalo spomina na to, kar jih je mati učila.* (Vodn.) — *Nič popolnega ni pod solncem.* (Slom.)

c) vprašalni zaimki, pa tudi oziralni in kazalni, zlasti kadar nam rabijo kot samostalniki v srednjem spolu; na pr. *Kaj je*

težjega, nego resnico zamolčati? (N. pr.) — Kdo rojen prihodnjih bo meni verjel, da v letih nerodnih okrogle sem pel? (Vodn.) — Kar je življenja po svetu, vse giblje in se veseli. (Levst.) — Kolikor krajev, toliko šeg. (N. pr.) — Kar smo dobrega storili, to gre za nami.

d) pridevniki v presežnji stopnji, na pr. Beseda materina je vseh dobrot največja dobrota. (Slom.) — Kranjskih gor najvišji je Triglav. — Vseh slovenskih pesnikov prvi in najboljši je France Prešeren.

Opomba. Namesto golega roditelja nam služi pogostoma roditelj ali orodnik s predlogi *izmed* ali *med*.

d) Rodilnik kot predmet.

§ 256. V roditelja devajo svoj predmet:

a) samostalniki *groza, strah, sram, skrb, mar, žal, treba, potreba, škoda*, kadar jih glagolno s pomožnikom *sem, biti* jemljemo v rabo; na pr. *Groza, strah me je samije.* (Pot.) — *Gani se, komur je mar zahvale prihodnjega vnuka.* (Kos.) — *Komur krajcarja ni mar, ne bode rajniša gospodar.* (N. pr.) — *Kmetu je treba ostrega črtala na lemežu, duhovnemu pastirju pa resnega svarila in ostrega pokorila.* (Slom.) — *Lenuha ni skrb dela.* — *Sram te bodi slabe tovarišije.*

Opomba. 1. V teh in drugih sličnih stavkih imamo dva predmeta: osebni in rečni predmet. Rečni predmet stoji v roditelju, dočim je osebni v tožilniku (*strah me je samije*), ali v dajalniku (*meni je mar zahvale*), ali v roditelju (*lenuha ni skrb dela*).

2. Samostalnikom *skrb, mar, žal in škoda* služi namesto roditelja večkrat tožilnik s predlogom *za*, na pr. *Za staro vero, stare ljudi in star denar naj ti bode vselej mar.* (N. pr.) — *Mar za pravičnikov pot je Bogu.* (Ravn.) — *Žal mu je za mlada leta.* — *Bodi te skrb za kmetijstvo.* — *Škoda je za blago, za denar, ali škoda je blagá, denarja.*

b) pridevniki *željen, lakomen, skrben, maren, potreben, poln, vreden, kriv, deležen, svest* in še mnogo drugih, ki pomenjajo kako *skrb, željo, potrebo, deležnost, obilnost, veselje, žalost* in podobne občutke. Na pr. *Bog je hvale vreden, človek pa pohvale.* (N. pr.) — *Vse je truda polno, kar se s pridom dela.* (Levst.) — *Čista pen bodi zmes ko sklen.* (Kos.) — *Prevzetnim ljudem se Bog ustavlja, ponižnih pa je vesel.* (Ravn.) — *Kdor srčno zmagá spake, mirú si gori je svest.* (Pot.)

c) povratniki in tudi tisti glagoli, ki imajo osebni predmet v tožilniku pri sebi, devajo rečni predmet v roditelja; na pr. *Kakor se dela lotiš, tako se ti odseda.* (N. pr.) —

Praznega skednja se miš kmalu naveliča. (N. pr.) — *Kogar kača piči, boji se zvite vrvi.* (N. pr.) — *Česar se človek zelo veseli, to je rado polno grenjav.* (N. pr.) — *Smrt reši človeka vsega trpljenja.* (Slom.) — *Jezik očistite peg.* (Kos.) — *Sanje opominjajo človeka nesreče, ki bi se mu utegnila pripetiti.* (Nap.) — *Bog te obvaruj vsake nesreče.* — *Puntarskih naklepov so Galilejce dolžili.* (Ravn.) — *Stare vere in starih prijateljev se drži.* (N. pr.)

d) glagoli, ki pomenjajo kako željo ali zahtevanje, potrebo, skrb ali deležnost, posebno *iskati*, *čakati*, *želeči*, *upati*, *hoteti*, *potrebovati*, *stradati*, *pogrešati* itd. Na pr. *Kdor išče veselja v hrupu svetá, je izgrešil prave poti do njega.* (Bl.) — *Veliko sveta še čaka marljive roke in krepke volje.* (Cegn.) — *Truplo potrebuje poštenega oblačila, duša pa zgovornega jezika.* (Slom.)

Opomba. 1. Glagoli *varovati*, *okusiti*, *izkusiti*, *uživati*, *čutiti*, *prositi*, *vprašati*, *poslušati*, *zaslišati*, *pomniti*, *pametiti*, *pozabiti*, *omeniti* in še drugi jednakega pomena se družijo včas z roditelnikom, včas s tožilnikom; na pr. *Fantiči, deklički kresujejo, žitnega polja (= žitno polje) varujejo.* (N. ps.) — *V sanjah pozabi duk vsakdanjih nadlog (= vsakdanje nadloge).* (Tuš.) — *Barko ustavi, vpraša lepe Vido (= lepo Vido).* (N. ps.)

2. Le-sèm spadajo tudi glagoli, s predlogom *do* zloženi, kadar se imenuje predmet, kateri se doseže, kakor *doseči*, *dorasti*, *dočakati*, *doslužiti*, *doživeti*, *dospeti* itd.; na pr. *Če hočeš starosti doživeti, ogiblji se mehkuženja.* (Vrt.) — *Dorastli sta roži vrhá cerkve.* (N. ps.)

e) glagoli, v namenilniku stoječi, na pr. *Pojdi, hlapec, kopat jame, oj široke in globoke.* (N. ps.) — *Hité mu mojci glave snet.* (N. ps.) — *Pojdi mojih ran pogledat.* (N. ps.) — *Pojdi gledat Marjetice, božje služabnice.* (N. ps.) — *Šeg pogledat tujih se odpravi.* (Levst.)

Češče pa se druží namenilnik s tožilnikom, na pr. *Idi hlapce klicat, žito spravljat, streho krit, vrata odpirat, rožice trgat.*

§ 257. V roditelniku stoji predmet, kadar se vzame nedoločen del kake celote v misel (délni roditelnik = genitivus partitivus), ne pa vsa celota (vse osebe, vse reči). Takemu roditelniku moremo vselej *kaj*, *nekaj*, *nekoliko* ali podobnih besedic katero dodati v mislih. Na pr. *Dober človek ima povsod prijateljev.* — *Dajte zobati pšenice zrele, dajte piti mu rebulje bele.* (N. ps.) — *Strupa mi bo v vinu napivala.* (N. ps.) — *Zakaj se vselej jokate, kadar mi kruha dajete?* (N. ps.) — *Nesó zlatá, kadila Gospodu v dar.* (Pot.) — *Prinesi sadja; pripelji žita; nanosi prsti; navozi kamenja; prilij vode; privrzi soli; nakosi detelje; nakupi si grozdja; pripadlo je snega; naprosi delavcev* itd.

Ta roditelj stoji tudi po predlogu *po*, na pr. *Idi po vode; skoči po vina; teči po mleka.* — *Brž po olja mi pošljite.* (N. ps.)

§ 258. V roditelju se deva v nikalnem stavku vsak tožilnik trdilnega reka in z njim vred tudi vsak na njem zavisli imenski dopovedek; na pr. *Ne prodaj kože, dokler medved v brlogu tiči.* (N. pr.) — *Častna obleka ne pokrije sramote.* (Slom.) — *Za voljo jedne muhe si ne prede pajek mreže.* (N. pr.) — *Groba ne prodere jok.* (Pot.) — *Kdor dela pozamudil ni, ta se lahko z Bogom veseli.* (Slom.) — *Ne imenujte se učnikov.* (Met.) — *Obleka nas ne stori Bogu prijetnih, ampak dobro dejanje.* (Slom.)

Opomba. 1. Nikalnost se včasih krepi po roditelju tretje osebe v dotičnem spolu in številu; na pr. *Ni je večje sovražnice za mladino kakor mehkužnost.* — *Ni ga ljudstva na svetu, da bi prav nobene vere ne imelo.* (Slom.) — *Ne oponašaj ga ubožca, ki jecljá ali krevljá.* (Slom.) — *Ni jih boljših prijateljev, nego so dobre knjige.*

2. Kadar se dotika v skrčenih stavkih nikalnost samo jednega predmeta, tedaj stopi samo ta v roditelj, drugi pa ostanejo v tožilniku ali imenovalniku; na pr. *Nisem prišel klicat pravičnikov, ampak grešnike.* — *V moški dobi ni uka, temveč trud in delo.* (Levst.)

3. Zaimki *nič, kaj, kar, nekaj* in *marsikaj* se jemljejo v nikalnih stavkih večkrat tudi v tožilniku v rabo, ako jih ne izrekamo s poudarkom; na pr. *Nič ne boste slišali, le majhen zvonček.* (Cegn.) — *Kjer nič ni, še cesar nič vzeti ne more.* (N. pr.) — *Kar ne moreš ti umeti, vse še brez pomembe ni.* (Greg.) — *Nimam kaj dati; ne morem vsemu kaj.*

e) Roditelj kot prislovno določilo.

§ 259. V roditelju stoji večkrat prislovno določilo, in sicer:

a) čas kakega dejanja, na pr. *Leta 863. se nam je prinesla luč prave vere.* — *Šest dnij je Bog stvarjal, sedmega je počival.* — *Vsakega leta cvete le enkrat pomlad.* — *Nekega dne.* — *Dne 2. prosinca.* — *Meseca sušca.*

b) vzrok dejanja ali stanja namesto roditelja s predlogom *od*, na pr. *Česar glava boli, zdravo ni.* (Slom.) — *Vročine zemlja poka.* (Šub.) — *Vesolja mi srce igra.* (N. ps.)

c) način kakega dejanja, pa le bolj redkoma, na pr. *Rahljih stopinj se ziblje naprej.* (Kos.) — *Gospodar veselih očes srečo pregleda in blagor nebes.* (Kos.)

Opomba. Večkrat nam služi roditelj za raznimi medmeti, kadar od radosti, žalosti ali začudenja vzkliknemo; na pr. *Oj temne noči, črne noči!* — *Oj nehvaležnosti, da je ni grše!* (Ravn.)

Dajalnik.

§ 260. Dajalnik odgovarja na vprašanje: *komu ali čemu?* in kaže mér dejavnosti proti kakemu predmetu. V obče je ta sklon osebnega pomena in služi osobito predmetom, katerim se daje kaj v oblast ali prepušča v uživanje.

a) Dajalnik osebka ali dušne deležnosti.

§ 261. V dajalniku stoji oseba ali reč:

a) pri samostalnikih: *treba, potreba, mar, skrb, žal, mraz, znoj* itd., kadar jih brezosebno s pomožnikom *biti* jemljemo v rabo; na pr. *Modremu očetu ni treba šibe strahovalke.* — *Naj ti besede žal ne bo, ki pouči me.* (Cegn.) — *Skomina mu je, kdor trdo grozdje jé.* (Ravn.) — *Znoj mi je; mraz mi je; mar mi je; kos mi je; ni mu vrste* itd.

Pri besedah: *ime je, pravijo, rekajo, nadeli so* itd. stoji oseba ali reč, kateri se daje ime, v dajalniku, ime samo pa v imenovalniku; na pr. *Sova senici glavana pravi.* (N. pr.) — *Prvencu je bilo ime Ezav, druju Jakob.* (Ravn.) — *Pravi se mu očaj, ker je oče vsega naroda.* (Ravn.) — *Ime mu je Štefan, pa mu navadno pravijo Štefak.*

b) pri brezosebnih glagolih, ki značijo razne čute, kakor *hoče se, noče se, toži se, gnusi (gabi, studi) se, zdeha se, dremlje se, sanja se, zdi se, dozdeva se* itd. Na pr. *Nad hinavščino se studi Bogu.* (Ravn.) — *Na lepi besedi mi je veliko ležече.* (Vodn.) — *Zdeha se mi; dremlje se mu; dozdeva se jim; hoče se mi piti* (es gelüftet mich, zu trinken); *nič se mi ne hoče* (ich habe zu nichts Lust) itd.

c) pri pomožnem glagolu *biti*:

1. kadar je namestnik glagola *imeti* ter naznanja osebo ali reč, v katere moči ali oblasti je kaj; na pr. *Laži je plitko dno* (= laž ima plitko dno). (N. pr.) — *Vsakemu človeku je dolžnost, da stori, kolikor mu je mogoče.* (Napr.) — *Pastirja zdaj in varuha več vam ni.* (Kos.)

2. kadar nadomešča glagol *morati* ali *moči*, na pr. *Narodno deblo nam je izobraževati.* (Napr.) — *Večno nam ni živeti.* (Led.) — *Bilo vragom vpiti je, bilo vragom je bežati.* (Levst.)

d) V dajalnik stopi tudi imenski dopovedek skrajšanega stavka, zlasti če se nanaša na dajalnik v glavnem stavku; na pr. *Človeku ni dobro samemu biti* (= da je sam). (Ravn.) — *Boljše je*

lačnemu zaspati, ko dolžnemu ostati (= človeku, da lačen zaspi, ko dolžen ostane.) (N. pr.) — *Boljše poštenemu umreti, ko sramotnemu živeti.* (N. pr.) — *Vsejanim biti, v grobu stletu je tudi nam odločeno.* (Led.)

Opomba. Le-sèm spada tudi dajalnik pri glagolu *dati*, ki prav za prav ni drugega, kakor osebek skrajšanega stavka; zato je v takem stavku dajalnik vselej tvornega, osebek pa trpnega pomena. Na pr. *Ne daj se nagibati slehernemu vetru* (= da te nagiblje sleherni veter). (Dalm.) — *Moder sin se dá očetu poučiti* (= da ga oče pouči). (Dalm.) — *Ne daj otrokom zapovedovati* (= da bi otroci zapovedovali). (Slom.) — *Mesu ne daj gospodariti tela* (= da bi meso gospodarilo telo). (Vrt.)

§ 262. V dajalnik se deva oseba, kadar dajemo na znanje, da se godi kaj po naši ali po volji drugega, zlasti v prijateljskem govoru (dajalnik dušne deležnosti = dativus ethicus); na pr. *Po Dunaju mi dirja v skok.* (N. ps.) — *Skrbna mati, urno mi vstanite.* (N. ps.) — *Urno k svoji materi mi teče.* (N. ps.) — *Vse živce ti oživi, vse žile ti prešine domača godba.* (Navr.) — *To so vam bili pravi korenjaki!*

Opomba. 1. V dajalnik stopi tudi povratni zaimek, kadar dela oseba iz lastne moči, v lastni prid, sama ob sebi ne gledé na drugo osebo; na pr. *Kdor si vedno izbira, izbierek dobi.* (N. pr.) — *Grede si odpirat gornje line.* (N. ps.) — *Požeruh in pijanec si ne vesta mere.*

2. Semkaj spadajo nekateri stalni izrazi, kakor *bodisi, marsikdo, dasiravno, česitudi* itd.

b) Dajalnik oddaljenega predmeta.

§ 263. V dajalniku stoji oseba ali reč, katera je smoter osebkovi dejavnosti:

a) pri prehajalnih glagolih, kadar se imenuje oseba, na katero prehaja dejavnost kot na bolj oddaljeni predmet; na pr. *Bogu posojuje, kdor ubožcu kaj podeli.* (N. pr.) — *Dobra izreja brani uboštvu pod streho.* (N. pr.) — *Vrana vrani očij ne izkljuje.* (N. pr.) — *Kdo je utrdil nebu svetle zvezde?* (Vilh.)

b) pri neprehajalnih glagolih, kadar se imenuje oseba, kateri se kaj lasti ali svoji; na pr. *Daj vsakemu, kar mu gre.* (Slom.) — *Taka čast gre Bogu, ne ljudem.* (Cegn.) — *Lepi besedi se spodobi tudi lepa obleka.* (Slom.)

c) pri povratnih glagolih: *čuditi se, smejati se, posmehovati se, prilizovati se, rogati se, zahvaliti se, smiliti se, znati se, poznati se, videti se* itd. Na pr. *Vse se čudi lepoti božjega stvarjenja.* (Ravn.) — *Ne posmehuj se, ampak vstani sivi glavi.* (Slom.) — *Znalo se je močnemu in srčnemu mladeniču, da bode kdaj slaven junak iz njega.* (Navr.)

Opomba. Dajalnik nam služi tudi pri tistih povratnikih, kateri pomenjajo sploh kako branitev pred vzajemnostjo, ali pa zahtevanje po združenju, kakor *umakniti se, odtegniti se, skriti se, odpovedati se, ogniti se, braniti se komu* (sich wehren gegen jemanden), — *ponuditi se (komu za spremljevalca), pokloniti se* itd.; na pr. *Odtegne žezla, hrupa se zmotnjavam.* (Žem.) — *Moč nebeška strašna je, če varstva sponi zmakne se.* (Kos.) — *Bogu se ne moremo skriti.* (Ravn.) — *Pijancu se ogni s senenim vozom.* (N. pr.)

d) pri pridevnikih, ki značijo škodo ali korist, jednakost ali podobnost, pa tudi druge zunanje in notranje lastnosti, kakor *koristen, škodljiv, primeren, prikladen, jednak, pristojen, vdan, všeč, blag, mil, dober* itd.; na pr. *Vsakemu očesa je reč drugačna.* (Cegn.) — *Zapeljivost je skriti jami podobna.* (N. pr.) — *Sitemu trebuhu še beli kruh ni všeč.* (N. pr.) — *Vsaka huda strast nas dela živini jednake.* (Ravn.)

§ 264. V dajalnik se deva oseba in reč, kateri se godi ali je kaj v korist ali v škodo (dativus commodi et incommodi); na pr. *Sebi seješ, sebi tudi žanješ.* (N. pr.) — *Dobre ceste so velika dobrota vsaki soseski.* (Bl.) — *Prva šola je mladeniču jutrnja zarja.* (Slom.) — *Kdor drugemu jamo koplje, sam v njo pade.* (N. pr.)

§ 265. Dajalnik nam čestokrat služi:

a) za prilastkov roditeljski in stoji sploh pred besedo, kateri kaj prilastuje; na pr. *Pridna gospodinja hiši tri ogle podpira* (= tri ogle hiše). (N. pr.) — *Ne bodi svojemu narodu izdajalec, marveč krepek ščit* (= izdajalec svojega naroda).

b) namesto prirednega svojilnega prilastka, zlasti za svojilni zaimek (gl. § 242. op. 2.); na pr. *Up je človeku najzvestejši tovariš* (= človekov tovariš). (Pr.) — *Studenci bistri mi tekó, pojé mi čredo* (= moja čredo) in *glaró.* (Pot.) — *V neskončni svet mi plavajo očesa* (= moja očesa), *srce mi* (= moje srce) *bije zopet slobodno.* (Cegn.)

Tožilnik.

§ 266. Tožilnik je pravi sklon predmetov ter imenuje na vprašanje: *koga* ali *kaj?* osebo ali reč, na katero prehaja dejavnost glagolova.

a) Tožilnik predmetov.

§ 267. Svoj predmet imajo v tožilniku:

a) vsi prehajalni glagoli v trdilmem reku, kadar se razteza njih dejavnost črez ves predmet (gl. § 257.); na pr. *Bog ljubi pravico in sovraži hudobno dejanje.* (Ravn.) — *Očetov blagoslov hiše*

zida, materina kletev pa jih razdira. (Dalm.) — *Izderi bruno iz svojega očesa, in potlej glej izdreti pazdér iz očesa svojega brata.* (Met.)

b) nekateri neprehajalni glagoli s predmetom, ki je istega korena ali pomena z glagolom (notranji predmet); na pr. *Junaci domačije mirno smrtno spanje spé.* (Jenko.) — *Boj krvavi Valjhun že dolgo bije za krščansko vero.* (Preš.) — *In šel je boj boj'vat brez upa zmage.* (Preš.) — *Najboljše je srednjo pot hoditi.*

c) glagoli *boleti, srbeti, ščemeti, peči, žgati, zebsti, tresti, žuliti, skrbeti* itd., in sicer stoji oseba v tožilniku, reč pa, ki povzroča nepovoljni čut, v imenovalniku; na pr. *Kjer me srbi, tam se čoham.* (N. pr.) — *Vsak sam vé, kje ga črevelj žuli.* (N. pr.) — *Po slabi tovarišiji človeka rada glava boli.* (N. pr.)

d) samostalniki *groza, strah, sram, skrb, konec, misel, volja*, kadar jih glagolno s pomožnikom *biti* jemljemo v rabo; na pr. *Toliko ga je sram, kakor volka strah.* (N. pr.) — *Groza me je bilo nočne pošasti.* — *Dete je bilo strah.* — *Mater je skrb otroka.* — *Učence je bilo sram, da niso dobro znali.* — *Misel me je; groza jo je; strah jo je; sram nas je; volja vas je.*

V nikalnih stavkih stoji roditeljski, na pr. *Lovcev ni groza strmečih čerij.* (Cegn.) — *Matere ni skrb otroka.*

Opomba. 1. V tožilniku stoji osebni predmet, ki je zavisen od samostalnika *groza, skrb* itd. in pomožnika *biti*, ki sta tu tesno združena v glagolski pojem. *Skrb biti* je toliko, kakor *skrbeti*; *skrb me je* = *skrbi me*.

2. Včasih stoji osebni predmet tudi v roditeljski namesto v tožilniku; na pr. *Ženskih je skrb snage, moških pa učenosti.* (Vodn.) — *Poprej bode nas konec ko naših del.* (Slom.) — Tu se kaže najbrž še prvotna samostalniška narava besed *skrb, konec* itd.

§ 268. Dva tožilnika imajo pri sebi, in sicer predmetov in dopovedkov (če dopovedku rajši predloga *za* ne damo):

a) glagoli *imenovati, postaviti, izvoliti, izbrati* (pri teh navadno s predlogom *za*), *storiti, narediti, delati se, spoznati* itd.; na pr. *Gospoda (= za gospoda) svojih del si ga postavil.* (Ravn.) — *Samoto tovarišico (= za tovarišico) si izvoli.* (Žem.) — *Storil se bom mrtvega.* (N. ps.) — *Koga si boš tovariša izbral?* (Slom.) — *Moj polk se dela nevednega mojih zakonov.* (Dalm.) — *Imenovali so ga skopuha.* — *Postavili (izvolili, izbrali) so si ga župana*, navadno: *za župana*, ali včasih tudi: *županom*. — *Imenovali so ga za učitelja*, ali tudi: *učiteljem*. (Tu stoji orodnik kot dopovedkov sklon namesto tožilnika.)

b) glagoli, ki pomenjajo koga za kaj imeti, kakor *imeti, smatrati, čislati, ceniti, častiti* itd., toda brez predloga *za* ali brez

členice kot le bolj poredkoma. Na pr. *Stvarnika, dobrotnika in očeta ga častite.* (Pot.) — *Ne imej vsega za resnico, kar ljudje govoré.* — *Vsi ga poznajo kot vestnega delavca.*

c) Z dvema tožilnikoma se veže glagol *učiti*, in sicer s tožilnikom osebe, katero kdo uči, in s tožilnikom reči, katero koga učimo; na pr. *Tujce smo učili našo besedo, sebe pa ne.* (Vodn.) — *Po skrivnjavah učiš me modrost.* (Ravn.)

Namesto tožilnika stoji češče roditelj (§ 256., c), na pr. *Ravne učite nas hoje.* (Greg.) — *Iz mladega nas pobožnosti in strahu božjega učé.* (Ravn.) — *Učite me modrosti božje.*

Opomba. Z dvojnim, osebnim in rečnim tožilnikom se vezeta včas tudi glagola *vprašati* in *stati* (stanem, kosten); na pr. *Kaj me vprašaš?* — *To te bo stalo glavo.*

Glagol *vprašati* stavi pa sicer rečni predmet rajši v roditelj ali v kak drug sklon v zvezi s predlogom; na pr. *Česa si ga vprašal?* — *Vprašaj ga sveta!* — *Koga za svet vprašati.* — *Po očetu koga vprašati.*

b) Tožilnik prislovnega določila.

§ 269. Tožilnik prislovnega določila nam rabi:

a) o času na vprašanje: *kdaj? v kateri čas? koliko časa? kako dolgo?* pa sploh le tedaj, kadar ima samostalniček kak priložek pri sebi; na pr. *Glava lenihova vsak dan bolj trda prihaja.* (Slom.) — *Kar dobra mati v srce zasadi, vse žive dni ne posahne.* (Slom.) — *Marsikdo nosi veselje in žalost v prsih skrito vse življenje.* (Cegn.) — *Kar se mlade dni zamudi, ne popravi se vse žive dni.* (Slom.)

Opomba. Pri posameznih dneh v jednini nam služi tožilnik s predlogom *v* ali *na*, v množini in pri godovih pa mestnik s predlogom *o*, *ob*; na pr. *Tisti čas je Jezus skoz setve šel v soboto.* — *Troji učenci delajo, kar se ne sme delati ob sobotah.* (Met.) — *O božiču, o novem letu, o veliki noči, o duhovem, v petek, na veliki ponedeljek, na cvetno nedeljo, ob nedeljah itd.*

b) o meri, ceni in teži na vprašanje: *koliko? kako daleč? po čem? kako dolgo? kako težko?* itd.; na pr. *Kar sevec na rami nese na polje, se vozi s polja polne vozove domu.* (Ravn.) — *Pet čevljev merim, palcev pet.* (Preš.) — *Tri sto komolcev naj bo ladija dolga, petdeset visoka.* (Ravn.) — *Sabljica je težka centa dva.* (N. ps.) — *Tri streljaje je še do mesta; tri ure morajo hoditi po vodo.*

O sklonih s predlogi.

A. Predlogi z rodilnikom.

1. Pristni predlogi.

§ 270. **Brez** (lat. sine — nemški ohne) izraža oddeljenost ali kako pomanjkanje; na pr. *Mladina brez rudečih lic, pomlad brez cvetlic.* (N. pr.) — *Brez uzde strast, gotova propast.* (N. pr.) — *Prazno je delo brez sreče z nebes.* (Pot.) — *Kar priprosiš, brez skrbi nosiš.* (N. pr.)

§ 271. **Do** (ad, usque ad — bis, bis zu, bis an) nam rabi o meji ali kraju, do katerega kaj seže ali pride, in sicer:

a) v prostoru, na pr. *Od rok do ust je dolga pot.* (N. pr.) — *Kadar žalost do vrha prikipi, že veselje se glasi.* (N. pr.) — *Stopi gori v svoje line do gospoje Katarine.* (N. ps.)

b) v času, na pr. *Kar si človek naprti, to nosi do smrti.* (N. pr.) — *Do poldneva nosi angelj vodo za človekom.* (N. pr.)

c) o stopnji, posebno v prislovnih izrekih, na pr. *Do smrti je zadela krogla hrabrega junaka.* — *Do sita, do dobra, do mala, do cela, do čista; do tretjega gre rado; do krvavega so se stepli.*

d) kaže mér ali razmerje do kake osebe ali reči; na pr. *V stiskah se obrne človek rad do Boga.* — *Skrbite, da vam od srca pojde prijaznost do ljudij in pokorščina do starišev.* (Ravn.) — *Narodna pesem sama ob sebi ima do srca veliko moč.* (Navr.) — *Če se mu kaj do mene zdi, naj pride k meni le v gosti.* (N. ps.) — *Kaj mi je do tega!* — *Ni mu do smeha.* — *Nam je mnogo do zdravja.* — *Ne bodi trd do ubogih!*

§ 272. **Iz** (ex — aus, von — aus) pomenja sploh mér iz notranjosti na vnanjost ter nam služi:

a) o mestu iz znotraj navzven, na pr. *Kdor dá iz rok, se drži na jok.* (N. pr.) — *Starim ljudem gre nerado iz pesti.* (N. pr.)

b) o početku ali izviru, na pr. *Iz veliko besedij malo sveta.* (N. pr.) — *Iz orličev postanejo ob letu orli.* (N. pr.) — *Iz malega raste veliko in slavno.* (Kos.)

c) o snovi ali tvarini, iz katere je kaj; na pr. *Kapa iz kunine; krona iz samočistega zlata; posoda iz morske pene.*

d) o vzroku ali načinu, na pr. *Iz ljubezni do Boga in do bližnjega doprinašamo dobra dela.* — *Iz obilnosti srca usta*

govoré. (N. pr.) — *Iz srca vesel biti ne more, kdor v potrebi vidi bližnjega, pa mu ne pomore.* (Ravn.) — *Iz dobra, iz huda, iz lepa, iznenada.*

e) o času, od katerega sem kaj biva ali se kaj godi, zlasti v mnogih prislovnih izrekih (ab, ex — seit); na pr. *Iz mladi se trn ostri.* (N. pr.) — *Iz početka; iz leta v leto; iz prva, iz nova, iz mlada* itd.

Opomba. *Iz* se veže s predlogi: *med, nad, pod, pred, za* v sestave:

izmed, t. j. iz srede kake množine (mitten aus, aus der Mitte heraus), na pr. *Jeden izmed njih, učenik postave, ta ga je vprašal.* (Met.) — *Kako ti siješ sredi zvezdic, kako leskečeš izmed meglic!* (Čb.)

iznad, t. j. od zgoraj, iznad glave proč (von oben hinweg), na pr. *Odvali kamen iznad vodnjaka.* (Ravn.) — *Poseka mlado košato lipo iznad mize.* (Levst.)

izpod, t. j. izpod česa navzven (von unten, von unterhalb heraus), na pr. *Konjem izpod nog ogenj frči.* (N. ps.) — *Izpod neba voda lije.* (Slom.) — *Solnce zazrè milo izpod burnega oblaka.* (Vrt.)

izpred, t. j. izpred očíj, od spredaj proč (von vorn hinweg), na pr. *Ne zavrzi me izpred svojega obličja!* (Ravn.)

izza, t. j. od vzadi navzven (von hinten heraus, von hinten hervor), na pr. *Izza nohta udari črna kri.* (N. ps.) — *Solnce izza gore gre.* (N. ps.)

§ 273. *Od* (ab — von, ab, weg) pomenja sploh oddaljevanje kake stvari od druge ter nam rabi:

a) o ločitvi ali oddaljenosti od kake osebe ali reči, na pr. *Smrt dušo od telesa loči.* — *Jabolko ne pade daleč od drevesa.* (N. pr.) — *Marija se od nas ravna.* (N. ps.) — *Od mladega drevesa vejico lahko odčesneš, od starega jo moraš odsekati.* (N. pr.)

b) o početku, izviru ali vzroku, na pr. *Od vsake hiše pot v Rim.* (N. pr.) — *Premog je nastal od organskih tvarin.* (Erj.) — *Vsak ima svoj dar od Boga.* (Vrt.) — *Od dela ni dobil, od leže ni sit.* (N. pr.) — *Od vola se uči orati volè.* (N. pr.) — *Od strahu je Breda obledela, od bridkosti skoro omedlela.* (N. ps.) — *Trese se od veselja vsaka žila.* (Preš.) — *Od šale glava ne boli.* (N. pr.)

c) o času, od katerega sem se kaj godi, ali koliko je od kakega časa ali kake dogodbe; na pr. *Od belega dne do trde noči.* (N. ps.) — *Od zdaj petdeset let ne bode nas, ne črevljev, ne dret.* (N. pr.)

d) o primerjavi namesto *ko, kakor, nego*; na pr. *Prostim ljudem so kračji stavki bolj razumljivi od dolgih.* (Slom.) — *Več vidijo oči od očesa.* (N. pr.) — *Ni ga podjeda od hudega soseda.* (N. pr.)

e) o predmetu, o katerem se govori; na pr. *Menijo se od kraljev, od mira in vojske.* (Levst.) — *Možaki od žita, od kupčije govoré* itd. — V pisni slovenščini rabimo namesto *od* predlog *o* z mestnikom; tedaj je pravilno: *menijo se o miru, o vojski* itd. (gl. § 282. b).

f) *Od* stopi večkrat (zlasti pri starejših pisateljih) v trpni dobi pred osebo ali reč, ki bi bila v tvorni osebek; na pr. *Veliko bolj nas boli nam od naših domačih, kakor od drugih storjena krivica.* (Met.) — *Od sreče togotne bil nisem tepen, od tvojih sem rok le bil glajen.* (Preš.) — V pisavi se ogiblremo te zveze, ker nasprotuje duhu slovenskega jezika.

2. Nepristni predlogi.

§ 274. Nepristni predlogi so po svoji obliki samostalniki in prislovi, ki se vežejo z roditeljskim. Najnavadnejši izmed njih so sledeči:

blizu, bliže (prope, propius, ad — nahe bei) zaznamuje bližino predmetov; na pr. *Blizu groba, da mu že smrt za ramo koso kleplje.* (N. pr.) — *Bliže cerkve rajši mašo zamudi.* (N. pr.)

dno (im Grunde, in der Tiefe) zaznamuje, da se nahaja kaj v najdolnjem prostoru; na pr. *Dno potoka je golo kamenje.* — *Dno morja raste prečudna množina rastlin.*

gledé, t. j. z ozirom (bezüglich, mit Rücksicht auf), na pr. *Gledé pašnikov je treba še kar bodi preložiti.* — *Gledé se veže kot deležnik tudi s predlogom na*, na pr. *Gledé na svojo čast moramo biti občutljivi.*

konec (am Ende, zuletzt) pomenja, da je kaj na najskrajnejšem koncu; na pr. *Konec jezika se rado opotika.* (N. pr.)

kraj (ad — an, bei) pomenja:

a) da je kaj na koncu, na kraju česa; na pr. *Cerkev stoji kraj vasi.*

b) da je kaj zraven ali poleg česa; na pr. *Kraj suhega drevesa tudi surovo gori.* (N. pr.) — *Kraj vzglavja mi angeljček sloni.* (Led.)

mimo (praeter — an, vorbei, vorüber, außer) pomenja:

a) gibanje mimo kakega predmeta, na pr. *Mimo grada sluga jezdi.* (N. ps.)

b) obstojnost z drugim vred, na pr. *Krasota notranjske strani je mimo Postojnske jame tudi čudapolno Cerkljsko jezero.* (Lik.) — *Mimo tega*, außerdem.

c) odličnost kake osebe ali reči mimo druge, kateri se primerja; na pr. *Notranja lepota je mimo vnanje bliščobe veliko več vredna.* (Met.) — *Moja hiša je lepša mimo tvoje.* — *Bodi še tako dragega kaj, mimo čiste duše ni nič.* (Ravn.)

namesto, mesto (pro, vice, loco — anstatt, statt) znači, da je kaj ondi, kjer bi imela biti druga stvar; na pr. *Kralja si me postavil namesto mojega očeta.* (Ravn.) — *Pred njim hodi strah namesto nekdanjega zlatega upa.* (Napr.)

okoli (circum, circa — um, herum) pomenja:

a) da je, ali da se godi kaj okrog kakega predmeta; na pr. *Za krta ni treba plotú okoli vrta.* (N. pr.) — *Okoli zlatega teleta svet na sapo pleše.* (N. pr.)

b) po priliki čas, na pr. *Kakor okoli Vincenca biló, tako črez leto ostalo bo.* (N. pr.)

okrog, krog (circa, circum — herum, ringsherum) pomenja obdanje ali zajetje od vseh strani; na pr. *Sedeli so krog mize, kakti mladike okoli svoje oljke.* (Slom.) — *Okrog gore vojska se obrne.* (Levst.)

poleg (secundum, ad — an, neben, längs, gemäß) izraža:

a) naravno bližino predmetov (= pri, zraven); na pr. *Na nebu se je lesketala zvezda poleg zvezde.* (Napr.) — *Poleg potoka sem se izprehajal.*

b) primernost ali vzrok dejanja (gemäß) namesto pri, ki se v tem pomenu le redkoma podaje slovenščini; na pr. *Ljudske učilnice so poleg tako ugodnih okolnostij obrodile krasno sadje.* (Slom.) — *Poleg zapovedi. Poleg stanú in odreje. Poleg tega (demnach).*

prek (per, trans, ultra — über, quer über, längs) pomenja:

a) da prehaja kaj na óno stran predmeta; na pr. *Le vstanite, nas prek Save predrožite.* (N. ps.)

b) kod se kaj razprostira ali pomika (längs); na pr. *Prek potokov se nov razcveta, raste zarod.* (Vilh.)

c) mirno stanje kaki reči nasproti, na pr. *Prek solnca je bolj gorko kot v osojah.* (Vrt.)

razen (extra — außer, mit Ausnahme) zaznamuje izjemo, na pr. *Razen pokore ni druge poti za grešnika do nebes.* (Slom.)

sredi (inmitten, mitten in) pomenja, da se nahaja kaj v sredi, bodisi znotraj ali na površju; na pr. *Sredi polja stoji tanko drevce.* (N. ps.) — *Naprej sredi lip in vrtnih senc.* (N. ps.) — *Sredi zime je božič.*

takraj — **onkraj**, **onstran** (diesseits — jenseits) naznanja, da je kaj na tej — na oni strani predmeta; na pr. *Takraj jezera; onkraj potoka; onstran naših hribov.*

tik (knapp an, knapp bei) izraža, da je kaj komu ali čemu tako blizu, da se ga dotika; na pr. *Tik pota stoji stara jablan.* — *Tik sreče nesreča preži.* (N. pr.)

vpričo (coram — in Gegenwart) zaznamuje, da biva ali se godi kaj komu pred očmi; na pr. *Slavite ga vpričo narodov.* (Ravn.) — *Spričo* = wegen: *Spričo grdega vremena.*

vrh (supra — oben auf, oberhalb, über) pomenja:

a) da je kaj čemu na vrhu ali nad njim; na pr. *Visoko vrh gore stojim.* (Pot.) — *Nižave sin, pridi vrh planin.* (Pot.)

b) da se čemu kaj dodaja; na pr. *Vrh tega mu dá še brešno.* (Ravn.) — *Vrh česa položiti.*

vsled (nach, zufolge) zaznamuje nasledovanje ali ravnanje po čem; na pr. *Ovce moje hodijo vsled mene.* — *Vsled nove postave; vsled kraljevega povelja.*

vštric (neben, parallel an) pomenja, da se nahaja kaka reč zraven druge; na pr. *Na pokopališču vštric durij je išči.* (N. ps.) — *Zakaj Bog vštric dobrih toliko hudobnih ljudij trpi?* (Ravn.) — *Drug vštric drugega se postavite!*

zavoljo, **zadelj**, **zaradi** (radi), **zastran**, **zbog** (propter, causa — wegen) kaže vzrok kakega dejanja; na pr. *Blagor zavoljo pravice preganjanim!* (Met.) — *Ogibljimo se prepira zaradi malih stvarij!* (Napr.) — *Bog je zadelj nedolžnih otrok tudi stariše rešil nesrečne smrti.* (Slom.) — *Zategavoljo, zategadelj, zaradi tega.*

zraven (ad, iuxta — neben, bei, nebst) pomenja:

a) da sta si dva predmeta zeló blizu, samo da se ne dotikata drug drugega; na pr. *Jaz sem zraven njega stal.* (N. ps.) — *Zraven hiše je mlin.*

b) da je komu kaj lastno z drugim vred; na pr. *Zraven lepega gradu zamore še tri kmetije.* — *Skopin je zraven velikega bogastva siromak.* (Cig.)

B. Predlogi z dajalnikom.

§ 275. **K**, ki se pred sledečim *k* in *g* izpreminja v **h** (ad, adversus — zu, gegen, nach — hin), nam kaže:

a) stvar, proti kateri je dejanje obrnjeno; na pr. *Veselo roža k solncu se obrača.* (Cegn.) — *Vsak ima prste k sebi obrnjene.* (N. pr.) — *Peljimo ga h konjskim brzdam tja!* (N. ps.)

b) nam rabi o namenu ali koncu, na pr. *Kdor dobrote izkaže, k svoji sreči kola maže.* (N. pr.) — *Marsikatera bukev k svojemu koncu toporišče dá.* (N. pr.) — *Kjedinosti, k presrčni družbi zvon ljudstvo kliče v zvesti službi.* (Kos.)

c) pomeni čas, kateremu se kaj bliža, ali kdaj se ima kaj zgoditi; na pr. *K jutru se nagiblje noč.* — *K novemu letu mi vrni dolg.* — *K božiču; k sv. trem kraljem; k letu.*

d) kaže razmerje do kake osebe ali reči; na pr. *Ljubezen k starišem.* — *Zvestoba k cesarski rodovini.*

§ 276. Proti (adversus — gegen) kaže:

a) mér dejavnosti proti kakemu kraju ali času, na pr. *Mi smo mejači proti Laškemu.* (Vodn.) — *Mnoge rastline se od jutra do večera vedno proti solncu obračajo.* (Vrt.) — *Proti večeru priženejo pastirji čredo domú.*

b) nasprotno mér dejavnosti ali odpor v neprijateljskem pomenu (contra — wider, gegen); na pr. *Proti vodi je težko plavati.* (N. pr.) — *Ti junaško srce imaš proti vragu.* (Levst.) — *Proti zapovedi.*

c) mér dejavnosti v prijateljskem zmislu kakor do (erga — gegen, zu); na pr. *Samosvoja ljubezen stori, da smo proti sebi slepi.* (Met.) — *Ljubezen proti domu je dostikrat prevelika.* (Vodn.)

d) razmerje dveh ali več oseb ali rečij med seboj (im Vergleich mit, im Verhältnis zu); na pr. *Zlato in srebro ni nič proti zvestemu prijatelju.* (Ravn.) — *Kar je kapljica vode v morju, kar peščeno zrnce med peskom ob morju, to so na zemlji človeška leta proti večnosti.* (Ravn.) — *Dve proti štirim je kakor šest proti dvanajstim.* (Met.)

Opomba. a) *Naproti* (entgegen) stoji ali pred dajalnikom ali za njim; na pr. *Idi očetu naproti.* — *Hiti naproti mu družina.* (N. ps.)

b) *Nasproti* se veže v pomenu gegenüber, vis-à-vis navadno z rodilnikom, če stoji pred imenom, če ga pa postaviš za njim, le z dajalnikom; na pr. *Visoko drevo stoji nasproti naše hiše,* ali: *naši hiši nasproti.* — Le z dajalnikom se veže tudi v pomenu dagegen, wider; na pr. *Težko je nasproti vodi plavati.*

§ 277. Navzlic, kljubu (trotz) kaže na premišljen odpor, na pr. *Navzlic vsem opominom in svarilom; kljubu vsem obljubam.*

C. Predlogi s tožilnikom.

§ 278. Črez, čez (trans, ultra — über, hinüber, darüber hinweg) nam rabi:

a) o prehodu z jedne strani na drugo čez kaj; na pr. *Čez trhel most ne hodi brez strahu!* (N. pr.) — *Ako pri kraju ne vidiš dna, ne breži čez vodo!* (N. pr.) — *Zarja se zliwa čez polje, goré.* (Čb.)

b) o času, skoz katerega se plete dejanje, ali pa čas, kdaj taisto nastopi; na pr. *Naši pradedje so ohranili svoje slovensko ime čez vse čase nevarnosti.* (Jurč.) — *Čez sedem let je nazaj prišla v dom svoj, vel'ki beli grad.* (N. ps.)

c) o prestopu naravne ali določene mere ali števila; na pr. *Človeška togota rada čez meje udari.* (Met.) — *Vsi greše čez božje zapovedi.* (Kast.) — *Slon živi čez sto let.* (Erj.)

d) o odličnosti kake stvari mimo druge, ali o nje oblasti nad čim; na pr. *Ni učenec čez učenika, ne hlapec čez gospodarja.* (Met.) — *Rodil se je kralj čez kralje vse.* (N. ps.) — *Gospoduje naj čez ribe v vodi, čez ptice pod nebom, čez živino na polju in čez vso zemljo.* (Ravn.)

§ 279. Raz (de — von, herab, hinab, hinunter) se ujema na pomenu s predlogom *s* (z), kadar se ta veže z roditelnikom, in zaznamuje ločitev predmetov od zgoraj navzdol; na pr. *Po sili vzame raz roké ji rokavice, v dlan gledé.* (N. ps.) — *Dere se, ko bi jermene rezal raz njega.* (N. r.) — *Raz drevo je padel.* — *Raz konje so na tla poskakali.* (N. ps.) — *Gre meso razenj, ko perje raz starega orla.* (N. r.)

§ 280. Skoz (per — durch, hindurch) naznanja:

a) prehod z jedne strani na drugo skoz kak predmet ali njegovo presego; na pr. *Le skoz temna groba vrata se odprè nam hiša zlata.* (Pot.) — *Po strminah in skoz plan.* (Vilh.) — *Skoz noč se dan vidi.* (N. pr.)

b) dobo, t. j. trajnost dejanja skoz nekaj časa, na pr. *Le kratka pot je skoz življenje dana.* (Preš.) — *Predstarišev hudobija se plete skoz več stoletij.* (Ravn.)

Opomba. Krivo je rabiti *skoz* za nemški *durch*, kadar pomenja sredstvo, po katerem nam kaj dohaja. V tem primeru imajo v slovenščini njegovo moč predlogi *po*, *s*, *iz* itd.; na pr. *durch Gottes Gnaden* = po božji milosti ali z božjo milostjo; *durch List und kluggewandten Sinn* = z zvijačo in previdnostjo; *durch den Brief habe ich erfahren* = po listu ali iz lista sem zvedel; *schicke das Buch durch die Post* = pošlji knjigo po pošti.

§ 281. Zoper (contra — wider, gegen) pomenja mirno stanje namišljene dejavnosti v neprijateljskem zmislu; na pr.

Zoper moč smrti ni rože na vrti. (Slom.) — Zoper brata govoriti; zoper božjo zapoved ravnati.

Opomba. Proti duhu slovenskega jezika se veže zoper včasih tudi z daljnikom pred seboj; na pr. *Ta človek vse meni zoper dela. — Kdor meni zoper ravna, ta je moj nasprotnik.*

D. Predlogi z mestnikom.

§ 282. O nam služi:

a) o času dejanja ali stanja (circa — um), na pr. *O pustu na gorici, o veliki noči v izbici. (N. pr.) — O setvi; o žetvi; o gospojnici; opoldne; o lepem vremenu.*

b) o predmetu, o katerem se govori (de — von, über, in Betreff), posebno pri glagolih: govoriti, učiti, slišati, vedeti, pripovedovati, misliti, soditi itd.; na pr. *Mi o volku, a volk na vrata. (N. pr.) — Marsikateri starček vé pripovedovati o turških in drugih vojskah. (Tom.) — O skrivnostih se ne trudi, boljši um o tem skrbi. (Kos.)*

c) o načinu ali sredstvu, na pr. *O dobrih besedah se nihče ne izredi. (N. pr.) — O svojih žaljih je malokdo obogatel. (N. pr.) — O žarkih tvojih sem se grel, o njih si um vedril. (Greg.)*

§ 283. Pri (apud — bei) nam rabi:

a) o bližavi predmetov, na pr. *Gorjé mu, pri komur se miši in mačke bratijo. (N. pr.) — Pri vsakem ubožtvu je pol lenobe. (N. pr.) — Pametni se pri ognju ogreje, nespametni opeče. (N. pr.) — Pri tuji škodi se je lahko učiti. (N. pr.)*

b) o času, na pr. *Mati na tla pade, omedli, pri tej priči dušico spusti. (N. ps.) — Tam leži pri belem dnevi kralj Matjaž, bolnik kraljevi. (N. ps.)*

c) o dejanju, katerega se kdo udeležuje, ali o stanju, v katerem je kdo; na pr. *Marsikateri kmet je gibčen pri plesu, pa okoren pri drevesu. (N. pr.) — Kdor je hiter pri jelu, ta je tudi pri delu. (N. pr.) — Pri vsej svoji bogatiji ni srečen, kdor si je svoje bogastvo po nepošteni poti pridobil.*

d) o predmetu, pri katerem se prisega; na pr. *Pri Bogu sem obljubil. (N. ps.) — Pri moji veri, da ni res, kar praviš. (Valj.)*

E. Predlogi s tožilnikom in mestnikom.

§ 284. Na (super — an, auf) kaže v obče, da sta si dve stvari v neposrednji zvezi ali dotiki. Rabi nam:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?*

a) o mestu, kateremu prihaja kaj v dotiko; na pr. *Na skalo stopi silni Zaboj.* (Levst.) — *Zvezde so se utrinjale, na zemljico so padale.* (N. ps.) — *Brez mandranja ne zleze tkalcu platno na brdo.* (N. pr.)

b) o neprijateljski nameri (contra — wider); na pr. *Prišel sem na roso glavo in na tvoje belo pero.* (N. ps.) — *Na volka kričé, lisico redé.* (N. pr.) — *Z menoj na Poljane!* (Levst.) — *Na Francoza udarijo.*

c) o méri ali potu, po katerem se kdo obrne, da pride, kamor je namenjen; na pr. *Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot?* (Valj.) — *Najkračju pot do Triglava je na Bohinj.*

d) o času, na pr. *Na dan sv. treh kraljev.* — *Mora v nižavo na zimo pastir.* (Cegn.) — *Na sedem let vsaka reč prav pride.* (N. pr.) — *Na solnce sv. Martina pride rada dolga zima.* (Vodn.)

e) o načinu, na pr. *Na lice priljuden, narobe ostuden.* (N. pr.) — *Na smeh, na jok se držati; na drobno, na debelo prodajati.*

f) o nameri, smotru ali uspehu, na pr. *Človek gre na delo.* (Ravn.) — *Na delo budite!* (Pot.) — *Na vojsko brž na mejo vstani!* (N. ps.) — *Pri Bogu vse za delo naprodaj.* (N. pr.) — *To ti je na čast, na škodo, na sramoto; na smrt obsoditi, na pomoč priti.*

g) o vzroku, iz katerega kaka reč sledi; na pr. *Na jeden mah dob ne pade.* (N. pr.) — *Koliko se jih je pohujšalo in pogubilo na lažnive besede.* (Met.)

h) o sredstvu, na pr. *Na gosli igrati; na piščal piskati; na mašne bukvice moliti; na dlan meriti.*

i) o delih, v katere se kaj razdeli; na pr. *Skoro je šla ladija na kosce.* (Ravn.) — *Na dvoje razkoljite otroka!* (Ravn.)

j) o približnem številu, na pr. *Na sto mož se je bilo zbralo.* — *Na stotine in stotine zapuščenih otrok rešijo pogube dobri učitelji.*

k) o predmetu pri nekaterih glagolih, kakor misliti, paziti, pozabiti, upati; na pr. *Pazi na besedo.* — *Mislite vedno na Boga in njegove zapovedi.* — *Upati na Boga.*

l) o reči, na katero se kaj nanaša; na pr. *On je na denar, kakor mačka na salo.* (Erj.) — *On je na oba kraja nož.* (N. pr.) — *Kaj velja na okó, če ni na rokó.* (N. pr.) — *Pohlepen na blago. Lep na oči. Lakomen na denar. Deset metrov na dolgost.*

m) o predmetu, na katerega se kdo roti ali prisega;

na pr. *Na mojo vero; na mojo dušo. — Na svojo čast in svoje poštenje kaj obljubiti. Na Boga obljubiti* (bei Gott geloben).

II. z mestnikom na vprašanje: *kje?*

a) o kraju, kjer ali na katerem se kaj nahaja ali godi; na pr. *Sreča na razpotju sedi.* (N. pr.) — *Na solncu (= na solnčnem mestu) toplo, sinu pri materi dobro.* (N. pr.) — *Na potu rožica, na domu ubožica.* (N. pr.) — *Kdor na vso moč z doma sili, ta se na tujem v blato vsede.* (N. pr.) — *Ne na Laškem, ne na Nemškem, ne na gornjem Štajerskem.* (N. ps.)

b) v prenesenem pomenu o osebah, o dejanju ali stanju, na pr. *Na modrih svet stoji. — Mati za hčerjo plače, hči pa na plesu skače.* (N. pr.) — *Na tlaki; na vojski; na straži; na sumu, na mislih imeti; na izgubi biti; na dolgu ostati.*

c) o načinu ali sredstvu, na pr. *Na posodi se nič ne izboljša.* (N. pr.) — *Kdor na beračiji jedne črevlje raztrga, ne pusti več beraške palice.* (N. pr.) — *Že zdaj mora na kupilu kuhati in se greti skoro vsa spodnja dolenjska stran.* (Levst.)

d) o reči, na katero se kaj nanaša ali omejuje; na pr. *Kdor na moči slovi, večkrat iztepen v dragi obleži.* (N. pr.) — *Čednost in pregreha se človeku na obrazu poznata.* (Slom.) — *Kdor je dolžan, ta je na zdravem bolan.* (N. pr.) — *Na duši in telesu zdrav; hrom na nogah; slab na srcu.*

§ 285. Ob (circa, secundum — um, längs) nam služi:

I. s tožilnikom na vprašanje: *ob kaj?*

a) o predmetu, ob katerega se kaj zadene ali razbije; na pr. *Bodisi z loncem ob kamen ali s kamenom ob loncu, težko je loncu.* (N. pr.) — *Prej miru ne bomo dali, dokler ga ob tla ne d'jali.* (N. ps.) — *Ob mizo udariti; ob tla treščiti.*

b) o izgubi, katera komu preti ali se mu pripeti, posebno za glagoli: iti, priti, dejati, pripraviti itd.; na pr. *Sem ob život Matjaža d'jal.* (N. ps.) — *Ob glav'co me nikari d'jat'.* (N. ps.) — *Kdor za tuje prime, ob svoje pride.* (N. pr.) — *Gre mu ob pamet.* (Levst.) — *Ob up so šli zdravniki.* (Met.) — *Ob glavo mu gre.* (Ravn.)

II. z mestnikom na vprašanje: *kje? kdaj? ob čem?*

a) o kraju, blizu ali poleg katerega se kaj godi; na pr. *Paša stopa ob potoci, grmeč boben nosi v roci.* (N. ps.) — *Strah je v sredi votel, ob krajih ga nič ni.* (N. pr.) — *V strahu in trepetu je stalo ljudstvo ob gori.* (Ravn.)

b) o času, kdaj kaj biva ali se godi (zur Zeit); na pr. *Bog je naša svest ob sili.* (Ravn.) — *Kdor je len ob setvi, malo žanje.* (N. pr.) — *Kdor devet rokodelstev ob jednom opravlja, ne ume nobenega.* (N. pr.) — *Ob uri; ob sobotah; ob letu.*

c) o sredstvu, na pr. *Človek ne živi le ob kruhu, ampak ob vsaki besedi, ki Bogú gre iz ust.* (Ravn.) — *Hromci ob berglah hodijo.* — *Ob malem opraviti.*

Opomba. S predlogom *ob* v mestniku primerjaj predlog *o* v § 282.

§ 286. **Po** (per, post — auf, an, in, herum, durch) zaznamuje razprostiranje dejanja v prostoru in času ter nam rabi:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam? kako?* itd.

a) o predmetu pri glagolih, premikanje pomenjajočih, kakor iti, priti, poslati itd. (gehen, schicken um, holen); na pr. *Po izpovednika pojte mi, pojte mi brž po mašnika.* (N. ps.) — *Kralj seže v aržet svileni po zlat rdeče-rumeni.* (N. ps.) — *Po me je prišel povodni mož.* (N. ps.) — *Iti po vina, po vode, po kruha* (§ 257.).

b) o načinu, posebno pri šegah, kot prislov; na pr. *Po meniško se obleci!* (N. ps.) — *Po turško se nosi.* — *Po bliskovo mu sablja gre.* (N. ps.) — *Najlepše nam teče jezik po svoje.* (Greg.) — *Po nemško, po slovensko.*

c) o dobi, črez katero se razprostira dejanje; na pr. *Od divnega srce mi hrepenenja gorelo po vse dni je in noči.* (Levst.) — *Po tri dni se posti.* — *Po cele dni poseda brez dela.*

d) o délnih razmerah, na pr. *Sosedje pa naj dajo, kar morejo, po jedno strešno ali po dve.* (N. ps.) — *Na dan služi po štiri desetice.* — *Po dva goldinarja plačuje.*

II. z mestnikom na vprašanje: *kje? kdaj?* itd.

a) o mestu, po katerem se kaj giblje ali razprostira (nasprotno predlogoma *v* in *na*, ki pomenjata mirno stanje); na pr. *Dekle po vrtu šetaló.* (N. ps.) — *Po morju plava barčica, prelepa barka pisana.* (N. ps.) — *Po mestih ljudjé besede cukré.* (N. pr.) — *Kdo po cvetju kaže pot bučeli?* (Vilh.)

b) o času, v katerem se kaj vrši, in o dogodku ali času, po katerem se kaj godi; na pr. *Po noči se rada duša loči.* (N. pr.) — *Po letu rožice cveté, po zimi pa se obleté.* (N. ps.) — *Po toči je zastonj zvoniti.* (N. pr.) — *Po izgubi poštenja gre radost življenja.* (N. pr.) — *Po praznikih se človek delati uči.* (N. pr.) —

Po storjenem delu je sladko počivati. (N. pr.) — Po dveh dneh (nach Verlauf von zwei Tagen).

c) o načinu, kako se kaj godi; na pr. *Blago se po niti nabira, po vrvi zapravlja.* (N. pr.) — *Kdor po svoji trmi ravna, ta se pogubi.* (Met.) — *Vsak po svojem, je dejal tisti, ki je s svedrom kravo drl.* (N. pr.) — *Kdor po malem pije, veliko popije.* (N. pr.)

d) o primernosti in oziru, na pr. *Po delu plačilo.* (N. pr.) — *Po omiki in liki jezika se navadno človek in ljudstvo časti.* (Slom.) — *Človek se mora po ljudéh ravnati, ne ljudjé po človeku.* (N. pr.) — *Bog plačuje po zvestobi, ne po stanu.* (Slom.)

e) o sredstvu; na pr. *Drevo se po sadu spoznava.* (N. pr.) — *Po glasu spoznaš ptiča, po šapi leva.* (N. pr.) — *Po človeških rokah narejeni maliki.* (Ravn.) — *Po hlapcih zvedeti; po pošti poslati; po berglah hoditi; po železnici se voziti.*

f) o predmetu, katerega dejanje zadene, ali kamor je isto namenjeno; na pr. *Po glavi koga bíti; po mizi udariti; po roki se mazati.* — *Po opravi hoditi; komu po življenju streči; popraševati po kom; ozirati se, gledati po kom.* — *Kdor je potreben, tudi po drobtinici rad seže.* (Slom.)

g) o vzroku kakega dušnega stanja ali dejanja, posebno pri glagolih: hrepeneti, vzdihovati, jokati se, plakati, žalovati, vekati itd.; na pr. *Po časti hrepeni mladost.* (Cegn.) — *Vsaka krava po svojem teletu veka.* (N. pr.)

h) v délnem pomenu o ceni, meri in drugih razmerah, na pr. *Po čem vi raje pródate?* — *Jedne po zlatu belem, jedne po zlatu rumenem.* (N. ps.) — *Zdravila jemljemo po žlici in po kapljah.* — *Jabolka so po krajcarju.*

§ 287. V (in — in, hinein, nach) zaznamuje, da meri reč ali oseba v notranjost, ali da se nahaja v notranjosti kakega predmeta. Rabi nam:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?*

a) o kraju, v čigar notranjost oseba ali reč prehaja; na pr. *Sraga nedolžnosti se ne posuši, v nebesa puhti.* (N. pr.) — *Jednemu Bog v roko dá veslo, drugemu teslo.* (N. pr.) — *Gradove svetle zida si v oblake, zelene trate stavi si v puščave.* (Preš.)

b) o namenu ali nasledku, na pr. *Denar in izbrušen nož lahko v prid in škodo obrneš.* (N. pr.) — *Lakomnost je človeku velikrat v potrato.* (Met.) — *Ošabnost pelje v zaničevanje in sovraštvo.* (Met.) — *Napuh v nesrečo pripravi.* (Met.) — *V dar dati, v dar dobiti; v dokaz, v ta namen bíti.*

c) o izpremembí kakega stanja, in o obleki, v katero se kdo oblači; na pr. *Zmené se kače v ribice, zmené kuščarji v ptičice, zmené se gadje v zvezdice.* (N. ps.) — *Noč v sivo premeni se jutro.* (Levst.) — *V svilo in škrlat se oblačijo kralji in cesarji.*

d) o času na vprašanje: *kdaj?* zlasti pri dnevih v tednu; na pr. *Prišli so čarodeji v novo.* (Levst.) — *V petek smeh, v soboto in nedeljo jok.* (N. pr.) — *Molite, da se vaš beg ne zgodi po zimi ali v soboto.* (Met.) — *V prvo; v drugo; v jesen.*

e) o predmetu, katerega dejanje zadene, pri glagolih: poljubiti, raniti, udariti, zadeti itd.; na pr. *V visok stolp rada strela trešči.* (N. pr.) — *V nogo raniti; v lice poljubiti.*

II. z mestnikom na vprašanje: *kje?*

a) o kraju, v čigar notranjosti kaj biva ali se kaj godi; na pr. *Kriva vera je trnjev grm v žitnem polju.* (N. pr.) — *Skrb v srcu stori, da človek boleha.* (Dalm.)

b) o načinu, oziru ali stanju kake stvari, na pr. *Bodi v svoji besedi resničen, v dejanju pravičen.* (Slom.) — *Bodi v resnici in ne po dozdevku, kar biti želiš.* (Met.) — *Sv. Duh se je prikazal v podobi belega goloba.*

c) o času, zlasti s pojmovnimi samostalniki, ki sami po sebi ne pomenjajo časa; na pr. *Kdor se hoče v starosti počiti, se mora v mladosti truditi.* (N. pr.) — *V srdú se oči bliskajo, v sramoti poveznejo, v omilovanju posolzijo.* (Slom.) — *V vigrédi vsaka bučela krajcar.* (N. pr.)

F. Predlogi z roditelnikom in orodnikom.

§ 288. S, pred samoglasniki in zvonečimi soglasniki z, nam rabi:

I. z roditelnikom na vprašanje: *odkod?* ali *kdaj?*

a) o mestu, s katerega se kaj premakne, navadno od zgoraj navzdol (de — von, herab); na pr. *Prekladamo z rame na ramo, s kól na kola.* (N. pr.) — *S starega drevja sadje samo pada.* (N. pr.) — *Z dežja pod kap.* (N. pr.) — *Z gostij na kosti.* (N. pr.)

b) o času, na pr. *Bog se mi ne daj z mesta ganiti, ako mu nisem plačal tega dolga že zdavna.* (Navr.) — *Zjutra, zvečera, spomladi, s početka; sprva, z mladega.*

c) o načinu, na pr. *z dobra, zlepa, zgrda, shuda.*

Opomba. Predlog s naj se natanko loči od predloga iz; prvemu odgovarja na vprašanje: *kje?* na, drugemu v; na pr. *Nedolžnost iz jasnih ji séva očij, z*

obličja dobrota, milota. (Greg.) — Zlate zvezde se bleščiyo jasno z nočnega nebá, želje moje k njim kipijo iz gorečega srcá. (Greg.) — Na gori — z gore; v gori — iz gore; na Koroškem — s Koroškega; na Dunaju — z Dunaja; v Avstriji — iz Avstrije; v Ljubljani — iz Ljubljane.

II. z orodnikom na vprašanje: s kom? ali s čim?

a) o družbi ali skupnosti oseb in rečij (cum — mit); na pr. *Mož z ženó, brat s sestró na božjo pot gredó.* (N. ps.) — *Kdor se z volkovi pajdaši, ta je z njimi tuliti primoran.* (N. pr.)

S — vred (sammt): Oče s sinom vred; s kožo vred.

b) o vzajemnosti dejanja, na pr. *Kdor se prepira s kruhom, se prepira tudi z ljudmi.* (N. pr.) — *Pogovarjati se, tepsti se s kom.*

c) o sredstvu, ali o reči, katero ima kdo pri sebi ali s seboj; na pr. *Konj se brani s krepko nogo, lev in tigra z zobmi, orel s kremplji, sova s kljunom, gad s strupom, bik z rogovi.* (Vilh.) — *Kdor se z zlatim orožjem bojuje, je gotov zmage.* (N. pr.) — *Kdor s tujim denarjem hišo zida, kamenje na svoj grob nosi.* (N. pr.) — *Z jednim očesom iti v nebeško kraljestvo; s praznimi rokami priti; s puško čakati. S seboj vzeti (mitnehmen), s seboj dati (mitgeben).*

Opomba. Pri starejših pisateljih stoji včasí orodnik brez predloga, na pr. *Svojimi jeziki se prilizujejo.* (Dalm.) — *Bo cvetjem in sadjem cesarstvo obdal.* (Vodn.)

d) o načinu, na pr. *Skopost s kupom raste.* (N. pr.) — *Z velikim veseljem se spominjamo presladkih dnij svoje mladosti.*

e) o času, s katerim se ujema dejanje; na pr. *Pridna gospodinja je s prvim svitom že na nogah.* — *Nevoščljivost s srečo pogine.* (N. pr.) — *Pridni kmet s solncem vstaja.*

G. Predlogi s tožilnikom in orodnikom.

§ 289. Med, v starejših spisih tudi mej (inter — zwischen, unter, mitten unter), pomenja v obče, da zavzema kaj med dvema ali več rečmi svoj prostor, ali da ga izkuša zavzeti. Zaznamuje pa:

I. s tožilnikom na vprašanje: kam? kraj, med čigar predmete ali v čigar sredo dejavnost meri; na pr. *Če golob med orle zajde, gotovo smrt najde.* (N. pr.) — *Peljite ga v stolp temen med gade, kače, kušcarje!* (N. ps.) — *Smrt fantine, dekleta med grbe vrstí.* (Slom.)

II. z orodnikom na vprašanje: kje?

a) osebe ali reči, med katerimi ali sredi katerih se kaj nahaja ali godi; na pr. *Med pravico in krivico ni srede.* (N. pr.) — *Med dvema stoloma se je vsedel na tla.* (N. pr.) — *Med dobrimi sosedi dobro živeti, dobro umreti.* (N. pr.)

b) celoto, kateri se kak del odvzame (namesto délnega rodilnika); na pr. *Najboljši perci med ptiči imajo preprosto obleko.* (Tuš.) — *Med vsemi zvezdami najlepša je danica.* — *Jeden med vami me bode izdal.*

c) vzajemnost, na pr. *Ljubite se med seboj* (untereinander). (Met.) — *Skupni podjetniki delijo dobiček med seboj.*

d) čas, na pr. *Bog Jakoba razveseli med spanjem.* (Ravn.) — *Med tem se vzdigne vojna.* — *Med potjo (med pôtem); med večerjo; med jedjó; med letom; med tem (časom), unterdessen.*

§ 290. Nad (super, supra — über, oberhalb) pomenja, da je kaj više od česa ali vrh česa, pa se ga ne dotika. Rabi nam:

I. s tožilnikom na vprašanje: kam?

a) o mestu, na pr. *Ptice so nad drevo vzletele* (über den Baum hinauf). — *V zemlji vzdigni nas nad vrage naše!* (Levst.) — *Odrpte imej oči nad to hišo noč in dan!* (Ravn.)

b) o stopnji ali meri, posebno pri primerjalni in presežni stopnji; na pr. *Ni mojstra nad potrebo.* (N. pr.) — *Nič ni slajšega nad dobro vest.* — *Tvoje oko se nad biser leskeče.* (Greg.) — *Nad sto goldinarjev zapraviti* (mehr als).

c) o dejavnosti v neprijateljskem zmislu, na pr. *Pegam bode šel nad te.* (N. ps.) — *Ko bi bil medved jedni bučeli prizanesel, ne bi bile šle vse druge nadenj.* (Met.) — *Vstane kij nad kij, kopje nad kopje.* (Levst.) — *Kadar žetva dozori, se gre s srpom nad njo.* (Ravn.)

II. z orodnikom na vprašanje: kje?

a) o mestu gori nad čim, više od česa; na pr. *Kdo nad nami je razpel obnehje?* (Vilh.) — *Zida se nad njim poslopje širno.* (Levst.) — *Milost božja ostane nad njimi, ki se njega bojé.* (Ravn.)

b) o moči ali oblasti, ki jo ima kdo nad čim; na pr. *Tebi je dana oblast nad vsemi ljudmi.* — *Ti si kralj nad vsemi kralji.* — *Gospodovati, vladati, zapovedovati nad kom.*

c) o osebi, katere se tiče kako dejanje; na pr. *Naši nastopniki bodo vsaj imeli kaj nad nami popravljati in brusiti.* (Vodn.) — *Blag mož se ne znosi nad svojim sovražnikom.* — *Pregrešiti se, kleti, vzgledovati se nad kom.*

d) o vzroku kakega dušnega stanja, na pr. *Gospodu se gnusi nad hudobniki.* (Dalm.) — *Množice so se zavzele nad njegovim ukom.* (Met.) — *Ostrmeli so nad prvim čudežem.* (Ravn.) — *Jeziti se nad kom; čuditi se nad čim; dvomiti nad čim; pohujšati se nad kom.*

§ 291. Pod (sub, subter, infra — unter, unterhalb) zaznamuje, da je kaj na nižjem mestu mimo drugega ali ravno pod njim, in znači:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?*

a) mesto, pod katero kaj prehaja; na pr. *Slovenci so radi tujce pod streho jemali.* (Vodn.) — *Kdor se ljudem pod zobe dá, tega le čas iz ust reši.* (N. pr.) — *Že so pod grad prijezdili.* (N. ps.) — *Pod Sisek vojsko gnati.* (N. ps.)

b) odvisnost ali podložnost, na pr. *Sisek pod se zgrabiti.* (N. ps.) — *Dene vse pod meč.* (N. ps.) — *Pod nič dati; pod svojo oblast spraviti; biti pod našega cesarja; biti pod kako sodnijo.*

c) bližino v časnem pomenu, na pr. *Pod večer* (gegen Abend); *pod noč; pod jutro; pod jesen; pod starost.*

II. z orodnikom na vprašanje: *kje?*

a) mesto, pod katerim je kaj; na pr. *Vse pod solncem preide, le Boga ljubiti in dobro storiti ne.* (Ravn.) — *Pod milim nebom; pod streho; pod goro; pod gradom.*

b) odvisnost ali podložnost, na pr. *Vsa južna Evropa je bila pod rimsko oblastjo.* — *Pod avstrijskim cesarjem živé štirje glavni narodi.* — *Pod seboj imeti; pod kaznijo prepovedati; pod prisego pričati.*

c) časni pomen, na pr. *Pod cesarjem Leopoldom so udarili Turki na Beč.* — *Beli Kranjci so se hrabro borili pod svojimi vodji Gušiči.* (Vraz)

§ 292. Pred (ante, coram — vor) zaznamuje mér dejavnosti na prednje mesto, na prednjo stran. Rabi nam:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?* o mestu, na pr. *Vsaka koklja pred svoje piške brska.* (N. pr.) — *Gre in pred njega poklekuye.* (Ravn.) — *Pred oči priti; pred oči postaviti; pred sodnika stopiti; koga pred sebe pustiti.*

II. z orodnikom na vprašanje: *kje?*

a) o mestu, pred katerim se kaj godi ali premika; na pr. *Vsak pometaj pred svojim pragom!* (N. pr.) — *Na ledini pred hišo igrajo otroci.* — *Pred kom stati; pred kom biti.*

Tudi v prenesenem pomenu, na pr. *Oponošen dar je črn pred Bogom.* (N. pr.) — *Ponižnost gre pred častjo, napuh pred padcem.* (Met.) — *Kakor pred strupeno kačo, bežite pred grehom.* (Ravn.)

b) o času, pred katerim se kaj godi; na pr. *Pridna gospodinja je že pred dnem po koncu.* — *Sveta Ciril in Metod sta pred tisoč leti položila temelj slovanskemu slovstvu.* (Tom.)

H. Predlogi z roditelnikom, tožilnikom in orodnikom.

§ 293. Za (post, pro — hinter, für) je zelo različnega pomena in nam znači:

I. z roditelnikom na vprašanje: *kdaj?*

čas, v katerem se kaj godi (während, zur Zeit); na pr. *Za solnca in po solncu še gredo hitro tjakaj v hrib.* (Levst.) — *Dan se zarana lovi.* (N. pr.) — *Kdor za mladih dnij ne skrbi, v starosti trpi.* (N. pr.) — *Za Marije Terezije in Jožefa II.* — *Za vlade našega cesarja.*

II. s tožilnikom na vprašanje: *kam? za koga?* itd.

a) predmet, za katerega se kdo ali kaj pomakne (hinter); na pr. *Kdor ni bil za pečjó, ne hodi drugih za peč iskat.* (N. pr.) — *Solnce gre za goró.* (N. ps.) — *Za vrata se skriti; za mizo sest.*

b) mero, na pr. *Pij in jej za potrebo in varuj se nezmernosti!* (Slom.) — *Kamor pregovor zadene, ne izgreši za en las.* (N. pr.) — *Za seženj daljši; za dve leti mlajši.*

c) prizadeto reč pri glagolih: prijeti, privezati, obesiti, vleči, držati, zgrabiti itd.; na pr. *Kdor za smolo prime, ta se osmoli.* (N. pr.) — *Za glavo ribo zgrabi, ako ti ne zdrkne.* (N. pr.)

d) osebo ali reč, kateri je kaj primerno in koristno, ali za kaj je kaka stvar namenjena (für, zu); na pr. *Vino je za priletne ljudi, kar je mleko za otroke.* (Slom.) — *Za vero, za rod, za dom korenjak.* (Vilh.) — *Za svoje se potegnemo in za dežele čast.* (Vođn.) — *Za pridnega za vsakim grmom petica.* (N. pr.)

Opomba. V tem pomenu stoji za tudi pred prislovi in prislovnimi izrazi; na pr. *Za na kmetih obleki ni bilo kaj reči.* (Jurč.) — *Hrastov išče za čez morje.* (Vilh.) — *Jekleni oklepi za na prsi.* (Levst.) — *Brešno za po poti.* (Ravn.) — *Za zdaj; za naprej; za vselej.*

e) vzrok (wegen, um — willen, um, für), na pr. *Pridna gospodinja mora za pero čez plot skočiti.* (N. pr.) — *Za to kovač klešče ima, da z golo ne prime.* (N. pr.) — *Za božjo voljo!* — *Za Boga te prosim.* — *Za pet krvavih ran!*

f) zameno, zlasti pri glagolih: kupiti, prodati, plačati itd. (für, anstatt); na pr. *Glavo za glavo.* (N. r.) — *Če jedne podplate na beračiji raztrgaš, beraške palice za grajščino ne daš.* (Slom.) — *Oko za oko in zob za zob.* (Met.) — *Za dobra dela Bog obresti plača.* (Slom.) — *Za denar se poštenje ne kupi.* (Slom.)

g) čas (binnen, nach Verlauf von, über), na pr. *Za pol ure je bil mrtev.* — *Za leto dnij* (in einem Jahre). — *Za malo dnij se leto obrne.*

h) dopovedek pri glagolih: biti, imeti, izvoliti, imenovati, postaviti, spoznati itd.; na pr. *Ti si me postavil za kralja Izraelcem.* (Ravn.) — *Za tovariša biti komu; izvoliti koga za župana; za sina koga vzeti; za zlo imeti; za nedolžnega spoznati.*

i) osebo ali reč, katere se tiče dejanje, zlasti pri glagolih: marati, vprašati, praviti, skrbeti, vedeti, zahvaliti itd.; na pr. *Pametnega moža vprašaj vedno za svét.* (Ravn.) — *Mara zanj ko za lanski sneg.* (N. r.) — *Ne pravi mu za skrite zaklade.* — *Otel vas je iz nevarnostij, za katere sami ne veste, da ste bili v njih.* (Ravn.) — *Za stariše skrbeti; za postrežbo zahvaliti; prepirati se za kaj.*

III. z orodnikom na vprašanje: kje?

a) mesto ali stvar, za katero se kaj godi ali je, ali kateri kaj sledi (hinter, nach); na pr. *Kdor se lenobi podá, ta se za ušesi drgljá.* (N. pr.) — *Solnce je že za goró.* (N. ps.) — *Za pridnega za vsakim grmom kos kruha, pod vsakim kamenom krajcar.* (N. pr.) — *Za siromakom vsak pes laje.* (N. pr.) — *Na levi, na desni za gričem je grič, drevó za drevesom, za ptičem je ptič.* (Vilh.) — *Ukradena reč za gospodarjem vrišči.* (N. pr.) — *Hodi za Kristusom!* — *Pridite za nami; hajdi za menoj!* — *Prvi za cesarjem.*

b) čas, po katerem se kaj godi; na pr. *Za njimi nastopi sedem hudih letin.* (Ravn.) — *Dež za solncem mora biti, za veseljem žalost priti.* (Slom.) — *Dan za dnevom, leto za letom preide.*

c) vzrok kakega telesnega ali dušnega stanja; na pr. *Za lakoto umreti je huje ko zgoreti.* (N. pr.) — *Hujše umreti za žejo ko pod mečem.* (Levst.) — *Za grižo zboleti; plakati, žalovati, vzdihovati za kom.*

Opomba. Vsi pravi predlogi so s svojim imenom zelo ozko zvezani in nimajo naglasa. Tako se na pr. *k bratu, s sestro, v mesto, na gorah, pri sosedu, za hišami* itd. izgovarja kakor jedna beseda z jednim naglasom: *k-brátu, s-sestro, v-mésto, na-górah, pri-sosédu, za-hišami.*

Vsled tega se predlog ne daje ločiti od besede, s katero je zvezan, in tedaj ne smemo dveh predlogov vezati z veznikom *in* ali *z ali* ter ju postaviti pred jednoisto besedo. Krivo je pisati: *pred in za gozdom*, temveč: *pred gozdom in za njim* (vor und hinter dem Walde); *na gorah in v njih* (auf und in den Bergen); *na zemlji in pod zemljo*, ali: *na zemlji in pod njo; na klop ali pod njo; na gori ali za goro.*

O i m e n i h.

A. Samostalniki.

O spolu.

§ 294. Samostalniki imajo trojen spol: moški, ženski, srednji. Spol samostalnih imen se ne preminja; vendar pa imamo nekaj samostalnikov, ki jih jemljemo zdaj v tem, zdaj v onem spolu, v isti ali v razni obliki v rabo.

a) V razni obliki istega pomena in spola nam služijo, na pr. *britev* — *britva*, *cerkev* — *cerkva* in več sličnih na *-ev* in *-va*; *jablan (i)* — *jablana*, *lakot* — *lakota*, *postelj* — *postelja*, *povodenj* — *povodnja*, *mera* (Maß) — *mér* (Richtung).

b) V istem pomenu raznega spola so, na pr. *brezden* — *brezdno*, *bruna* — *bruno*, *čudež* — *čudo*, *čut (a)* — *čut (i)*, *pečat (a)* — *pečat (i)*, *pekel* — *peklo*, *sled (-ú)* — *sled (i)*, *topol (a)* — *topol (i)*.

c) V raznem spolu raznega pomena nam rabijo, na pr. *govedo sr.* (das Rind) — *goved (i)* ž. (das Rindvieh = *goveda*); *hrast m.* (dob) — *hrast ž.* (hraščevina); *lov m.* (Jagd) — *lov ž.* (Fang); *red m.* (Ordnung) — *red ž.* (Reihe).

§ 295. Nekateri moški samostalniki nam rabijo v množini včasih v srednjem spolu (toda ne v pisni slovenščini razen *pot*); na pr. *Polna lonca rada vzkipe.* (N. pr.) — *Dola se zagrinjajo v žito.* (Ravn.) — *Kdor se na prazna mrčesa zanaša, ana se božje pomoči.* (Ravn.) — *Vsa kota iztakniti.* — *Svoja pota hoditi.*

Opomba. Naravni (prirojeni) spol ima sploh prednost pred slovničnim; zato se jemlje tudi beseda *dekle* in *deklič* (prva slovnično srednjega, druga moškega spola) rada z ženskim spolom v rabo; na pr. *Dekle po vrtu šetala.* (N. ps.) — *Sama je očetu pridna dekle pastirčila.* (Ravn.) — *Ona je vrstna deklič; deklič so igrale.* (Navr.)

O številu.

§ 296. Imena nam služijo v jednini, dvojini ali množini; rabi nam pa:

a) jednina, kadar govorimo o jedni osebi ali reči; na pr. *Smrt reši človeka vsega trpljenja.* (Slom.) — *Velika ptica potrebuje velikega gnezda.* (N. pr.)

Opomba. V skupnem pomenu znači jednina tudi množino oseb in rečij, na pr. *Listje se osiplje.* — *Turka bomo pozobali.* — *Malo kupca, veliko črva.*

b) dvojina, kadar govorimo o dveh osebah ali rečeh; vendar govorimo o telesnih udih, ki jih imamo po dva, rajši v množini, če jih ne izrekamo s poudarkom; na pr. *Kadar dva psa jedno kost glojeta, se rada skoljeta.* (N. pr.) — *Kjer ti jezik obnemore, tam moraš z rokama potisniti.* (N. pr.) — *Z očmi vidimo, z ušesi slišimo, z rokami delamo.*

c) množina, kadar govorimo o več osebah ali rečeh; na pr. *Čudni so potje človeškega življenja.* (N. pr.) — *Kolikor glav, toliko mislij.* (N. pr.)

§ 297. Nekateri samostalniki nam služijo samo v jednini, drugi le v množini.

a) V jednini nam rabijo:

1. lastna imena v jedninski obliki, če jih ne vzamemo v obnem pomenu v rabo; na pr. *Prešeren, Samo, Zagreb* itd.

2. skupna imena, ki naznanjajo nedoločno množino rečij ali stvari; na pr. *Drevje cvete; cvetje obletava; listje rumeni; grozdje je dozorelo.*

Kadar pa govorimo o kaki določni množini, jemljemo namesto skupnih imen njih občne samostalnike v rabo; na pr. *Klasje je prazno — sedem polnih klasov pomenja sedem rodovitnih let. — Grozdje dozoreva — trije grozdi so zreli. — Perje za kapo — tri pera (peresa) je za klobuk dejal. — Drevje cvete — štiri drevesa cvetó.*

3. samostalniki, kateri pomenjajo kako lastnost ali kakovost, na pr. *milosrčnost, hvaležnost, lenoba, pridnost, trohnoba.*

b) V množini so najbolj navadni:

1. moškega spola: *gostosevci, mlinci, možgani, otrobi, rezanci, senci, stariši, zmedki;*

2. ženskega spola: *brke, breguše, bukve, burkle, citre, gače, gare, garje, grablje, hlače, ikre, klešče, koline, lisice (okovi), mekine, nečké (niške), nožnice, novice (novine), pomije, statve, škarje, toplíce, tropine, vice, vile, vilice, vislice, — cepí, duri (dveri), gosli, jasli, obrvi, prsi, saní, svisli, zjedí;*

3. srednjega spola: *drva, jetra, kola (voz), nosila, pljuča, tla, usta, vešala, vrata.*

V množini nam rabi tudi več lastnih imen, posebno mestnih in vaških, na pr. *Benetke, Borovlje, Draždani, Konjice, Lesce, Polčane, Poreče, Železniki.*

O sklonu.

§ 298. Dvema ali več samostalnikom, ki stojé v enakem razmerju, dajemo tudi isti sklon:

a) kadar so po veznikih združeni ali po ločilih ločeni; na pr. *Dom in družina sta pravi shrambi domačih navad.* (Tom.) — *Premislek, um in svét najdemo pri starih ljudeh.* (Vodn.)

b) kadar prikladamo jedni osebi ali reči dvoje ali več imen, da jo bolj natanko določimo; na pr. *Za cesarja Simeona je tekla zlata doba za staroslovensko slovstvo.* — *Za cesarja Franca Jožefa I.*

Opomba. Neizpremenjene ostanejo včasí (zlasti v narodnih pesmih) besede: *gospod, mojster, kralj* in še druge jednake; na pr. *Išče svojega gospoda, žlahtnega gospod-Baroda.* (N. ps.) — *Alenčica, kralj-Matjaževa sestríca.* — *Zapoj o kralj-Matjažu.*

B. Pridevnik.

1. O pridevniku sploh.

§ 299. Pridevnik nam rabi v jedninskem imenovalniku in tožilniku moškega spola v določni in v nedoločni obliki.

1. Določna pridevnikova oblika nam služi:

a) kadar govorimo o določni, že znani osebi ali reči, ali kadar mislimo vse osebe ali vse reči jedne vrste; nemščini rabi v tem slučaju določni spolnik: *der, die, das* pred pridevnikom. Na pr. *Novi sosed se je vaščanom hitro priljubil.* — *Hudobni človek beži, ko ga nihče ne podi, pravični pa je neprestrašen.* (Ravn.) — *Z revščino se uteplje, kdor išče boljšega kruha, kakor je beli.* (Levst.)

Opomba. Izjema more nastopiti le tedaj, kadar ima pridevnik zaimek: *vsak, sleherni, svoj* ali kako sorodno določilo pred seboj; na pr. *Vsak hvaležen* (pravilno: *hvaležni*) *narod slavi one svetle zvezde, ki so prve migljale na slovesnem nebu.* (Napr.) — *Sleherni pravičen* (pravilno: *pravičnik*) *se boji, da ne bi tičal kak skrit greh v njem.* (Met.)

b) kadar se je pridevnik popolnoma stopil s samostalnikom v jeden pójem (za nemške sestavljenke); na pr. *Cvetni prah* (Blütenstaub), *sladki koren, mali traven, veliki traven, stari oče, častni ud; Beli grad, Stari trg, Veliki Zvondr.*

c) pri svojilnih pridevnikih na *-ski, -ji, -nji*, ki sploh nimajo nedoločne oblike; na pr. *jesenski dan, divji konj, srednji pot.*

d) pri pridevnikih, katere le v določni obliki jemljemo v rabo, in sicer: *mali, obči, pravi, zali.* Namesto *mal* pišemo *majhen*.

2. Nedoločna pridevnikova oblika nam rabi:

a) kadar govorimo o nedoločni, še neznani osebi ali reči; Nemcu rabi: ein, eine, ein pred pridevnikom. N. pr. *Malo-priden pastir čredi vodo kali.* (N. pr.) — *Več veljá prihranjeno jajce ko pojedena vol.* (N. pr.) — *Prazen sod ima močen glas.* (N. pr.)

b) kadar stoji pridevnik za dopovedek v stavku; na pr. *On bode bogat, ko pes rogat.* (N. pr.) — *Sodi svoje delo trezen, ne pijan.* (Slom.) — *Kdor hoče visoko priti, mora trden v glavi biti.* (N. pr.)

c) pri svojilnih pridevnikih na -ov in -in, pri svojilnih in pri nekaterih kazalnih, vprašalnih, oziralnih in nedoločnih zaimkih, kakor *moj, naš, tak, tolik, čigav, kolik, marsikak, vsak* itd. (glej § 134., 135., 138., 140. in 142.). Na pr. *Mojstrov sin dostikrat ni imena vreden.* (N. pr.) — *Vsaka reč ima svoj čas.* (N. pr.) — *Slovinci obhajajo slovesno vsak Marijin praznik.*

§ 300. Kadar stoji pridevnik namesto samostalnika, tedaj se:

a) pridevnik preobrazi v samostalnik, na pr. *Hudobnež* (namesto *hudobni* = der Böse) *se boji lastne sence.* (N. pr.) — *Bolniku* (namesto *bolnemu*) *je treba zdravila.* (Met.) — Istotako: *muteč, slepec, glušec, belec, črnc, tujec* itd. namesto: *mutasti, slepi* . . .

b) pridevnik prevzame sam samostalnikovo opravilo, ako ne tvori istopojmovnega samostalnika, in stoji:

1. v moškem spolu, če mu lahko v mislih dodamo: *človek, ljudje*, ali kak drug moški samostalnik, zlasti v množini, kakor *bližnji* (der Nächste), *stari* (die Alten), *mladi, mlajši, domači, moški, zakonski, cesarski* itd.; na pr. *Zdravi* (*človek*) *ne potrebuje zdravila.* (N. pr.) — *Za pridnega* (für den Fleißigen) *za vsakim grmom kos kruha.* (N. pr.) — *Poslednji krvave pete odnese.* (N. pr.) — *Ljubi svojega bližnjega kakor sam sebe.* — *Bog ponižuje ohole, slabim pa deli moč in hrabrost.* — *Cesarski bombe mečejo, se Turki 'z grada vlečejo.* (N. ps.)

2. v srednjem spolu, če se naznanja kaka lastnost brez določnega samostalnika, ali če je izpuščen samostalnik srednjega spola; na pr. *Iz malega raste veliko in slavno.* (Kos.) — *Dobro se samo hvali.* (N. pr.) — *Lepo je vsakemu mило.* (N. pr.) — *Vse pride na svetlo.* — *Bog zna iz hudega naravnati dobro.*

2. O primerjalni stopnji.

§ 301. Primerjalna stopnja ali primerjalnik nam rabi, kadar jedni izmed dveh stvari kako lastnost v višji ali nižji meri prikladamo kakor drugi. Reč, kateri se prva primerja, stoji:

a) v istem sklonu s primerjalnimi členicami: *ko, kakor* ali *nego*; na pr. *Hujša je žeja ko glad.* (Slom.) — *Modrost je slajša ko méd.* (Slom.) — *Slajše reči na svetu ni kakor lepa pesem.* (Slom.) — *Boljše poštenje nego sramotno življenje.* (N. pr.)

b) v rodilniku s predlogom *od* ali *mimo*; na pr. *Človeštvo nima hujše sovražnice od mehkužnosti.* (Vrt.) — *Ni ga večjega bogastva mimo poštenega srca.*

c) v tožilniku s predlogom *črez* ali *nad*, vendar le bolj redkoma; na pr. *Ni ga višjega gospoda črez Jehova.* — *Ni ga močnejšega kralja nad Boga.*

3. O presežni stopnji.

§ 302. Presežna stopnja ali presežnik stoji, kadar jedni izmed več stvari kako lastnost v najvišji ali najnižji meri prikladamo. Reč, s katero se prva meri, stoji:

a) v rodilniku brez predlogov, ako se ponavlja samostalnik; na pr. *Materin jezik je vseh darov najlepši dar.* — *Lenoba je vseh grdob največja grdoba.* (Slom.)

b) v rodilniku ali v kakem drugem sklonu s predlogi: *iz, izmed, od, med, črez* ali *nad*; na pr. *Kolibrij ima med vsemi ptiči najlepše perje.* — *Jožef je bil očetu izmed vseh sinov najljubši.*

4. O nepopolnih pridevnikih.

§ 303. Nepopolni pridevniki so oni, kateri nimajo prve ali druge, ali pa druge in tretje stopnje.

a) Prve stopnje nima: *bližji, najbližji*; na pr. *Srajca je bližja od suknje.* (N. pr.)

b) Druge stopnje nimajo: *dolnji, gornji, prednji, poslednji, zadnji, prvi, skrajni* itd., tretjo pa tvorijo z besedico *naj*: *najzadnji* (der allerletzte), *najprvi* (der allererste).

c) Druge in tretje stopnje nimajo pridevniki, pri katerih se že po njih pomenu večja ali manjša mera misliti ne more. Taki pridevniki značijo:

1. čas ali mesto, kakor *današnji, včerajšnji, sedanji, poletni, desni, levi*;

2. kako snov, na pr. *lesén, prstén, peščen, steklén*;

3. čigavost, na pr. *bratov, sestrin, ptičji, človeški*;

4. že sami ob sebi najvišjo mero, kakor *vsegaveden, predober, preumeten, vsemogočen* itd.

C. Števniki.

1. O glavnih števnikih.

§ 304. Glavni števnik: *jeden, dva, trije* in *štirje* se ujemajo s svojim samostalnikom v vseh sklonih; ostali od *pet* naprej so samostalniki v imenovalniku in tožilniku ter zahtevajo roditeljski za seboj, v drugih sklonih pa se vežejo kakor pridevniki s svojim samostalnikom. Na pr. *Modri glavi jedno oko dosti.* (N. pr.) — *Kdo vzdigne težo zemlje s tremi prsti?* (Ravn.) — *Človeku je odločenih osemdeset let, redki jo pripelje do sto in dvajsetih.* (Ravn.) — *Po sedmih dnevih dežju porečem na zemljo iti štirideset dni in štirideset noči.* (Ravn.)

Vrh tega pomni:

a) *Jeden* in *nobeden* se glasita kot pridevnika v zvezi s samostalnikom *en* (poudarjeno tudi *jeden*) in *noben*; na pr. *En krivičen vinar deset pravičnih sne.* (N. pr.) — *Celó brez skrbi ni noben človek.* (N. pr.) — *Jeden odide, drugi pride.* (N. pr.) — *Nobeden Belega grada se lotiti upal ni.* (N. ps.) — *Prešeren je jeden najboljših pesnikov.* — *Pred Bogom je tisoč let kakor jeden dan.*

b) Nemški *zwei* pred samostalnikom slovenimo v določnem govoru z dvojino, sicer pa rabimo zanj *dva, dve*; na pr. *Brata se učita* = die zwei Brüder lernen. — *Deklici sta moji sestri* = die zwei Mädchen sind meine Schwestern. — *Dva brata* = zwei Brüder. — *To sta dve sestri* = das sind zwei Schwestern. — *Dva popotnika sta prišla* = zwei Wanderer kamen; *popotnika sta prišla* = die zwei Wanderer kamen. — *Dva trda kamena nikdar lepe moke ne zmeljeta.* (N. pr.)

c) Navadno stoji nižje število pred višjim, na pr. *jeden in dvajset, dva in dvajset, tri in dvajset* itd.; nekateri Slovenci, posebno Beli Kranjci pa pravijo tudi: *trideset jeden, trideset dva, trideset tri*, ali *trideset prvi, trideset drugi* itd.

Opomba. Kadar stoji manjše število za višjim, tedaj se ravna samostalnik samo po njem; na pr. *Jeden in trideset učencev*, ali *trideset in en učenec*; *dva in petdeset hiš*, ali *petdeset in dve hiši*; *štiri in osemdeset kmetov*, ali *osemdeset in štirje kmetje*.

2. O vrstilnih števnikih.

§ 305. Vrstilni števnik ali vrstilci se ujemajo s svojim samostalnikom v sklonu, spolu in številu ter nam služijo:

a) kadar naznanjamo vrsto ali red štetih predmetov na vprašanje: *kolik, -a, -o?* Na pr. *Prva stopinja prave ponižnosti je spoznati slabost in nepremožnost svoje volje.* (Met.)

b) pri letni štetvi, toda le za poslednje število; na pr. *Sv. Metod je umrl dne 6. (šestega) malega travna 885. leta (= osem sto osemdeset in petega leta, ali osem sto pet in osemdesetega leta).*

3. O ločilnih števnikih.

§ 306. Ločilni števnik ali ločilci nam rabijo na vprašanje: *koliker, -a, -o?* in sicer:

a) kadar štejemo plemena ali razpole oseb in rečij, v vsakem spolu in številu; na pr. *Skrivnost je dobro hranjena, daravno znana je stoterim.* (Met.) — *Mavrica je sedmér trak.* — *Dvoje zlo* = zweierlei Übel; *troje žito* = dreierlei Getreide; *petera vina* = fünferlei Weine.

b) namesto glavnih števnikov pri samostalnikih, ki nam rabijo le v množini; na pr. *oboje grablje* = beide Rechen, pa tudi: *beiderlei Rechen*; *četvere vile* = vier Heugabeln; *petere bukve* = fünf Bücher; *troja vrata* = drei Thüren.

c) namesto glavnih števnikov, pa le tedaj, kadar hočemo naznaniti, da je kaka različnost med osebami in med živalmi, katere štejemo, bodisi na spolu, na starosti ali po velikosti (v imen. in tož. v srednjem spolu); na pr. *Kmet ima dvajsetero goved v hlevu: osem krav, deset volov in dve teleti.* — *Petero ptičev sem ustrelil: dva goloba in tri jerebice.* — *Šestero konj ima v konjaku: enega žrebca, tri kobile in dve žrebeti* (ali *dvoje žrebet*, če sta raznega spola). — *S šesterimi konji opravlja svoja dela.*

4. O množilnih števnikih.

§ 307. Množilne števnike ali množilce jemljemo v rabo:

a) na vprašanje: *kolikeren* ali *kolikojen, -a, -o?* na pr. *Drugo seme je padlo v dobro zemljo in je dalo sad: jedno stoteren, jedno šestdeseteren, jedno trideseteren.* (Met.)

b) na vprašanje: *koliko?* pri samostalnikih, ki nam rabijo le v množinskem številu; na pr. *Dvojne duri* = zwei Thüren; *četverne vile* = vier Heugabeln; *trojne grablje* = drei Rechen; *peterne bukve* = fünf Bücher.

Opomba. Nekaterim Slovencem služijo rajši v tem primeru ločilni števnik; na pr. *dvoje bukve* = zwei Bücher; *četvere grablje* = vier Rechen.

D. Zaimek.

1. O osebnih zaimkih.

§ 308. Imenovalnik osebnega zaimka se pred glagolom navadno opušča, ker je izražen v glagolovem osebilu, kakor v latinščini; zato pravimo, na pr. *Hvalim stvarnika nebes in zemlje.* — *Kakor seješ, tako žanješ.* — *Kakor pozdravljamo, takó nam odzdravljajo.* — *Kaj pravite, da delam? Učim se.*

Treba pa je, da stoji osebni zaimek tudi v slovenščini:

a) kadar ga s poudarkom izrekamo, ali kadar so zaimki med seboj ali s kako drugo besedo v nasprotju; na pr. *Malo ti za me, malo jaz za te.* (N. pr.) — *Mi orjemo zemljo, Bog orje pa nas.* (Slom.) — *Če si ti na levo izvoliš, grem jaz na desno.* (Ravn.) — *Ti pa, kadar moliš, pojdi v svoj hram!* (Met.) — *Kdo si pa ti? Jaz sem sosedov sin.* — *Mi o volku, on primaha.* (N. pr.)

b) kadar ima kak prilastek pri sebi; na pr. *Ne veste vi, dolinarji, kako prijetno je po letu v gorah.* (Cegn.) — *Ti, ki si ustvaril nas ko listja, trave, dela blagoslovi naših slabih rok.* (Jenko.)

§ 309. V roditelniku, dajalniku in tožilniku osebnih zaimkov imamo dvojne oblike: kračje ali breznaglasne in daljše ali popolne. Prve nam rabijo sploh v govoru in pisavi, druge pa le:

a) v začetku stavka; na pr. *Njemu se moraš potožiti, ki ti je v stanu preložiti.* (N. pr.) — *Tebe bom po smrti poslal.* (N. r.) — *Sebi seješ, sebi žanješ.* (Pr.)

b) kadar se zaimek poudarja, zlasti pri kakem nasprotju, ali če ima kak prilastek pri sebi; na pr. *Denar le ti imej, pa glej, da tebe denar imel ne bode.* (N. pr.) — *Kdor tebe s kamenom, ti njega s kruhom.* (N. pr.) — *Danes meni, jutri tebi.* (Pr.) — *Poprashaj njega samega!* — *Veruj meni, ki sem tvoj prijatelj!*

c) za predlogi; le v tožilniku stoji za jednozložnimi predlogi rajši prvotna oblika *me, te, se* namesto *mene, tebe, sebe*; na pr. *Težko meni brez mene.* (N. pr.) — *Kdor ni z menoj, ta je zoper mene.* (Met.) — *Vsak ima prste k sebi obrnjene.* (N. pr.) — *Ko bo Pegam šel nad te.* (N. ps.) — *Vsak naj za se skrbi.* — *Mimo mene; od tebe; do njega; brez njiju; izmed njih.*

Opomba. 1. Za predlogi: črez, na, nad, po, pod, pred, skoz, v in za stoji pogostoma prvotni moški tožilnik *i*, ki mu spredaj zavoljo zevi *n* (*en*) priraste in ga v *j* izpremeni, kakor čezenj, nanj, nadenj, ponj, predenj, skozenj, vanj, in zanj, zraven: črez njega, na njega, nad njega itd. Tako tudi: náme, náte,

náse, záme, záte, záse zraven: *na mé, na té, na sé* itd. (gl. § 131. b). Na pr. *Stori čezenj sveti križ.* (N. ps.) — *Zanj družba ne mara, in on ne za njo.* (Preš.) — *Kdor drugim jamo koplje, sam vanjo pade.* (N. pr.) — *Vsak prerad sam záse skrbi.*

2. Včasí se vežejo breznaglasne oblike tretje osebe tudi s samostalniki ter jih krepijo na pomenu (gl. § 258., op. 1.); na pr. *Gospod, nimam ga človeka, ki bi me v jezero dejal.* (Ravn.) — *Ni je cettlice, in ni ga peresa, da bi ne bila objela ga smrt.* (Vilh.) — *Ali ga vidiš škrata na drevesu?* — *Glej jih norce, kako se spakujejo in kričijo!* — *Imam ga prijatelja, kateremu smem vse zaupati.*

§ 310. Preprosto ljudstvo se tika med seboj; kadar pa govori Slovenec o višjih osebah, na pr. o stariših in sorodnikih ter o duhovski in deželski gosposki, tedaj jih iz spoštovanja vika, kadar k njim govori, v njih nenavzočnosti pa rad onika. Na pr. *Kaj vas prosim, mati moja!* (N. ps.) — *Kaj vam pravim, oče vi!* (N. ps.) — *Spoštuj svojo mater in pomni, kaj so vse zavoljo tebe prestali; kadar ti pa umró, pokoplji jih zraven mene.* (Ravn.)

§ 311. Povratni zaimsek *se, sebe* ne služi samo za tretjo osebo, kakor v latinščini in nemščini, ampak tudi za prvo in drugo, kadar se nanaša na osebek, od katerega izhajá dejanje; torej govorimo in pišemo:

Jednina.

hvalim <i>se (sebe)</i>	ich lobe <i>mich</i>	laudo <i>me</i>
hvališ <i>se</i>	du lobst <i>dich</i>	laudas <i>te</i>
hvali <i>se</i>	er lobt <i>sich</i>	laudat <i>se.</i>

Množina.

hvalimo <i>se</i>	wir loben <i>uns</i>	laudamus <i>nos</i>
hvalite <i>se</i>	ihr lobet <i>euch</i>	laudatis <i>vos</i>
hvalijo <i>se</i>	sie loben <i>sich</i>	laudent <i>se.</i>

Na pr. *Sebi orješ, sebi seješ, sebi bodeš tudi žel.* (Vodn.) — *Kdor sam sebe ne časti, ni vreden nobene časti.* (N. pr.) — *Kadar greš volku naproti, pokliči psa s seboj.* (N. pr.) — *Boljše ti je starejšega od sebe poslušati.* (N. pr.) — *Ne spravljajte si zakladov na zemlji!* (Met.) — *Ne plaši se, ako se zbodeš na potu življenja ali ti nesreča za petami gre.* (Slom.)

§ 312. Vzajemno (reciprokno) dejanje, t. j. dejanje, ki izhaja od več osebkov in prehaja od jednega na drugega, da se vsakega dotika, izražamo:

a) s povratnim zaimkom, na pr. *Ljubite se med seboj.* (Met.) — *Ako si med seboj ne pomagamo, kdo nam pomore?* (Cegn.)

b) s pomočjo besed: *jeden drugega, jeden drugemu* itd., ali še bolje: *drug drugega, drug drugemu* itd.; na pr. *Pomagajte drug drugemu, kolikor vam je mogoče!* — *Voljno jeden drugega slabosti nosite!* (Slom.) — *Drug drugemu je srce delal.* (Cegn.)

c) s ponavljanjem samostalnika, da nam rabi kot osebek in predmet, če prehaja dejavnost od jednega na drugega; na pr. *Vrana vrani očij ne izkljuje.* (N. pr.) — *Če slepec slepca vodi, oba v jamo padeta.* (N. pr.) — *Orel orla plodí, sova sovo rodí.* (N. pr.) — *Roka roko umiva.* (N. pr.) — (Nemec pravi: *Eine Hand wäscht die andere*, Latinec pa: *manus manum lavat.*)

§ 313. Zaimek *sam, sama, samo* krepi druga imena na pomenu in pomenja:

a) kar v nemščini: *selbst, in eigener Person*, lat. *ipse*, t. j. ne drug namesto njega; na pr. *Vsak je sam sebi najrajši.* (N. pr.) — *Kdor slabo vest ima, ljudem se sam izdá.* (N. pr.) — *Najprej samemu sebi pomagaj iz nadlog, potem drugim okrog!* (N. pr.) — *Ljubi bližnjega kakor sam sebe* (ali: *kakor samega sebe*)!

b) *sam od sebe* = *selbst, von freien Stücken*, *sam ob sebi* = *an und für sich*; na pr. *Sama od sebe zemlja rodi.* — *Solnce samo od sebe sveti.* — *To se samo ob sebi razumeje.*

c) *allein*, lat. *solus*, t. j. ne dva ali njih več; na pr. *Sam Bog je vsemogočen* (a nihče drug).

d) *nichts als, lauter, rein*; na pr. *Iz samega čistega zlata.* — *Sama kost in koža ga je.* — *Sama nedolžnost jo je.*

2. O svojilnih zaimkih.

§ 314. Svojilni zaimki nam rabijo namesto osebnih, kadar zaznamujejo last ali čigavost oseb in rečij. Le namesto *njen, njun* in *njihov* rabimo češče tudi osebne zaimke: *nje, njiju (nju)* in *njih*. Na pr. *Svetilo tvojega telesa je troje oko.* (Met.) — *V našem življenju se čredijo jasni in oblačni dnevi.* — *Smrt vse omaja, nje kosa kosi od kraja.* (N. pr.) — *Zunanjščina človekova je ogledalo njegove notranjščine.* (Vrt.) — *Vsaka dežela ima svoje šege in navade.* (Levst.) — *Umolknilo so njune* (sv. Cirila in Metoda) *besede, ali duh živi še danes.* (Napr.) — *Kdor jezik ljudij zna, tudi njih srca ima.* (Slom.)

Opomba. Namesto svojilnika govorimo in pišemo češče tudi dajalnik osebnega zaimka; na pr. *On mi je stric, ona mi je teta, bodi mi varuh*, namesto: *on je moj stric, ona je moja teta, bodi moj varuh.* — *Skrbno obdeluj si polje!* (Led.) — *Bistre sape zrak vedré, jasniyo mi glavo, srcé.* (Pot.)

§ 315. Kar velja o osebno-povratnem zaimku (§ 311.), velja tudi o svojilno-povratnem *svoj, svoja, svoje*; ta stoji vselej namesto drugih svojilnih zaimkov:

a) kadar se nanaša na osebek ravno istega stavka, naj si stoji osebek v imenovalniku ali v kakem drugem sklonu:

Jednina.

spoštujem <i>svojega</i> dobrotnika	ich ehre <i>meinen</i> Wohlthäter
spoštuješ <i>svojega</i> dobrotnika	du ehrst <i>deinen</i> Wohlthäter
spoštuje <i>svojega</i> dobrotnika	er ehrt <i>seinen</i> Wohlthäter.

Množina.

spoštujemo <i>svoje</i> dobrotnike	wir ehren <i>unsere</i> Wohlthäter
spoštujete <i>svoje</i> dobrotnike	ihr ehret <i>eure</i> Wohlthäter
spoštujejo <i>svoje</i> dobrotnike	sie ehren <i>ihre</i> Wohlthäter.

Na pr. *Grbec tujo grbo vidi, svoje pa ne.* (N. pr.) — *Ako sosedova hiša gori, pazi na svojo!* (N. pr.) — *Ljubite svojega bližnjega kakor sami sebe!* — *Ne pozabimo svojih slabostij!* (Slom.) — *Srečni tisti, kateri svoj jezik s pametnim molčanjem posvečujejo.* (Met.) — *Vsemu na svetu pride svoj konec.* (Cegn.)

Opomba. 1. Nemški *unser* se sloveni v tem primeru vendar z zaimkom *naš*, kadar se govori o kaki splošni posesti, t. j. kadar je osebkov pomen ožji ko pomen svojilnega zaimka; na pr. *Pojdimo v našo cerkev!* — *Častimo našega cesarja!* — *Govorili smo o našem slovestvu.* — V nasprotju pa rabimo zopet povratni *svoj*; na pr. *Če nočete v našo cerkev, pa idite v svojo!*

2. *Unser beider, euer beider* se glasi navadno *najin, vajin* namesto *svoj*, če se tudi nanaša na osebek istega stavka; na pr. *Le celico najino zapriva, prostosti svetá ne želiva!* (Preš.) — *Ali sta prodala vajin o hišo?*

b) v pomenu nemškega *sein, eigen, lat. suus*; na pr. *Pustite vsakemu svoje!* — *Svoja glava, svoj svet.* (N. pr.) — *Svoja roka, svoj gospod.* (N. pr.) — *Vsakemu se svoje najlepše zdi.* (N. pr.) — *Zvestoba v svojem stanu je mati časne in večne sreče.* (Slom.)

Opomba. Če se nemški *sein, ihr* ne nanaša na osebek tistega stavka, ampak na kako drugo besedo v tem istem ali drugem stavku, tedaj nam rabijo svojilniki: *njegov, njen* (nje), *njun* (njiju) ali *njihov* (njih), kakoršnega spola ali števila je pač beseda, na katero se ozira; na pr. *Ljubi materin jezik po njegovi ceni!* (Slom.) — *Boga spoznamo iz njegovih del.* — *Za Bogom ti je mati prva dobrotnica; nikdar ne zabi nje velike skrbi za te!* — *Kako se izgubi človek, ko se poloti greh njegovega srea!* (Met.)

3. O kazalnih zaimkih.

§ 316. Kazalni zaimek *ta, ta, to* in sestavljeni *toti, tota, toto* (der, dieser) kažeta na bližje, *oni, ona, ono* (jener) na bolj odležne

predmete; vse tri pa krepí na pomenu besedica *le*: *tá-le* (*toti-le*) ali *le-tá* (dieser da) in *oni-le* ali *le-oni* (jener dort); na pr. *Daríla sta ta in oni* (*Kajn in Abel*). (Ravn.) — *Srečnejši je ta, kateri daje, kakor oni, kateri jemlje*. (N. pr.) — *Ta je šel opravičen domú, le-oni ne*. (Met.) — *Kdor se s hudobnikom pečá, ta se sam popači*. (Ravn.) — *Kdor božjega darú ne spoštuje, tega šiba božja kaznuje*. (N. pr.)

§ 317. *Tisti, -a, -o* ali *taisti, -a, -o* (der, derjenige, derselbe, jener) kaže sploh na reč, katero smo že imeli na misli ali jo še imamo in je torej že znana; na pr. *Varuj se tistih maček, katere spredaj ližejo, vzadi pa praskajo*. (N. pr.) — *Tisti mi je brat, kateri bi mi storil dobro rad*. (N. pr.) — *Ni tisti siromak, kateri nikoli nič ni imel, nego tisti, ki je imel, pa je izgubil*. (N. pr.)

Opomba. Kadar se kak odvisen stavek nanj ozira, tedaj se more *tisti* pred samostalnikom izpustiti; brez samostalnika pa se v odvisnih sklonih navadno zamenjuje z osebnim zaimkom 3. osebe; na pr. *Varuj se maček, ki* (nam. *varuj se tistih maček...*) itd. — *Kdor ljubi svoj narod, njemu so dragi tudi matere mili glasovi*. (Slom.) — *Trnje ga pika, kdor se ga dotika*. (Cegn.) — *Kogar Bog ljubi, mu pošilja križe in težave*. (Ravn.) — *Ne bojte se jih, kateri teló umoré, duše pa ne*. (Met.) — *Blagor mu, ki se spočije*. (Cegn.)

§ 318. Rabijo nam dalje kazalniki: *tak, takov, takšen* (so beschaffen, solch); *in, inak* (anderer Art, anders); *tolik* (so groß, so viel); *tolikšen, tolikér*; *ov* (dieser), *onak* (derartig), in še več kazalnih prislovov; na pr. *Sad je takšen, kakoršno je drevó*. (Met.) — *Kolikor krajev, toliko običajev*. (N. pr.) — *Inako se mi stori* (es ergreift mich ein trauriges Gefühl).

4. O vprašalnih zaimkih.

§ 319. Vprašalni zaimki nam služijo posebno v glavnih, za zavisna vprašanja pa tudi v odvisnih stavkih, in sicer:

a) *kdo* vprašuje za osebe, *kaj* za reči; oba sta samostalniške veljave; na pr. *Kdo je času dal perot ubežno? Kdo narodom čudno pota meri? Komu moli se molitev sveta?* (Vilh.) — *Ako se sol izpridi, s čim se bo solila zemlja?* (Met.) — *Kaj se vé, kaj zadene človeka v neznanju?* (Levst.) — *Naj ne vé tvoja levica, kaj dela desnica*. (Met.) — *Bog že vé, komu perje lomi*. (N. pr.)

Opomba. Ako je treba vprašalni zaimek *kdo* v svojilni rodilnik postaviti, tedaj se ne piše *koga*, ampak svojilni čigav ali čij, *-a, -e*; na pr. *Hči, čigava si?* (Ravn.) — Med ljudstvom, malokdaj v pisavi, služi *koga* tudi za *kaj* v imenovalniku in tožilniku, *kaj* pa za *zakaj, čemu?* na pr. *Koga sem jaz, in koga je moje ljudstvo, da bi ti mogli kaj podariti?* (Ravn.) — *Oj Veltava, kaj kališ si vodo?* (Levst.)

b) *kateri*, -a, -o, sem ter tja *koji*, -a, -e, vprašuje za osebe in reči gledé na množino, iz katere so vzete, ali na red, v katerega spadajo; na pr. *Kateri izmed vas pojde z menoj za pričo?* — *Katera gospa ves svet obhodi?* (N. ug.)

c) Dalje nam služijo: *kak*, *kakov* ali *kakšen* (wie, wie beschaffen, lat. qualis) o kakovosti oseb in rečij, *kolik* ali *kolikšen* (wie viel, wie groß, lat. quantus) o množini ali kakovosti, in *kolikér* o razpolih oseb in rečij; na pr. *Kakovo je to darilo, ki se z jedno roko daje, z drugo jemlje?* — *Koliko je usmiljenje božje!* — *Kolikero žito raste na polju?*

5. O oziralnih zaimkih.

§ 320. Oziralni zaimki vežejo odvisne stavke z glavnimi ali nadrednimi stavki, kjer stoji beseda, na katero se nanaša oziralnik. Oziralniki so:

a) *kateri*, -a, -o, redkeje *koji*, -a, -e, ki stoji navadno takoj za besedo, na katero se nanaša; na pr. *Tesna je pot, katera pelje skozi življenje.* (Met.) — *Ljudstvo, katero je v temi sedelo, je videlo veliko luč.* (Met.) — *Ne zabi jezika, kojega te je učila mati.* — *Pazi na jezik preprostega kmeta, pri kojem je še pristna slovenščina domá.* (Slom.)

b) *ki* za vse spole in vsa števila, samo da mu dodevamo za dopolnilo v odvisnih sklonih 3. osebo osebnega zaimka v dotičnem sklonu in številu; na pr. *Ne jezi se nad tem, ki ti neradovoljno kaj zoprnega stori.* (Met.) — *Dela, ki ga danes lahko storiš, ne odlagaj na jutri!* (N. pr.) — *Oko je čisti žarek, ki v njem blešče nebesa.* (Cegn.) — *V mladosti trdnejše so mreže, ki v njih drži nas upa moč goljufiva.* (Preš.) — *To je sapa turških kónj meglena, ki njih polna je steza zelena.* (N. ps.)

Opomba. Ob Kolpi in po Istri se *ki* popolnoma sklanja; na pr. *Ki nima mere, nima vere.* (N. pr.) — *V ko selo prišla, na to kolo prela.* (N. pr.) — *Blažene ročice, ke so ga nosile.* (N. ps.)

c) *kdor* se ozira na osebe, *kar* na reči ter nam rabi, kadar govorimo v obče brez določnega samostalnika; sorodni kazalnik v glavnem stavku se tudi opušča; na pr. *Kdor resnico ljubi, ušes ji ne maši.* (Levst.) — *Kogar se bojiš, tega ne ljubiš.* (Pr.) — *Ne neha beračiti, komur se palica v rokah ogreje.* (N. pr.) — *Kar je v srcu, to je tudi na jeziku.* (N. pr.) — *Davno je potopljeno v morje večne pozabe, česar duh ni oživiljal.* (Nap.) — *Kar je le-seno, ne zmeči beseda, ne poleno.* (N. pr.)

Opomba. Kadar bi trebalo *kdor* postaviti v svojilni roditelj, govorimo sploh: *čigar*; na pr. *V čigar srcu gospodari hudobno poželenje, ta ne bode ne dobro govoril, ne dobro delal.* (Met.)

6. O nedoločnih zaimkih.

§ 321. Nedoločni zaimki so po svoji rabi samostalniki ali pridevniki; sicer si pomni sledeče:

a) Nedoločni zaimki, sestavljeni z *ne*, kažejo na osebe in reči, ki v resnici obstojé, pa jih še ne poznamo ali nočemo imenovati. V bolj splošnem, nedoločnem pomenu (irgend jemand, irgend etwas) nam rabijo *kdo*, *kaj*, *kak* namesto *nekdo*, *nekaj*, *nekak* itd. Na pr. *Nekateri kmet je gibčen pri plesu, pa okoren pri drevesu.* (N. pr.) — *Vsak človek je tak, kakoršnega je Bog dal; vsak ima nekaj nad seboj.* (Levst.) — *Včasi se vržejo otroci po kom iz bližnje rodovine.* (Cegn.) — *Kdor očetu ali materi kaj vzame, pa pravi: ni greh, tovariš tolovajev je tak.* (Ravn.) — *Z marsikaterim starčkom in z marsikatero staro materjo pojde kak drag kosček domovinstva v tihi grob.* (Tom.)

b) Za nemški *all, gesamt, ganz*, lat. *omnis, totus, cunctus*, nam služi *ves, vsa, vse*; na pr. *ves svet, vsa vas, ves narod, vsi ljudje; ves dan* (den ganzen Tag), *vso noč; ves teden, vse leto; na ves glas, na vse zgodaj.* — *Ves nedolžen je.* — *Koren vsega hudega je lakomnost.* (Met.) — *Na vsem svetu vse dobiš.* (N. pr.)

Manj pravilen je v tem pomenu pridevnik: *cel, cela, celo*, ki pomenja po pravem le to, kar v nemščini *ganz, unversehrt*, in v latinščini *integer*; na pr. *Kupica se ni ubila, ampak je še cela.* — *Hleb ni več cel, pa je še ves.* — *Po celem snegu gazi po zimi lovec.* — *Celo uro čakati* (eine volle Stunde warten); *tri cele dni in noči; cel dan* (einen ganzen Tag); *celo noč* (eine ganze Nacht).

c) Nemški nedoločni zaimek *man* izražamo v slovenščini na različen način:

1. s povratnim zaimkom *se* (nikdar *sebe*); na pr. *Kjer se lahko pridela, tam se malo dela.* (N. pr.) — *Ni gršega na tem svetu, kakor če se kaj dá, potlej pa očita.* (Levst.) — *On se imenuje* = er wird genannt, *man* nennt ihn; *on sebe imenuje* = er nennt sich.

2. s prvo ali tretjo množinsko osebo v tvorbi dobi, kadar pomenja toliko, kakor *mi* ali *ljudje*; na pr. *Kakor smo sejali, tako bomo želi.* — *Novo vino devajo v nove mehove.* (Met.)

3. včasi tudi z drugo jedninsko osebo, in sicer tedaj, kadar je rek splošne veljave; na pr. *Dobrota, ki jo očetu storiš, nikdar ne bode pozabljena.* (Ravn.) — *Kakor si bodeš postlal, takó bodeš spal.* (N. pr.)

4. z zaimkom *kdo* ali s samostalnikom *človek*, kadar ga lahko z njima zamenjamo; na pr. *Kakor kdo živi, tako umrje.* (N. pr.) — *Kar človek sam prisluzi, najboljše obrne.* (N. pr.)

d) Nemški zaimek *kein* izražamo z zaimki: *nihče* (*nikdo*), *noben*, *nijeden*, *nikak* itd., če vsemu rodu ali razpolu kaj odrekujemo; na pr. *Nijedna tuga samodruga.* (N. pr.) — *Nobeno delo ne grdi človeka.* (Slom.)

Kadar pa zaimek *kein* le posameznim stvarcem kaj odrekuje, tedaj ga izražamo z golo nikalnico *ne*; na pr. *Bodljivi kravi Bog ne dá rogov.* (N. pr.) — *Brez muke ni moke.* (N. pr.) — *Brzemu konju ni treba ostroge.* (N. pr.)

O glagolu.

A. O kakovosti glagolov.

§ 322. Po kakovosti dejanja ločimo glagole v dovršne in nedovršne.

1. Dovršni glagoli ali dovršniki (perfektivni glagoli) značijo po vsej spregatvi nastop, dovršitev ali uspeh kakega dejanja ali stanja, t. j. da je nastop, konec ali uspeh dejanja ali stanja opravljen, izpolnjen, dovršen. Dovršni glagoli nam služijo o preteklosti in prihodnosti, za pravo sedanjost nam rabijo le nedovršniki.

Po svojem pomenu so dovršniki:

a) *jednodobni*, ki pomenjajo enkratno, v hipu dovršeno dejanje brez ozira na čas, v katerem se godi, kakor *dvigniti*, *kupiti*, *leči*, *mahniti*, *raniti*, *sesti*, *storiti*, *suniti*, *treniti*, *udariti* itd.

b) *večdobni*, kateri naznanjajo mimo dovršitve ali konca tudi daljšo ali krajšo trajnost dejanja ali stanja, kakor *iznositi*, *izpodlesti*, *nanositi*, *natrositi*, *navoziti*, *poigrati*, *poležati*, *posedeti*, *posekati*, *pozaspati*, *prevoziti* itd.

Opomba. Ker si pri dovršnih glagolih mislimo samo dovršitev dejanja brez ozira na čas, v katerem se godi, spoznamo dovršnik najlaže po

tem, da ga izkusimo pritakniti stavku: *počakaj, da ...*; na pr. *Počakaj, da se umijem, počešem, oblečem, obujem, pomolim* itd.

2. Nedovršni glagoli ali nedovršniki (imperfektivni glagoli) naznanjajo po vsej spregatvi trajajoče dejanje ali stanje brez ozira na začetek, konec ali uspeh, t. j. da se dejanje v odločenem času vrši, ter odgovarjajo na vprašanje: *kaj delaš? kaj se godi? kaj si? kaj bodeš delal?*

Nedovršni glagoli imajo vse čase: sedanji, pretekli in prihodnji, ter so po svojem pomenu:

a) trajni (durativni), s katerimi naznanjamo dejanje ali stanje, ki se nekaj časa neprenehoma vrši ali traja, kakor *gnati, iti, giniti, sahniti, goreti, leteti, prositi, kraljevati, nesti, piti, spati, stati, tresti, vesti* itd.

b) opetovalni (iterativni), kateri značijo dejanje ali stanje, ki se opetuje zaporedoma in tedaj dalje časa traja. Le-sèm spadajo sploh glagoli, ki so stopili iz nižje v višjo vrsto, kakor *goniti, hoditi, letati, nositi, pevati, skakati, spavati, stopati, vlačiti, voditi, zevati* itd.

c) ponavljalni (frekventativni), kateri kažejo dejanje ali stanje, ki se večkrat in v različnih dobah ponavlja; Nemcu rabi v tem primeru pflegen, Latincu pa solere. Ponavljalni glagoli so na pr. *cvetévati, gonjévati, hojévati, košévati, letévati, nošévati, spévati, stojévati, vidévati, vojévati, zapisávati*.

§ 323. Iz bistva dovršnih in nedovršnih glagolov sledi, da moramo v vseh časih in naklonih trajajoče, nedovršeno dejanje ali stanje sploh z nedovršnimi glagoli dopovedovati, enkratno, dovršeno pa z dovršnimi. Samo nekaj dovršnikov rabi slovenščini tudi za nedovršnike, namreč: *poznati, spoznati, utegniti, premoči, lotiti se, stati (stanem)*; večkrat pa tudi: *pomeniti, poslati, priporočiti se, zahvaliti, zaslužiti, zadržati se, zaupati, zarotiti* itd.

Opomba. V govoru in pisavi moramo natanko ločiti dovršnike od nedovršnikov. Tudi pri navedenih glagolih se naj nedovršniki jemljejo v rabo, kakor *poznavati, veljati, pomenjati, pošiljati, priporočati se* itd.

O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov v sedanjiku je treba še posebej pomniti:

1. Nedovršniki nam rabijo:

a) v določnem naklonu sedanjega časa ter značijo, da se ravno ta hip kaj dela ali godi, zlasti v naravnost pripovedujočem ali neodvisnem govoru; pristaviti se jim dá v tem primeru:

sedaj, dolgo, pogostoma, vedno, neprenehoma, ali kaka druga besedica, ki naznanja kračjo ali daljšo trajnost dejanja. Na pr. *Učenec gre v šolo.* — *Prst mu molim, roko želi.* (N. pr.) — *Pesem je včasi človeku potrebna; nebó mu odpira, ker je iz nebes, daje mu srce, tolaži mu dušo in preganja skrbi iz glave.* (Napr.)

b) kadar vprašujemo, bodisi dejanje večkratno ali samo enkratno, če hočemo zvedeti, s čim se kdo pečá; na pr. *Kaj jemlješ ti orožje, sin, saj v črni gori ni zverin?* (N. ps.) — *Kaj pišeš?* — *Zakaj me biješ?*

c) kadar služijo v dopolnilo glagolom: *jeti, začeti, pričeti, nehati*; na pr. *Žito jame polegati.* — *Nehalo je bliskati.* — *Nemec in Slovenec sta začela zemljo obdelovati, orati, kopati, sejati, saditi in sta postala zemljaka.* (Vodn.)

2. Dovršniki nam služijo:

a) kadar naznanjamo, da se bo dejanje še le zgodilo, namesto prihodnjega časa, posebno v pogojnem, pa tudi v naravnost pripovedujočem govoru (zlasti tedaj, kadar se pomen prihodnosti iz zmisla samega podá); na pr. *S časom vse mine* (t. j. *bode minilo*). (N. pr.) — *Ko denar poide, pamet pride.* (N. pr.)

b) kadar pripovedujemo, da se godi večkratno dejanje vsakokrat posebej, hip za hipom, ali da je, da je bilo in da bode vsak čas jednako veljavno, zlasti v pregovorih in v drugih, pregovorom podobnih izrekih, namesto ponavljalnih glagolov; pogostoma se dá v tem primeru pritakniti: *navadno, rado, vsakokrat, vselej, lahko, težko* itd. Na pr. *Cerkniško jezero se vsako leto posuši in zopet z vodo napolni, ki potem po podzemeljskih vodotočih odteče.* (Navr.) — *Majhen lonec hitro vzkipi.* (N. pr.) — *Človek toliko potrpi, kolikor strpi.* (N. pr.)

c) kadar kako preteklo dogodbo v sedanjost pomaknemo, namesto preteklega časa, zraven nedovršnikov; na pr. *Dolgo smo imeli lepo vreme, na enkrat nam oblak nebo skrije, blisk od vseh strani šviga, morje se péni, z velikim trudom ladijo v zavetje priveslamo.* (Vodn.)

B. O časih.

§ 324. Vse na svetu je, ali je bilo, ali bode. Potrebni so torej glagolu prav za prav samo trije časi: sedanji, pretekli in prihodnji za sedanje, preteklo ali prihodnje dejanje ali stanje; pravimo jim glavni časi. Glavni časi sami ob sebi

vendar niso tolike moči, da bi mogli z njimi natanko dopovedovati vse glagolove razmere. Zató si je oskrbel vsak jezik še nekaj drugih časov za tiste razmere, katerih ne more izražati z glavnimi časi.

Tako rabijo slovanskim jezikom razen glavnih še trije drugi časi, namreč: trajnominuli (imperfekt), prostominuli (aorist) in predpretekli (pluskvamperfekt). Nam Slovincem sta vendar prva dva že izginila iz splošne rabe, tako da ju moramo zdaj nadomeščati s preteklim časom. Rabijo nam tedaj v govoru in pisavi samo štiri časovne oblike, toda s pomočjo dovršnih in nedovršnih glagolov izražamo lahko vse čase, kakor so v drugih jezikih.

1. Sedanji čas.

§ 325. Sedanji čas ali sedanjik je po svojem pomenu šestér in znači:

a) dejanje ali stanje, ki se godi ali traja ravno ta hip, ko govorimo o njem (pravi sedanjik). V pravem sedanjiku nam služijo samo nedovršni glagoli. Na pr. *Mlatiči mlatijo*. — *Otroci molijo jutrnjo molitev*. — *Pastirji ženejo živino na pašo*. — *Ladija se pogreza, mi poginjamo*. — *Ali slišite, kako zvona glas doni?* — *Kvišku, kvišku plam se dviga, na široko liže, vžiga, urneje od vetra šviga*. (Kos.)

b) dejanje ali stanje, ki se večjidel godi ali vedno biva, ki je vsak čas v moči ali veljavi (neomejeni sedanjik). Le-sém gredó vsi pregovori in drugi reki, katerih resnica je veljavna za vse čase sedanje, pretekle in prihodnje. V neomejenem sedanjiku nam rabijo nedovršni in dovršni glagoli. Na pr. *Strup tega sveta kuži vse čase*. (Např.) — *Solza pobožnemu ne pade na tla, v večnost puhti*. (N. pr.) — *Preoster nož se hitro okrha*. (Slom.) — *Sladko spanje razpodi človeku prazne misli, odžene nepotrebne skrbi, pokroti njegovo žalost, ga okreпча na duši in na telesu*. (Vrt.) — *Kdor veliko pije, malo izpije*. (N. pr.) — *Človek obrača, Bog obrne*. (N. pr.)

c) dejanje ali stanje, ki se je že poprej pričelo, pa še v sedanjosti traja, posebno v opisovanju raznih predmetov, prikaznij in stanja (opisovalni sedanjik). V opisovalnem sedanjiku nam služijo sploh nedovršniki; na pr. *Človeški rod čimdalje bolj v hribe leze, goščo trebi in rodovitno zemljo prideluje*. (Vodn.) — *Oj, molči vsa Praga v jutra spanju, Veltava se kuri v megli*

zgodnji, vrhi se za Prago že modrijo, in za vrhi solnčni vzhod se jasni. (Levst.)

d) dejanje ali stanje, ki se od časa do časa, v stanovitih obrokih ponavlja (ponavljalni sedanjik). Rabijo nam v ponavljalnem sedanjiku nedovršniki in dovršniki; ti, kadar pripovedujemo, kako se godi večkratno dejanje hip za hipom, vsakokrat posebej, oni pa, kadar se dejanje vedno ponavlja. Na pr. *Priden kmet vsak dan zgodaj vstane, potem se hitro umije, obleče, živini položi, pa se podá na svoje delo.* (Navr.) — *Ah srečni, ki jih združena molitev v velikih urah zbira v hiši božji!* (Cegn.)

e) dejanje ali stanje, ki je že preteklo in se pomakne iz preteklosti v sedanjost, da se nam takorekoč pred očmi razsnuje, kar izražamo z nedovršnimi in dovršnimi glagoli (pripovedni ali historični sedanjik). Na pr. *Na konjiča brzo prhnila, ko ptica daleč zdaj drči, kjer šator turški mi stoji. V šatore dirja, dirja v skok, Turčine seka vse okrog.* (N. ps.) — *Kraljica je čakala bele zore. Nastane šum in trkanje po gradu, na uho nam bijejo mnoga kladiva; menili smo, da so rešitelji. Up nam miga, življenja sladka želja se prebuja vnovič z močjó neskončno, zdaj vrata se odpró — noter stopi sir Pavlet in oznani, da tesarji postavljajo pod nami smrtni oder.* (Cegn.)

f) prihodnje dejanje v obliki sedanjega časa, z dovršnimi glagoli v odvisnih in neodvisnih stavkih, z nedovršnimi samo v odvisnih (sedanjik s prihodnjikovim pomenom). Na pr. *Kdaj vstaneš od svojega spanja?* (Dalm.) — *Kam pobežim pred tvojim obličjem?* (Ravn.) — *Če tebe, ptica, ujamemo, vse perje tebi vzamemo.* (N. ps.) — *Volk se je zarekel, da ne kolje več jagnjet.*

2. Prihodnji čas.

§ 326. Prihodnji čas ali prihodnjik zaznamuje v prihodnjosti trajajoče ali v prihodnjosti dovršeno dejanje ali stanje. Zató rabijo prihodnjiku nedovršni in dovršni glagoli, poslednji prav kakor v stari slovenščini pogostoma že v sedanjikovi obliki, zlasti v odvisnih stavkih (gl. § 323., 2. a).

Prihodnji čas nam rabi, kadar naznanjamo:

a) dejanje ali stanje, ki se bode v prihodnjosti godilo ali v prihodnjosti trajalo, kar dopovedujemo vselej z nedovršnimi glagoli (navadni futurum); na pr. *Molila bom rožni venec, srečen bode boja konec.* (N. ps.) — *Mehko sta si postlala, mehko*

bosta tudi ležala. (Cegn.) — *Kakor led na solncu, se bodo tajali tvoji grehi.* (Met.)

b) dejanje ali stanje, ki se bode zgodilo ali nastopilo v prihodnjosti. V ta namen služijo dovršniki v sedanjikovi ali v prihodnjikovi obliki; na pr. *Vse veselje kmalu mine, vsaka sreča hitro izgine.* (N. pr.) — *Ustavi skoro se kolo življenja.* (Cegn.) — *Ko suha hruška razcvete, onda nazaj pridem.* (N. pr.) — *Pismeni jezik bo našo slovenščino izbrusil, izlikal in obogatil.* (Vodn.)

c) prihodnje dejanje, ki bode že končano, ko se prične drugo. Tako dejanje dopovedujemo z nedovršniki v prihodnjikovi in z dovršniki v sedanjikovi (redkeje v prihodnjikovi) obliki. Nemščini rabi v tem pomenu prihodnje-pretekli čas, latinščini pa futurum exactum. Na pr. *Če boš pila vinčece rdeče, boš imela lice bolj cveteče; če pogačo bodeš pokušala, boš pa polti bele bolj postala.* (N. ps.) — *Če perje mi populite, življenja mi ne vzamete.* (N. ps.) — *Kukavica nas skliče na planino, ko bo zemlja odel mili rožni cvet in pomlad vzbudila studence spet.* (Cegn.)

d) prihodnjik nam rabi včasí namesto velelnega naklona, da povelje krepkeje izrečemo; na pr. *Streljal bodeš sinu jabolko raz glavo!* (Cegn.) — *Ti me boš ubogal, ali pa bo druga.* (N. r.) — *Danes mi ne boš delal!*

3. Pretekli čas.

§ 327. Pretekli čas naznanja v preteklosti trajajoče ali v preteklosti dovršeno dejanje ali stanje in se opisuje z nedovršnimi in dovršnimi glagoli.

Pretekli čas nam rabi, kadar dopovedujemo:

a) dejanje ali stanje, ki se je v preteklosti godilo ali trajalo, kar naznanjamo vselej z nedovršnimi glagoli (v latinščini imperfekt); na pr. *Slovenci so od najstarejših časov drobnico in goved pasli, radi zemljo obdelovali in kot kmetovalci se pošteno živili.* (Vrt.) — *Ljudje so se potili, cvetlice so venele, ptice so letale, živina je sence iskala.* (Cegn.)

b) dejanje ali stanje, ki se je v preteklosti zgodilo ali nastopilo brez ozira na drugo dejanje ali stanje. V ta namen služijo dovršni glagoli in kažejo to, kar v nemščini in latinščini pripovedni pretekli čas ali v grščini aorist. Na pr. *Z lastnimi žulji je malokdo obogatel.* (N. pr.) — *V kupi se jih je več*

utopilo, ko v morju potonilo. (N. pr.) — *Rodile ve (mladosti leta) ste meni cvetja malo, še tega rož'ce so se koj osule.* (Preš.)

c) preteklo dejanje, ki je bilo že končano, predno se je pričelo drugo, toda le z dovršnimi glagoli (namesto predpreteklega časa); na pr. *Kadarkoli je smrt ustrelila, še nikdar ni izgrešila.* (N. pr.) — *Stari Slovani so vsakega tujca, ki se je zatekel pod njih streho, prijazno sprejeli in dobro pogostili.*

4. Predpretekli čas.

§ 328. Predpretekli čas naznanja preteklo ali dokončano dejanje z ozirom na drugo preteklo dogodbo. Opisuje se z dovršnimi, redkoma s trajnimi (durativnimi) glagoli.

Predpretekli čas nam rabi:

a) v odvisnih stavkih za dejanje, ki se je že dovršilo, predno je nastopilo ono v glavnem stavku; na pr. *Kakor sem mu bil ukazal, tako je tudi storil.* — *Drevesa, ki smo si jih bili lani na vrtu zasadili, so nam usahnila.* (Šol.) — *Ko je bil trideset let kraljeval, je umrl.*

b) v glavnih stavkih z ozirom na drugo dejanje v preteklosti; na pr. *Ko smo cerkev zidali, tedaj smo si bili veliko delavcev najeli.* (Šol.)

C. O naklonih.

§ 329. Svoje misli in želje izrekujemo kot gotove, določne in samostalne, ali kot negotove, mogoče in odvisne. V ta namen služijo štirje nakloni: določni, pogojni, želelni in velelni, ter štiri imenske oblike ali deležja: nedoločnik, namenilnik, deležnik in glagolnik.

1. Določni naklon.

§ 330. Določni naklon ali določnik sedanjega, preteklega ali prihodnjega časa nam rabi:

a) kadar (trdilno ali nikalno) določno, nedvomno in brezpogojno v sedanjosti, preteklosti ali prihodnjosti pripovedujemo ali vprašujemo v samostojnih in odvisnih stavkih; na pr. *Bridkost resnico razodene.* (Met.) — *Jedna lastovica ne prinese gorkote.* (Met.) — *Lepa Vida je pri morju stala, tam na produ si plenice prala.* (N. ps.) — *Kdor bo kupil, ta bo lupil.* (N. pr.) — *Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot?* (Valj.) — *Kadar*

zlato govori, vsaka beseda slabi. (N. pr.) — *Če ne pomaga desnica, bode li pomagala levica?* (N. pr.)

b) v mnogih odvisnih stavkih namesto veznega naklona (konjunktiva) drugih jezikov, ki ga slovenščina zdaj z določnikom, zdaj s pogojnikom, zdaj z želelnikom izraža; na pr. *Upajmo, da napoči s časom tudi naši knjigi lepša doba* (dass — anbrechen werde). — *Da ga zemlja k sebi ne vleče* (wenn ihn nicht — zöge), *še krila bi mu vzrastla.* (N. pr.) — *Ako pridem, pridem sit, ali pa ne pridem več, je rekel komar.* (N. pr.)

2. Pogojni naklon.

§ 331. Pogojni naklon ali pogojniki nam rabi, kadar nedoločno, dvomno ali pogojno kaj trdimo ali pripovedujemo, to pa:

1. v glavnih stavkih:

a) kadar želimo, da bi se kaj zgodilo ali izpolnilo; na pr. *Da bi ti solnce svetilo od zore do mraka!* — *Da bi se Bog usmili uboge sirote!* — *O da bi bili srečni vse žive dni!* (N. r.) — *Zračni veslarji, brzi oblaki, da bi vozila se z vami po zraki!* (Cegn.)

b) kadar dopovedujemo, da se utegne kaj zgoditi ali izpolniti; na pr. *Lakomnik bi še lastnega brata prodal.* (N. r.) — *Utegnil bi me Bog k sebi poklicati, in jaz bi vendar rada v domači zemlji počivala.* (Cegn.) — *Brez jezika in naroda bi bila še toliko rajska dežela žalostna puščava.* (Slom.)

c) v pretehtovalnih rekih in vprašanjih, na katera ne pričakujemo odgovora; na pr. *Zakaj bi ne žvižgal, zakaj bi ne pel?* (N. r.) — *Kdo bi ustregel vsem ljudem?* (N. r.) — *Kje našel bi za bridke ure leka?* (Cegn.)

d) kadar se temu začudimo, kar bi se utegnilo pripetiti; na pr. *Kako žalostna bi bila zemlja brez živalij!* (Vrt.) — *Kako bi se mogla laži družiti resnica!*

2. v odvisnih stavkih:

a) kadar pripovedujemo, da se utegne kaj zgoditi ali izpolniti, če se dopolni pogoj; na pr. *Komarje bi koval, ko bi mu kdo podkve delal* (ali: *da mu kdo podkve dela*, gl. § 330. b). (N. pr.) — *Nekateri človek ne bi bil srečen, ako ne bi mogel vsakega veselja, vsake žalosti na ogled iznesti* (ali: *da ne more . . . iznesti*). (Cegn.) — *Ko vroči trud ne bi potil človeka, kako bi v prsih misel se rodila!* (Cegn.)

b) kadar se kako vprašanje, kaka želja ali kaka druga trditev kot negotova, mogoča ali nedoločna izreče; na pr. *Človekov sin nima, kamor bi glavo položil.* (Met.) — *Ne manjka jih med nami, ki bi za časno veselje večno zveličanje zamenili.* (Ravn.)

c) kadar se naznanja namera kekega dejanja za veznikom da in po primerjalnih členicah: *kakor, ko*; na pr. *Kakor koklja skrbi za piščeta in jih pod peroti spravlja, da bi jih ogrela in obvarovala škode . . .* (Met.) — *Človek ni ustvarjen, da bi lenobo pasel, ampak da bi se trudil in upiral za časno in večno srečo.* — *Delaj, kakor bi imel večno živeti, in živi, kakor bi imel jutri umreti.* (Pr.)

3. Želelni naklon.

§ 332. Želelni naklon ali želelnik nam služi:

a) za napoved kake želje ali kekega voščila; na pr. *Naj meni večna milost zmago dade!* (Cegn.) — *Trdna le vera voznik naš naj bo!* (Pot.) — *Tvoj duh naj nas vodi čez hribe, čez plan!* (Vilh.) — *Naj bi bila trapica skrita tičala, ne pa po ulicah hvale iskala!* (Pož.) — *Kazen naj je vselej primerna pregrehi!* — *Naj bi se bil pridno učil, pa ne pohajkoval po mestu!*

b) za napoved kekega povelja, ki se po želelniku v prijaznejši in manj osorni obliki izrekuje, kakor po velelniku; na pr. *Lice naj bo živo ogledalo tvojih mislij!* (Slom.) — *Dokler studenec mislij teče, naj teče tudi tvoje pero!* (Slom.) — *Kdor krajo skriva in hrani, naj se obesi tatu na desni strani!* (N. pr.)

c) v zaznamovanje dvomnega vprašanja, ali bi se smelo kaj storiti, kar je odvisno od dovoljenja kake druge osebe; na pr. *Naj li jaz grem na polje ali sestra?* — *Oče, ali naj zdaj jaz pišem namesto brata?* — *Kaj naj storim?* — *Kaj naj dela hlapec?*

d) v zaznamovanje dopuščenja (v dopustnih stavkih); nemščini rabi v tem primeru po navadi mögen; na pr. *Naj brije zdaj okrog viharjev sila, naj se nebo z oblaki preobleče, ni meni mar.* (Pr.) — *Hudobnežu je vse težko, naj dela, karkol' če.* (Stan.) — *Vse je njegova dobrota, kar vidimo, bodi solnce na nebu, bodi naj pesek še tolikšen na tleh.* (Ravn.) — *Naj sem storil, kar sem hotel, ni mu bilo prav.*

Opomba. Sem ter tja, zlasti na jugu, rabijo tvorno-pretekli deležnik brez pomožnega glagola za želelni naklon; na pr. *Umnožilo se vam veselje, kakor zvezde na nebu!* (N. r.) — *Bog hotel! Zdrav bil!* — *Srečno hodil in dohodil!* — *Usahnila mi roka!* — *Posušil se mi prst!* (N. r.)

4. Velelni naklon.

§ 333. Velelni naklon ali velelnik je po svojem bistvu prihodnjega pomena, ker se ima dejanje, ki ga velevamo, še le zgoditi ali izpolniti; izraža pa kako povelje ali izpodbujo, kako željo ali opomin, ali pa kako prepoved. Jemlje se v rabo:

a) kadar komu kaj velevamo ali prepovedujemo, ali kadar kaj zahtevamo od koga — v 2. ali 3. osebi; na pr. *Postrezi svojemu očetu na starost!* (Ravn.) — *Pomozi mili Bog popotnikom!* (Cegn.) — *Ne pečaj se s hujšim od sebe!* (N. pr.) — *Vsak po svojo smojko v ogenj sezite!* (N. pr.) — *Ne iščite si zakladov, ki jih molji snedó!* — *V umetnosti vladaj umerjenost!*

Opomba. 1. Namesto 2. osebe se nahaja v nikalnih stavkih véasi nedoločnik; na pr. *Nikar, nikar jokati, po veselju žalovati!* (Čb.) — *Nikar moriti ga, ki se ne brani več.* (Kos.) — *Ne terjati, kar meni dano ni.* (Kos.) — *Stoječe vode ne piti, polna gnilobe in mrčesa je.* (Slom.)

Namesto 3. jedn. osebe stoji pogostoma želelnik, da se želja ali povelje v manj osorni obliki izreče (gl. § 332. b); na pr. *Naj utihne broná grom!* (Kos.) — *Kdor delati nóče, naj strada!* (N. r.) — *Kdor ima vero, naj jo tudi pokaže v dejanju!* (Met.)

2. Večkrat stoji velelnik tudi v odvisniku, češče namesto sedanjega časa s prihodnjim pomenom; na pr. *Prijel sem tebe za desnico, da si narode podvrzi in meč kraljem odpaši.* (Ravn.) — *Naročam ti, da bodi priden in se uči, kolikor moreš.* — *Rečem ti, da se ne mudi predolgo.*

3. Redkoma stoji velelnik v odvisniku namesto želelnika; na pr. *Mesto, kjer stoj kaka stvar v knjigi, določuje pri pesniku navadno le kronologija.* (Ašk.)

b) kadar izpodbujamo sebe in druge z nami na kako dejanje, v 1. osebi množine ali dvojine; na pr. *Tjakaj gori se ožrímó, kjer svetov ne izmeri oko.* (Kast.) — *Iz pšenice, vrli bratje, ljuljko populímó, zdravo seme v brazde rojstne njive zaplodímó!* (Cegn.)

c) kadar izpodbujamo koga na dejanje, ki ga postavljamo za pogoj drugemu dejanju; zató se taki stavki lahko vselej izpremené v pogojne odvisnike. Na pr. *Izid imej na misli pri vsem, kar počneš, in vekomaj ne boš grešil.* (= če imaš izid na misli . . .). (Ravn.) — *Prav stori, in trdno bo tvoje zdravje* (= če prav storiš . . .). (Ravn.) — *Zavrzi vero, opusti besedo materino, in tvoje napredovanje bo hromo* (= če zavržeš . . .). (Slom.)

d) kadar kaj pripuščamo, zraven pa izrekujemo, da ostane glavno dejanje vendar še v moči in veljavi; v tem primeru nam rabi velelnik 2. jedninske osebe tudi za 1. osebo. Na

pr. *Bodi len ali priden, nič mi ne pomaga.* (Met.) — *Govori, ali ne govori, mi ti ne verjamemo.*

§ 334. Z velelnikom vevamo trajnost ali dovršitev dejanja ali stanja; zato nam rabijo v trdilnem velelniku nedovršni in dovršni glagoli, ker si mislimo dejanje, katero ukazujemo, trajajoče ali dovršeno. Na pr. *Moli in delaj!* (Pr.) — *Opasujmo uma svetle meče!* (Cegn.) — *Precej mu plačaj, kdor ti kaj dela.* (Ravn.) — *Pokoplji moje truplo, kadar loči Bog mojo dušo.* (Ravn.)

V nikalnem velelniku nam služijo praviloma nedovršni glagoli, to pa zato, ker se ovira pri prepovedi že poskušnja, kolikor bolj dokončana izvršitev kakega dejanja. Na pr. *Ne prisegaj po krivem, izpolni pa svoje prisege!* (Met.) — *Kadar hočeš kaj posloveniti, ne sloveni po besedi, temveč po misli, jedro vzemi, lupino slovensko ogrni!* (Slom.) — *Ne prodajaj kože, dokler medved v brlogu tiči.* (N. pr.) — *Nikar praznih besed ne razdirajte!* (Levst.)

Opomba. 1. Namesto trajnih glagolov nam služijo v nikalnem velelniku opetovalniki; zatorej se govori in piše: *idi — ne hodi, nesi — ne nosi, vedi — ne vodi, pelji — ne vozi, ženi — ne goni; reci — ne govori, povej — ne pravi, poglej — ne gledaj* itd. Na pr. *Ne hodi na turško mejo drobnih rožic trgat!* (N. ps.) — *Ne nosi zamere v svojem srcu!* (Slom.)

2. Dovršniki v nikalnem velelniku so zelo redki; navadno nam rabijo le tedaj, kadar prepovedujemo kako posamezno dejanje, posebno če se je že začelo vršiti. Na pr. *Ne daj se hudemu premagati, ampak premagaj hudo z dobrim!* (Met.) — *Ne prevzemi se v dobri sreči, niti se ne ponižaj v nesreči!* (N. pr.)

D. O deležjih.

1. Nedoločnik.

§ 335. Nedoločnik kaže dejanje brez vse določbe po osebi, številu, času ali naklonu. V nedoločniku nam služijo po kakovosti dejanja dovršni in nedovršni glagoli.

Nedoločnik nam rabi:

1. kot osebek, zlasti pri pomožnem glagolu *sem, biti*; na pr. *Dajati je slajše nego jemati.* (N. pr.) — *Le otroka ga videti, mu že veselje dela.* (Ravn.) — *Z mnogimi težavami se nam je boriti.* — *Boga ljubiti, je najlepša modrost, Boga se bati, korenina modrosti.* (Ravn.)

2. kot predmet, in sicer:

a) pri glagolih nepopolnega pomena, kakor *hoteti, želeti, moči, morati, smeti, začeti, končati, nehati, znati, dati, slišati,*

učiti, reči, ukazati, utegniti, videti itd.; na pr. *Hišo zidati mora mož, podpirati jo mora žena.* (Slom.) — *Kdor noče spoznati brata za brata, bo moral tujca spoznati za gospodarja.* (N. pr.) — *Lakota nepremagljiva preti odpreti grada trdna vrata.* (Preš.) — *Kdo je Ilir'ji sinove budil, svoj dom jih ljubiti, braniti učil?* (Vodn.) — *Videla je dva angelja v belem oblačilu sedeti.* (Met.)

b) pri nekaterih pridevnikih, kakor *dolžen, srčen, dostojen, vreden, zmožen, dober, len, slab* itd., s pomožnikom *biti*; na pr. *Dobri pastir je dolžen, dati življenje za svojo čredo.* — *Vsa drevesa so preslaba, roditi to sladkost.* (N. ps.) — *Len je delati.* (Levst.) — *Dober govornik je zmožen, do srca ganiti svoje poslušalce.*

3. kot dopolnilo pri nekaterih samostalnikih, kakor *moč, oblast, pravica, potreba, dolžnost, navada, namen, prilika* itd.; na pr. *Človečji sin ima oblast, odpuščati grehe na zemlji.* — *Kdo ti je dal pravico, meni zapovedovati?* — *Od Boga smo prejeli dolžnost, ubogati svoje starše.*

4. namesto velelnega naklona (§ 333. a, op. 1.), na pr. *Nikar premladih in prešibkih otrok s pretežkim delom obkladati!* (Vrt.) — *Utopljenih ne na glavo postavljati!* (Slom.)

§ 336. Kadar slovenimo nemške nedoločnike s predlogom: *zu, zum, um zu*, moramo vedno imeti v mislih, da se v slovenščini nedoločnik nikdar ne druží s predlogom.

Slovenimo pa take nedoločnike na več načinov, in sicer:

a) da izrazimo nemški nedoločnik s predlogom *zu* z golim nedoločnikom; na pr. *Vsa priroda je videti v novem zelenju* (= ist zu sehen). — *Prinesti zlata reče četrtnico.* (Preš.)

b) da ga pretvorimo v samostalnik, ali pa, da ga izrazimo z veznikom *da* v posebnem stavku; na pr. *Pero za pisanje* (= die Feder zum Schreiben; ne: *pero za pisati*). — *Vročina, da bi se stopil* (ne: *za stopiti se*). — *Ušesa imamo, da slišimo* (= zum Hören; ne: *za slišati*). — *Bog je ustvaril dan za delo, noč za počitek* (ne: *za delati — za počivati*). — *Svetilnica potrebuje olja, da gori, človek pa hrane, da živi* (= zum Brennen — zum Leben). (Slom.)

c) da preravnamo nemški skrajšani stavek s predlogom *um zu* v popoln odvisnik z veznikom *da*; na pr. *Človek ne živi, da bi jedel, ampak le jé, da more živeti* (= um zu essen — um leben zu können). (Pr.) — *Gospod, dopusti mi, da tjakaj grem in poprej očeta pokopljem* (ne: *tjakaj iti in pokopati*). (Dalm.) — *Da jezik popolnoma*

v svojo oblast dobiš (ne: jezik ... dobiti), ti je treba marljivega uka in skrbne vaje.

2. Namenilnik.

§ 337. Namenilnik nam služi:

a) za glagoli, ki pomenjajo premikanje z mesta na mesto (lat. supinum na -um); na pr. *Vse žive stvari hité uživat novo življenje in veselje.* (Cegn.) — *Ide si odpirat gornje line, ide gledat doli na ravnine.* (N. ps.) — *V coklah ne hodi zajcev lovit.* (N. pr.)

b) pri glagolu *dati*, kadar pomenja toliko, kakor *poslati*; na pr. *Sina je dal učit.* — *Predivo smo dali prést.* (Levst.) — Različno od tega je: *Dajte mi presti* (gl. § 335., 2. a).

§ 338. V namenilniku nam rabijo sploh nedovršni, redkoma dovršni glagoli. Ognemo pa se radi dovršnikom s tem:

a) da si vzamemo namesto dovršnika njegov nedovršnik tudi tedaj, kadar le enkratno dejanje v mislih imamo; na pr. *Prišel sem te izpovedavat, na smrtni poti ti oznanjat mir.* (Cegn.)

b) da vzamemo dovršni glagol v velelniku ali v kakem drugem naklonu v rabo, kakor je to misli po godu; na pr. *Pojdite, povejte mojim bratom* (namesto: *Pojdite povedat mojim bratom*). (Met.) — *Pojmo, poglejmo, kaj se v hlevu godi.* (N. ps.) — *Idi, okno odpri; idi, duri zapri; pojdi, k jedi pokliči.* (N. r.) — *In gre, očeta zatoži.* (Ravn.)

c) da napravimo namesto namenilnika poseben odvisnik; na pr. *Greva, da konja izbereva.* (Levst.)

3. Deležniki.

§ 339. Deležnik ne kaže samo časa, kdaj, ampak tudi način, kako se dejanje vrši. Po obliki so nekateri deležniki pridevniki, drugi pa prislovi.

Gledé rabe dovršnih in nedovršnih glagolov je pomniti:

1. v sedanjih deležnikih nam rabijo le nedovršniki (izvzemši peščico dovršnikov, kakor *umrjoč, rekoč, preleteč, obstoječ*);

2. v I. preteklem deležniku na -ši ali -vši služijo le dovršniki;

3. v II. preteklem (opisovalnem) in v trpno-preteklem deležniku pa nam rabijo nedovršniki in dovršniki.

Opomba. Nekateri deležniki so se skoro popolnoma iznebili svoje glagolske narave ter nam rabijo dandanes kot pravi pridevniki; na pr. *vroč, goreč, rdeč, žgoč* — *zrel, vrel, gnil, vel, pretekel, ostarél, osamél* itd.

a) Deležnik sedanjega časa.

§ 340. A. Prislovni deležnik sedanjega časa nam služi posebno v skrajšanih prislovnih stavkih in nadomešča odvisne stavke.

Prislovni deležnik določuje dejanje glavnega stavka:

a) z ozirom na čas; ta deležnik se lahko izpremeni v časovni stavek z veznikom *ko*, *med tem ko*; na pr. *Črez mestni prag stopaje* (= *ko stopa*), *izroča se Bogu*. (Cegn.) — *Gredé v zaton, še solnce svet pozdravi*. (Jer.)

b) z ozirom na način, da se glavno dejanje bolje označi; na pr. *Molčé orožje vsak si vzame* (schweigend, *med tem ko molči*). (Preš.) — *In zapre se grad škripaje*. (Kos.) — *Strmé poslušam čudno moč jezika*. (Cegn.) — *In žena vsa ponižana je vzdihovaje klicala*. (N. ps.)

c) z ozirom na vzrok; tak deležnik se lahko izpremeni v vzročni stavek z veznikom *ker*; na pr. *Videč* (= *ker je videl*), *kako je Hanibal oslabil rimsko vojsko, ni hotel iti na ravnico*. (Vrt.) — *Pečaje se vedno z jedrom našega jezika, je spoznal Vodnik, kaj mu priidi*. (Nov.)

Opomba. Sem ter tja med ljudstvom in tudi v knjigi (kar pa ni, da bi posnemali) se nahaja v enakih stavkih nedoločnik namesto deležnika, zlasti če je ob jednom časovnega in vzročnega pomena; na pr. *To slišati, se vzdigne turški paša še to leto*. (Nov.) — *Te videti, grje videti napake, je srcu rane vsekalo krvave*. (Preš.)

d) z ozirom na način ali sredstvo; na pr. *Le poslušaje* (audiendo) *se vadimo lepo govoriti*. (Hrov.) — *Prebiraje* (legendo) *dobre spise in jih glasno govoreč na pamet* (recitando), *si pripravljamo pisavo* (= *s tem da prebiramo . . . in . . . govorimo*). (Verné.)

Opomba. Namesto prislovnega (I.) deležnika na *-é* in *-je* nam rabi v istem pomenu tudi II. deležnik na *-óč* in *-éč*, ki pa ostane navadno neizpremenjen; le včasih se ujema s samostalnikom kakor pravi pridevnik; kakor *gredoč, videč, molčéč, govoreč, stopajoč, škripajoč, kupujoč, vzdihujoč* itd. Na pr. *Megle temnosive se valé črez vrte, trate, njive, grmeč groznó, preteč strašno*. (Greg.) — *Potujoč po deželi, opazujemo kmetske šege in navade*. — *Lastovice žvrgoleče prorokujejo, da se je pomlad vrnila*. (Nap.) — *Duša moja se hrepeneča vzdiguje k tebi*. (Ašk.)

§ 341. *B.* Pridevni deležnik se sklada s svojim imenom kakor pravi pridevnik in določuje osebe in reči, ne pa dejanja, kakor prislovni.

Pridevni deležnik sedanjega časa nam rabi kot prilastek ter pojasnjuje samostalno ime; s pomočjo oziralnika *ki* ali *kateri* se dá izpremeniti v prilastkov stavek sedanjega časa; na pr. *Stoječ mlin in molčoč jezik ne hasnita* (= *mlin, ki stoji, in jezik, ki molči*). (N. pr.) — *Njegov prst kaže pot deročim rekam.* (Cegn.) — *Nobena kal se ne razvije, če nima grejočega solnca.* (Napr.) — *Čiči, stanujoči blizu kranjske meje, govoré slovenski jezik.* (Nov.) — *Odrastle zreš in otročiče, nesoče oljkove snopiče.* (Greg.)

Opomba. Včasi stoji pridevni deležnik tudi brez samostalnika, ki pa se v mislih lahko dodá; na pr. *Molčēči ne dela razprtij* (= *tisti, ki molči; človek, ki molči*). — *Gledajoči ne vidijo in poslušajoči ne slišijo.* (Met.)

b) Deležnik preteklega časa.

§ 342. Deležnik preteklega časa v tvorni dobi je dvojen:

a) Pravi glagolni (I.) deležnik, kateri kaže preteklo dejanje v hipu dovršitve ter nam rabi prislovno v skrajšanih stavkih, ki so izgubili po odpahnutenih časovnih veznikih: *ko, potem ko, brž ko, kadar* itd. lastno svojo stavkovo obliko.

Prislovni tvorno-pretekli deležnik I. se nahaja le pri dovršnih glagolih in ima stalno obliko na *-ši* ali *-vši* za vse spole in števila. Na pr. *Čaplja, domanje močvirje zapustivši* (= *ko je zapustila . . .*), *na viš leti v oblake visoke.* (Šub.) — *Ljud, razbivši spon vezila* (= *ko je razbil . . .*), *si sam pomaga strašnih zlob.* (Kos.) — *Če pozabivši na njivi kak snop popustite, ne vračajte se ponj.* (Ravn.)

Opomba. 1. Malokdaj se sklada ta deležnik tudi v slovenščini, kakor v drugih slovanskih jezikih, s svojim imenom v sklonu, številu in spolu; na pr. *Jakoba, prišedšega do reke Jordana (ko je prišel . . .), začne Ezav skrbeti.* (Ravn.)

2. Redkoma nam rabi tvorno-pretekli deležnik I. kot prilastek, ujemajoč se s samostalnikom kakor pravi pridevnik; na pr. *Si li žar porodivše se zvezde, vzplamenivše na novo v vsemiru* (= *ki se je rodila, vzplamnila*)? (Ašk.)

b) Opisovalni (II.) deležnik, kateri kaže preteklo dejanje kot trajajoče ali dovršeno in nam služi v imenovalniku vseh števil in spolov v opisovanje zloženih časov in naklonov; na pr. *Samec je obletal domače dobrave, samec je*

obhobil snežene goré. (Cegn.) — *Z desnico je prijemala, z levico je objemala.* (N. ps.) — *Ko bi ljudje ne mrli, že darno bi bili svet podrli.* (N. pr.)

Opomba. Nekateri opisovalni deležniki neprehajalnih glagolov so postali pravi pridevniki ter kažejo stanje, ki je že nastopilo, pa še sedaj traja; kakor *gnil, minul, ozebel, ostarel, oprhel, pretekeli, premrzeli, vel, zrel* itd. Na pr. *Osamela kakor hruška na polju.* (Ceg.) — *Ozebla roka in premrzla noga je znamenje premraženja.*

§ 343. Pretekli deležnik trpne dobe zaznamuje nedovršeno ali dovršeno dejanje in se popolnoma ujema s trpno-preteklim deležnikom drugih jezikov. Rabi nam:

a) v opisovanje vseh časov in naklonov trpne dobe, toda le redkoma; na pr. *Vsako drevo, katero ne rodi dobrega sadja, bode posekano in v ogenj vrženo.* (Met.) — *Takrat je bilo dopolnjeno, kar je bilo govorjeno po proroku.* (Met.) — *Kakor dobljeno, tako izgubljeno.* (N. pr.)

b) za prilastek v zaznamovanje dovršenega dejanja ali stanja; na pr. *Nabrušen nož rad reže* (= *ki je nabrušen, ki se je nabrusil*). (N. pr.) — *Oponošen dar je črn pred Bogom.* (N. pr.) — *Prisiljen stan je zaničevan.* (N. pr.) — *Hiša razdeljena razpada kakor zapuščena.* (N. pr.)

4. Glagolnik.

§ 344. Glagolno ime ali glagolnik razodeva dejanje v samostalniški obliki. Glagolniki nam rabijo od nedovršnih, redkoma od dovršnih glagolov. V obče se slovenščina upira rabi glagolnikov ter jih rajši nadomešča s celimi stavki. Na pr. *Ne škoduje toliko večerno sedenje, kakor jutranje ležanje* (= *da zvečer sedimo, kakor da v jutro ležimo*). (N. pr.) — *Prevzetnost in bahanje se samo tepe.* (N. pr.) — *K dobremu poznavanju slovenskega jezika nam je treba uka in vadbe.* (Boljše: *Da jezik slovenski dobro poznavamo, nam je treba . . .*)

E. O trpni dobi.

§ 345. Trpna doba kaže dejavnost, ki prehaja od drugod na osebek, bodisi v preteklosti, prihodnosti ali v sedanjosti, kar dopovedujemo večinoma z dovršnimi glagoli.

a) Trpna doba nam služi pri prehajalnih glagolih, kadar tožilnik tvornega stavka prestopi v imenovalnik, imenovalnik pa s predlogom *po* v mestnik ali s predlogom *s* v orodnik. Stavkom,

v katerih stoji imenovalnik v rodilniku s predlogom *od*, se upira duh slovenskega jezika; zatorej ne kaže dajati takim stavkom trpne oblike (gl. § 273. f). Na pr. *Kar je storjeno, nestorjeno več ne bode.* (Valj.) — *Kje je meni spalnica odbrana, kje je meni postelja postлана?* (N. ps.) — *O dete, hvaljeno bodi, bodi češčeno!* (Levst.) — *Dopolnjeno je, kar je bilo prorokovano po prorokih.* (Met.) — *Mesto je krog in krog obdano s sovražniki.*

b) Ker se trpna doba slovenščini sploh le malo prilega, dajemo glagolu trpni pomen s pomočjo povratnega zaimka *se*, če rajši tvorne oblike v stavku ne rabimo. Na pr. *Kar se rodi* (= was geboren wird), *smrti zori.* (N. pr.) — *Kjer se dela vse nedelje* (gearbeitet wird, man arbeitet), *tam se sreča mimo pelje.* (N. pr.) — *S časom se vse pozabi.* (N. pr.) — *S pestjo se zrnjiče seje, snopje se na ramah znaša* (ali: *sejemo — znašamo*). (Ravn.) — *V nesreči in nadlogi se očišča človek, kakor zlato v ognju.* (Cegn.)

Opomba. S povratnim zaimkom *se* moremo trpni pomen izražati le tedaj, kadar glagol ni povraten, ali kadar kaka dvoumnost ne nastane, kar se utegne pripetiti, če je imenovalnik živa oseba; na pr. v stavkih: *Kdor se hvali, bodi v resnici hvale vreden* (tu se ne vé natanko, ali se hvali kdo sam, ali ga hvalijo drugi; zatorej je pravilno: *Kogar hvalimo, ta bodi . . .*). — *Kjer se veliko prepira in pravda, tam gine ljubezen in prijateljstvo* (tu rabi glagoloma povratni *se* že v tvorni dobi, zatorej je pravilno: *Kjer se veliko prepirajo in pravdajo . . .*).

Zloženi stavek.

O zloženem stavku sploh.

§ 346. Zloženi stavek izobrazimo, če združimo dva ali več prostih stavkov v jedno celoto.

Stavki, v jedno celoto ubrani, se imenujejo členi zloženega stavka. Če ima vsak člen v zloženem stavku sam ob sebi svoj popolni pomen, tedaj imenujemo tak stavek priredno-zložen stavek ali priredje; če pa je kak člen v zloženem stavku drugemu le v pojasnilo dodan in sam ob sebi brez samostojnega pomena, tedaj mu pravimo podredno-zložen stavek ali podredje.

V priredju so vsi stavki glavni ali samostojni (samostojniki), v podredju pa so glavnim stavkom odvisni stavki (odvisniki) v pojasnilo dodani.

P r i e d j e.

§ 347. Priredno-zloženi stavek ali priredje obstoji iz dveh ali več prostih glavnih stavkov, ki se vežejo med seboj ali po samem pomenu, ali po prirednih veznikih, ali tudi po prislovih.

Priredni stavki ali priredniki so po medsebojnem razmerju: A. vezalni, B. protivni, C. vzročni, in D. sklepalni.

A. Vezalno priredje.

§ 348. Če združimo dva ali več po pomenu sorodnih stavkov v celoto, tedaj imenujemo priredje vezalno (kopulativno). Posamezni stavki so si po veljavi jednaki; vsak ima záse svoj pomen, vsi pa izrekujejo skupno misel. Za vezi služijo v vezalnem priredju vezalni vezniki: *in*, *ter*, *pa*, *tudi*; *ne le* — *ampak tudi*; *potém*, *nató*; *vrh tega* itd.

1. *in* (lat. et — nemški und) je v slovenščini najobširnejše rabe *in*:

a) veže stavke, ki se na pomenu ujemajo med seboj; na pr. *Jutranje solnce se prikaže, in gorski vrhovi žaré od rumene zarje.* — *Vzgleď očetov ti bodi pred očmi, in dika domovini boš enkrat.* (Strit.) — *Spoštuj brata, ki je starejši, in tvoj mlajši bode tebe spoštoval.* (Cegn.)

Opomba. Če združimo več stavkov, stoji veznik *in* navadno samo pred poslednjim členom; v živahnem govoru pa ga lahko popolnoma izpustimo (Asyndeton, brezvezje), ali pa ga ponavljamo pred vsakim rekom (Polysyndeton, mnogovezje); na pr. *Cesarske puške pokajo, se turške gospe jokajo, cesarski bombe mečejo, se Turki 'z grada vlečejo.* (N. ps.) — *Vali se, in hrka, in vre, in kipi.* (Kos.)

b) naznanja, da dejanje v sledečem stavku v hipu nastopi (und sogleich, und wirklich); na pr. *Kar reče, in že se zgodi; ukaže le, in vse že stoji.* (Met.)

2. *ter* je blizu jednakega pomena kakor *in* (und, und so); na pr. *Po ravnem polju cesta gre, ter s ceste vidi se okrog snežnik in brdo, gozd in log.* (Levst.) — *Tolažba moja Bog je sam, ter upanje le vánj imam.* (Levst.)

3. *pa*, in *pa*, no *pa* (und, und auch) veže kaj sorodnega ali jednakega kakor *in*; na pr. *Stoji mi, stoji polje široko, na polju pa mi raste drevce zeleno.* (N. ps.)

4. **tudi**, pa **tudi** (etiam — auch) prideva prejšnjemu reku nekaj sorodnega ali podobnega; to pa veljá včasí tudi o besedici še in **i**. Na pr. *Strašna je smrt hudobneža; tudi njegovo življenje je polno grenjav.* — *Dali so knezi veliko zlata, srebra in žlahtnih kamenov v sklad, pa tudi brona in železa je bilo mnogo v njem.* (Ravn.)

V nikalnem stavku nam rabijo: **tudi** ne, in pa ne, ali še bolje: **niti**; na pr. *Ne zakrivajte svojih potov pred Gospodom, niti misel v vašem srcu mu ne ostane zakrita.*

5. **ne le** (ne samo) — **ampak tudi**; ne samo (ne le) — temveč **tudi**, **i** — **i** (non solum — sed etiam, et — et; nicht nur — sondern auch, sowohl — als auch) kaže, da veljá rek za vse člene v jednaki meri; na pr. *Smrt ne pokosi le starosti, ampak ona postreli tudi mladino.* (N. pr.)

V nikalnem govoru nam služijo: **ne** — **ne**, **ni** — **ni**, **niti** — **niti** (nec — nec; weder — noch); na pr. *Ne bodo obstali ne hudobniki pri sodbi, ne grešniki se ne bodo opravičili v svetu pravičnih.* (Ravn.) — *Niti bodi med, niti bodi jed (strup).* (N. pr.) — *Niti nam dokaže, kdor preveč dokazuje, niti mu verjamemo, kdor se pridušuje.* — *Nisem ga ni videl, ni poznam ga jaz.* (Podg.)

Opomba. 1. Kadar naznanjamo, da se nekaj ne samo ni zgodilo, ampak da se je še kaj hujšega storilo, tedaj nam služijo: *ne kar, nikar, nikar pa, ne pa kar* (nicht einmal, um so weniger, geschweige denn); na pr. *Še jesti ni kaj, ne pa kar bi se mi lepo oblačili.* (Podg.) — *Tega kamena nikdo ne vzdigne, nikar pa da bi ga ti nesel.* (Levst.)

2. Kadar imata *ne le* — *temveč tudi* skupen dopovedek (v skrócenem stavku, gl. § 356.), tedaj devamo glagol pred nikalnico, ker se ne zanikuje dejanje; na pr. *Zgodovina nam kaže ne le lepa in slavná dela, temveč tudi strasti in hudobiye.* (Krivo bi bilo: *Zgodovina nam ne kaže le lepíh in slavníh del, temveč tudi . . .*). — *Slavni možje pospešujejo blagor človeštva ne le z besedo, temveč tudi z dejanjem.* — *Lepe vzglede materinske ljubezni najdemo ne le pri ljudeh, ampak tudi pri živalih.*

6. **potém**, **n a t ó** (dann, hierauf) priklepa dejanje, ki nastopi; na pr. *Ne hvalite sami sebe, poté m vas bodo drugi hvalili.*

Vrstilne moči v časovnem zmislu so tudi: *dalje, najprvo, naposled, poslednjič, nazadnje* itd.; na pr. *Vse je zapravil, naposled mu le še ostane beraška palica.*

7. **vrh tega**, mimo tega (überdies, außerdem, dazu) prideva prejšnjemu stavku drug važnejši rek; na pr. *Lažnivcu nikdo ne verjame; vrh tega so lažniva usta tudi Bogu v zameri.*

§ 349. Piredno-zloženi stavki so deli jedne, obsegajoče jih misli; vežejo se s prislovi: *včasí — včasí, nekaj — nekaj.*

1. **včasi** — **včasi**, zdaj — zdaj (tum — tum, bald — bald) vrsti stavke v času; na pr. *Včasi slast srce napaja, včasi ga jok pelini spet.* — *Zdaj me trese mraz, zdaj me zopet vročina kuha.*

2. **nekaj** — **nekaj**, nekoliko — nekoliko (partim — partim; theils — theils) vrsti stavke po načinu; na pr. *Lama je nekoliko kozi podobna, nekoliko pa je ista podobna tudi velblodu.*

§ 350. Stavek se pridruži stavku, da ga bolj pojasnjuje, t. j. rek razširja ali določuje, in sicer s členicami: *tako, takisto, namreč, zlasti.*

1. **tako, takisto** (ita, sic — so, also); na pr. *Nekatere reči se svetijo same od sebe; tako se sveti na pr. solnce, nekatere zvezde, goreče in žareče reči, mnogi mrčesi itd.* (Vrt.)

2. **namreč** (nominatim — nämlich) imenuje to, kar služi prejšnjemu reku v pojasnilo; na pr. *Človeku je treba dveh rečij, on potrebuje namreč dobrega slovesa in dobre vesti.*

3. **zlasti** (praecipue — besonders, insbesondere) uvaža stavek, ki natančneje določuje prejšnji rek; na pr. *Vsaka strast popači obraz človeku, zlasti pa ga nevoščljivost ogrdi.*

B. Protivno priredje.

§ 351. Protivno (adverzativno) priredje je tisto, v katerem so nasprotni, sebi odporni reki v celoto ubrani.

A. Pomen prvega stavka se po drugem omejuje, in sicer s protivnimi vezniki: *a, ali, pa, toda, vendar, le* itd.

1. **a** (vero, autem — aber, doch) nam rabi, če se kakemu reku drug nasproten dodaje; na pr. *Dela je dosti, a moža ni, da bi se ga lotil.* (Levst.) — *Sanje so laž, a Bog je istina.* (N. pr.)

2. **ali** (sed, verum — allein, aber) se jemlje v rabo:

a) kadar se stavita reka drug proti drugemu; na pr. *Volja je dobra, ali meso je slabo.* (Pr.) — *Večkrat so bili Slovenci premagani, ali nikoli ni ta rod izgubil prave ljubezni proti svoji domovini.* (Vodn.)

b) kadar se veljava prvega reka omejuje po drugem; v tem primeru stoji v prvem stavku navadno: *sicer, res da* itd. Na pr. *Resnica more sicer za nekaj časa biti potlačena, ali premagati je nikdo ne more.* (Met.) — *Povsod je božja zemlja, ali dom je vsakemu najmilejši.* (Cegn.)

3. **pa, p a k** (autem — aber, jedoch, dagegen) nam rabi:

a) namesto tehtnejšega *a* pri nasprotnih rekih; v tem pomenu pa ne stoji spredaj, ampak za prvo besedo v stavku; na pr. *Ljudje sodijo vnanje, Bog pa sodi notranje.* (Met.) — *Kolikrat se nedolžnost preganja, krivica pa ošabno glavo nosi!* (Napr.)

b) namesto *toda, vendar*, kadar se drugi rek prvemu stavi v nasprotje; na pr. *Bučelica je majhen ptiček, pa presladek je nje sad.* (N. pr.) — *Levova samica rodi samo jednega mladiča, pa tá je lev.*

4. *toda*, le da, samo da (verum — jedoch, dagegen, hingegen) zaznamuje, da je kaka reč imenitnejša od druge; na pr. *Kranjci imajo le jednega znamenitega starinoslovca in zgodovinarja, toda ta jedini je Valvazor.* — *Mala ptica prepelica, toda ona upeha konja in junaka.* (N. pr.) — *Bog večkrat žuga, toda mi se ne zmemimo za to.* (Met.)

5. *vendar*, vendarle, pa vendar, pri vsem tem (tamen, attamen — doch, dennoch, und doch, gleichwohl) nam služi, kadar se veljava prvega reka po veljavi drugega omejuje ali razširja; na pr. *Svet je lep, pa vendar ga bode enkrat konec.* — *Od lepote ni nič vzeti, pa jo vendar hoče vsak imeti.* (N. pr.) — *Laž nima rok, vendar ona človeku zaupanje razdere.* (N. pr.)

6. *le, samo* (solum — nur, allein) naznanja izjemo, ki se stavi nasproti prejšnjemu reku; na pr. *Vse na svetu se stara in vene, le narod vedno živi.* (Erj.) — *Vse nas zapusti v smrti, le dobra dela gredó z nami.*

§ 352. *B.* Zapopadek prvega reka se po drugem ometuje ali ovrgava; to razmerje naznanjajo vezniki: *ne — ampak, ne — temveč, ne — marveč.*

1. *ne — ampak* (non — sed, verum; nicht — sondern) rabimo, kadar izrečemo nasprotje jednega reka proti drugemu, da se trdilnost bolj pokaže po nikalnosti. V tem primeru ne stoji nikalnica vselej pred dopovedkom, ampak večkrat pred besedo, katera se zanikuje. Na pr. *Ne na besede gleda Bog, ampak on gleda na srce.* — *Ne sodimo dela po človeku, ampak človek se sodi po delu.* (Met.) — *Trdovratnost in svojeglavnost nima obstanka, ampak ponižnost in potrpežljivost je stalna.* (Met.)

2. *ne — temveč*, nego (non — sed; nicht — sondern vielmehr) nam rabi, kadar ločimo pomen dveh nasprotnih rekov; na pr. *Na pot malikovalcev ne zahajajte, temveč pojdite k izgubljenim ovcam!* (Met.) — *Ne stoji na zemlji dom, temveč on stoji na ženi.* (N. pr.) — *Življenje naše ni kratko, nego mi je delamo kratko.*

3. **ne — marveč** (non — sed potius; nicht — sondern viel-mehr) nam služi, kadar, prvo misel zavrgši, naznanjamo, da je druga prikladnejša; na pr. *Ne dopasti bodi govorniku namen, marveč dolžnost njegova je hasniti.* (Slom.) — *Lepota slovenščine ni v posameznih čistih besedah, marveč ona obstoji v zalih domačih podobah.* (Slom.)

§ 353. Kadar se stavki, ki se vzajemno izločujejo, zvežejo v jedното, zovemo tako priredje ločilno (disjunktivno). Ločilne stavke vežejo ločilni vezniki: *ali, ali — ali, bodi — bodi.*

1. **ali, ali — ali** (aut, aut — aut, vel — vel; oder, entweder — oder) naznanja, da od dveh ali več rekov biva jeden ali drugi; na pr. *Ali grmi, ali se zemlja trese?* (N. ps.) — *Sodnik se mora krivicam ali naravnost ustaviti, ali pa on začne pravico preganjati.* (Met.)

2. **bodi — bodi, bodisi — bodisi, naj si bo — ali** (sive — sive; es sei, es mag sein — oder) nam rabi v délnem pomenu, kadar govorimo o dejanjih, ki se opetujejo; na pr. *Bodi gruden, bodi kres, kadar zebe, neti les.* (N. pr.) — *Bodi v družbi, bodi sam, bodi sramnega te sram.* (N. pr.) — *Vse doseže, kar mu drago, bodi slava, bodi blago.* (Kos.)

C. Vzročno priredje.

§ 354. Kadar se stavek stavku tako pridruži, da izraža vzrok veljavnosti prvega, tedaj pravimo tej zvezi vzročno (kav-zalno) priredje.

V vzročnem priredju nam rabijo vzročni vezniki: *zakaj, kajti, saj, sicer.*

1. **zakaj, kajti** (nam, namque — denn) potrjuje iz notranjih ali zunanjih vzrokov veljavnost prednjega reka; na pr. *Ljubite Gospoda, poslušajte ga in držite se ga; zakaj vaše življenje je on in podaljšek vaših dni.* (Ravn.) — *Začni piliti in mikati, kajti gradivo ni vse predivo.* (Slom.)

Opomba. Včasih se vzročni veznik tudi opušča; na pr. *Mladost je norost; črez jarek skače, kjer je most.* (N. pr.) — *Njemu je lahko; on ima zlate rude.* (N. pr.)

2. **saj** (enim, etenim — denn, ja, doch, nämlich) navaja vzrok kot reč sploh znano in naravno, ki se sama ob sebi razumeva; na pr. *Ne bo naj prepira med nama in med najinimi pastirji, saj sva si brata.* (Ravn.) — *Počakaj, saj nisi voda.* (N. r.) — *Blagor mu, ki je zvest resnici, saj velik pokoj mu v srce prinese.* (Met.)

3. **sicer** (denn sonst, widrigenfalls) nam rabi, kadar izrekujemo nasprotje tega, kar se godi; na pr. *Ne delajte svojih dobrih del pred ljudmi, da bi vas videli, sicer ne boste imeli plačila pri svojem očetu.* (Met.) — *Le brž, sicer bode druga.* (N. r.)

Jednakega pomena je tudi *drugače* in *inače*; na pr. *Poboljšaj se, drugače ne bode prida iz tebe.*

D. Sklepalno priredje.

§ 355. Sklepalno (konsekutivno) priredje imenujemo tisto, v katerem obsega drugi stavek to, kar se dá sklepati iz prvega.

V sklepalnem priredju nam služijo sklepalni vezniki: *torej, zató, radi tega, tedaj* itd.

1. **torej**, **zatorej**, **zató**, **zategavoljo**, **zategadelj**, po tem takem, radi tega, zaradi tega (propterea, quapropter, itaque — deshalb, deswegen, darum, demzufolge, folglich) naznanja posledek, ki izvira ali se sklepa iz prednjega reka; na pr. *Slaba tovarišija izpridi dobro zadržanje; zatorej ne zahajaj med slabe tovariše.* (Slom.) — *Izkušnjave so porsod; torej bodi vedno pazen, da ránje ne zabredeš.*

2. **tedaj** (igitur, ergo — daher, darum, demnach, also) nam služi, kadar naznanjamo to, kar izhaja iz prednjih rekov kakor iz svojega vira; na pr. *Tako iz malega stvar nastane velika in slavna; volja se vzbudi tedaj, truda ne strašite se!* (Kos.) — *Ljubezni božja se v ljubezni do bližnjega pokaže kakor v svojem izdelku; tedaj jedna brez druge ne more biti.* (Met.)

Skrčeni stavek.

§ 356. Kadar imajo priredno-zloženi stavki jeden ali več stavkovih členov v polovini, tedaj jih lahko uberemo v ožjo celoto ali skrčimo, ako skupni stavkov člen le enkrat izrazimo. Vsak skrčeni stavek se dá razvezati v stavke, iz katerih je nastal.

Na pr. *Kmet dela z roko, a gospod z glavo,*

je skrčen stavek, ki je nastal iz protivnega priredja s skupnim dopovedkom:

Kmet dela z roko, a gospod dela z glavo.

V skróčenih stavkih služi:

a) jednemu dopovedku več osebkov, na pr. *Nebo in zemlja sta zrcalo božje modrosti* (= *nebo je zrcalo božje modrosti, in zemlja je zrcalo božje modrosti*). (Slom.) — *Bog je hvale vreden, človek pa pohvale*. (N. pr.)

b) jednemu osebkju več dopovedkov, na pr. *Solnce vzhaja in zahaja vsej zemlji* (= *solnce vzhaja vsej zemlji, in solnce zahaja vsej zemlji*). (Ravn.) — *Lisica se dlake izlevi, zvijače se ne iznebi*. (N. pr.)

c) jednemu glagolu ali pridevniku več predmetov ali enakih prislovov; na pr. *Bog je ustvaril nebo in zemljo* (= *Bog je ustvaril nebo, in Bog je ustvaril zemljo*). (Ravn.) — *Lakomnik ima velike oči, pa majhen želodec*. (N. pr.) — *Živi zmerno in prostó, pa doživiš let sto*. (N. pr.) — *Slepca za pot in bedaka za svet ne vprašaj!* (N. pr.)

d) jednemu samostalniku več prilastkov; na pr. *Vsaka reč ima svojo dobro in slabo stran* (= *vsaka reč ima svojo dobro stran, in vsaka reč ima svojo slabo stran*). (Pr.) — *Srce je sedež lepih čednostij in grdih pregreh*. (Met.)

Opomba. V jednoistem stavku imamo lahko tudi po dva ali več enakih stavkovih členov, ne da bi bil stavek skróčen iz dveh ali več priredno-zloženih stavkov. Take stavke imenujemo proste stavke z množnimi stavkovimi členi. Na pr. *Pes in mačka se sovražita*. — *Ogenj in slama ne ostaneta dolgo skupaj*. (N. pr.) — *Sreča in nesreča se čredita*. — *Ima smeh in joč v jednem mehu*. (N. pr.) — *Iskren in raven pogled čišla celi svet*. (N. pr.) — *Sršeni, ose in buče bodo vedno prepír imeli*. (N. pr.)

Podredje.

§ 357. Podredno-zloženi stavek ali podredje izobrazimo, če kak člen prostega stavka izrečemo s posebnim stavkom. Tako na pr. moremo iz prostega stavka:

Zadovoljni ima kmalu dosti,

napraviti podredno-zloženi stavek:

Kdor je zadovoljen, ima kmalu dosti.

Prosto podredje obstoji iz glavnega in odvisnega stavka. Odvisni stavek nadomešča kak člen v glavnem stavku. Odvisnik nima tedaj samostojnega pomena, temveč služi le v pojasnilo glavnemu stavku. Tako je na pr. v prostem podredju:

Kdor po svetu gre, mnogo zve,

prvi stavek odvisnik ter izraža osebek drugemu, glavnemu stavku (= *popotnik mnogo zve*).

Odvisniki so po členih prostega stavka, katere nadomeščajo: *A. osebko*, *B. predmetni*, *C. prilastkovi*, in *D. prislovni stavki*.

Odvisniki se ločijo po vnanjem od glavnih stavkov v tem, da so zvezani z njimi s posebnimi besedami; in sicer vežejo odvisnike z glavnim stavkom:

1. podredni vezniki,
2. oziralniki, ali
3. vprašalni zaimki.

A. Osebko stavki.

§ 358. Osebko stavki se izobrazijo, če razširimo osebek prostega stavka v poseben stavek, ki služi potém namesto osebkov v glavnem stavku; odgovarjajo tedaj na vprašanje: *kdo?* ali *kaj?* Osebkove odvisnike vežejo z glavnim stavkom:

1. oziralni zaimki: **kdor**, **kar**, **kateri**, **ki** itd. V glavnem stavku stoji pogostoma kazalnik: **ta**, **oni**, **tisti** itd. Take odvisnike imenujemo oziralne stavke.

Na pr. *Kdor bo kravo vračal, ta bo oves plačal.* (N. pr.) — *Kdor koprivo pozna, nagec skrije.* (N. pr.) — *Kdor ima v pravem koncu glavo, premaga solnce, dež, težavo.* (Levst.) — *Kdor se v prevzetnosti upijani, srce in dušo svojo rani.* (Cegn.) — *Ne dela prav, kdor prevrača red naravni.* (Cegn.) — *Kogar kača piči, se boji zvite vrvi.* (N. pr.) — *Kar rodi priroda, vse enkrat mine.* (Levst.) — *Kar je dobro, to se samo hvali.* (N. pr.) — *Česar okó ne zagleda, to srcu ne preseda.* (N. pr.) — *Najboljše se pogaja, kar je iz domačega kraja.* (Cegn.) — *Dolgo živi, kateri dobro živi.* (Pr.) — *Moder in srečen, ki drugih nesrečo náse obrne.* (Ravn.) — *Hudobec je, ki svojih starišev ne spoštuje.* (Slom.)

2. vprašalni zaimki: **kdo**, **kaj** itd. in vprašalne členice: **kako**, **koliko**, **ali**, **li** itd. Taki stavki se imenujejo zavisni vprašalni stavki.

Na pr. *Kaj je človek bil, se dá uganiti; kaj bo, s časom razjasniti.* (N. pr.) — *Vsakomur je očito, kdo je njegov največji dobrotnik.* — *Ni nam znano, ali posije solnce tudi pred naša vrata.* — *Nikomur ni odkrito, čaka li ga sreča ali nesreča v prihodnjosti.*

3. veznik **da**, včasi tudi **če**.

Na pr. *Da Bog za nas skrbi, to nas tolaži vse žive dni.* (Ravn.) — *To je prava pot do Boga, da izpolnjujemo božje zapovedi.* —

Da nas Bog včasih z nadlogami obišče, tudi to je znamenje njegove ljubezni. (Ravn.) — Največja nesreča je ta, če kdo sovražnike svoje za prijatelje ima. (Slom.)

Opomba. Redkoma se izraža imenski dopovedek s posebnim stavkom. Tak stavek imenujemo dopovedkov stavek. Z glavnim stavkom se vežejo po oziralnih zaimkih in so torej oziralni stavki. Na pr. *Bog je, kateri je ustvaril nebo in zemljo* (prosti stavek: *Bog je stvarnik neba in zemlje*). — *Duh je, ki diči in povzdiguje človeka nad živali.* — *Vsemogočni Bog je, ki nam pomore v vsaki sili.* (Ravn.)

B. Predmetni stavki.

§ 359. Predmetni stavki odgovarjajo na vprašanje *koga ali česa? komu ali čemu? koga ali kaj?* itd. ter namestujejo predmet glavnemu stavku. Predmetne odvisnike vežejo z glavnim stavkom:

1. oziralni zaimki: **kdor, kar, kateri, ki** itd. (= oziralni stavki). V glavnem stavku stoji čestokrat sorodni kazalnik: **ta, oni, tisti** itd.

Na pr. *Kdor ni dalje prišel ko do korita, temu je vsaka mlaka morje.* (N. pr.) — *Kogar Bog ljubi, tega kaznuje.* (N. pr.) — *Kdor iz dežele gleda, s tem se ni varno na solncu greti.* (N. pr.) — *Smrt ne prehiti nikoli tega, čigar srce je pri Bogu.* (Met.) — *Kar sem kupil, to bom lupil.* (N. pr.) — *Smrt vse ozdravi, kar boli.* (N. pr.) — *Kar je rodila mati priroda, v krilo globoko smrt ji zaklene.* (Cegn.) — *Gorjé mu, pri komur se mačke in miši bratijo.* (N. pr.) — *Varuj se tistih, ki se ti prilizujejo.*

2. vprašalni zaimki: **kdo, kaj** itd. in vprašalne členice: **kako, koliko, ali, li** itd. (= zavisni vprašalni stavki).

Na pr. *Kadar vbogajme daješ, naj ne vé levica, kaj dela desnica.* (Ravn.) — *Človek kaže v mladosti, kaj hoče biti v starosti.* (N. pr.) — *Bog že vé, kateri kozi rog odbije.* (N. pr.) — *Prevzetnost in napuh ne vesta, kako se služi kruh.* (N. pr.) — *V sreči ne znaš brati, kaj za družnikom tiči.* (Jarn.) — *Izpustil je goloba iz ladije, da bi zvedel, je li voda že padla ali ne.*

3. veznik **da**.

Na pr. *Pomislite, da je vse minljivo na svetu.* (Cegn.) — *Ob uri tmin kdo petelina opomni, da se bliža dan?* (Kos.) — *Človek je dolžen družbi in sebi, da hodi v čisti obleki.* (Cegn.) — *Naj zmisli,*

kdor slepoto ljubi sveta, da smrtna žetev vsak dan bolj dozori. (Preš.)
— Ne zabi, da na svetu sreča nesreči roko podaje. (Slom.) — Po-
misli, človek, da si sad prahu. (Led.) — Greh stori, da človek po-
zabi na Boga. (Met.)

Opomba. 1. Po glagolih *zahtevati, ukazati, prositi, opominjati* itd. stoji češče želelni naklon brez veznika *da*; na pr. *Rekel mi je, naj pridem k njemu (nam. da naj pridem k njemu).* — *Ukazal je, naj se vojaki umaknejo.* — *Pri odhodu so mi oče naročali, naj se pridno učim.* — *Prosil me je, naj mu pomagam.*

2. Včasih se začenja predmetni ali osebki stavek tudi z dvojnimi vezniki: *kako da, zakaj da, kje da* itd. Ta zveza je skržena iz dveh stavkov in nam rabi, kadar vprašujemo s posebnim poudarkom. Na pr. *Vprašal sem ga, kako da je zapustil našo hišo, v kateri je bival vso mladost* (skrženo namesto: ... *kako je prišlo (kako je to), da je zapustil ...*). — *Povej mi vendar, zakaj da nikdar ne prideš k nam!*

Premi in zavisni govor.

§ 360. Govor kake druge osebe navedemo lahko dobesedno (direktno), t. j. tako, kakor ga je kdo govoril, ali pa v zavisni (indirektni) obliki predmetnega stavka z veznikom *da*, ki pa se v nadaljnjem pripovedovanju rad opušča.

Zaimki premege govora se v zavisni obliki izpreminjajo z ozirom na osebo, ki tuji govor pripoveduje.

Premi govor označujemo navadno z narekovajem („“), pred katerim stoji po napovednem stavku dvopičje.

Premi govor.

1. *Kristus nam veli: Ljubite se med seboj!*

2. *Star pregovor pravi: Česar se Janezek nauči, to tudi Janez zna.*

3. *Krpan odgovori: „Lepa hvala vam bodi za pisemce, da ga bom v zobe vrgel vsakemu, kdor me bo ustavljal na cesti. Pri vas pa ne bom ostajal čez noč, ako se vam ne zamerim s tem.“*

4. *Cesar mu dé: „Nič se ne boji; to bom že poravnal sam brez tebe.“*

Zavisni govor.

1. *Kristus nam veli, da naj se ljubimo med seboj.*

2. *Star pregovor pravi, česar se Janezek nauči, da to tudi Janez zna.*

3. *Krpan odgovori, da jim bodi lepa hvala za pisemce, da ga bo v zobe vrgel vsakemu, kdor ga bo ustavljal na cesti. Pri njih pa (da) ne bo ostajal čez noč, ako se jim ne zameri s tem.*

4. *Cesar mu dé, da se naj nič ne boji; (da) to bo že poravnal sam brez njega.*

5. „Idi v mesto,“ so mi rekli
oče, „ter nakupi, česar potrebu-
jem za praznike.“

5. Oče so mi rekli, da naj grem
v mesto ter nakupim, česar po-
trebujejo za praznik.

Opomba. Večkrat se vtikajo v stavek opombice, kakor *mislim*, *menim*, *pravijo*, *veš* itd., ne da bi vplivale na odvisnost stavka; na pr. *Tri sto goldinarjev, veš, je dosti denarja, ali pa malo, kakor se vzame.* — *Stare vere, starih ljudij in starega denarja, pravi pregovor, ti bodi vselej mari!*

C. Prilastkovi stavki.

§ 361. Prilastkov stavek odgovarja na vprašanje: *kak?* ali *kakšen?* in nadomešča samostalniške ali pridevne prilastke v glavnem stavku.

Ako izrazimo prilastkov samostalnišnik s posebnim stavkom, tedaj ga imenujemo samostalniški prilastkov stavek; če pa namestuje pridevni prilastek, tedaj mu pravimo pridevni prilastkov stavek.

1. Samostalniški prilastkov stavek.

Samostalniški prilastkov stavek se veže z glavnim stavkom po vezniku *da*, pa tudi po vprašalnih zaimkih in členicah, kakor *kdo*, *kaj*, *koliko*, *ali* itd.

Na pr. *Očitaje, da smo neodkritosrčni proti svojim prijateljem, je bridko* (kot samostalniški prilastek: *Očitaje neodkritosrčnosti...*). — *Misel, da je zmaga gotova, vžiga* vojakom pogum (= *misel na gotovo zmago*). — *Oni mu obljubijo trideset srebrnikov, in odsihdob je iskal priložnosti, da bi ga jim brez hrupa izdal* (kot skrajšan prilastkov stavek: *...priložnosti, ga jim brez hrupa izdati*; glej § 335. 3.). (Slom.) — *Slomšku gre velika zasluga, da je povzdignil narodno šolstvo na Štajerskem.* — *Nihče ne more odgovoriti na vprašanje, koliko je število zvezdic na nebu.* — *Kdo bi hotel rešiti vprašanje, ali je pero, ali plug izomikal svet?* — *Prepričanje, da smo izpolnili v življenju svoje dolžnosti, nam olajšuje smrt.* — *Misel, da je vse ničevo, dela človeka ponižnega.*

2. Pridevni prilastkov stavek.

Pridevni prilastkov stavek se veže z glavnim stavkom po oziralnih zaimkih: *kateri*, *ki* itd. in po oziralnih členicah: *kjer*, *koder*, *kamor*, *kadar* itd.

Pridevni prilastkovi stavki imajo dvojen pomen, in sicer:

a) omejujejo veljavnost glavnega stavka, na pr. *Pes, ki nič ne laja, globoko zobe zasaja*; ali

b) razširjajo njega poved s tem, da mu dodajajo misel, ki bi se lahko izrekla tudi kot glavni stavek; na pr.

Čast je ledena gaz, ki hitro zvedeni;
kot priredje:

Čast je ledena gaz; ona hitro zvedeni.

Vsi pridevni prilastkovi stavki so oziralni stavki, v katerih se oziralnik nanaša na isti samostalni v glavnem stavku, čigar pridevni prilastek izraža.

Na pr. *Pokora, ki se prisili, le malo velja* (= prisiljena pokora le malo velja). (Slom.) — *Konja, ki rad teče, ni treba tirati*. (N. pr.) — *Kje rož'ce rastó, ki zmeraj cvetó?* (Hašn.) — *Človek v ječi je podoben človeku svobodnemu, kakor lastovka pod ledom oni lastovki, ki obletuje streho, pod katero je zidala gnezdo*. (Cegn.) — *Poglejte travo na polju, katera danes stoji in se jutri v peč vrže*. (Met.) — *Ne spravljajte si zakladov na zemlji, kjer jih rja in molj končá*. (Met.) — *Dela, ki ga danes moreš storiti, ne odlagaj na jutri!* — *Domovina je kraj, kjer je naša zibel tekla*. — *Vsak kraj, koder solnce sije, leskeče božjih dobrot*. — *Pravica dá vsakemu svoje pravo, kakor (kakoršno) mu gre*.

Opomba. 1. Oziralnik se more nanašati tudi na svojilni pridevnik ali na osebni zaimek; na pr. *Odpusti nam grehe, ki smo slaba nezanesna stvar*. — *Premišli božjo vsemogočnost, kateri ravná ves svet*.

2. Včasí je samostalni, na katerega se nanaša oziralni zaimek, iz glavnega stavka prestavljen v odvisni stavek, tako da se v spolu, številu in sklonu ujema z oziralnikom; na pr. *Katere besede brez premisleka z jezika tekó, za te navadno srce ne vé*. (Pr.) — *V katerikoli stan prideš, vsakega dolžnosti zvesto izpolnjuj!*

D. Prislovni stavki.

§ 362. Prislovni stavki se izobrazijo, če prislovno določilo glavnega stavka izrečemo s posebnim stavkom. Prislovni stavki določujejo dejanje glavnega stavka z ozirom na kraj, čas, način ali vzrok. Prislovni stavki so sledeči:

1. Krajevni stavki.

§ 363. Krajevni stavki določujejo dejanje glavnega reka z ozirom na kraj in odgovarjajo na vprašanje: *kje? kod? odkod? kam?* Z glavnim stavkom jih vežejo oziralniki: *kjer, koder, kamor, odkoder, dokoder, kjerkoli, koderkoli* itd. V glavnem stavku jim navadno odgovarjajo sorodni kazalniki: *tu, tam, tod, tja, dotlej* itd.

1. **kjer**, kjerkoli (ubi — wo, wo immer) nam rabi posebno pri glagolih mirovanja; na pr. *Kjer laž kosi, tam ne večerja.* (N. pr.) — *Kjer je obilnost, tam je presilnost.* (N. pr.) — *Kjer kuga razsaja, tam smrt raja.* (N. pr.) — *Vsaka ptica rada tja leti, kjer se je izvalila.* (N. pr.)

2. **koder**, koderkoli (qua, quacunque — wo, auf welchen Wegen, wo immer) nam služi, kadar se naznanja gibanje ali kretanje, ne pa mirno stanje; na pr. *Koder smrtna kosa kosi, sreče ni prave, jok se glasi.* (Virk) — *Koder jagnjiče skače, dá Bog tudi paše.* (Slom.) — *Koder teče bistra Sava, ondi živi kreпки rod slovenski.*

3. **kamor**, kamorkoli, kamor le (quo, quocunque — wohin, wohin immer) kaže mér dejavnosti v kak kraj; na pr. *Kamor on veli, tja buče vetrovi.* (Cegn.) — *Kamor tvoja sla ti kaže, preveč nagel ne smeš biti.* (Vodn.) — *Kamor se človek obrne, povsod nahaja nadloge in bridkosti.* (Cegn.)

4. **odkoder**, odkoderkoli (unde, ex quo loco — woher); na pr. *Truplo se vrne tja, odkoder je bilo vzeto.*

2. Časovni stavki.

§ 364. Časovni stavki določujejo čas, v katerem se dejanje godi, in odgovarjajo na vprašanje: *kdaj? kako dolgo? odklej? doklej?*

Dejanje časovnega stavka se vrši z dejanjem glavnega stavka istočasno, ali poprej, ali pozneje. Časovni stavki so tedaj z ozirom na glavno dejanje istočasni, predčasni ali začasni.

Časovni stavki se vežejo z glavnim stavkom po časovnih veznikih: *kadar, ko, dokler, predno, kar, kakor* itd.; v glavnem stavku stojé pogostoma sorodni kazalniki: *tedaj, onda, precej, zdajci, brž, v tem, med tem* itd.

1. **kadar**, kadarkoli (cum, quando — wann, wenn, sooft) kaže sploh na večkratno dejanje, a zraven mu je še nekaj pogojni pomen pritaknjen; rabi nam v zaznamovanje sedanjega ali prihodnjega dejanja; na pr. *Kadar je vojska, tedaj so nebesa odprta.* (N. pr.) — *Kadar Bog mudi, onda se nič ne zamudi.* (N. pr.) — *Kadar kimavca grmí, žito, sadje zarodí.* (Vodn.) — *Vsak narod, kadar se začne otesarati, začne to pri svoji domači besedi, da jo očedi.* (Ravn.)

2. **ko** (cum, quando, postquam — als, da, wenn, nachdem) nam služi za sedanje, pretekle in prihodnje dogodbe; na pr. *Breda vstane, ko se dan zazori.* (N. ps.) — *Ko se beli dan zaznava, k delu gre vse, kar živi.* — *Hudobneža pomiluj, ko se mu najboljše godi.* (N. pr.) — *Ko so zaškripala vrata, precej se oglasi perotnina.* (Cegn.)

Opomba. Včasí stoji namesto časovnega stavka z veznikom *ko* ali *kadar* glavni stavek; na pr. *Blago odide, um pride* (= *ko blago...*). (N. pr.) — *Božič pride, zima odide.* (N. pr.)

3. **dokler** pomenja:

a) da traja dejanje odvisnega stavka tisti čas, ali tisti čas in tako dolgo, kakor dejanje glavnega stavka (quamdiu — solange, solange als, während); na pr. *Dokler imam repar svoj, vsak mi pravi: bratec moj!* (N. pr.) — *Dokler vstaja gorko solnce, zemlja ima sad in cvet; dokler sije blaga sreča, z nami brati se ves svet.* (Vilh.) — *Dokler je drevo mlado, lahko ga pripogneš, kamor hočeš.* (N. pr.)

b) da dejanje glavnega stavka traja, dokler ono v odvisniku ne nastopi (bis, solange bis, bis nicht, solange nicht); v odvisniku nam rabijo dovršni glagoli z nikalnico *ne* (*dokler ne*). Na pr. *Ostanem pri tebi, dokler ne zaspiš* (bis du einschläfst). — *Kako lepo se rosa bliska, dokler jutra hlad ne mine.* (Preš.) — *Nevoščljivost ni sita, dokler ni pokončano, kar ona sovraži.* (Met.) — *Ne govori vmes, dokler oni ne izgovori.* (Met.)

4. **kar**, odkar (ex quo tempore — seit, seitdem, seit der Zeit als), dokar (bis zu der Zeit als, solange als) zaznamuje:

a) dobo, od katere sem ali do katere traja dejanje; na pr. *Minljivost bije strašni boj s prirodo, kar je svet domija rev.* (Led.) — *Ne razkladam vam trpljenja, ki smo ga prebili, kar iztrgali so vas izmed naše srede.* (Cegn.) — *Dobro je bilo za nas, kadar so vozovi tod hodili, ali odkar so prestali, gremo nazaj.* (Podg.)

b) trenutek, v katerem kaj nastopi (kar = als plötzlich); na pr. *Dolgo je bilo vreme prijazno, kar se nebo preobleče.* — *Vse je bilo tiho, kar nekaj zašumi v listju.*

5. **predno**, prej ko, prej nego (priusquam — ehe, bevor) naznanja, da se mora dejanje, v glavnem stavku izrečeno, poprej dogoditi, ko nastopi ono v odvisniku; na pr. *Predno prišla stara leta, kralj Matjaž je šel iz sveta.* (N. ps.) — *Vstani, predno se zori.* (N. ps.) — *Na zemlji veselje umira, še predno se rodi.* (Led.)

6. **kakor**, jedva (komaj), kakor hitro, brž ko, precej ko, toliko da, da le (ut, ut primum, cum primum — sobald, sobald als, wie, sowie), v glavnem stavku pa: brž,

precej, zdajci itd. Ti časovni vezniki pomenjajo, da dejanje glavnega stavka precej nastopi, ko se konča ono v odvisnem reku. Na pr. *Komaj to izgovori, svojo dušico spusti.* (N. ps.) — *Kakor beseda materina umira, peša tudi narodna slava in moč.* (Slom.) — *Le da prinesem kaj na mizo, precej pridem.* (Cegn.)

7. **Med tem ko** (während), **dočim** (während, wogegen, da doch) stavi istočasno dejanje v nasprotje glavnemu dejanju; na pr. *Oče se trudi za gospodarstvo, med tem ko sin brez dela pohajkuje.* — *Z jedno nogo stoji na vozu, dočim stopica z drugo po tleh.*

3. Primerjalni stavki.

§ 365. Primerjalni (komparativni) stavki izražajo enakost ali inakost dejanja ali oseb in rečij, katere primerjamo po njih lastnosti ali dejavnosti. Primerjalne stavke začenjajo vezniki: *kakor, ko, nego; kolikor — toliko.*

1. **kakor, kakti**, v glavnem stavku: tako (sicut, quemadmodum — wie, gleichwie), primerja dejanja po njih enakosti ali podobnosti; včas se tako izpusti. Na pr. *Kakor se posojuje, tako se vračuje.* (N. pr.) — *Kakor rosa vročino hladi, tako dé dobro lepa beseda.* (Ravn.) — *Kakor si je postlal, tako bode ležal.* (N. pr.) — *Tiho sta zapustila svet, kakor bi bil svečo popihnil.* (Cegn.) — *Kakor se zdi trudnemu najemniku lep pomladnji večer, zdela se bode pobožniku smrt mila in prijazna.* (Ravn.)

Opomba. 1. Včas rabi v tem pomenu tudi *ko*; na pr. *Ko megla pred solncem izgine, so posvetne sanje proč.* (Led.) — *Ko bi trenil, mine vse posvetno.*

2. **Kakor da** (wie wenn, als wenn) se veže s pogojnikom ter kaže, da je dejavnost ali lastnost, ki se primerja, neistinita ali le mogoča; na pr. *Dela se, kakor da bi nič ne vedel o tem.* — *Zdelo se mi je, kakor da so prišli nebeški angeljci.* — Včas tudi brez veznika *da*, na pr. *Kakor bi hotel reči.* — *Kakor bi bil slep.*

2. **kolikor — toliko** (quot — tot; soviel — als) nam služi, kadar merimo reči po množini ali številu; na pr. *Kolikor glav, toliko mislij.* (N. pr.) — *Kolikor krajev, toliko običajev.* (N. pr.)

3. **ko, kakor, nego** (quam — als) nam rabijo, kadar se jedni reči lastnost v večji ali manjši meri prilaga kakor drugi, zlasti pri primerjalni stopnji; na pr. *Nič ni lepšega, ko je strah božji.* — *Lepše, kakor srebro in zlato se svetli, sije modrost.* (Slom.) — *Kar človek od daleč gleda, se mu zdi drugače, nego se mu kaže v bližini.* (Cegn.) — *Kje je boljše, nego je med ljudmi, ki nas imajo radi?* (Cegn.)

Opomba. 1. Včasi nam služi v tem pomenu tudi *kot* ali *kakti*; na pr. *Bolj skrbé včasi drugi ljudje za nas, kot skrbimo mi sami záse.* — *Resnična presodba bodi tebi ljubša, kakti je lažniva pohvala.* (Slom.)

2. Čestokrat nahajamo namesto popolnega primerjalnega stavka skrajšani stavek (goli primer); na pr. *Kakor senca ginejo naši dnevi* (= *kakor senca gine, tako ginejo naši dnevi*). (Ravn.) — *Človek se med ljudmi obrusi, kakor kamen po svetlu.* (N. pr.)

§ 366. Primerjalnim stavkom prištevamo tudi razmerne (proporcionalne) stavke, ki kažejo mero, po kateri se dejavnost vekša ali manjša. Za vezí nam služijo:

1. **čim — tém** (quo — eo; je — desto); na pr. *Čim više kdo stoji, tem niže more pasti.* (N. pr.) — *Čim više solnce vzhaja, tem bolj gasnejo zvezde na nebu.*

2. **če, kolikor** (više, niže) — **tém, toliko** (više itd.); na pr. *Če je više vstajalo solnce, bolj so se množile megle.* (Cegn.) — *Če je starša trta, toliko boljšo kapljico dá.* (Levst.)

3. **več ko, manj ko** — **več, manj, toliko več** itd.; na pr. *Več ko je lažnikov, laže zveš resnico.* (N. pr.) — *Večja ko je družina, večja je tudi ljubezen med njo.* (Slom.)

4. Posledični stavki.

§ 367. Posledični (konsekutivni) stavki naznanjajo posledek ali učinek glavnega reka, v katerem stojé ali se morejo v mislih dodati besede: *tako, toliko, tako zelo* itd.

Posledične stavke veže z glavnim stavkom veznik **da**; na pr. *Zaškrtné podkev, zapraši, da pesek in ogenj se kadi.* (N. ps.) — *Nobena zver ni tako dobra, da ne bi bila včasi tudi zla.* (Cegn.) — *Nič na svetu ni tako skrito, da ne bi s časom postalo očito.* (N. pr.) — *Zakon prirode je tak, da iz malega raste veliko.* (Kos.) — *Na svetu se le prerado zgodi, da cvenk pravico prevpije.* (N. pr.)

Opomba. Večkrat nahajamo posledični veznik *da* v okruženih rekih: *Toliko (tako), da nikoli tega* (wie nie zuvor); *toliko da* (kaum); *da = toliko časa, da* (bis); *prej (poprej) da* (bevor). Na pr. *Toliko da sem se ga dotaknil* (kaum berührte ich ihn), *pa je že zakričal.* — *Čakaj, da pride* (bis er kommt). — *Mogla umreti ni stara Sibila, da so prinesli ji z doma prsti.* (Preš.) — *Poprej vendar ne pojdem, da tebi vzamem glavo.* (Levst.)

5. Vzročni stavki.

§ 368. Vzročni (kavzalni) stavki naznanjajo vzrok dejanju v glavnem stavku; začenjajo pa take stavke:

1. **ki**, ko (quippe qui, quod — da, indem), na pr. *Kaj mi boš pravil, ki sam ne veš resnice!* — *Ne taji, ki dobro vemo, da si kriv.* (Podg.) — *O hvala vam, zelena ve drevesa, ki stene ječi moji ste zakrila!* (Cegn.) — *Komu smem verjeti, ko prevaril me je on?* (Cegn.)

2. **ker** (quia, quod — weil, da), na pr. *Med se liže, ker je sladek.* (N. pr.) — *Ker bo hudobija obilno rastla, bode ljubezen pri mnogih omrznila.* (Met.) — *Pregrinja s črnim krilom se višava, ker solnce proti večerni zemlji plava.* (Levst.)

3. **kot**, ko, kakor (indem, weil) naznanja vzrok, ki po-haja iz osebkove lastnosti ali njegovega značaja; rabi nam posebno tedaj, kadar se odvisnik v skrajšani obliki kot pri-lastek pridene glavnemu stavku, da bi se dal vzrok in nagib glavnega dejanja ob jednom na znanje. Na pr. *Kralj, kot blag mož* (= ker je blag mož), je prepovedal končati mlado življenje. — *Starka, kot dobra duša* (= kakor je dobra duša), je molila zanj noč in dan.

6. Namérni stavki.

§ 369. Namérni (finalni) stavki naznanjajo namero dejanja ali stanja in se vežejo z glavnim stavkom po vezniku **da** v določnem in pogojnem naklonu (ut — damit, dass, auf dass). V glavnem stavku se nahaja čestokrat *zató*, *zatorej* itd. Na pr. *Zató žarko solnce sveti, da sirote moje krepí.* (Cegn.) — *Človek mora imeti srce za ljudi, da ga imajo tudi radi.* (Cegn.) — *Mravlja se žene po živežu ob žetvi, da ima po zimi kaj živeti.* (Ravn.) — *Pometali so orožje, da bi se laže umaknili preveliki sili.* — *Uči nas šteti svoje dneve, da bomo modrejšega srca.* (Ravn.) — *Človek ni zató na svetu, da bi lenobo pasel, temveč, da se poganja za časno in večno srečo.*

Opomba. Tudi brez glavnega stavka (ki pa se v mislih lahko dodá) stoji včasí namérni stavek, če komu kaj vелеvamo; na pr. *Da mi resnico govoriš!* — *Da boš vedel, kako se ti je obnašati!* — *Da mi ne greš od doma!*

7. Pogojni stavki.

§ 370. Pogojni (kondicijski) stavki obsegajo pogoj glavnega dejanja in naznanjajo, da se dejanje dovrši, če se izpolni pogoj v odvisniku. Pogojne stavke začenjajo vezniki: *če, ako, ko, samo da.*

1. če (si — wenn, falls) pomenja, da je pogoj v resnici ali vsaj po mislih govorečega resničen; druží se v tem pomenu le z določnikom, ne s pogojnikom. Na pr. *Če Bog hoče, tudi motorilo počí.* (N. pr.) — *Vsaka žíval je hvaležna, če jo imá človek rad.* (Cegn.) — *Če je oče junak, bode sin gotovo vojak.* (N. pr.) — *Kar vkup ne more bití, pametno ravná, če ločí se.* (Kos.)

2. ako (si — wenn, wofern, falls) nam rabi, kadar je pogoj resničen, mogoč ali dozdeven, ter se menja z veznikoma če in ko. Na pr. *Sadje je les, ako ni kruha vmes.* (N. pr.) — *Ni dobro, ako se sreča sovraštvó s sovraštvom.* (Cegn.) — *Ako želiš učenosti, pojdi v mesta med učene ljudi; ako hlepiš po časti in visoki službi, pojdi, kamor te srce pelje; ako pa želiš prave sreče, ostani v domovini.* (Erj.) — *Ako bi sirot ne bilo, žarko solnce ne bi svetilo.* (N. pr.)

3. ko (si — wenn, wofern, falls) se druží sploh s pogojnikom ter nam rabi, kadar je pogoj po predmetu (objektivno) neveljaven ali nedoločen. Na pr. *Ni ga več možá besede, ko bi z lučjo ga iskal.* (N. ps.) — *Ko bi bile sanje vse res, bi bil svet že davno naopak.* (N. pr.) — *Ko bi meni kdo ptičico ujel, hotel bi mu dati prav dober dar.* (N. ps.) — *Ko bi vedeli in spoznali, kaj je čas in kako hiti, vse drugače bi obračali njega minljive dni.* (Slom.)

Opomba. Namesto ko s pogojnikom nam služi včasí da z določnikom; to pa sploh le tedaj, kadar je glavni stavek v pogojnem naklonu. Na pr. *Da sem jaz deželni sodnik, vsakemu bi storil pravico.* (Ravn.) — *Da sem velika umetnica v slikarstvu, vse drugače bi te oslavlila, mila babica!* (Cegn.) — *Da ni bilo tebe, jaz bi se bil utopil.*

4. samo da, da le, nam rabi, kadar želimo, da se izpolni dejanje v odvisnem stavku; na pr. *Ni treba gledati, kje mačka spi, da le miši lovi.* (N. pr.) — *Samo da prideš o pravem času, drugo bo naša skrb.*

5. vprašalna členica li, pa le bolj poredkoma; na pr. *Hočeš li Boga iz srca prositi, temu je mesto povsod.* (Cegn.) — *In umre li glava rodovini, vladajo naj vkup blago otroci.* (Levst.)

Opomba. Včasí je pogojni veznik izpuščen, kar pa ni vredno posnemati; boljše je, da se izpremeni pogojni odvisnik v priredni stavek; na pr. *Je nadelana cesta* (nam. če je nadelana . . .), *ne zajemajo pesta.* (Vodn.) — *Bil bi kruh* (nam. če bi bil kruh), *zobjé se dobé.* (N. pr.) — *Vihar privrši, in ni več hudobneža.* (Ravn.) — *Božja sapa naj potegne, in trava usahne* (pogojni odvisnik: *Če božja sapa potegne, trava usahne*). (Ravn.)

8. Dopustni stavki.

§ 371. Dopustni (koncesivni) stavki pripuščajo, kar je glavnemu stavku v nasprotju, in se vežejo z njim po veznikih:

1. **dasi**, **dasi tudi**, **dasiravno**, **daravno**, **akoravno**, **čeravno**, **če tudi**, **če prav** (etsi, quamvis — wiewohl, obgleich, obschon, ungeachtet itd.); v glavnem stavku stoji pogostoma: **vendar**, **toda**. Na pr. *Sv. Jakob žito zori, če se tudi solnce kuja.* (N. pr.) — *Vol je vol, če mu tudi roge odbiješ.* (N. pr.) — *Dar ljubezni, daravno (je) majhen, bodo spoštovali.* (Cegn.) — *Dasiravno ti je na rokah delati ali kmetovati trdo, ne prijema naj se ti; Bog je obrnil tako.* (Ravn.) — *Akoravno sva brata, mošnji si vendar nista sestri.* (N. pr.) — *Moramo se ljubiti, če tudi nismo rojaci.* (Cegn.)

2. **da** (tametsi, etsi, licet — mag auch, so sehr auch, trotzdem dass) s pogojnikom; na pr. *Da bi bogat bil, moder gotovo ni.* — *Da bi delal kakor črna živina, vendar mu nič po sreči ne izide.* (N. r.) — *Da se človek dima nadimi, ognja se ne bode nagrel.* (N. pr.)

3. Večkrat nam rabi namesto kakega veznika sam dopustni (želelni) ali velelni naklon; na pr. *Jednaki škrlatu naj so tudi vaši grehi, kakor sneg bodo beli.* (Ravn.) — *Prilegaj se še tako krivični kruh, zadnjič hrusta pesek po ustih.* (Ravn.) — *Bodi še tako dragega kaj, mimo čiste duše ni nič.* (Ravn.) — *Možu, bodisi (če je) še tak hrust, gre premislek, da ga položi lahko tudi mala stvar.* (Valj.) — *Naj delam ali ne (ich mag arbeiten oder nicht), nikoli nič nimam.* — *Naj si (obgleich) je on bil božji sin, naučil se je pokorščine.* (Kast.)

Namesto dopustnih odvisnikov ljubi slovenščina protivne prirednike; na pr. *Jezik je majhna prata, vendar dosti ušlata* (namesto: *čeravno je jezik majhna prata, vendar dosti ušlata*). (N. pr.) — *Jezik nima kosti, ali more bosti.* (N. pr.)

§ 372. A. Nemški ohne dass, ohne zu, slovenimo:

1. z glavnim stavkom s protivnimi vezniki: **ali**, **vendar**, **pa**, **toda**; na pr. *Ich habe den ganzen Tag gearbeitet, ohne die Arbeit vollendet zu haben = ves dan sem delal, ali (vendar, toda, pa) dodelati nisem mogel.* — *Ohne dich zu loben, muss ich dir sagen = nočem te hvaliti, ali povedati ti moram.* (Navr.) — *Ich habe geschlafen, ohne ausgeschlafen zu haben = spal sem, naspal se pa nisem.* (Navr.) — *Er schrieb uns, ohne dass er deiner erwähnt hätte = on je nam pisal, tebe pa kar nič ni v misel vzel.*

2. z dopustnimi vezniki: **dasi**, **dasi tudi**, **če tudi** itd.; na pr. *Das Kind ist lustig, ohne gesund zu sein = dete je veselo, dasi ni zdravo.* (Navr.) — *Er*

sprenge sogleich davon, ohne dass es ihm jemand befohlen hätte = *kar odjahal je, čeravno mu nikdo ni veleval*.

3. s pogojnimi vezniki: *če, ako, da*; na pr. Gehet niemals zu Tische, ohne früher das Tischgebet verrichtet zu haben = *ne sedajte za mizo, da (če, ako) niste prej odmolili*.

4. s posledičnim veznikom: *ne da* (= *ne tako, da*); na pr. Er gieng, ohne sich etwas aufgehalten zu haben = *šel je, ne da bi se bil kaj pozamudil*.

5. s sedanjim prislovnim deležnikom; na pr. Ihr beleidiget ihn, ohne es zu wollen und zu wissen = *žalite ga nehoté in nevedé*. — Wir trugen das Gold in den Händen, ohne dass wir es versteckten = *v rokah smo nosili zlato, ne skrivaje ga*. (Navr.)

6. s preteklim glagolnim deležnikom; na pr. Er entfernte sich, ohne ein Wort gesprochen zu haben = *odšel je, ne izpregovorivši besedice* (= *ne da bi bil izpregovoril besedico*). (Navr.)

7. s predlogom *brez* v zvezi s samostalnikom; na pr. Er lebt, ohne zu sorgen = *živi brez skrbi*. (Navr.) — Sie arbeiten, ohne zu rasten = *delajo brez opočitka*.

B. Nemški anstatt dass, anstatt zu, slovenimo radi také-le: Anstatt die Wahrheit zu sagen, verstummten sie = *ne da bi resnico povedali* (krivo je: *namesto da bi . . .*), *kar obmolknili so*. (Met.) — Anstatt mit dem alten Vater Mitleid zu haben, verspottet er ihn = *ne da bi usmiljenje imel s starim očetom, še oponaša ga*. (Ravn.) — *Ne da bi očetovo zmoto prikril, raztresla ga še (še le raztresla ga)*. — *Ne da bi naše pravice branili, bratijo se z nasprotniki*.

C. Nemški geschweige denn, geschweige dass, geschweige denn dass, slovenimo z zvezo *ne da, ne pa da*; na pr. *Ne da bi ga pozdravil, še pogledal ga ni* (er hat ihn nicht einmal angesehen, geschweige denn begrüßt). — *Ne da bi mu bil pomagal, še bežal je*. — *Še videl ga nisem, ne pa da sem (bi bil) govoril z njim*.

Skrajšani stavek.

§ 373. Kadar služi glavnemu in odvisnemu stavku ta isti osebek, ali kadar se odvisnikov osebek nanaša na kako drugo besedo v glavnem stavku, tedaj lahko združimo odvisnik z glavnim stavkom v kračjo celoto s tem, da izpustimo osebek z veznikom vred, glagolni dopovedek pa preobrazimo v deležnik. Take stavke imenujemo skrajšane stavke. Skrajšani stavki imajo isto veljavo kakor odvisniki.

S pomočjo deležnikov krajšamo:

a) prilastkove in predmetne odvisnike z oziralnikom *ki, kateri*. Če se godi dejanje odvisnega stavka v istem času, kakor v glavnem stavku, nastopi pridevni sedanji, če pa je

že minilo, glagolni pretekli deležnik; v trpnem pomenu služi trpno-pretekli deležnik za sedanjost in preteklost.

Deležnik se ravna v sklonu, spolu in številu vselej po tisti besedi, kateri je bil odvisnik v pojasnilo dodan.

Na pr. *Drevesa otresajo tisoč in tisoč kapelj, lesketajočih se* (= ki se lesketajo) *po zeleni njihovi obleki.* (Cegn.) — *Dim se bliža dolinam tem, pokojno še živčim* (= ki pokojno še živé). (Kos.) — *Prinesli so mu mrtvoudnega, ležečega* (= ki je ležal) *na postelji.* (Met.) — *Sedečim* (= tistim, ki so sedeli) *v smrtni senci je luč prisvetila.* (Met.) — *Poboljšavšega se* (= tistega, ki se je poboljšal) *nikar ne zaničuj in ne očitaj mu grehov!* (Ravn.) — *Vino, po meri pito* (= ki se po meri pije), *je za priletne ljudi, kar je mleko otrokom.* (Slom.)

Opomba. Če je dopovedek samostavno ali pridevno ime, izpade z oziralnikom tudi pomožnik; na pr. *Kratki in krepki so slovenski pregovori in prislovice, žlahtnim jagodam v kiti govora podobne* (= ki so podobne...). (Slom.) — *Človek ima veselje, ko vidi bučele, marljive delavke* (= ki so...), *ves božji dan letati iz ula, pa zopet v ul.* (Cegn.)

b) prislovne odvisnike časa, načina in vzroka. Po odpahnjem vezniku preide dopovedek, če je dejanje odvisnega reka istočasno z glavnim stavkom, v sedanji prislovni, če je pa že preteklo, v glagolni pretekli deležnik. Namesto prislovnega sedanjega deležnika nam rabi tudi pridevni, ki pa ostane večjidel neizpremenjen.

Na pr. *V razoru gredé* (= ko gre), *naj se sveti lemež.* (Šub.) — *Ljudje silijo dalje in dalje, vedno hrepeneč* (= ker hrepenijo) *po višjem in višjem.* (Vrt.) — *Turki so po deželi razsajali, sežigajoč* (= tako da so sežigali), *česar se je iskra lotila, ter pokončuje in moré, kar se je gibalo.* (Trd.) — *V sinjem zraku se ziblje drobni škrjanček, žvrgoleč navdušen slavospev stvarniku.* — *Sveta jeza prime človeka, videčega* (= ko vidi), *da se svet ne ravna po dobrih naukih.* — *Odmetarši* (= ko je odmetal) *sulice, sežnja dolge, v beg je tekkel, kdor je teči mogel.* (Levst.) — *Usekavši* (= ko je usekal) *vsak svojo vejo, gredó urno za njim.* (Ravn.) — *Al' te huda je razrila burja, vsuvsí* (= ko je vsula) *točo iz nebes širokih, oplaknivši* (= ko je oplaknila) *glave gor zelenih, izplaknivši zlatopesko glino?* (Levst.) — *To izrekši* (= ko je to izrekel), *se poravná nazaj na postelj in umrje.* (Ravn.)

Opomba. 1. Pri nekaterih pridevniki, kakor *dolžen, vreden, zmožen, predober, len* itd. (gl. § 335. 2. b), stoji namesto popolnega predmetnega

stavka češče nedoločnik za predmet kot skrajšan stavek; na pr. *Dobri pastir je dolžen, da dá življenje za svojo čredo* (skrajšan predmetni stavek: *Dobri pastir je dolžen, dati življenje...*).

2. Namesto popolnih samostalniških prilastkovih stavkov stoji pri nekaterih samostalnikih, kakor *oblast, pravica, dolžnost* itd. (gl. § 335. 3. in § 361. 1.), tudi nedoločnik za dopolnilo kot skrajšan prilastkov stavek; na pr. *Človečji sin ima oblast, da odpušča grehe na zemlji* (skrajšan prilastkov stavek: *Človečji sin ima oblast, odpuščati...*). — *Vsakemu rodoljubu je sveta dolžnost, da spoštuje domače navade in šege* (skrajšan prilastkov stavek: *Vsakemu rodoljubu je sveta dolžnost, spoštovati domače navade in šege*).

Pregled zloženega stavka.

§ 374. A. Priredno-zloženi stavek ali priredje.

- I. Vezalno priredje.
- II. Protivno priredje.
- III. Vzročno priredje.
- IV. Sklepalno priredje.

B. Podredno-zloženi stavek ali podredje.

- I. Osebkovi stavki.
- II. Dopovedkovi stavki (gl. § 358., op.).
- III. Predmetni stavki.
- IV. Prilastkovi stavki:
 1. Samostalniški prilastkovi stavki.
 2. Pridevni prilastkovi stavki.
- V. Prislovni odvisniki:
 1. Krajevni stavki.
 2. Časovni stavki:
 - a) istočasni,
 - b) predčasni,
 - c) začasni.
 3. Prislovni odvisniki načina:
 - a) Primerjalni stavki.
 - b) Posledični stavki.
 4. Prislovni odvisniki vzroka:
 - a) Vzročni stavki.
 - b) Namérni stavki.
 - c) Pogojni stavki.
 - d) Dopustni stavki.

Množno-zloženi stavek.

§ 375. Da kako obširnejšo misel na vse strani natanko izrečemo, združimo čestokrat tri ali še več stavkov v večjo celoto, ki jo imenujemo množno-zložen stavek.

Množno-zloženi stavek obstoji ali iz samih glavnih, ali iz glavnih in odvisnih stavkov. Najnavadnejše zveze so té-le:

1. V množno - zložen stavek so združeni sami glavni stavki (množno priredje); na pr. *Tukaj smo le tujci, popotniki smo v solzni dolini, povsod nas nevarščine obdajajo, trpljenje je božjih otrok delež na zemlji.* (Slom.) — *Pred noge ti vržem biser, skloni se in poberi ga, sam se ti ne vzdigne.* (Napr.) — *Opasujejo z veseljem se griči, z drobnico so odete muljave, dola se zagrinjajo v žita, vse vriska, prepeva vse.* (Ravn.)

2. Glavnemu stavku sta pridružena dva ali več odvisnih stavkov, ki se ga raznovrstno oprijemljejo; ta stoji spredaj, oni za njim, zopet drug v njegovi sredini, kakor to glavna misel zahteva (množno podredje).

Kar se tiče razmerja odvisnikov h glavnemu stavku, stojé odvisni stavki med seboj:

a) na jednaki stopnji, t. j. vsi odvisniki so le glavnemu stavku podredjeni ter ga določujejo v raznih ozirih; na pr. *Ako poslušateljem rano vsekaj, skrbi, da jo tudi pohladiš in zaceliš.* (Slom.) — *Slovenski stariši, ki slovenski znajo, pa svojih otrok slovenskega jezika ne učé, ti so nehvaležni hišniki, ki svojim otrokom drago domačo reč upravljajo.* (Slom.)

b) na nejednaki stopnji, t. j. samo jeden odvisnik je podredjen glavnemu stavku, ostali so pa drug od drugega zavisni; na pr. *Priden gospodar skrbi, da svojim nastopnikom ničesar ne za-
pravi, kar je prejel od svojih prednikov.* (Slom.) — *Življenje naše je sejanje, pri katerem se poleniti ne smemo, ker čas po bliskovo leti in vemo, da, kdor je len ob setvi, malo žanje.* (Svetl.)

3. Dvema ali več glavnim stavkom sta pridružena dva ali več odvisnikov, ki stojé med seboj v prirednem ali podrednem razmerju ter se mnogotero vežejo z glavnimi stavki; na pr. *Ne-
znan je tu počitek, tuj je pokoj, kjer solnce meri nam kratkobo
dnij, in kjer minljivost bije že svoj strašni boj s naravo, kar je
svet domija rev.* (Led.) — *Na tvojo besedo, o kmetovalec, vzraste za*

hišo, kjer je le robida omah imela, orehovo drevó, da se ti v njegovi senci otroci igrajo; na tvojo besedo ti trn hruško rodi, jabolko se ti čudo na lesniki debeli, pridelana kapljica vinca te v Gospodu veseli. (Vrt.)

§ 376. Posebna vrsta množno-zloženih stavkov je sestavje ali perijoda.

Perijoda je obsežna, umetno sestavljena skupina glavnih in odvisnih stavkov.

Perijoda ima dva dela (prorek in porek), ki se nanašata drug na drugega ter skupno tvorita jednotno, zaokroženo celoto. Prorek je poreku prireden ali podreden; priredje je večinoma protivno ali vzročno.

Vsak del perijode obsega navadno po več prirednih stavkov ali manjših podredij, ki se členi perijode imenujejo. Po številu členov v jedni polovici delimo perijode v dvo-, tri-, štiri- in veččlenske.

Obširnejše člene loči drug od drugega podpičje, prorek od poreka pa v mnogočlenskih perijodah dvopičje.

Vsaka perijoda bodi v obeh delih enakomerna, lahko pregledna, popolna in blagglasna.

1. *Ko izgublja jeseni priroda svojo lepoto, ko mine cvetlica za cvetlico, ko pade list za listom: tedaj se začno zbirati po ledinah in zvonikih ptičja krdela. (Erj.)*

2. *Ah mili deček, ko prideš na prod življenja med krnice in pečine, ko bodo valovi ladijo tvojega življenja premetavali: spominjal se bodeš tihega pristana, od katerega si odplul. (Cegn.)*

3. *Kjer valovi prijazno šumljajo, kjer se ribe ljubko igrajo, kjer čolnič tiho plava naprej svojo pot in ribič razpenja svoje mreže: črez malo dnij tam rožice zacvetó, živina se pase, kosec brusi koso svojo. (Lik.)*

4. *Na bregu stojim in v morje strmim; pod mano srdito valorje rohni ob kamenito bregorje; do neba praši se megleni dim, v obraz mi brizgájo pene od skalnate stene: a stena skalna ostane stalna, in jaz se na robu ne ganem, viharju kljubujem, ostanem. (Greg.)*

5. *Srdit človek izgubi božjo podobo, zakaj vse božje opravilo, ravnanje in delo je krotko, in on ne more srdit biti; srd človeka oslepi in ogluši, da dobrega tolaženja ne more poslušati; srd in jeza je že tako v obče med ljudi prišla, da je ne drže za greh, ki človeka pripravi ob zdravje in ob dušo: odpri torej oči, in pameten*

išči pota h krotkemu življenju, zakaj teh krotkih je nebeško kraljestvo. (Kast.)

6. Kakor mora slikar natánko poznati vse lastnosti barv, katere so mu pripomoček, da utelesi svoje ideje, da mu ne odrekó, kadar hoče ustvariti luč ali senco, človeško lice ali zvezdovito nebó: tako mora pesnik v oblasti imeti jezik, svoje jedino umetniško orodje, da se prileže vsaki misli, vsakemu čutu, kakor bi bil zrastel z njima. (Strit.)

7. Ko se na nebu kopičijo pogubonosni oblaki, ki hitro zavijejo solnce v svoj temnosivi plašč; ko se vžiga blisk za bliskom in preti vžgati pohištvo ubogemu zemljanu; ko se pripogibajo vrhovi dreves pred besnečim viharjem skoro do tal; ko trepeče vsak klas, vsaka vejica, vsaka trta pred pogubnim ledenim zrnjem: tedaj sklepa kmet pobožno roke, proseč dobrotljivega Boga, naj bi odvrnil od doma in polja nesrečo.

O razpostavi besed in stavkov.

§ 377. Veliko je ležeče na tem, v katerem redu se vrste besede v stavkih druga za drugo, kajti na to se opira jasnota in lepoglasje vsakega jezika. Dasiravno je naš jezik v tem oziru posebno gibčen, vendar se prilega tudi slovenščini najboljše tista razpostava besed, katera se najožje ujema z naravo in z zakoni našega mišljenja.

Po prečudni mnogoterosti naših mislij in čutov, katere je treba kolikor mogoče po vsej bistvenosti razodeti z besedami, se ravna tudi različnost v razpostavljanju posameznih besed v stavku.

Red, v katerem vrstimo besede, je dvojen: naravni in umetni. Naravnega reda se držimo, kadar vrstimo besedo za besedo, kakor se rodi misel za mislijo v naši duši; kadar pa hočemo na kak posamezen člen obrniti čitateljevo pozornost, tedaj razpostavimo besede po umetnem redu ter jih vrstimo po njih važnosti v govoru. Najimenitnejše je prvo mesto, potem zadnje; najmanjše veljave v stavku je sreda.

A. V prostem stavku.

§ 378. Kar se tiče naravnega reda besed v prostem stavku, je treba pomniti:

a) v obče.

1. Osebek, ki se prvi rodi v naših mislih, stoji na prvem mestu, dopovedek pa za njim; vezilo se vrine med osebek in dopovedek. Na pr. *Besede mičejo*. — *Vzgleđi vlečejo*. (N. pr.) — *Razvada je bolezen*. (Slom.)

Kadar je osebek skrit v glagolu, tedaj stoji glagol kot dopovedek na prvem mestu; na pr. *Ukam in vriskam*. — *Čujte zvona stok in rig!* (Kos.)

2. V razširjenih stavkih stojé pojasnila blizu pojasnjenih besed, pred njimi ali za njimi, kakor zahteva stavkovo razmerje.

O razredbi stavkovih pojasnil si pomni tó-le:

a) prilastki, če so pridevniki ali samostalniki v dajalniku, stojé sploh pred svojim imenom, sicer pa za njim; na pr. *Materina beseda je jasno ogledalo vsakega ljudstva*. (Slom.) — *Modre besede o pravem času so zlata jabolka v srebrnem torilu*. (Ravn.) — *Blagi otroci so starišem častita podpora*. (Slom.)

b) predmeti se devajo za tisto besedo, kateri so dodani v dopolnilo; na pr. *Solnce razvedri oko*. (Čb.) — *Smrt ozdravi bolečine*. (Cegn.) — *Človeška omika ima korenino v pisavi*. (Napri.)

Kadar stoji kateri izmed predmetov v dajalniku, tedaj se mu daje mesto pred tožilnikom; na pr. *Očetov blagoslov otrokom hiše zida*. (Ravn.) — *Ta človek vé vsaki reči glas*. (N. r.) — *Solnce deli zemljanom gorkoto, život in luč*. (Napri.)

c) prislovna določila stojé včasí pred besedo, katero določujejo, včasí pa za njo, kakor to misel vsega stavka zahteva. Le načinovno določilo naj stoji v trdilnem stavku sploh pred dopovednim glagolom, posebno če je osebek pred glagol postavljen ali pa skrit v njem. Na pr. *Bogastvo iz odrtije se nenadoma razbije*. (N. pr.) — *Lahko je prislužil, lahko razrušil*. (N. pr.) — *Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo*. (N. pr.) — *Peč je po zimi potrebna reč*. (N. pr.)

b) po samezi.

§ 379. 1. Pridevnikom se daje mesto pred imenom, kateremu služijo v pojasnilo; na pr. *Prava snaga ne sega le do praga*. (N. pr.) — *Vsaka reč ima svojo solnčno in svojo senčno stran*. (N. pr.) — *Vsaka noč ima svojo moč*. (N. pr.)

2. Kračja (breznaglasna) oblika osebnih zaimkov: *me, te, se, ga, je, jo; mi, ti, si, mu, ji; nama, vama, jima; nam, vam, jim; ju, ji; nas, vas, jih*, se deva sploh med pomožnik in glagol, ali med osebek in glagol; samo sedanjikov pomožnik 3. jedninske osebe *je* in pa prihodnjik: *bom, boš, bo* itd. imata breznaglasne osebne zaimke vedno pred seboj, kakor je razvidno iz téga-le pregleda:

Jaz sem ga poslušal	Jaz ga bom poslušal
Ti si ga poslušal	Ti ga boš poslušal
On ga je poslušal	On ga bo poslušal
Mi smo ga poslušali itd.	Mi ga bomo poslušali itd.

Na pr. *Književnost nam odpira veličastno poslopje vsakega znanja.* — *Davidova umetnost na harpo mu je odprla kraljeva vrata.* (Ravn.) — *To mi je plug in brana.* (N. r.)

Povratni zaimek: *se, si*, se deva vselej pred druge osebne zaimke, če se snide z njimi, kakor: *Jaz sem si ga vzel; jaz sem se mu dopadel; jaz sem se jih razveselil* itd., toda: *on si ga je vzel, on se mu je dopadel, on se jih je razveselil.* — *Jaz si ga bom vzel; on si ga bo vzel; jaz se mu bom dopadel; ti se mu boš dopadel; jaz se jih bom razveselil* itd. — Na pr. *Usmili se me po svoji milosti!* (Ravn.) — *Gnusi se mu vse hudo.* (Ravn.)

3. Slovenski glagol se nahaja v začetku, v sredi, pa tudi na koncu stavka, kakor je to misli po godu, katero izražamo v stavku; le toliko zahteva njegovo svojstvo, da se sploh ne stavi predaleč od svojega pomožnika, in da stoji v večjih stavkih rajši v sredi za pomožnikom, ne pa od njega oddaljen na koncu vsega stavka. Na pr. *Pripaše svetlo sabljico.* (N. ps.) — *Tema se je umaknila svetlobi.* (Napr.) — *Rahla beseda zlobnost utolaži.* (N. pr.) — *Méni, da mu bo kapala mana iz nebes.* (N. r.) — *Turka je prišlo, kakor listja in trave, v naše kraje.* (Drobt.)

4. Ker je prvo mesto v stavku vedno najvažnejše, zato ne smejo začenjati govora breznaglasne besedice ali breznaglasnice (naslonice), ki so:

a) pomožni glagol v sedanjiku: *sem, si, je, sva, sta, smo, ste, so*, in navadno tudi aoristna oblika *bi*;

β) kračja oblika osebnih zaimkov: *me, te, se, ga, je, mi, ti, si* itd.;

γ) kračja oblika prihodnjikova: *bom, boš, bo* itd.

a) Kar se tiče breznaglasnih besed v glavnih stavkih, velja v obče pravilo, da stojé naslonice za prvim stavkovim členom, ali na drugem mestu v stavku.

Preglejmo sledeči stavek po raznih teh razmerah:

Osebek: *Bog je ustvaril človeka po svoji podobi.*

Dopovedek: *Ustvaril je Bog človeka po svoji podobi.*

Predmet: *Človeka je ustvaril Bog po svoji podobi.*

Prislov: *Po svoji podobi je ustvaril Bog človeka.*

Na pr. *Govorilo je zdravilo.* (N. pr.) — *S pokušanjem se tudi nasitiš.* (N. pr.) — *Srečen je ta, ki ima strasti, pa ne oblasti.* (N. pr.) — *Kdo bi vsemu svetu pogače umesil?* (N. pr.) — *Prisijalo bo solnce tudi pred naš prag.* (N. r.) — *Pomagaj si sam, in Bog ti bode pomagal.* (N. pr.) — *Prijatelja si ohrani, ki le prijateljstvo ljubi, po tvojem ne kani.* (N. pr.)

b) Isto mesto zavzemajo naslonice tudi tedaj, kadar tvori več osebkov, dopovedkov, predmetov ali prislovnih določil iste vrste skupaj prvi stavkov člen, ali kadar ima tá-le kak prilastek, ali kako drugo pojasnilo, ali členico *pa, a, ali, zakaj, kajti* pri sebi. Na pr. *Prevzetnost in bahanje se samó tepe.* (N. pr.) — *Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo.* (N. pr.) — *Blešči in svetli se jutranja rosa kakor demanti.* — *Krizostom Zlatousti je napisal veliko pisem.* — *Delajte pokoro, zakaj nebeško kraljestvo se je približalo.* (Met.) — *Počasi se daleč pride.* (N. pr.) — *Slavni vojaški poveljnik Lavdon je premagal Turke pri Belem gradu, ali: Lavdon, slavni vojaški poveljnik, je premagal Turke pri Belem gradu.* — *Po javnih trgih in prostorih, po zasebnih in očitnih poslopih, po cerkvah in okoli vodnjakov se nahajajo v Atenah znameniti starinski ostanki.* — *Prvi prihod Francozov na Kranjsko je popisal Vodnik.* — *V noči ob dvanajsti uri dne 31. grudna se začinja novo leto.* — *Najbolj priljubljen izmed vseh slovenskih pesnikov pa mi je bil že od nekdaj France Prešeren.*

c) V odvisnih stavkih stojijo naslonice za oziralnim zaimkom ali za veznikom, torej tudi na drugem mestu v stavku; na pr. *Kakor se dela lotiš, takó se ti odseda.* (N. pr.) — *Kadar se proti jutru prevedri, potegni voz pod streho.* (N. pr.) — *Kar si človek naprti, nosi do smrti.* (N. pr.) — *Da ga zemlja k sebi ne vleče, še krila bi mu zrastle.* (N. pr.) — *Ko bi nevoščljivost gorela, ne bi bilo treba več drv na svetu.* (N. pr.) — *Pomisli, da se počasi tudi daleč pride.*

Opomba. Kadar je odvisnik skrajšan, tedaj stoji naslonica navadno za deležnikom; na pr. *Podaril mu je mnogo denarja, hoteč ga s tem podkupiti* (popoln stavek: *ker ga je hotel s tem podkupiti*). — *Delavci so se vlegli na sušече se seno* (= na seno, ki se je sušilo). — *V starih slovenskih mestih so si vladali meščanje sami, zbirajoč se na trgu, kadar je bilo treba.* — *Človek ne more vsedkar zakriti prirojenih mu slabostij.*

d) Glagol *sem*, si itd. začenja govor samo tedaj, kadar je samostojen, ne pa pomožnik, in v vprašalnih stavkih s členico *li*; na pr. *Je Bog, ki vse ravna.* — *Je oko, ki vse vidi.* — *Je li prostorojen?* *Je.* — *Ali bo varuh vdovam in sirotam?* *Bo.* — *Si li ga slišal govoriti?* — *So li prinesli oče kaj domú?*

Opomba. 1. V navadnem govoru se večkrat vprašalna členica, ali pa tudi vzročni veznik *ker* izpustita, in tedaj začenja naslonica stavek; na pr. *Si ga slišal?* *Ti je vroče?* *Te kaj boli?* — *Nocoj ne grem, je prepozno* (= *ker je prepozno*). — *Pomagaј mu, se mi usmili.*

2. V narodnih pesmih čitamo čestokrat naslonice na prvem mestu v stavku, čeravno ni pred njimi nič izpuščenega; na pr. *Se kralj Matjaž oženil je.* — *So hlapci moji še hromi.* — *Sem nadjala se nujno te.* — *Je lunica svetila in ura polnoč bila.* — *Ji pravi, reče mlad kraljič.*

V navadnem govoru bi stala naslonica za prvim stavkovim členom, kakor: *Kralj Matjaž se je oženil.* — *Nadjala sem se nujno te.*

5. Nikalnica *ne* stoji vselej pred svojim glagolom in odrine načinovno določilo za glagol, če je bilo prej pred glagolom; na pr. *Fant lepo piše* — *fant ne piše lepo.* *Solnce gorko pripeka* — *solnce ne pripeka gorko.* Toda: *Solnce je gorko pripekalo* — *solnce ni gorko pripekalo.* — *Človek vodi celó na konju ne uteče.* (Cegn.) — *Ne prepahuj si želodca z osladnimi jedmi!* (Ravn.) — *Z jezičnim človekom se nikar ne prepiraj!* (Ravn.) — *Ne prileže se vsaka roža za klobukom.* (N. pr.) Toda: *Za klobukom se ne prileže vsaka roža.*

Opomba. Kadar se snide nikalnica z zastarelo aoristno obliko *bi*, stopi pravilno pred njo, kakor pred druge glagole, torej: *ne bi vedeli, ne bi znali* itd.; v sedanji slovenski pisavi pa se stavi pogostoma za njo, rekel bi zató, ker smo čut o glagolski naravi besedice *bi* skoro popolnoma izgubili. Na pr. *Ko vroči trud bi ne* (nam. *ne bi*) *potil človeka, kako bi v prsih misel se rodila!* (Cegn.) — *To bi ne bilo prav* (nam. *to ne bi bilo prav*), *ko bi le grablje imeli, vil pa ne.* (N. pr.)

6. Vprašalna členica *ali* stoji na prvem mestu v stavku, in njej sledi naslonica; vprašalna členica *li* pa stopi tik za glagol, s katerim se zastavlja vprašanje; na pr. *Ali je to resnica?* — *Je li to resnica?* — *Ni li ta otroška igra podoba prihodnjega življenja?* — *Prideš li ti ali tvoj brat?* — *Ali se prileže vsaka roža za klobukom?* Toda: *Prileže se li vsaka roža ...?*

7. Besedica *naj* (= nehaj, gl. § 193., op. 2.) še kaže svoj prvotni glagolski značaj v tem, da stoji lahko na prvem mestu v stavku; na pr. *Delo smo danes storili, naj se vsa vas veseli!* (Slom.) — *Naj bi se bil rajši učil, pa ne lenaril!*

Sredi glavnega stavka stoji *naj* navadno pred naslonico, čestokrat pa tudi za njo; na pr. *O Adrija, kako naj te objame, kako naj te poljubi pogled moj!* (Kette) — Lahko pa bi tudi rekli: *O Adrija, kako te naj objame, kako te naj poljubi pogled moj!*

§ 380. Po umetnem redu se vrsté besede:

1. Dopovedek stopi pred osebek, in za njima se porazvrsté ostali stavkovni členi; na pr. *Popotniki in gostje smo na zemlji.* (Ravn.) — *Velik dar božji je materin jezik.* (Slom.) — *Prestrašna korenina vsega zla je pohlep.* (Slom.) — *Otrpnili so udje mi in sklepi.* (Preš.) — *Raztrgane so niti naše zveze.* (Cegn.) — *Ne vžge se ogenj brez drv.* (N. pr.) — *Letal visoko, padel globoko.* (N. pr.) — *Ne pečaj se s hujšim od sebe!* (N. pr.)

2. Pridevnik, ki stoji v navadnem redu pred samostalnikom, se dene zanj, samostalniški prilastek pa predenj; na pr. *In vzame sabljico ostró in kakor solnce tak svetló.* (N. ps.) — *Dajte zobati pšenice zrele, dajte piti mu rebulje bele.* (N. ps.) — *Srebrn las je starosti kras.* (N. pr.) — *Molitev je vsake krščanske hiše najboljša varhinja.* (Slom.) — *Najlepša sreča je v naročju božjem.* (Kos.)

3. Kadar se opira glavna misel na dopolnila ali prislovna določila, stopijo predmeti ali prislovi na prvo mesto; na pr. *Stare smrt pokosí, mlade postrelí.* (N. pr.) — *Svetu pokažite lik domače navade in misli!* (Kos.) — *Na domačem pragu se petelin lahko repenči.* (N. pr.) — *Med cvetje se skrivajo tudi strupene kače.* (Napr.) — *V hudi nevarnosti spoznamo zvedenega brodnika.* (N. pr.)

4. Besede, ki prav za prav vkup gredó, se češče porazmaknejo po drugih stavkovih členih; na pr. *Mrak ovije zemljo temen.* (Kos.) — *Gradove varvaj zidane.* (N. ps.) — *Život mi vzemi in glavó!* (N. ps.) — *Skalnih vrat razdene se trdnjava.* (Olib.) — *Pila mrzlo bom vodó, ki v črni gori se dobó.* (N. ps.) — *Kratke reče vsem skrivaj besede.* (Levst.)

5. Pomožni glagol, ki stoji po navadnem redu takoj za prvim stavkovim členom, se pomakne proti koncu ali celó na konec vsega stavka; na pr. *Človek brez vere vere vreden ni.* (N. pr.) — *Nobena ptica brez perotja ni, brez orožja tudi jaz ne bom.* (N. ps.)

— *Tu pri vas ostala bom, tu pri vas zaspala bom.* (N. ps.) — *Se kralj Matjaž oženil je, z Alenčico zaročil se.* (N. ps.)

6. Posamezne besede ali celi reki se ponavljajo, kar se nahaja posebno v narodnih pesmih; na pr. *Skrbna mati, urno mi vstanite, oj vstanite in mi razložite!* (N. ps.) — *Za mizo sta popotna dva, popotna dva, oba mladd.* (N. ps.) — *Hitro, hitro mine čas, mine tudi lep obraz.* (Orož.) — *Radost se po vsej raznese Pragi, okol' Prage razleti se radost po vsej zemlji od radostne Prage.* (Levst.)

7. Včasi se navadni način pripovedovanja opusti; tedaj se ali z zastavljenim vprašanjem veljava sledečega reka povzdigne, ali pa se kak stavkov člen sam záse postavi in v stavku nadomesti po kazalnem zaimku; na pr. *Kaj vam pravim, vi sosedje, bratje in vam drugim, ki ste moji svatje, ženitovanja ste mi pričakovali, jutri ju pa bomo pokopali.* (N. ps.) — *Kljukec, to ti je bila zvrta glava, da mu po vsem Kranjskem ni bilo vrste.* — *Sramežljivost, ona je angelj, katerega je dal Bog nedolžnosti za varuha.* (Ravn.)

B. V zloženem stavku.

§ 381. Kakor v prostem, tako se kaže tudi v zloženem stavku velika različnost v razpostavljanju posameznih besed in stavkov. V obče bodi omenjeno, da se vežejo glavni in odvisni reki zloženega stavka blizu v tem redu, po katerem se vrsté posamezni členi v prostem stavku. Tedaj se nahaja vsak odvisnik navadno na tistem mestu, kjer se je bil kot člen prostega reka odcepil glavnemu stavku, zdaj spredaj, zdaj vzadi, zdaj v njegovo sredino postavljen. Komur je torej znan besedni red prostega stavka, ta bode tudi lahko pogodil odvisnikom pravo mesto. Sicer pa se naj pomni:

1. Slovenščina rada začinja govor z glavnim stavkom, ker po navadi ta izrekuje glavno misel; če se pa po odvisniku naznanja misel, ki se je prva rodila, tedaj stopi odvisni stavek na prvo mesto. Po tem takem nam služijo osebkovi stavki navadno kot sprednjiki, prilastkovi kot srednjiki, predmetni kot naslednjiki, prislovni pa kot sprednjiki in tudi kot naslednjiki. Najmanj se slovenščini prilegajo srednjiki; zato se stavek pogostoma tako zasuče, da pridejo vsemu reku na konec. Na pr. *Kdor je moder, kmalu spozna stopinje proti nesreči, da se je ogne.* (Met.) — *Kdor hoče iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj.* (N. pr.) — *Ne obetaj si in ne želi, kar ti ne gre po pravici.*

(Met.) — Če te nadloga obišče, se spomni, da je veliko drugih še bolj nadložnih, od katerih se imaš učiti potrpežljivosti. (Met.) — Kadar ogenj ljubezni ugasne, izkušnjave človeka zelo lahko poderó. (Met.) — Kadar pogleda človek na jesen rumenkasto drevje, katero je malo prej zelenelo, ga obhaja navadno neka otožnost, in on sam si ne vé povedati, zakaj; ako pa o tem premišlja, se bo kmalu uveril, da izvira ta otožnost odtod, ker se spomni, da je tudi on minljiv. (Cig.)

2. Kadar je odvisnik glavnemu stavku v sredo ali na konec postavljen, tedaj je treba vselej gledati, da se pridene precej za tisto besedo, kateri je dan v pojasnjevanje, da ne bode med njima nikake druge besede razen takega imenu pritaknjene pojasnila; na pr. *Vsako delo ima svoja glasna znamenja, katera so čudna ali morebiti smešna tem, ki niso tistega dela.* (Vodn.) — *Bog, kateri siti in napaja, ne zapusti nikogar, kdor se sam ne zapusti.* (Pr.) — *Marsikateri se hvali s takimi reči, katerih bi ga moralo sram biti.* (Met.) — *Govornik mora poznati pravila, po katerih se govor umetno zлага, in tudi pravila, po katerih se zložena stvar tako pred oči stavi, da zavzame poslušalca.* (Slom.) — *Sveti mir je plul na praznik sv. rešnjega telesa nad hišami, pred katerimi so šušneli v lahnem vetriču zeleni listi na visokih vejah, ki so obdajale pot, po kateri se je vil dolg, svečan izprevod.*

3. Dopovedni glagol stavku sploh na konec pokladati, kakor v nemščini v odvisnikih, to ni slovenščini lastno. Pravo mesto mu je kmalu za oziralnikom ali veznikom, bodisi precej za pomožnikom ali vsaj blizu njega. Predaleč naj se glagol nikoli ne deva od svojega pomožnika, posebno na konec ne, razen v krajših stavkih. Na pr. *Sam Bog vé za mejnike, doklej bo seglo njegovo usmiljenje.* (Met.) — *Veseli naj bodo mladeniči, da jih od začetka ne silimo s tujimi neznanimi besedami.* (Vodn.) — *Skrbi svoj jezik olikati in tako brhko govoriti, da ga bodo spoštovali tudi sosedje.* (Slom.) — *Kdor le svoja dobra dela vidi in zasluženja drugih ne pozna, ta je nauka potreben.* (Met.)

4. Kakor v prostem, jednako ne smejo tudi v zloženem stavku breznaglasne besede ali naslonice začenjati govora. Da tu pravo pogodimo, je treba gledati na to, ali stoji odvisnik za glavnim stavkom, pred njim, ali pa v njegovi sredini.

a) Kadar stoji odvisni stavek za glavnim, tedaj se stavijo naslonice v glavnem tako, kakor v prostih stavkih, v odvisniku pa stojijo precej za oziralnim zaimkom ali za veznikom;

na pr. *Marsikdo svojega dobrotnika graja in opravlja, ker meni, da **mu** je premalo dobrot izkazal.* (Met.) — *Človeku posebno težko dé, ako spozna, da **mu** resnico prikrivajo in (da) **ga** z lažjo tolažijo.* (Met.) — *Ne plaši se, ako **se** zbodeš na potu življenja ali **ti** nesreča za petami gre.* (Slom.)

b) Kadar stoji odvisnik pred glavnim stavkom, tedaj je glavni stavek zvezan z odvisnikom po kakem kazalnem zaimku ali členici, ali pa ni zvezan.

Odvisnik se veže z glavnim stavkom tako, da na oziralnike v prvem sledi kazalnik v drugem stavku, kakor *kdor, kateri — ta, on, tisti, oni; kar — to, ono; kjer — tam, ondi; koder — tod; kamor — tja; kadar — tedaj, onda; kakor — tako; ako, če — tako, tedaj; akoravno — vendar* itd.

c) Kadar je odvisnik zvezan z glavnim stavkom po kakem kazalniku, tedaj stojijo naslonice tik za kazalnikom, kateri je zlasti tedaj potreben, kadar ni z oziralnikom v tem istem sklonu; na pr. *Komur ni sreča prirojena, tu **si** zastonj za njo pete brusi.* (N. pr.) — *Kdor se s hudobnikom peča, ta **se** sam popači.* (Ravn.) — *Kar se v igri dobi, to **se** v igri izgubi.* (N. pr.) — *Kakor se zlato spozna v ognju, tako **se** pravi prijatelji izkušajo v nesreči.* (Met.) — *Kjer se jeden križ prikaže, tam **se jih** je več nadejati.* (N. pr.) — *Kar je dobro, to **se** samo hvali.* (N. pr.) — *Kdor se slovenski govoriti sramuje, njemu **se** bo jezik grdo zapletal, kadar bo potreba govoriti po domače; le kogar slovenščina veseli, on **bo** čedno govoril, kakor se spodobi omikanemu človeku.* (Slom.)

Opomba. Daljše zaimkove oblike so se včasih tako obrusile, da stojé na njih mestu naslonice; na pr. *Kdor maže, **mu** kaže* (nam. *njemu kaže*). (N. pr.) — *Kdor čas ceni, **ga** čas tudi.* (N. pr.) — *Kdor pomaga drugim iz nadlog, **mu** rad pomaga tudi Bog* (nam. *temu rad pomaga . . .*). (N. pr.) — *Kdor hoče se podati, **mu** ne branim.* (Preš.)

β) Ako je v takšnem primeru kazalnik v glavnem stavku izpuščen, tedaj začenja tudi naslonica glavni stavek; na pr. *Kdor le pika in pa stoka, **si** bo služil komaj krop* (nam. *ta si bo služil . . .*). (Pot.) — *Ako te tvoje desno oko pohujša, **ga** izderi in vrzi od sebe* (nam. *tedaj ga izderi . . .*). (Met.) — *Kdor se hoče svoje teže iznebiti, **jo** mora prej dobro poznati.* (Met.) — *Da se resnica prav spozná, **je** treba čuti dva zvoná.* (N. pr.) — *Kdor svojo domovino v resnici ljubi, **se** ne sramuje materinega jezika, ki domače kraje po domače oživlja.* (Slom.) — *Kdor slovenščino ljubi, **jo** čedi in lika pri sebi in pri drugih.* (Slom.)

γ) Glavni stavki se sploh začenjajo z naslonicami, kadar stojé za odvisniki. V tem slučaju sledi naslonica prav za prav, kakor v prostem stavku, za prvim stavkovim členom, katerega tukaj izraža predstoječi odvisnik. Na pr. *Dokler živi, se človek nikdar ne izuči.* (Prosti stavek: *Vse svoje življenje se človek ne izuči.*) — *Dokler lipa cvete, ji ne manjka bučel.* (N. pr.) — *Če vlečeš očeta do praga, te bodo tvoji otroci črez prag sunili.* (N. pr.) — *Ko je Lavdon oblegal Beli grad, se je Vega prvič odlikoval v vojski.* (Prosti stavek: *Med obleganjem Belega grada se je Vega prvič odlikoval v vojski.*) — *Če je Turek do Slovencev pridrl, so ga pognali, da so komaj nekateri razbojniki unesli svoje pete.* (Vodn.) — *Kadar bom te bukve zbral, bom kmalu druge dobil* (skrajšani stavek: *Te bukve zbravši, bom kmalu druge dobil.*) (Ravn.)

Opomba. Temu besednemu redu pa se slovenski pisatelji radi izognejo na ta način, da postavijo na prvo mesto v glavnem stavku kak kazalnik, ali pa kako drugo naglašeno besedo v stavku. Čestokrat začenja glavni stavek tudi dopovedek sam, zlasti kadar je naglašen, posebno rad v veljelniku. Na pr. *Inu v tem, kadar on po potu gre, prigodilo se je.* (Trub.) — *Kadar srd človeka popade, tako je več nespametni živini podoben kakor človeku.* (Kast.) — *Če je Bál Bog, primite se Bala!* (Ravn.) — *Če se talenti srečno in zdravo razvijejo, potem se nam ni bati, da bi zamrlo naše slovestveno življenje.* (Strit.) — *Če si sam ne znaš pomagati, jaz ti ne morem.* (N. pr.) — *Da ni pravega umotvora brez lepe ideje, to se umé ob sebi.* (Strit.) — *Kar se ni še do zdaj nabralo narodnega blaga, poslej se ne bo dobilo več dosti izvirnega.* (Levst.) — *Če se stvar malo tanje pregleduje, vidi se kmalu, da ima nabiranje narodnega blaga veliko veljavo.* (Strit.) — *Ako si ne moreš sam pomagati, poišči si pomoči drugod!*

c) Kadar je odvisnik vtaknjen med glavni stavek, tedaj začenja naslonica drugo polovico glavnega stavka. Tudi v tem primeru stoji naslonica za prvim stavkovim členom, ker predstoječi odvisnik izraža le prilastek ali kako drugo pojasnilo prvega stavkovega člena. Na pr. *Zakon, ki se primerno razglasi, je vezalen za ves narod.* (Prosti stavek: *Primerno razglašen zakon je vezalen za ves narod,* ali: *Zakon, primerno razglašen, je vezalen za ves narod.* — *Misli, ki odleté, se ti težko povrnejo.* — *Rodove, ki nimajo ne prave vere, ne nauka, boš težko ločil od živine.* (Slom.) — *Slovenci, ki živé po gornji Savski dolini, so se od nekdanj odlikovali po svoji kreпки postavi.* (Prosti stavek: *Slovenci po gornji Savski dolini so se od nekdanj ...).* — *Strast, ki ima človeka v oblasti, se mu pozna*

v očeh in na licu. — O novem letu 1848., ko je našemu narodu vstajala zora lepše, veselejše bodočnosti, je poklonil Prešeren Slovencem svoje neumrjoče poezije.

d) Besedni red v slovenskem jeziku je sploh jako svoboden, in v tem se naš jezik vrlo odlikuje od drugih jezikov. Umetne razvrstitve besed v stavku se poslužujejo zlasti pesniki, ki se morajo ne le na poudarjeno misel, temveč tudi na naglas v besedah ali na mero ozirati v stavku. Vendar pa so tej svobodi tudi določene meje. Nikdar naj umetni besedni red ne žali jezikovega čuta in ne ovira umevnosti mislij v stavku. Tudi nenaglašene besede ali naslonice se stavijo v pesniškem govoru prav svobodno; včasih se celó naglašajo, toda le sredi stiha, ne smejo pa se staviti stihu na konec. Na pr.

Mladosti jasnost vendar misli take
Si kmalu iz srca spodí in glave;
Gradove svetle zida si v oblake,
Zelene trate stavi si v pušcave,
Povsod vesele lučice prižiga
Ji up golj'fivi, k njim iz stisk ji miga.

(Preš.)

Peti del.

O stihotvorstvu.

U v o d.

§ 382. V prozaičnih spisih nam rabi nevezana beseda ali proza, v pesniških proizvodih pa vezana beseda. Glavno pravilo pesniškemu jeziku je lepota, ki se razodeva v soglasju vsebine z zunanjo obliko.

Zunanjo pesniško obliko uči metrika ali stihoslovje, t. j. nauk o stihih ali verzih.

Stihoslovje nas uči: 1. zloge mériti, 2. zloge v stópice vezati, 3. stopice v stihe ubirati, 4. stihe po rimi v soglasje skladati, in 5. iz stihov kitice spletati.

Merjenje zlogov.

§ 383. V slovenščini se merijo zlogi po naglasu ali poudarku, ne pa kakor pri Grkih in Rimljanih, ne gledé na naglas, po dolžini ali kratčini posameznih besed. Mi imamo tedaj naglasno merilo, ki se opira na naglašene in nenaglašene zloge v besedah.

Naglašeni zlogi so dolgi, nenaglašeni so kratki, na pr. *gospód*, *mésto*. Kratke zloge zaznamujemo s polkrogom $\circ$, dolge s črtico $-$, na pr. *gôspôd*, *městô*.

Zlogom, ki jih zdaj za kratke, zdaj za dolge jemljemo v rabo, dajemo obojno znamenje $\circ-$, na pr. *mě*, *jě*.

Ritem.

§ 384. Izgovarjajoč besede v stavku, povzdignemo vselej svoj glas, kadar hočemo kak zlog naglašati, sicer pa padamo z glasom. Tako menjavajo v govoru dolgi in kratki zlogi med seboj, t. j. vzdig (Arsis) in pad (Thesis) našega glasú. Po

Na góro, na góro,	Síce ní mirú mi dalo,
Na strme vrhé,	Bójni sém zapústil gróm;
Tja kliče in miče	V kráj domáči mé je gnálo,
In vábi srcé.	Glédát zápuščení dóm.
<i>Vilhar.</i>	<i>Stritar.</i>

Srce ní mirú mi dálo,
Bójni sém zapústil gróm;
V kráj domáči mé je gnálo,
Glédát zápuščení dóm.

Stritar.

Stopice.

Dvozložni so: 1. trohej – ∪: *gōrā, slāvā*.
2. jamb ∪ –: *gōšpōd, Bōgā*.
3. spondej – –: *mōj brāt*.

2. jamb $\cup$ —: *gǝspōd*, *Bǝgā*.

3. spondej — —: *mōj brāt.*

2. anapest ∪ ∪ —: *něpōkōj*, *ōrātār*.

2. anapest ∪ ∪ —: *něpőkōj*, *ōrātār*.

Stihi.

§ 386. Dve, tri, ali več stopic jednoiste vrste, t. j. padajočega ali vzdigajočega ritma, tvorijo umetno ubrane vrstice ali stihe. Po številu stopic v jedni vrstici razločujemo dvo-, tri-, četvero-, petero- ali večstopne stihe.

1. V slovenskih narodnih kakor umetnih pesmih nahajamo čestokrat stihe, ki so iz treh, štirih ali več trohejskih stopic ubrani. Na pr.

— — — — —

Bréda vstáne, kó se dán zazóri,

Sé sprehája sém ter tjá po dvóri.

Nar. pes.

Bóg nam dál je dobro sŕce, úm in pámet zdrávo,
Póvzdignímó krépke gláse dómovíni v slávo.

Bóg nam dál je dóbro srce, úm in pámet zdrávo,

Póvzdignímo krépke gláse dómovíni v slávo.

Cegnar.

Večkrat manjka trohejskemu stihu zadnji kratki zlog. Taki stihovi so nepopolni ali katalektni, dočim stihe s popolno zadnjo stopico popolne ali akatalektne imenujemo (κατάληξις, prenehljaj). Na pr.

— — — — —
 Jáz sem góre sín,
 Bívam vrh planín,
 Ljúbim svóbodó,
 Dóle ín goró.

Vilhar.

— — — — —
 Vstópim sé na vrh planíne,
 Sólnce rávno góri gré;
 Z nébotične vísočíne
 Sé mi dáljni svét odpré.

Valjavec.

V trohejskih stihih se najrajši razodevajo mirna in resnobna čustva. Oni so slovanskim narodnim pesmim najbolj po godu. V junaških pesmih so peterostopni troheji, takozvani deseterci, najčešče v navadi. Na pr.

Lépa Vída jé pri mórju stála,
 Tám na pródu sí pleníce prála.

Nar. pes.

Kó začénja sé na vzhódu jútro,
 Vés povzdígne sé sovražní tábor.

Levst.

Ráno Márko králjevič napóti
 Sé v nedéljo pred žaréčim sólncem
 Pókraj mórja v Úrvínó planíno.

Srbska nar. pes.

2. Trohejsko-daktilski stihovi se ubirajo iz trohejskih in daktilskih stopic, ki se v večstopnih stihih rade menjavajo druga za drugo. Ob koncu stiha manjka čestokrat trohejski stopici kratki nenaglašeni zlog (nepopoln stih). Na pr.

— — — — —
 — — — — —
 Prišla bo zíma, prišla bo smrt,
 Trnje mi bóde jámo skopálo;
 Kríl bo gomílo bíserni pft.
 V sládkem počítku trúplo ležálo.

Cegnar.

— — — — —
 — — — — —
 Srce trepéče
 Ód hrepenénja,
 V šúmni vrtíneec
 Síli življénja.

Jenko.

— — — — —
 — — — — —
 Ládija méni domóvje,
 Pólje neskónčno morjé;
 Klási ruméni valóvje,
 Kádar ga žárki zlaté.

Umek.

3. Jambski stihi se ubirajo iz treh, štirih ali več jamb-skih stopic. Jambski stihi se sklepajo čestokrat z nenaglašenim kratkim zlogom in so tedaj nadštevilni ali hiperkatalektni. Na pr.

— — — — —
 Tam béli Dúnaj mí stojí,
 Na Dúnajú kaj sé godí,
 Me dóbro póslušájte ví.

Nar. pes.

— — — — —
 Trd bódi, néizprósen, móž jeklén,
 Kadár braníti jé častí in právde
 Naródu ín jezíku svójemú.

Jurčič (Tugomer).

Jambski stihi so prikladni za krepke in strastne počutke ter se radi rabijo v epskih pesmih in dramatskih umotvorih. Na pr.

Odlóčení so róži krátki dnóvi,
 Ki príde nánjo pómladánska slána.

Prešeren (Krst).

4. Daktilski stihi sestajajo iz dveh, treh ali več daktil-skih stopic. Zadnji stopici manjka čestokrat po jeden, včasí celó po dva nenaglašena zloga. Taki stihi so nepopolni ali katalektni. Na pr.

— — — — —
 — — — — —
 Vítezi cénjeni,
 Kám ste naménjeni,
 Káj vam zažíga v obrázu pogúm?

Koseski.

— — — — —
 — — — — —
 Mógla umréti ní stára Sibíla,
 Dá so prinéslí ji z dóma prstí;
 Jédna se tébi je želja spolníla:
 V zémľji domáči da trúplo leží.

Prešeren.

§ 387. Med daktilskimi stihi najvažnejši je šestomer ali heksameter. Šestomer sestaja iz šesterih daktilskih stopic, izmed katerih mora zadnja biti vselej spondej (ali trohej). Namesto prvih štirih daktilov lahko stojijo tudi spondeji. Ker pa nimamo v slovenščini pravih spondejev, si moramo iste na umeten način ponarejati. V to svrho si vzamemo za prvo polovico v spondeju naglašen zlog (bodisi to končni zlog kake besede, ali jednozložna beseda sama), za drugo polovico pa jednozložno besedo, ali pa prvi, če tudi kratek (nenaglašen) zlog naslednje besede. Kolikor je namreč drugi zlog prekratek, to nadomešča odmor, t. j. prenehljaj med prvo in drugo besedo. Tako se opravičuje v slovenskem šestomeru tudi raba trohejev namesto prave stopice spondejske. Na pr.

— — — — —
 Jézik očistite pég, opilite gládko mu rújo,
 Krásite gá iz lástne močí, iz lástnega víra;
 Rés je začétek trúd, okórna beséda detínstva;
 Vólja popráv vas bódi in skrb, izída ni dvómbe,
 Zákon príróde je ták, da iz málega ráste veliko.

Koseski.

V zvezi s šestomerom se rad rabi petomer ali pentameter. Petomer se razločuje od šestomera v tem, da mu je tretja in šesta stopica jednozložna, četrta in peta pa vedno daktilska. Zvezo šestomera s petomerom imenujemo elegijski stih ali distihon. Na pr.

— — — — —
 — — — — — || — — — — —

Grób se za gróбом vrstí, z visóko trávo zarásten;
 Jéden med njími še ní bílke zeléne rodíl.
 Tá je tvoj dóm; srcé, brat, v njém ti nemírno počíva,
 V gróbu nášlo je mír, kónec je nášlo željá.

Stritar.

§ 388. Slovenski stihi se šestokrat začenjajo pred dolžino trohejske ali daktilske stopice z nenaglašenim zlogom, ki ga nástop (anakruza) imenujemo. Na pr.

— — — — —
 — — — — —

Za máno ostáni, o mésto,
 Z vesélo te dúšo pustím;
 Črez trávník, črez pólje in césto,
 Od gríča do gríča hitím.

Levstik.

— — — — —
 — — — — —

Ko dán se zaznáva,
 Danica pripláva,
 Se slíši zvonjénje
 Črez hríbe, črez plán.

Potočnik.

§ 389. V četvero- ali večstopnih stihih se čitatelj sredi vrste navadno nekoliko oddahne ali z glasom premolkne. Ta odihljaj imenujemo odmor ali zarezo (caesura). Na pr.

— — — || — — — — —

Rés kraljica kúp'co jé kupíla,
 Rés pri králju jó je zgóvoríla;
 Vída vsák dan jé pri óknu stála,
 Sé po síнку, óču, móž' jokála.

Nar. pes.

— — — || — — — — —

Zdaj pá se vnáme sílni bój,
 Oj sílni bój, krvávi bój!
 Po blískovó mu sáblja gré,
 Utrínja plámen sé od njé.

Nar. pes.

— u u — u u — || u | u — u u — u u — u
 — u u — u u — || — u u — u u —

Stétu pokážete lík domáče naváde in mísli,
 Biti slovénске krví bódi Slověncu ponós.

Koseski.

Lepo ubrani šestomeri so isti, v katerih se besede ne končujejo s stopicami, temveč kjer segajo stopice v dve besedi, konec prve z začetkom druge vezóč. Na tak način nastaja zarez ali odmor sredi stopice, v šestomeru navadno po dolžini tretje stopice (glavna zarez).

Stoji li zarez za dolžino, tedaj je krepka ali moška, nastopi pa li za kratkim zlogom, onda je slaba ali ženska.

Rime.

§ 390. Rima ali stik je soglasje jedno-, dvo- ali trizložnih besed ob koncu vrstic. Včasih nahajamo rime tudi sredi stiha.

Jednozložna rima je krepka ali moška, dvozložna je mehka ali ženska, trizložna pa tekoča; na pr. *dar — kvar*; *čast — slast*; *golób — zób*; *sláva — zdráva*; *míla — síla*; *moje — tvoje*; *čákala — plákala*; *cénjeni — naménjeni*.

Dala si mi pesmij slast,
 Naj donijo tebi v čast.

Lestik.

Kadár mogočni gospodár
 Drvi jih sem ter tja vihár.

Prešeren.

In zmagovit na tla domača
 Se Jefte s hrabro četo vrača.

Gregorčič.

Lepó si ko nekdanje čase,
 Obliče tvoje še smehljá se.

Stritar.

Nevihti je dana gotova oblast,
 Hujše mi planemo,
 Urnejše zmanemo,

V prah jo spreménimo vražno pošast.

Koseski.

Zastava že razvita je,
 Morilna cev nabita je,
 Nabrušen bridki meč.

Nezmagana mi čéta smo,
 Brez straha in trepêta smo,
 Ura! med bojni grom.

Gregorčič.

Rime morajo biti vselej čiste, t. j. v rimah se morajo samoglasniki in soglasniki, začenshi od naglaščenega samoglasnika, popolnoma strinjati; na pr. *sad — mlad*; *rast — past*; *séje — véje*; *počasne — ugásne*; *doba — zloba*; *vriskajo — bliskajo*; *planemo — zmanemo*.

Večkrat se rimajo tudi: *mlát — klad; mraz — nas; okróg — jók; plot — rod.*

Slabe so rime, kakor *grdoba — hudoba, imé — samé, lepó — pojó*; ali breznaglasnice: *me — je; srcé — se; je — vrsté; šumí — gledatí; srcé — deklice* itd.

Boljše in krepkejšje so rime v besednem deblu kakor v končnici; na pr. *glava — zdrava* je krepkeje, nego *nebésa — telésa*, ali *sedijo — medlijo*, ali *gorkó — svetló.*

Napósled še pomni, da se morajo v rimo postavljati óne besede, ki imajo v stavku poseben pomen in poudarek. Gledé na lepoglasje je zlasti paziti na to, da se samoglasniki v rimah prijetno vrsté. Preveč jednolične so rime, kakor *-ice, -ije, -ila, -ina*, ali *-ala, -aje, -ale, -ače* itd., kadar se druga za drugo vrsté, ter so lepoglasju in pesniški obliki sploh na kvar.

§ 391. Po vrsti, v kateri soglasno ubrane vrstice druga drugi sledé, so rime:

1. zaporedne: *aa bb cc . . .*

Tam, kjer cvetlice krasno cvetó,	<i>a</i>
Mislim, da sreči venec pletó;	<i>a</i>
Solnce pa rev'ce ves dan prepeka,	<i>b</i>
Kosec jim slednjič glav'ce poseka.	<i>b</i>

Virk.

2. prestopne: *ab ab cd cd . . .*

In kar rod za rodom dela,	<i>a</i>
Čas natiroma podira;	<i>b</i>
Mest posutih vrsta cela	<i>a</i>
Ti resnico to podpira.	<i>b</i>

Scetličič.

3. objemne: *abba . . .*

Komur pevski duh sem vdihnil,	<i>a</i>
Z njim sem dal mu pesmi svoje;	<i>b</i>
Drugih ne, le te naj poje,	<i>b</i>
Dokler da bo v grobu vtihnil.	<i>a</i>

Prešeren.

4. zapletene: *aba, bcb, cdc . . .*

Največ svetá otrokom slíši Slave,	<i>a</i>
Tja bomo našli pot, kjer nje sinovi	<i>b</i>
Si prosto vol'jo vero in postave.	<i>a</i>
Ak' pa naklonijo nam smrt bogovi,	<i>b</i>
Manj strašna nóč je v črne zemlje krili,	<i>c</i>
Ko so pod svetlim solncem sužni dnovi.	<i>b</i>

Prešeren (Uvod h Krstu).

5. pretrgane (med rimama je vrsta brez rime):

Kolikrat pač pevec poje	<i>x</i>
Tak' okroglo in veselo,	<i>a</i>
Pa mu skrivna solza lije	<i>y</i>
Dol na lice obledelo.	<i>a</i>

Ledinski.

§ 392. Redkoma nahajamo namesto rime asonanco in aliteracijo v pesmih slovenskih. Asonanca nastane, ako se jednoisti samoglasniki sredi besed ponavljajo, aliteracija pa, če se začenjajo besede z jednoistimi soglasniki; na pr.

a) Tebe še gledam,
Ti mi še siješ
Ljubo in milo,
Zgodnja danica.

Cegnar.

b) Dan se za dnevom
Dalje pomika,
Leto za letom
Lahno poteka.

Hicinger.

Večkrat se pesniki zraven rime poslužujejo še asonance ali aliteracije, zató da vsebino krepkeje označijo po obliki in glasu; na pr.

Meč z oklepom v dno brezdna brenkoče,
Konj se strga, podkve vdar ropoče,
Krokotajo vrani iz prepada.

Lervstik.

Namesto posameznih glasov ponavlja slovenščina rajši cele besede v stihu, večkrat pa tudi po cele vrstice drugo za drugo. Zlasti je tako ponavljanje priljubljeno v narodnih pesmih (glej § 380. 6.), kar jim daje poseben pévni značaj. Na pr.

Oj stojaj, stojaj, Beli grad,
Za gradom teče rdeča kri,
Za gradom teče rdeča kri,
Da b' gnala mlinske kamne tri.

Nar. pes.

Stoji mi, stoji poljece,
Pólje lepo široko;
Na polju stoji pristava,
Prelépa nóva pristava.

*Nar. pes.***Kitice.**

§ 393. Kitice (strofe) so iz dveh, treh, štirih ali več stihov v celoto ubrani pesniški odstavki, ki se v taisti sestavi večkrat ponavljajo.

Kitice se ločijo v domače, kakor jih kažejo domače, navadne umetne in narodne pesmi, in v tuje, ki so iz starih klasiških in iz novejših tujih slovstev povzete.

a) Domače kitice imajo navadno po četvero, šestero ali osmero vrstic; včasih je v kitici tudi samo po dvojce ali troje, včasih pa celó po deset ali še več stihov. Na pr.

Naj pesem umétna,
Naj merjena bo,
Nikdar ni prijetna,
Ak' žali uhó.

Vodnik.

Cesarske puške pokajo,
Se turške gospe jokajo;
Cesarski bombe mečejo,
Se Turki 'z grada vlečejo.

Nar. pes.

Kje so moje rožice,
Pisane in bele?
Moj'ga srca ljubice,
Žlahtno so cvetele:
Ah, pomlad je šla od nas,
Vzela jih je zima, mraz.

Orožen.

Živel sem dolgo časa z vami,
Le zopet v roko, grčav les!
Če imam torbico na rami,
Ne briši, sestrice, očes;
Ta ni možak, ta ni za rabo,
Kdor videl tujih ni ljudi;
Te hribe pustil bom za sabo,
Mogoče mi ostati ni.

Levstik.

b) Iz novejših tujih slovstev se jemljejo včasih v slovenščini v rabo: tercina, stanca, decima in nibelunška kitica.

1. Tercina šteje po troje peterostopnih jamskih stihov z zapleteno rimo: *aba, bcb, cde* itd., le poslednja tercina ima štiri vrstice z rimo: *x y x y*. V tercinah je zložena Prešérnova „Nova pisarija“ in Uvod h „Krstu pri Savici“. (Glej § 391. 4.)

2. Stanca (ottave rime) je spletena iz osmih peterostopnih jamskih stihov z rimo: *ab ab ab cc*. Ta kitica je priljubljena zlasti v večjih epskih proizvodih; v njej je zložen Prešérnov „Krst pri Savici“ in epska pesem: „Sedem sinov“, katero je zložil Jožef Žemlja. Na pr.

Dnij mojih lepša polovica kmalo,	<i>a</i>
Mladosti leta, kmalu ste minule;	<i>b</i>
Rodila vi ste meni cvetja malo,	<i>a</i>
Še tega rož'ce so se koj osule;	<i>b</i>
Le redko upa solnce je sijalo,	<i>a</i>
Viharjev jeze so pogosto rjule;	<i>b</i>
Mladost, vendar po tvoji temni zarji	<i>c</i>
Srcé bridkó vzdihuje: Bog te obvarji!	<i>c</i>

Prešéren (Slovó od mladosti).

3. Decima je ubrana iz desetih četverostopnih trohejskih vrstic z rimo: *a bb aa cc dd c*. V decimah so zložene vse gloše. (Glej Slovensko čítanko za V. in VI. razred, str. 6. in 256.)

4. Nibelunška kitica šteje štiri šesterostopne jamske stihe z nadštevilnim zlogom za tretjo stopico. Odmor sredi vrste deli stih v dve polovici. Rima je *aa bb*. Na pr.

~ — ~ — ~ — ~ || ~ — ~ — ~ —

Na gróbljo, kí prerášča jo máh že mnógo lét,
Še dán danáshnji hódi se stúdna káča grét;
Kdor sréča jó, se vñe, pobégne máhomá,
Da síce gróze téсно mu kómaj sópsti dá.

Svetličič.

§ 394. Razen teh domačih in tujih kitic nam še čestokrat rabijo distihi in razne kitice stalnih lirskih oblik, kakor so: sonet, glosa, gazela, kancona, tencona, triolet; o teh glej Slovensko čitanko za V. in VI. razr., str. 6. in str. 252.—259.

Redkoma se rabijo v slovenskem slovstvu Horacijeva merila, kakor so na pr. sapfiška, asklepijadska, alkejska kitica, o katerih nas vsaka izdaja latinskega pesnika dovoljno pouči. Primerjaj na pr. sapfiško kitico, v kateri je zložil A. Umek pesem „Vekovitost človeških del“, ali J. Krsnik „Ljubav do doma“ (gl. Slov. čitanko IV., str. 152. in 177.)

— ~ — ~ — ~ ~ — ~
— ~ — ~ — ~ ~ — ~
— ~ — ~ — ~ ~ — ~
— ~ ~ — ~ — ~

Kár živí človeštvo na zémli,
Pičlo čása méro spoznáva;
Stávi pá si v délih nesmrtnost
Z dlánjo in úmom.

Umek.

— ~ — ~ — ~ ~ — ~
— ~ — ~ — ~ ~ — ~
— ~ — ~ — ~ ~ — ~
— ~ ~ — ~ — ~

Čúje náj zemljá in nebó visóko
In naróduje vsí krog po dáljnem svétu,
Dá bom, dókler sije mi sólnece žárno,
Zvést domovíni.

Krsnik.

Doklada.

I. Pismo cirilsko.

Broj	Azbuka	Ime	Abeceda	Broj	Azbuka	Ime	Abeceda
1	А а	az	a	23	Х х	hěr	h
2	Б б	buky	b	24	Ґ ґ	ót	ó
3	В в	vědě	v	25	И и	šta	št (šč)
4	Г г	glagol	g	26	Ј ј	ci	c
5	Д д	dobro	d	27	Ч ч	črv	č
6	Е е	jest	e	28	Ш ш	ša	š
7	Ж ж	živěte	ž	29	Ъ ъ	jer	— (ǔ)
8	С с	zělo	dz	30	Ы ы	jery	y
9	З з	zemlja	z	31	Ь ь	jerek	— (ǐ)
10	И и	iže	i	32	Ѣ ѣ	jat	é, ě
11	І і	i	i (j)	33	Ю ю	jus	ju
12	К к	kako	k	34	Ѧ ѧ	ja	ja
13	Л л	ljudije	l	35	ІЄ іє	je	je
14	М м	myslite	m	36	А а	—	ę (ê)
15	Н н	naš	n	37	Ѣ ѣ	—	ą (ô)
16	О о	on	o	38	ІА іа	—	ję (jê)
17	П п	pokoj	p	39	ІѦ іѧ	—	ja (jô)
18	Р р	reci	r	40	Ѣ ѣ	ksi	ks
19	С с	slovo	s	41	Ѣ ѣ	psi	ps
20	Т т	tvrdo	t	42	Ѣ ѣ	thita	ʒ (th, f)
21	У у	uk	u	43	Ѣ ѣ	ižica	y.
22	Ф ф	frt	f				

II. Imena pisateljev in druge kratice.

- Ašk. = Aškerc (r. 1856).
 Bl. = Bleiweis (1808—81).
 Cegn. = Cegnar (1826—92).
 Cig. = Cigale (1819—89).
 Conf. gen. = confessio generalis iz 15. stol.
 Čb. = Čbelica Kranjska (1830—33, 1848).
 Dalm. = Dalmatin (1550—1589).
 Drobt. = Drobtinice (letnik po Slomšek
izdavan, 1846—69).
 Erj. = Erjavec (1834—87).
 Greg. = Gregorčič (r. 1844).
 Hašn. = Hašnik (1811—85).
 Hicinger (1812—67).
 Hrov. = Hrovat (r. 1825).
 Jambr. = Jambrešič (ok. 1742).
 Jarn. = Jarnik (1784—1844).
 Jenko (1835—69).
 Jer. = Jeran (1818—96).
 Jurčič (1844—81).
 Kast. = Kastelec Matija (1623—1688).
 Kast. = Kastelec Miha (1796—1868).
 Kos. = Koseski (1798—1884).
 Krelj (1538—1567).
 Led. = Ledinski (1816—68).
 Lev. = Levičnik (1808—83).
 Levst. = Levstik (1831—87).
 Lik. = Likar (1826—65).
 Met. = Metelko (1789—1860).
 Napr. = Naprej (časnik po Vilharju in
Levstiku izdavan, 1863).
 N. pr. = Narodni pregovor.
 N. ps. = Narodna pesem.
 N. r. = Narodni rek.
 N. ug. = Narodna uganka.
 Navr. = Navratil (1825—96).
 Nov. = Novice (izhajajo od l. 1843.).
 Olib. = Oliban (1824—60).
 Orož. = V. Orožen (1808—75).
 Podg. = Podgorski (Sveteč) (r. 1826).
 Pot. = Potočnik (1799—1872).
 Pož. = Ravnikar Poženčan (1802—64).
 Pr. = Pregovor.
 Preš. = Prešeren (1800—49).
 Ravn. = Ravnikar škof (1776—1845).
 Slom. = Slomšek (1800—62).
 Stan. = Valentin Stanič (1774—1847).
 Strit. = Stritar (Boris Miran) (r. 1836).
 St. Vr. = Stanko Vraz (1810—51).
 Svetl. = Svetličič (1814—81).
 Šol. = Šolar (1827—83).
 Šub. = Šubic (1802—61).
 Trd. = Trdina (r. 1830).
 Tom. = Toman (1827—70).
 Trub. = Trubar (1508—1586).
 Tuš. = Tušek (1835—77).
 Umek (1838—71).
 Valj. = Valjavec (1831—97).
 Vernè (1797—1861).
 Vrt. = Vrtovec (1784—1851).
 Vilh. = Vilhar (1818—71).
 Virk (1810—80).
 Vodn. = Vodnik (1758—1819).
 Žem. = Žemlja (1805—43).

K A Z A L O.

Prvi del: Glasoslovje.

	Stran		Stran
Slovensko pismo	3	Zlogi in naglaševanje:	
<i>A.</i> Samoglasniki	3	<i>A.</i> Zlogi in besede	14
<i>B.</i> Soglasniki	4	<i>B.</i> Naglas in naglaski	15
Veljava in izreka glasnikov:		Pravopisje:	
<i>A.</i> Samoglasniki	4	<i>A.</i> Splošna vodila	18
<i>B.</i> Soglasniki	6	<i>B.</i> Raba velikih pismen	19
Glasniki po njih izpreminjavi	8	<i>C.</i> Razzlogovanje	20
<i>A.</i> Izpreminjava samoglasnikov	8	<i>D.</i> Ločila	21
<i>B.</i> Izpreminjava soglasnikov	10	<i>E.</i> Kratice	25

Drugi del: Oblikoslovje.

O govornih razpolih	26	<i>B.</i> Stopnjevanje	49
Sklanjatev.		Primerjalna stopnja	49
Samostalnik:		Presežnja stopnja	51
Kaj in kolikér je samostalnik?	27	Sklanjatev stopnjevanih pri-	
<i>A.</i> Spol	27	devnikov	52
1. Spol po pomenu	27	Števniki:	
2. Spol po končniku	28	Kaj in kolikér je števniki?	53
<i>B.</i> Število	29	<i>A.</i> Določni števniki	53
<i>C.</i> Sklon	29	1. Glavni števniki	53
<i>D.</i> Sklanjatev	30	2. Vrstilni števniki	55
I. Sklanjatev ženskih samostal-		3. Ločilni števniki	56
nikov na <i>-a</i>	30	4. Množilni števniki	56
II. Sklanjatev moških samostal-		5. Delilni števniki	57
nikov	33	6. Družilni števniki	57
III. Sklanjatev srednjih samostal-		7. Ponavljalni števniki	57
nikov	37	8. Samostalni števniki	58
IV. Sklanjatev ženskih <i>i</i> -debel	39	<i>B.</i> Nedoločni števniki	58
V. Dostavek sklanjatvi <i>i</i> -jevih		Zaimek:	
debel	41	Kaj in kolikér je zaimek?	59
VI. Sklanjatev lastnih imen	43	1. Osební zaimki	59
1. Osebna imena	43	Sklanjatev osebnih zaimkov	59
2. Krajna imena	44	2. Svojilni zaimki	62
Pridevnik:		3. Kazalni zaimki	63
Kaj in kolikér je pridevnik?	46	4. Vprašalni zaimki	64
<i>A.</i> Sklanjatev	46	5. Oziralni zaimki	65
		6. Nedoločni zaimki	65

	Stran
Spregatev.	
Glagol:	
Kaj in kolikér je glagol? . . .	67
Osebe, števila, časi, nakloni in doba glagolov	68
A. Osebe in števila	68
B. Časi	68
C. Nakloni	69
D. Doba	70
O tvoritvi časov in naklonov . . .	70
A. Osebila	70
Sedanji čas	71
B. Naklonila	71
Velelni naklon	72
C. Pripone deležij	72
D. Deblo ali osnova	73
Vrstna razdelitev glagolov . . .	73
I. Spregatev po glagolskih vrstah	74
I. Korenska vrsta	74
1. Sičniški razred	74
2. Zobniški razred	75
3. Ustniški razred	76
4. Goltniški razred	77
5. Nosniški razred	78
6. Jezikovski razred	79
7. Samoglasniški razred	80
II. vrsta	82
III. vrsta	84
Prvi razred	84
Drugi razred	85
IV. vrsta	87
V. vrsta	90
Prvi razred	90
Drugi razred	91
Tretji razred	93
Četrti razred	93
VI. vrsta	96
Vrstno stopnjevanje glagolov . . .	99
Znamenje dovršnih in nedovršnih glagolov	101

	Stran
II. Spregatev brez osnov-	
nega samoglasnika	102
1. dam, dati	102
2. vem, vedeti	103
3. jem, jesti	103
4. sem, biti	104
III. Zloženi časi in nakloni	105
1. Prihodnji čas	105
2. Pretekli čas	106
3. Predpretekli čas	106
4. Pogojni naklon	107
5. Želelnik	108
IV. Trpna doba	109
Pregled vseh časov, naklonov in deležij	110

Členice.

Prislov:	
Kaj in kolikér je prislov? . . .	112
1. Prislovi, ki zaznamujejo kraj . .	112
2. Prislovi, ki značijo čas . . .	113
3. Prislovi, ki določajo način . . .	115
4. Prislovi, ki značijo vzrok . . .	117
Stopnjevanje prislovov	117
Predlog:	
Kaj in kolikér je predlog? . . .	118
Predlogi z rodilnikom	118
a) Pristni predlogi	118
b) Nepristni predlogi	119
Predlogi z dajalnikom	120
Predlogi s tožilnikom	120
Predlogi z mestnikom	120
Predlogi z orodnikom	121
Veznik:	
Kaj in kolikér je veznik? . . .	121
1. Priredni vezniki	121
2. Podredni vezniki	122
Medmet:	
Kaj in kolikér je medmet? . . .	122
1. Medmeti za dušne občutke . . .	123
2. Medmeti za naravne glasove . . .	123

Tretji del: Besedotvorje.

Uvod	124	II. Pripone ženskih samostal-	
Izpeljava	124	nikov	129
A. Izpeljava samostalnikov . . .	125	III. Pripone srednjih samostal-	
I. Pripone moških samostal-		nikov	132
nikov	125	IV. Tvoritev tujih lastnih imen .	134

	Stran
B. Izpeljava pridevnikov . . .	135
I. Svojilna obrazila . . .	136
II. Kakovostna, množilna in snovna obrazila . . .	139
C. Manjšalna obrazila . . .	142
Sestava . . .	143
A. Sestava samostalnikov . .	144

	Stran
B. Sestava pridevnikov . . .	145
C. Sestava s predlogi . . .	145
I. Sestava z ločljivimi predlogi	146
II. Sestava z neločljivimi pred-	
logi	155
Besede tujega izvira . . .	157
Tuje besede v slovenščini . .	159

Četrty del: **Skladnja.**

Uvod:	
O stavku sploh	169
Prosti stavek.	
O glavnih členih:	
A. Osebek	172
B. Dopovedek	173
C. Vezanje dopovedka z oseb-	
kom	174
1. V stavku z jednim osebkom	174
2. V stavku z več osebki . .	175
O dopolnilnih členih:	
A. Prilastek	176
1. Priredni prilastki . . .	177
2. Podredni prilastki . . .	177
3. Izpreminjava podrednih v	
priredne prilastke . . .	178
B. Predmet in prislov . . .	179
C. O nikalnosti	180
D. O naglašanju stavkovih čle-	
nov	180
O sklonih:	181
Imenovalnik	181
Zvalnik	182
Rodilnik	182
a) Rodilnik kot osebek . .	182
b) Rodilnik kot dopovedek .	183
c) Rodilnik kot prilastek .	183
d) Rodilnik kot predmet .	185
e) Rodilnik kot prislovno do-	
ločilo	187
Dajalnik	188
a) Dajalnik osebka ali dušne	
deležnosti	188
b) Dajalnik oddaljenega pred-	
meta	189
Tožilnik	190
a) Tožilnik predmetov . .	190

b) Tožilnik prislovnega določila	192
O sklonih s predlogi:	
A. Predlogi z rodilnikom . .	193
1. Pristni predlogi	193
2. Nepristni predlogi . . .	195
B. Predlogi z dajalnikom . .	197
C. Predlogi s tožilnikom . .	198
D. Predlogi z mestnikom . .	200
E. Predlogi s tožilnikom in	
mestnikom	200
F. Predlogi z rodilnikom in	
orodnikom	205
G. Predlogi s tožilnikom in	
orodnikom	206
H. Predlogi z rodilnikom, to-	
žilnikom in orodnikom . .	209
O imenih:	
A. Samostalnik	211
O spolu	211
O številu	211
O sklonu	213
B. Pridevnik	213
1. O pridevniku sploh . . .	213
2. O primerjalni stopnji . .	214
3. O presežni stopnji . . .	215
4. O nepopolnih pridevnikih	215
C. Števniki	216
1. O glavnih števnikih . . .	216
2. O vrstilnih števnikih . .	216
3. O ločilnih števnikih . .	217
4. O množilnih števnikih . .	217
D. Zaimke	218
1. O osebnih zaimkih . . .	218
2. O svojilnih zaimkih . . .	220
3. O kazalnih zaimkih . . .	221
4. O vprašalnih zaimkih . .	222
5. O oziralnih zaimkih . . .	223
6. O nedoločnih zaimkih . .	224

O glagolu:	Stran		Stran
A. O kakovosti glagolov	225	Skrčeni stavek	247
B. O časih	227	Podredje	248
1. Sedanji čas	228	A. Osebkovi stavki	249
2. Prihodnji čas	229	B. Predmetni stavki	250
3. Pretekli čas	230	Premi in zavisni govor	251
4. Predpretekli čas	231	C. Prilastkovi stavki	252
C. O naklonih	231	1. Samostalniški prilastkov stavek	252
1. Določni naklon	231	2. Pridevni prilastkov stavek	252
2. Pogojni naklon	232	D. Prislovni stavki	253
3. Železni naklon	233	1. Krajevni stavki	253
4. Velelni naklon	234	2. Časovni stavki	254
D. O deležjih	235	3. Primerjalni stavki	256
1. Nedoločnik	235	4. Posledični stavki	257
2. Namenilnik	237	5. Vzročni stavki	257
3. Deležniki	237	6. Namérni stavki	258
a) Deležnik sedanjega časa	238	7. Pogojni stavki	258
b) „ preteklega časa	239	8. Dopustni stavki	260
4. Glagolnik	240	Skrajšani stavek	261
E. O trpni dobi	240	Pregled zloženega stavka	263
		Množno-zloženi stavek	264
Zloženi stavek.		O razpostavi besed in stavkov	266
O zloženem stavku sploh	241	A. V prostem stavku	266
Priredje	242	a) v obče	267
A. Vezalno priredje	242	b) po samezi	267
B. Protivno priredje	244	B. V zloženem stavku	272
C. Vzročno priredje	246		
D. Sklepalno priredje	247		

Peti del: O stihotvorstvu.

Uvod	277	Stihi	278
Merjenje zlogov	277	Rime	282
Ritem	277	Kitice	284
Stopice	278		

Doklada.

I. Pismo cirilsko	287
II. Imena pisateljev in druge kratice	288

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000420593

